

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/356854434>

UCIMO I IGRAMO SE

Book · December 2021

CITATIONS

0

READS

755

13 authors, including:

Jasmina Becirovic
University of Sarajevo

15 PUBLICATIONS 2 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Anela Hasanagic
University of Zenica

73 PUBLICATIONS 26 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Izet Pehlić
University of Zenica

90 PUBLICATIONS 9 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Muharem Adilović
Islamic pedagogical faculty, University of Zenica

15 PUBLICATIONS 0 CITATIONS

[SEE PROFILE](#)

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

The impact of self-regulation on academic achievement [View project](#)

AMBIJENTALNI UVJETI VISOKOOBRAZOVNIH USTANOVA ISLAMSKJE ZAJEDNICE U BOSNI I HERCEGOVINI I EDUKACIJA NJENIH POTENCIJALNIH UPOSLENIKA [View project](#)

Učimo i igramo se

CARITAS Schweiz
Suisse
Svizzera
Svizra

 Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

GOVERNMENT
PRINCIPALITY OF LIECHTENSTEIN

Učimo i igramo se

Prof. dr. Jasmina Bećirović-Karabegović

Prof. dr. Anela Hasanagić

Prof. dr. Izet Pehlić

Jasmina Gasal, nastavnica predškolskog odgoja i obrazovanja

Prof. dr. Muharem Adilović

Prof. dr. Haris Memišević

Prof. dr. Danijel Maleč

Prof. dr. Merima Čaušević

Mr. sci. Abida Kapetanović

Prof. dr. Indira Meškić

Dr. sci. Sanela Nesimović

Helmina Murtić, prof.

Prof. dr. Fatih Destović

- Autori radova:**
1. Prof. dr. Jasmina Bećirović-Karabegović
 2. Prof. dr. Anela Hasanagić
 3. Prof. dr. Izet Pehlić
 4. Jasmina Gasal, nastavnica predškolskog odgoja i obrazovanja
 5. Prof. dr. Muharem Adilović
 6. Prof. dr. Haris Memišević
 7. Prof. dr. Danijel Maleč
 8. Prof. dr. Merima Čaušević
 9. Mr. sci. Abida Kapetanović
 10. Prof. dr. Indira Meškić
 11. Dr. sci. Sanela Nesimović
 12. Helmina Murtić, prof.
 13. Prof. dr. Fatih Destović

Naslov: UČIMO I IGRAMO SE

Mjesto: Sarajevo, 2021. godina

Izdavač: Jordan Studio

Za izdavača: Senad Prolaz

Urednici: Mr. sci. Vahid Mulić, mr. Elma Ćurulija, Ivana Šrepfler, prof.

Lektor: Profis professional translation services

Kompjuterska
obrada

i prijelom teksta: Amer Ekmić, Šejla Jovanović

Štampa: Jordan Studio

Tiraž: 200

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

373.2.016:7
373.2.016:5

UČIMO i igramo se / Jasmina Bećirović-Karabegović ... [et al.]. - Sarajevo : Jordan studio, 2021. - 210 str. : ilustr. ; 30 cm

Bibliografija uz svako poglavlje ; bibliografske i druge bilješke uz tekst.

ISBN 978-9958-055-06-5

1. Bećirović-Karabegović, Jasmina

COBISS.BH-ID 44669958

SADRŽAJ

UVOD	9
CILJ PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA.....	11
IZ SADRŽAJA – ŠTA ĆETE NAĆI U OVOJ KNJIZI	12
IZVODI IZ RECENZIJA.....	14
DIO 1 UĆENJE KROZ IGRU	
UVOD	18
CILJEVI I OĆEKIVANI REZULTATI	20
UĆENJE DJECE U PREDŠKOLSKOJ DOBI.....	23
IGRA U PREDŠKOLSKOJ DOBI	24
IGRE I AKTIVNOST U FUNKCIJI DJEĆIJEG RAZVOJA.....	26
POKRETNE IGRE	28
PRIMJERI IGARA	30
SENZORNE IGRE.....	33
PRIMJERI IGARA	34
ISTRAŹIVAĆKE IGRE	41
PRIMJERI IGARA	43
PRAKTIĆNE IGRE.....	47
PRIMJERI IGARA	49
STVARALAĆKE IGRE	53
PRIMJERI IGARA	55
MATEMATIĆKE IGRE.....	58
PRIMJERI IGARA	60
SOCIJALNE IGRE	62
PRIMJERI IGARA	63
IGRE ZA PRERAĐIVANJE EMOCIONALNIH ISKUSTAVA	66
PRIMJERI IGARA	67
GOVORNE IGRE	70
PRIMJERI IGARA	72
ZAKLJUĆAK.....	75
POPIS SKRAĆENICA.....	77
POPIS SLIKA.....	77
POPIS ILUSTRACIJA.....	78
POPIS TABELA	78
LITERATURA.....	78
DIO 2 SOCIJALNA INKLUZIJA	
UVOD	85
ZAŠTO JE OVA TEMA VAŹNA.....	86
DEFINIRANJE POJMOVA.....	87
CILJEVI I OĆEKIVANI REZULTATI.....	90
ISHODI UĆENJA ZA ODGAJATELJE/STUDENTE KOJI ĆE SE EDUCIRATI U OKVIRU TEME SOCIJALNA INKLUZIJA.....	91
TEORIJSKI OKVIR	93
SOCIJALNA KOMPETENCIJA	93
DIJETE I SOCIJALNA KOMPETENCIJA.....	94
STRATEGIJE RAZVOJA SOCIJALNE KOMPETENCIJE.....	95
INKLUZIJA I SOCIJALNA INKLUZIJA	97
PREGLED SAVREMENIH ISTRAŹIVANJA O KORISTIMA SOCIJALNE INKLUZIJE.....	98
STUBOVI SOCIJALNE INKLUZIJE	100

PRIMJERI AKTIVNOSTI	103
AKTIVNOST 1	104
AKTIVNOST 2	106
AKTIVNOST 3	108
ZAKLJUČAK	110
POPIS TABELA	111
POPIS SLIKA	111
POPIS SKRAĆENICA	111
LITERATURA	112
DIO 3 DIJETE U SVIJETU MUZIKE	
UVOD	117
CILJ I OČEKIVANI REZULTATI	118
MUZIČKI RAZVOJ DJETETA	119
MUZIČKI ODGOJ	121
CILJ I ZADACI MUZIČKOG ODGOJA	121
METODE U MUZIČKOM ODGOJU	123
METODIČKI PRISTUP REALIZACIJI MUZIČKIH AKTIVNOSTI U PREDŠKOLSKOM ODGOJU I OBRAZOVANJU	124
OPIS MUZIČKIH AKTIVNOSTI	124
ISHODI UČENJA ZA DJECU PREDŠKOLSKOG UZRASTA KROZ MUZIČKE AKTIVNOSTI	133
MUZIČKA KULTURA I INTEGRIRANO PLANIRANJE	134
MUZIČKE OBLASTI KROZ PRAKSU	135
ORFFOV INSTRUMENTARIJ	142
PRIMJERI IZ PRAKSE	150
ZAKLJUČAK	155
POPIS SKRAĆENICA	156
POPIS PRIMJERA	157
POPIS SHEMA	157
POPIS SLIKA	157
LITERATURA	158
DIO 4 DIJETE U SVIJETU MATEMATIKE	
UVOD	163
CILJEVI I OČEKIVANI REZULTATI	165
ISHODI UČENJA ZA ODGAJATELJE	166
TEORIJSKI OKVIR OBLASTI RAZVOJA POČETNIH MATEMATIČKIH POJMOVA	167
MATEMATIČKI POJAM	168
MISAONE OPERACIJE	169
PRIJEDLOG SADRŽAJA ZA LOGIČKO-MATEMATIČKE AKTIVNOSTI	170
POJAM BROJA	174
STRUKTURA PROSTORA	177
STRUKTURIRANJE VREMENA	178
GEOMETRIJSKI OBLICI	178
VELIČINE I MJERENJA	180
NAJNOVIJA ISTRAŽIVANJA U OKVIRU OBLASTI RAZVOJA POČETNIH MATEMATIČKIH POJMOVA	182
ISHODI UČENJA ZA DJECU	184
KAKO POSTIĆI NAVEDENE ISHODE UČENJA	185
PRIMJERI AKTIVNOSTI	186

PRIJEDLOZI AKTIVNOSTI - DJECA MLAĐE UZRASNE DOBI (DJECA U ČETVRTOJ GODINI ŽIVOTA).....	186
PRIJEDLOG AKTIVNOSTI - DJECA SREDNJE UZRASNE DOBI (DJECA U PETOJ GODINI ŽIVOTA)	190
PRIJEDLOG AKTIVNOSTI - DJECA STARIJE UZRASNE DOBI (DJECA U ŠESTOJ GODINI ŽIVOTA).....	195
LISTA SLIKA.....	206
LISTA ILUSTRACIJA.....	206
LISTA GRAFIKONA.....	207
POPIS SKRAĆENICA.....	207
LITERATURA.....	208
LISTA DODATNIH RESURSA.....	209

UVOD

Trenutni napori u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja mogu se posmatrati s kritičke tačke gledišta, ali i kao prilika kad ih posmatramo u vezi s očekivanim radnjama i uspjesima. Pozitivan razvoj u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja nalazi se u činjenici da se pruža ciljano podrška, koja je sada u fokusu političkih debata obrazovanja i povećanog broja naučnih istraživanja koja se provode. Iako je rani rast i razvoj u fokusu pažnje mnogo godina, potreba za ciljanom podrškom u procesima ranog rasta i razvoja je, također, postala vidljivija u Bosni i Hercegovini, naročito nakon posljednjeg PISA istraživanja. U poređenju s drugim zemljama, uspjeh u obrazovanju u Bosni i Hercegovini posebno zavisi od društvenog porijekla. Značaj uključenosti djece u predškolsko obrazovanje može, da zaključimo, počivati posebno na činjenici da bi djeca mogla dosegnuti približno jednak nivo obrazovanja prije početka osnovne škole i samim tim utjecaj socijalnog porijekla ne bi bio više toliko značajan, jer bi jedno poništilo drugo na samom početku obrazovanja. U suštini, može se pretpostaviti da društveno porijeklo ima veći utjecaj na razvoj djece i procese obrazovanja u predškolskoj dobi, gdje roditelji nižeg obrazovanja imaju manja očekivanja od svoje djece u toku obrazovanja nego drugi roditelji (Rabe – Kleberg, 2005).

Značaj ranog rasta i razvoja nije postao poznat samo kroz međunarodne komparativne studije, nego i kroz nalaze u razvojnoj psihologiji i kognitivnoj psihologiji (Pauen/Elsner, 2008; Weinert et al. 2008; Weinert 2011), koji stalno ističu da djeca već posjeduju niz kompetencija prije ulaska u osnovnu školu, što čini rani rast i razvoj i podršku u tom periodu ne samo preporukom, nego i neophodnošću. Naprimjer, empirijski je dokazano da djeca uzrasta 19 mjeseci napreduju ukoliko su uključena u grupu s vršnjacima i da se razvijaju njihove mentalne i lingvističke vještine te se preporučuje prosocijalno ponašanje između vršnjaka (Ahnert, 2005).

U tom svjetlu, predškolski odgoj i obrazovanje mora se posmatrati kao obrazovna institucija gdje sva djeca, bez obzira na socioekonomski status roditelja, etnokulturno porijeklo ili druge potencijalne nejednakosti – u vezi s uslovima, dijele dnevnu rutinu i tako stječu mnoštvo različitih iskustava. Jednake mogućnosti moraju biti osnova i ne smiju se više dovoditi u pitanje. Visok kvalitet i podrška u predškolskom odgoju i obrazovanju utječu pozitivno na mogućnosti u daljem obrazovanju djece, osiguravaju im dobar početak u društvenom životu bez obzira na socijalno ili etničko porijeklo. U ovom smislu, uloga odgajatelja treba biti posmatrana nadasve kroz opservaciju i podršku djeci u njihovom individualnim obrazovnim procesima.

Na taj način povećavaju se zahtjevi za profesionalnošću odgajatelja. Projektom „Predškolsko obrazovanje za svu djecu – PEACH“ Caritas Švicarske daje podršku osoblju u predškolskim ustanovama kako bi sva djeca, a posebno djeca iz najranjivijih porodica, mogla odrastati slobodno i u skladu sa svojim interesima i mogućnostima.

Sarajevo, 27. februar 2021.

Daniel Bronkal, direktor Caritasa Švicarske u Bosni i Hercegovini

Sources:

Ahnert, L. (2007): From Mother-Child to Educator-Child Bonding? In: Becker-Stoll, F./Textor, M. R. (eds.): Die Erzieherin – Kind – Beziehung. Centre of education and upbringing. Berlin: Cornelsen Scriptor, pp. 31 - 41.

Pauen, S./Elsner, B. (2008). Neurological foundations of development. In R. Oerter & ontada (eds.), Developmental psychology (6th ed., pp. 67 – 84). Weinheim: Beltz PVU.

Rabe – Kleberg, U. (2005): Feminisation of child rearing. Chances or dangers for the educational processes of girls and boys. In: Expert Commission 12th Child and Youth Report (ed.). Development potentials of institutional offers in the elementary sector. Materials on the 12th Child and Youth Report. – Vol. 2 – Munich: Verlag Deutsches Jugendinstitut, pp. 135-171.

Weinert, S., Doil, H. & Frevert, S. (2008). Competence measurement in preschool: an analysis of existing methods. In H.-G. Rossbach & S. Weinert (eds.), Kindliche Kompetenzen im Elementarbereich: Förderbarkeit, Bedeutung, Messung (pp. 89 – 209). Berlin: Federal Ministry of Education and Research.

Weinert, S. (2011): Die Anfänge der Sprache: Sprachentwicklung im Kleinkindalter. In H. Keller (ed.), Handbook of Early Childhood Research Bern: Huber, pp.610 - 642.

CILJ PREDŠKOLSKOG ODGOJA I OBRAZOVANJA

Prema odredbama Zakona o predškolskom odgoju i obrazovanju¹, *cilj predškolskog odgoja i obrazovanja je, da se u skladu s naučnim dostignućima, djeci predškolskog uzrasta osiguraju svi uvjeti za optimalan tjelesni, intelektualni, emocionalni i socijalni razvoj, odnosno uspješan dalji odgoj i obrazovanje.*

Opći cilj predškolskog odgoja i obrazovanja, u skladu sa Zakonom, jeste *osiguravanje optimalnih i jednakih uvjeta kako bi se svako dijete, od rođenja do polaska u školu, razvijalo i ostvarivalo svoje pune potencijale i kompetencije kroz različite vidove kvalitetnog i profesionalno autonomnog institucionalnog i vaninstitucionalnog predškolskog odgoja i obrazovanja. Opći cilj odgoja i obrazovanja proizlazi iz općeprihvaćenih, univerzalnih vrijednosti demokratskog društva, te vlastitih vrijednosnih sistema zasnovanih na specifičnostima nacionalne, historijske, kulturne i vjerske tradicije naroda i nacionalnih manjina koje žive u određenoj zajednici.*

Predškolski odgoj i obrazovanje zasniva se na *humanističkom pristupu, savremenim naučnim dostignućima i teorijama o djetetovom razvoju i pravima djeteta uz uvažavanje razvojnih mogućnosti i pojedinačnih potreba svakog djeteta. Zakon garantira da svako dijete ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u predškolskom odgoju i obrazovanju bez diskriminacije po bilo kojem osnovu. Jednak pristup i jednake mogućnosti podrazumijevaju osiguravanje jednakih uvjeta i prilika za sve, za početak i nastavak daljeg odgoja i obrazovanja.*

Konvencija o pravima djeteta², kao i Zakon naglašavaju da *pravo djeteta na odgoj i obrazovanje i pravilna briga za dobrobit njegovog fizičkog i mentalnog zdravlja i sigurnosti ima prednost nad svim drugim pravima, te da se u slučaju sukoba prava prednost daje onom pravu, tumačenju ili djelovanju koje će najviše koristiti interesu djeteta.*

Djeca u predškolskom odgoju i obrazovanju imaju pravo na svoj jezik i svoju kulturu u skladu s Ustavom Bosne i Hercegovine, Konvencijom o pravima djeteta, Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda i Okvirnom konvencijom za zaštitu nacionalnih manjina. Obaveza ustanova za predškolski odgoj i obrazovanje je da razvija, unapređuje i poštuje nacionalne i vjerske slobode, običaje i kulturu.

¹ „Službene novine Kantona Sarajevo“, broj 26/08; Poglavlje II – principi i ciljevi predškolskog odgoja i obrazovanja, Odjeljak A

² https://www.unicef.org/croatia/sit.es/unicef.org.croatia/files/2019-10/Konvencija_20o_20pravima_20djeteta_full.pdf

IZ SADRŽAJA – Šta ćete naći u ovoj knjizi

Rukopis ove knjige nastao je u okviru projekta „Predškolsko obrazovanje za svu djecu – PEACH“, koji u našoj zemlji implementira Caritas Švicarske (CaCH).

Knjiga predstavlja vrijedno štivo za rad s djecom predškolskog uzrasta, sastavljeno iz četiri neodvojiva dijela koja čine jednu cjelinu. Na narednim stranicama čitaoci (studenti, odgajatelji i roditelji) naći će mnoštvo ideja i praktičnih primjera rada s djecom predškolskog uzrasta na osnovu kojih će moći kreirati vlastite ideje i provoditi ih u praksi.

U prvom dijelu, pod naslovom, **Učenje kroz igru**, opisana je kompleksnost procesa učenja djece predškolskog uzrasta i istaknuta iznimna važnost igre u tom periodu. Praktični dio modula čine sistematizirane, funkcionalno odabrane igre i aktivnosti koje podržavaju integriranu prirodu razvoja i učenja djece predškolskog uzrasta.

U drugom dijelu, koji nosi naslov, **Socijalna inkluzija – svako dijete može uspjeti**, istaknuta je potreba razvoja inkluzije u predškolskom odgoju i obrazovanju, a kroz teorijski okvir ponuđena je platforma za kreiranje inkluzivnih okruženja od odgajatelja, s ciljem osvještavanja djece o postojanju različitosti, važnosti međusobnog poštivanja i prihvatanja, pri čemu se različitost nudi kao prilika, a ne otežavajuća okolnost za uspjeh djece.

Dijete u svijetu muzike, treći je dio unutar kojeg su, u okviru teorijskog dijela, strukturirano, metodički koncizno i jasno prezentirana elementarna pitanja muzičkog odgoja djece predškolskog uzrasta i ponuđeni praktični primjeri muzičkih aktivnosti. U ovom dijelu opravdano se ukazuje na važnost muzičkog odgoja s djecom predškolske dobi, a istovremeno se upozorava na prisutni disbalans u kontekstu realizacije muzičkih aktivnosti i adekvatnih muzičkih sadržaja u praksi institucionaliziranog predškolskog odgoja i obrazovanja.

S obzirom na hronični nedostatak recentne literature koja bi mogla poslužiti odgajateljima unutar njihovog profesionalnog djelovanja s fokusom na matematičke sadržaje i matematičke spoznaje u periodu predškolskog odgoja i obrazovanja, dio pod naslovom, **Dijete u svijetu matematike**, predstavlja pravo osvježenje na ovom planu. Teorijski okvir čitaoca upozna s osnovnim informacijama o načinu usvajanja matematičkih sadržaja djece predškolskog uzrasta. Autori nude detaljne metodičke smjernice za rad s djecom predškolskog uzrasta, konkretno formulirane ishode učenja i način njihovog ostvarenja. Prikaz dobrih praksi u formi priprema sistematiziranih za različite uzrasne grupe djece još je jedna u nizu ideja iznesenih u ovoj knjizi, koja može poslužiti odgajateljima za kreiranje vlastitih ideja.

U knjizi ćete naći i mnogo fotografija i ilustracija koje imaju ulogu da potaknu čitaoca da istražuje, da kreira vlastite „recepte“ u radu s djecom predškolske dobi uvažavajući njihove sposobnosti, interese i potrebe. Dati primjeri nisu gotovi „recepti“, već ideje za razmišljanje i impulsi za nadogradnju i obogaćivanje repertoara profesionalnih kompetencija odgajatelja.

IZVODI IZ RECENZIJA

1. Prof. dr. Elma Begagić, vanredna profesorica Islamski pedagoški fakultet Zenica

Uvažavajući holistički pristup djetetu i humanističko-razvojnu koncepciju ranoga odgoja, štivo je predstavljeno kroz četiri modula/dijela: *Učenje kroz igru*, *Socijalna inkluzija – svako dijete može uspjeti*, *Dijete u svijetu muzike* i *Dijete u svijetu matematike*.

Svaki zasebni dio čini sintezu teorijskih postulata i konkretno koncipiranih i predstavljenih praktičnih primjera igara i aktivnosti.

Temeljito selektirani primjeri u okviru svakog dijela bude interes čitalaca, koji se unutar vlastite profesionalne prakse djelovanja bave odgojem i obrazovanjem djece predškolskog uzrasta i kontinuirano rade na stvaranju poticajnoga inkluzivnog okruženja u kojem djeca uče igrajući se.

Knjiga obiluje pažljivo i smisleno biranim fotografijama i ilustracijama, nudeći impulse za nadogradnju i obogaćivanje vlastite prakse uz istovremenu otvorenost, naglašavanje i poštivanje autonomije odgajatelja, ali i potrebe za respektiranjem individualiteta svakog djeteta.

Jednostavnim rječnikom pisano štivo, namijenjeno svima koji se susreću i bave odgojem i obrazovanjem djece predškolske dobi, svakako može unaprijediti rad odgajatelja s djecom, ali i nastavnika i saradnika na visokoškolskim ustanovama u oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja.

Sarajevo, februar 2021. godine

2. Hašima Ćurak, stručna savjetnica za predškolski odgoj i obrazovanje u Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje Bosne i Hercegovine

Razvijajući ideju i pedagošku strukturu učenja i poučavanja baziranog na igri, ova knjiga nas vješto vodi kroz operacionalizaciju ishoda učenja u integriranom predškolskom kurikulumu i holističkom pristupu u odgojno-obrazovnom radu.

Dublje razumijevanje inkluzivnih procesa, primjeri strategija i pomno odabrane praktične smjernice promoviraju socijalnu inkluziju u svakodnevnom odgojno-obrazovnom kontekstu i radu s djecom ranog i predškolskog uzrasta.

Opis muzičkih aktivnosti primjerenih djeci ranog i predškolskog uzrasta, preporučene strategije, praktični primjeri odgojno-obrazovnih aktivnosti, očekivani ishodi i faze razvoja muzičkih sposobnosti djeteta do polaska u školu, čitaocu ovog teksta autori naglašavaju važnost integriranog pristupa i bogatih iskustava u neposrednom, prirodnom okruženju djeteta.

Sarajevo, februar 2021. godine

3. Suanita Banda, direktorica JU „Djeca Sarajeva“, Sarajevo

Sve što je potrebno jednom odgajatelju u radu s djecom predškolskog uzrasta, nalazi se u ovoj knjizi. S djecom predškolskog uzrasta uči se kroz igru, bilo da je riječ o usvajanju pjesme, istraživanju, usvajanju novih pojmova. U ovoj knjizi dati su primjeri za pokretne igre, senzorne, istraživačke, socijalne, praktične, stvaralačke, matematičke, govorne, igre za prerađivanje emocionalnih iskustava s jasno navedenim ciljevima te njihovim ishodima, uvažavajući potrebe i interesovanja djece.

Sarajevo, februar 2021. godine

4. Dr. sci. Nihada Čolić, Pomoćnica ministrice Ministarstvo za odgoj i obrazovanje Kantona Sarajevo

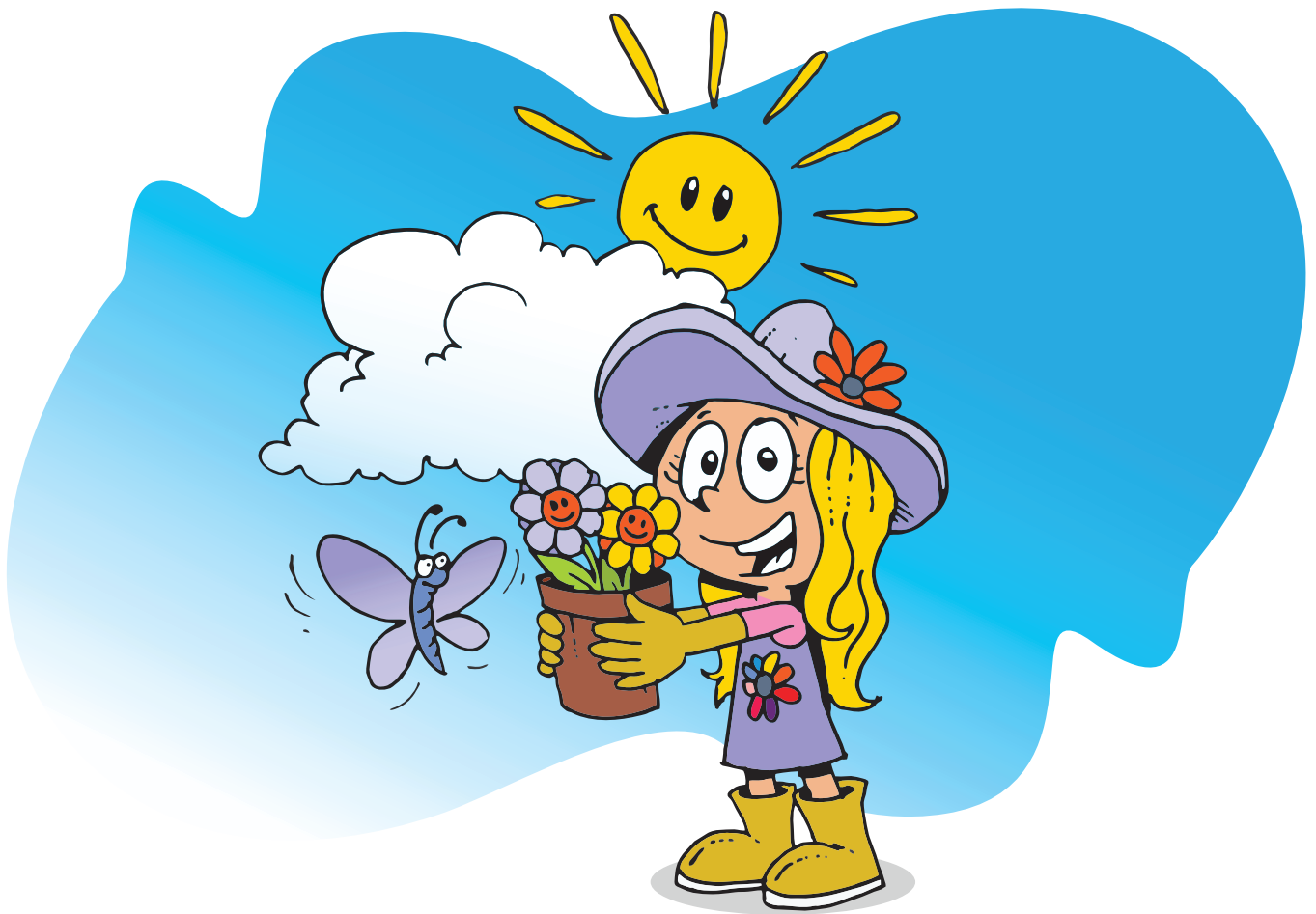
U cjelokupnom razvoju djeteta veliki značaj ima dječija igra. S obzirom na to da je igra djeteta slobodna, spontana, da joj je uvijek cilj *zadovoljstvo*, jasno je zašto je igra u ranom periodu razvoja djeteta najčešća aktivnost. Za igru možemo reći da je, ustvari, *rad*, jer igra djeluje na opažanje, učenje, pamćenje, mišljenje i inteligenciju, odnosno djeluje na sve aspekte razvoja djeteta. Dijete se kroz igru *oslobađa*, te je važno istaći da kvalitetna igra, dječija igra ima veoma važnu ulogu i u psihofizičkom razvoju djeteta.

Knjiga „Učimo i igramo se“ nudi raznovrsne sadržaje koji će kvalitetno doprinijeti procesima odgoja i obrazovanja djece predškolske dobi, a odgajateljima ponuditi koristan radni materijal za rad u odgojnim grupama. Važno je istaći da praktični sadržaji knjige „Učimo i igramo se“ daju jasne smjernice i olakšavaju pripreme i rad odgajatelja, te mu omogućavaju lakši pristup i podršku djeci s kojima realizira odgojno-obrazovni proces. Praktične igre i metodičke smjernice veoma su važan dio knjige i na veoma svojstven način omogućavaju da se ojačaju kompetencije odgajatelja, a posebno onih koji su na početku svog djelovanja u profesionalnom pozivu odgajatelja.

Od izuzetnog značaja su sadržaji koji se odnose na senzorne igre, istraživačke igre i igre za prerađivanje emocionalnih iskustava, jer će doprinijeti kvalitetnijem inkluzivnom odgoju i obrazovanju. Imajući u vidu da inkluzivno obrazovanje podrazumijeva kako djecu s teškoćama, tako i djecu koja već u ranom periodu rasta i razvoja iskazuju određene talente, onda će igre koje su dio knjige „Učimo i igramo se“, a kada ih oni budu usvajali, djelovati tako da djeca s teškoćama u razvoju imaju kvalitetnu podršku, a djeca koja iskazuju određene talente kroz igre iz knjige moći će te talente i adekvatno ispoljiti.

Knjiga „Učimo i igramo se“ sigurno će kolegama odgajateljima biti veoma korisna, bit će značajan dio njihovih didaktičkih i pedagoških biblioteka, te će im olakšati rad i biti putokaz da se i njihova praktična znanja uskoro objave u ovakvim i sličnim knjigama.

Sarajevo, februar 2021. godine

Ilustracija 1. Učenje kroz igru
Izvor: Adnan Čelahmetović

DIO 1 - UČENJE KROZ IGRU

- Autori:**
1. Prof. dr. Jasmina Bećirović-Karabegović
 2. Prof. dr. Anela Hasanagić
 3. Prof. dr. Izet Pehlić
 4. Jasmina Gasal, nastavnica predškolskog odgoja i obrazovanja

UVOD

Učenje kroz igru temeljeno je na humanističkoj teoriji razvoja koja polazi od holističkog shvatanja razvoja djece. Osnovu holističkog pristupa čini uvažavanje cjelovitosti dječijeg razvoja koje je podržano od odgajatelja kroz integrirani razvojni kurikulum. Integrirani pristup razvoju i učenju djece (cjeloviti, povezan) zasniva se na ideji objedinjavanja različitih sadržaja oko jedne teme, ideje ili koncepta, sagledavanje sadržaja stvarnosti s različitih aspekata (aspekt prirodnih i društvenih pojava, govora i komunikacije, razvoja matematičkih koncepata, umjetnosti, rješavanje problema) i pomoću njih djelovanje na sve aspekte razvoja djeteta (tjelesni i zdravstveni, socijalni, emocionalni, kognitivni razvoj, te razvoj komunikacijskih sposobnosti i stvaralačkog-kreativnog izražavanja). Ovakav pristup omogućava djeci doživljavanje i razumijevanje svijeta koji ih okružuje i lakše snalaženje u njemu.

Još jedna postavka humanističke odgojne filozofije, inkorporirana u ovu oblast, jeste stajalište da je za dijete karakteristično da aktivno učestvuje u procesu saznavanja koje podrazumijeva stjecanje iskustva iz prve ruke uz pomoć i podršku odgajatelja. Vodeća paradigma u savremenoj pedagogiji koja određuje dijete kao subjekta vlastitog razvoja skrenula je pažnju odraslih na potencijale samoobrazovanja koje djeca unose u odgojno-obrazovni proces (Bašić, 2011). U procesu stvaranja vlastite slike svijeta, kroz aktivno uključivanje u socijalni kontekst, dijete konstruira i sukonstruira svoja znanja te stječe iskustva.

Osim dječije vlastite aktivnosti (otkrivanje prirode, svojstava, odnosa, povezanosti predmeta i pojava iz okoline), aktivno učenje djece zahtijeva odgajatelja koji ohrabruje, motivira, podržava, koji poznaje razvojne karakteristike djece i koji je usmjeren na dijete, njegove mogućnosti, interese, želje i potrebe, odgajatelja koji više vremena provodi promatrajući i slušajući djecu, a manje govoreći. Osim toga, djetetu je potrebno podsticajno i razvojno primjereno okruženje (socioemocionalna klima i prostorno-materijalno okruženje) u kojem će se osjećati sigurno i zaštićeno i koje će mu pružiti dovoljno izazova za istraživanje, podsticati radoznalost i interes za svijet oko sebe. Kreiranje okruženja za razvoj i učenje kroz igru omogućava konstruktivističko, interaktivno-kooperativno, individualizirano, multisenzorno i metakognitivno učenje.

Osnovni oblik dječije aktivnosti je igra. Kroz igru dijete otkriva svijet, ispoljava i otkriva svoje sposobnosti i granice, stječe samopouzdanje, uči, raste i razvija se. Ova razvojna uloga igre bila je početni motiv za rad na ovom tekstu.

Osim teorijskih priloga, tekst se sastoji od niza praktičnih primjera igara i aktivnosti koje su raspoređene u različite tematske cjeline. U teorijskom dijelu detaljnije su opisane karakteristike učenja djece, kao i značaj i važnost igre tom procesu.

Struktura praktičnog dijela teksta podržava integriranu prirodu razvoja i učenja djece predškolskog uzrasta na način da prikazane igre i aktivnosti djeluju na sva područja dječijeg razvoja počevši od razvijanja krupne i fine motorike, podsticanja čulne percepcije, eksperimentiranja, građenja, preko usvajanja matematičkih koncepata, prirodnih i društvenih odnosa pa do govorne i stvaralačke ekspresije.

Igre su predstavljene na način da su definirane osnovne karakteristike pojedinih vrsta igara i aktivnosti. Nakon toga slijedi definiranje ciljeva i razvojni značaj tih aktivnosti. Na kraju se predlažu primjeri kreativno osmišljenih igara (naziv, uzrast, cilj, ishodi, potrebni materijal, opis igre, dodatne ideje/napomene) koje ostavljaju mogućnost odgajateljima da ih razvija, nadogradi, korigira u skladu s dinamikom odgojno-obrazovnog procesa, a radi podrške dječijem razvoju i učenju.

CILJEVI I OČEKIVANI REZULTATI

Cilj ovog poglavlja knjige je da se za djecu osiguraju optimalni i jednaki uslovi kako bi se svako dijete razvijalo i ostvarilo svoje pune potencijale i kompetencije kroz različite vrste igara u predškolskoj ustanovi. Za odgajatelje, cilj je osnažiti znanja i kompetencije odgajatelja za kreiranje različitih igrovnih odgojno-obrazovnih aktivnosti, te razviti njihov senzibilitet za primjenu različitih vrsta igara u funkciji ostvarivanja ciljeva dječijeg individualnog rasta i razvoja kroz integrirani pristup u odgojno – obrazovnom radu u predškolskoj ustanovi.

Ciljevi ovog poglavlja knjige usko su povezani s ciljevima cjelokupnog predškolskog odgoja i obrazovanja s obzirom na to da je igra jedan od temeljnih medija odgojno-obrazovnog procesa u predškolskoj ustanovi – kroz igru se uče i usvajaju odgojne vrijednosti. Oni podrazumijevaju:

- holistički integrirani pristup ranom odgoju i obrazovanju,
- uvažavanje individualnih socijalnih razlika među djecom,
- uvažavanje individualnih mogućnosti i kompetencija kod djece,
- oblikovanje svih aktivnosti odgojno-obrazovnog procesa u skladu s posebnim potrebama svakog djeteta.

Ishodi učenja su u sprezi sa savremenim načinima poučavanja u kojima se dijete nalazi u središtu odgojno-obrazovnog procesa. Ishodi ne govore o procesu učenja, oni govore o tome čemu težimo, šta treba biti rezultat rada s djecom. Do ishoda učenja možemo doći pomoću tri pitanja:

1. Šta želim da moja djeca nauče/znaju, koje informacije da usvoje?
2. Šta želim da moja djeca razumiju?
3. Kojim vještinama želim da ovladaju?

Također, ishodi pružaju objektivne kriterije za mjerenje rada odgajatelja – da li smo ostvarili ono što smo planirali. U najužoj vezi su s normama razvoja djece – šta dijete na pojedinom uzrastu može i treba ostvariti – pri tome uvijek uvažavajući individualne mogućnosti svakog djeteta. Ishodi se definiraju preciznim i jasnim glagolima, konkretniji su od ciljeva jer opisuju rezultate procesa učenja.

Ishodi razvoja i učenja djece za ovaj dio su, poštujući klasifikaciju, predstavljeni u dokumentu Zajednička jezgra nastavnih planova i programa. U istom dokumentu nalazimo oblasti dječijeg razvoja: zdravlje i tjelesni razvoj, djetetova ličnost i interakcija, govor i komunikacija, svijet oko nas i umjetnost i kultura. Svaka oblast ima svoje komponente iz kojih slijede i odgovarajući ishodi. Komponente unutar oblasti zdravlje i tjelesni razvoj su: razvoj motorike i osjetila, zaštita i sigurnost te zdrav način života. Komponente unutar oblasti djetetova ličnost i interakcija su: odnos prema sebi, odnos prema drugima i odnos prema prirodi. Komponente unutar oblasti govor, jezik i komunikacija su: razvoj i upotreba jezika, usmeno izražavanje i slušanje, te komunikacija i rana pismenost. Unutar oblasti svijet oko nas nalazimo sljedeće komponente: istraživanje svijeta, rješavanje problema, rana matematička pismenost, nauka i tehnika. I na kraju, oblast umjetnost i kultura sadržava komponente: stvaralaštvo i kreativnost, društvena uloga umjetnosti i kulture i estetske vrijednosti i znanja o umjetnosti.

Kako se može vidjeti iz naredne tabele, svaka od vrsta igara nalazi svoje mjesto i zadovoljava više definiranih ishoda, čime nalazi svoju opravdanost unutar ove knjige.

Tabela 1. Vrste igara u okviru ZICRP-a

OBLAST	KOMPONENTA	ISHODI	Pokretne igre	Senzorne igre	Istraživačke igre	Praktične igre	Svaralačke igre	Matematičke igre	Socijalne igre	Emocionalne	Govorne igre
ZDRAVLJE I TJELESNI RAZVOJ	Razvoj motorike i osjetila	Istražuje osjetilima predmete i materijale, te saznanja primjenjuje u misaonim aktivnostima i procesima, koristi se prirodnim oblicima kretanja za razvoj funkcionalnih motoričkih sposobnosti i vješтина, te kombinira i koordinira psihomotoričke radnje	x	x	x	x	x				
	Zaštita i sigurnost	Štiti sebe i druge, te izražava sposobnost samoprocjene u odnosu na drugu osobu, objekti i događaji	x	x	x	x			x	x	
	Zdrav način života	Inicira i učestvuje u aktivnostima važnim za unapređenje vlastitog zdravlja, vodi računa o ličnoj higijeni i prostoru	x	x	x	x	x		x	x	x
	Odnos prema sebi	Postaje svjesno sebe i svog identiteta, gradi realnu sliku o sebi, samosvijest, samopouzdanje				x	x	x	x	x	x
	Odnos prema drugima i međudodnos	Uspostavlja, razvija i održava interakcije s drugom djecom i odraslima, spremno za zajedničko djelovanje s drugima i spram drugih	x		x	x	x	x	x	x	x
DJETETOVA LIČNOST I INTERAKCIJA	Odnos prema prirodi	Prepoznaje važnost prirode kao prostora za život, razvoj, igru i učenje	x	x	x	x	x		x	x	
	Razvoj govora i upotreba jezika	Koristi se unutarnjim govorom primjerenim za uzrast, primjenjuje glasovne strukture jezika i uočava strukturu riječi i rečenica			x	x			x	x	x
	Usmeno izražavanje i slušanje	Pokazuje govorna i jezička iskustva, obogaćuje rječnik, te istražuje govor i želi da govori			x	x			x	x	x
	Komunikacija i rana pismenost	Analizira tekstove kroz komunikaciju, te pokazuje kako funkcioniraju sistemi komunikacijskih simbola			x				x	x	x
SVIJET OKO NAS	Istraživanje svijeta	Koristi se čulima za promatranje procesa i istraživanje fenomena i procesa u prirodi, želi razumjeti svijet u kojem živi dovodeći u vezu sebe, druge ljude, biljke i životinje	x	x	x	x	x	x			
	Rješavanje problema, kritičko i kreativno mišljenje	Na osnovu prethodnih iskustava ispituje i formira nove ideje i teorije, prepoznaje uzročno-posljedične veze, razmišlja u domenu konkretnih životnih situacija	x	x	x	x	x	x			
	Rana matematička pismenost	Istražuje matematičke strukture i koristi se modelima kako bi utvrdilo njihove odnose, siječe primjenjive matematičke koncepte te ih upotrebljava ciljano		x	x			x			
	Nauka i tehnika	Promatra pojave u prirodnom, materijalnom i društvenom svijetu, te utvrđuje zakonitosti i veze, pokazuje kompetencije za ranu pismenost iz nauke		x	x	x	x	x			
UMJETNOST I KULTURA	Stvaralaštvo i kreativnost	Prepoznaje izražajna sredstva u stvaralaštvu i umjetničkim djelima, izražava se na različite načine kroz umjetnost, medije i tehnike, te stvara kreacije i inovacije		x	x		x				
	Društvena uloga umjetnosti i kulture	Učestvuje u društvenim i kulturno-umjetničkim aktivnostima i svečanostima			x	x	x				
	Estetske vrijednosti i znanja o umjetnosti	Cijeni važnost estetskih vrijednosti, te istražuje umjetnička djela i različite vrste umjetnosti s ciljem sjećanja znanja iz opće kulture		x	x		x				

UČENJE DJECE U PREDŠKOLSKOJ DOBI

Mnogi vjeruju da djeca počinju učiti tek s polaskom u školu, odnosno da su znanja samo ona znanja koja se stječu s početkom formalnog obrazovanja - čitanje, pisanje i računanje. Međutim, da bi dijete počelo učiti akademske vještine čitanja, pisanja i računanja, treba preći prilično dugačak put, savladati veoma mnogo, naučiti i izvježbati svoje kognitivne funkcije kako bi napravilo i taj korak u savladavanju „3 R“ vještina (reading, ritting, rithmetics). Dijete uči od rođenja, od prvih dana života, te je s polaskom u vrtić već steklo mnoge vitalne sposobnosti, jezik, te znanja o kojima ovisi, a ta njegova znanja se još više nadograđuju s polaskom u vrtić i, naravno, s polaskom u školu. Tako, naprimjer, dijete u dojenačkoj dobi unosi red i predvidivost u događaje pa mu je zanimljivo sve ono što je drugačije (igra skrivača je zanimljiva maloj djeci, posebno reagiraju kad se mama sakrije iza jastuka, pa izviri ispod jastuka umjesto iznad njega). Dijete u ranoj dobi stječe repertoar naučenih vještina, sposobnosti i znanja iz kojih kasnije crpi elemente ponašanja, što omogućava dalji napredak i stvara temelj na kojem se grade naprednije sposobnosti (Hasanagić, 2015), a te naprednije sposobnosti su akademske vještine koje kasnije stječe u školi.

Kamenov (prema Marendić, 2009) navodi definiciju učenja djece predškolske dobi, koja se značajno razlikuje od definicije učenja odraslih i djece starije dobi, pa kaže da je „učenje predškolaca proces prerade i uobličavanja iskustva, uviđanja, otkrivanja, pronicanje u bit pojava, rekonstruiranje već postojećih znanja i uspostavljanje asocijacija među znanjima“. Ovom definicijom ukazuje se da djeca uče na kvalitativno drugačiji način nego što uče odrasli, pa i djeca školske dobi. Učenje predškolaca vođeno je drugim procesima, ne samo stjecanjem iskustva i promjenom ponašanja usljed novih iskustava, nego i otkrivanjem nečeg novog, uspostavljanjem novih odnosa među činjenicama koje su im poznate.

Predškolska djeca uče uključujući i praktičnu i misaonu aktivnosti, i ona podrazumijeva interiorizaciju radnji, s praktičnog nivoa na mentalni. Načini učenja u predškolskom, pa donekle i u ranom školskom periodu, mogli bi se podijeliti u pasivne i aktivne. Pasivni oblik učenja ili predavački oblik krajem XIX stoljeća primjenjivao se čak u i ranom djetinjstvu. Prema pasivnom modelu učenja, onaj ko uči, okružen je zbivanjima zahvaljujući kojima stječe iskustva, ako se dva zbivanja dese istovremeno, on ih povezuje asocijacijama. Ovakvo učenje zavisi samo od toga da li se zbivanja dešavaju istovremeno, a ne od bilo kakvog napora onoga ko uči da ih interpretira, pronađe njihovo značenje. Rezultat ovog pasivnog učenja jeste posjedovanje znanja ili navika koje se mogu koristiti u određenim slučajevima, a da se o njima ne razmišlja baš mnogo.

Bilo koji od oblika učenja da se primjenjuje, bilo uvid, metakognicija ili promatranje, jedno je jasno – dijete najbolje i najviše nauči kroz igru.

IGRA U PREDŠKOLSKOJ DOBI

Igra je osnovna dječija aktivnost. Odrasli, da bi razumjeli šta je igra, najbolje je da je razumiju kao dječiju profesiju, zanimanje, posao. Bez igre ne možemo zamisliti dječiji rast i razvoj i kao takvu ju je nužno “iskoristiti” da bi se taj razvoj usmjerio i potaknuo na najbolji mogući način. Klarin (2017: 5) navodi nekoliko različitih definicija igre, pa tako nalazimo:

- Igra se definira kao svaka aktivnost koju dijete bira samo, a posljedica je uživanja i satisfakcije (Lindon, 2001).
- Igra je dobrovoljna aktivnost koja se provodi bez prisile, u cijelosti, s uživanjem ili očekivanjem uživanja (English i English, 1958).
- Igra je dječija praksa, slobodno djelovanje koje je izvan običnog realnog života (Rajić i Petrović – Sočo, 2015).

Svaka od ovih definicija potvrđuje da je igra jedna od najznačajnijih aktivnosti putem kojih se djetetu omogućava njegov razvoj. A to podsticanje razvoja podrazumijeva podsticanje svih aspekata razvoja, te je stoga nužno da odgajatelji, pa i roditelji usmjere igru u vrlo različitim pravcima, od onih igara koje podstiču fizički rast i razvoj, spremnost, koordinaciju pokreta, preko onih koje podstiču djetetov kognitivni razvoj - pažnja, učenje, mišljenje, kreativnost, emocionalni razvoj - prepoznavanje i kontrola emocija, pa do onih koje podstiču socijalni razvoj - razvijanje socijalnih vještina, pravednost itd. Dakle, igra u predškolskoj dobi mora biti sveobuhvatna, dinamična, usmjerena na to da podstiče djecu da kroz svoju osnovnu aktivnost IGRU razviju i osnaže sve svoje kapacitete i kompetencije koje će ih što bolje pripremiti za budući život.

Nadalje, osim veoma mnogo definicija igre, postoji i mnogo klasifikacija igre. Najstariju klasifikaciju igre dala je Parten još 1932. godine (Vasta i sar. 2000), prema kojoj je igru podijelila na:

- promatranje – dijete promatra druge kako se igraju a da se pritom ne uključuje u igru,
- samostalna igra – dijete je koncentrirano na aktivnost, ali ne primjećuje prisutnost druge djece. Dijete istražuje svijet tako što promatra, sluša, zveckea i sl.,
- usporedna igra – dijete se igra pored druge djece, ali bez potrebe za saradnjom i druženjem,
- povezujuća igra – dijete se igra s drugom djecom, ali bez zajedničkog cilja,

- saradnička igra – podrazumijeva saradnju tokom zajedničke aktivnosti. Djeca postavljaju ciljeve, prilagođavaju pravila i aktivnosti, te se ponašaju kao grupa.

Ova klasifikacija igre uzima u obzir socijalni kontekst i govori u prilog tome kako se potrebe i mogućnosti djeteta za socijalnom interakcijom mijenjaju tokom razvoja. Osim ove klasifikacije, koja je navedena kao prva i najstarija, postoji još veoma veliki broj različitih klasifikacija, različitih u smislu da uzimaju u obzir različit kontekst, pa tako neke uzimaju razvojne mogućnosti djeteta, druge različite aspekte razvoja, naprimjer Hughesova tipologizacija igara (2002, a prema Klarin 2017), prema kojoj se može razlikovati 16 tipova igara: simbolička, gruba, sociodramska, socijalna, kreativna, igra komunikacijom, dramska, lokomotorna, duboka, istraživačka, igre fantazije, imaginarna igra, majstorske igre, igra s objektima, igranje uloga, rekapitulacijska igra.

Kao što je već spomenuto, igra ima vrlo važnu ulogu za svaki aspekt razvoja: fizički/tjelesni, kognitivni, socijalni i emocionalni.

Kada je u pitanju fizički rast i razvoj, kroz igru imamo zadatak da podstičemo kako grubu, tako i finu motoriku. Kada je u pitanju gruba motorika, onda tu nalazimo igre koje podstiču razvoj ravnoteže, skladnost pokreta i elastičnost. Tu nalazimo igre koje u svojim aktivnostima imaju trčanje, hodanje, skakanje, preskakanje, hodanje po liniji i sl., a kod nešto starije djece predškolskog uzrasta i hvatanje i bacanje lopte, naglo mijenjanje smjera kretanja u trčanju i sl. Fina motorika se najviše ogleda u aktivnostima brige o sebi i razvoju crteža (koji je ujedno povezan i s kognitivnim razvojem). Briga o sebi podrazumijeva samostalno hranjenje (držanje pribora za jelo), presvlačenje (otkopčavanje i zakopčavanje dugmića).

Dijete u velikoj mjeri razvija svoje kognitivne vještine kroz igru. Zanimljivo je da djeca u vrtiću nauče ogroman korpus znanja i to kroz igru, i u tome uživaju, a nakon toga dolaze u školu, gdje nastavljaju učiti, ali u školi učenje sve manje postaje učenje kroz igru i istraživanje, i to učenje, s obzirom na to da je toliko strukturirano da se gubi svaki mogući aspekt igre, postaje nešto što djeci predstavlja veliki teret. Učenje kroz igru ima očito nemjerljive mogućnosti, jer djeca kroz igru uče s jednom otvorenošću i pozitivnom emocijom. Brojni su nalazi o tome koliko igra doprinosi usvajanju kognitivnih vještina, pa tako:

- Ungerer i Sigman (1981) navode da igra olakšava učenje jezika u dobi od trinaestog do dvadeset četvrtog mjeseca života,
- Fisher, Hirsh – Pasek, Newcombe i Golinkoff (2013) navode da kroz igru dijete uči osnovne matematičke sposobnosti kao što su sabiranje, jednakost, računanje, planiranje, izdvajanje, klasificiranje i mjerenje,

- Westman (2003, a prema Goldstein, 2012) navodi da dijete, igrajući se, uči jezik, sluša drugu djecu i odrasle, uči nove riječi, razmjenjuje rečenice. Djeca koja su više motivirana za igru pokazuju veću jezičnu razvijenost.

Na osnovu samo ovih nekoliko navedenih istraživanja, vidimo da dijete kroz igru uči lakše i brže osnovne akademske vještine koje će mu trebati u onome što slijedi. Osim akademskih vještina, igrom se podstiču i kognitivni procesi, pa tako Russ (2004) ističe da se tokom igre pojavljuju i učvršćuju procesi organizacije (redoslijed priče, uzroci, posljedica), divergentno mišljenje (generiranje novih ideja), simbolizam (transformacija objekata, preoblikovanje i redefiniranje značenja igračaka i predmeta), te fantazije (stvaranje mašte i imaginacije).

Igra je vrlo značajna i za socioemocionalni razvoj djece, kroz igru djeca razvijaju svoju društvenost, odnos prema vršnjacima i odraslima, komunikativnost, samostalnost, poštovanje pravila, moralnost, solidarnost, empatiju, samokontrolu, uče o emocijama i ustrajnosti, ali i odgovornosti za donošenje odluka.

U konačnici, igra tokom predškolskog perioda jeste glavna aktivnost djeteta kroz koju ono usvaja sve one vještine i razvija sposobnosti koje će mu biti ključalno u daljem periodu školovanja, ali i života.

IGRE I AKTIVNOST U FUNKCIJI DJEČIJEG RAZVOJA

Kao što je ranije istaknuto, osnovu odgojno-obrazovnog procesa u predškolskim ustanovama čine igra i aktivnost djece. Igra predstavlja put i način pomoću kojih se djeca razvijaju i uče. Igra i aktivnost djece međusobno su isprepletene jer djeca uče i razvijaju se u mjeri u kojoj su aktivni. Mnoštvo je prirodnih puteva njihovog učenja kao što su: kretanje, traganje, otkrivanje, ispitivanje, učenje putem pokušaja i pogrešaka, eksperimentiranje, manipuliranje predmetima, svakodnevne praktične aktivnosti, imitiranje, razgovaranje, pričanje, postavljanje pitanja, oponašanje, plesanje, druženje itd. Uzimajući u obzir široku lepezu dječijih aktivnosti, a oslanjajući se na različite klasifikacije dječijih igara u literaturi (Duran, 1995; Kamenov, 2008; Mitrović, 1986), u priručniku će biti prikazane igre koje podstiču holistički razvoj djeteta, tj. uvažavaju jedinstvenu organizaciju i totalitet dječije ličnosti.

Dosadašnja istraživanja dječijeg razvoja, posebno komponenta cjelovitosti, sežu od antičke Grčke pa do savremenih pedagoških istraživanja. Još su humanisti citirali Juvanelovu izjavu: „U zdravom tijelu, zdrav duh“, Komensky se zalaže za svestrani odgoj, Rousseau

naglašava cilj odgoja – odgojiti čovjeka, Pestalozzi govori o odgoju glave, odgoju srca i odgoju ruke, dok Froebel daje primjere univerzuma kao cjeline (Bećirović – Karabegović, 2018).

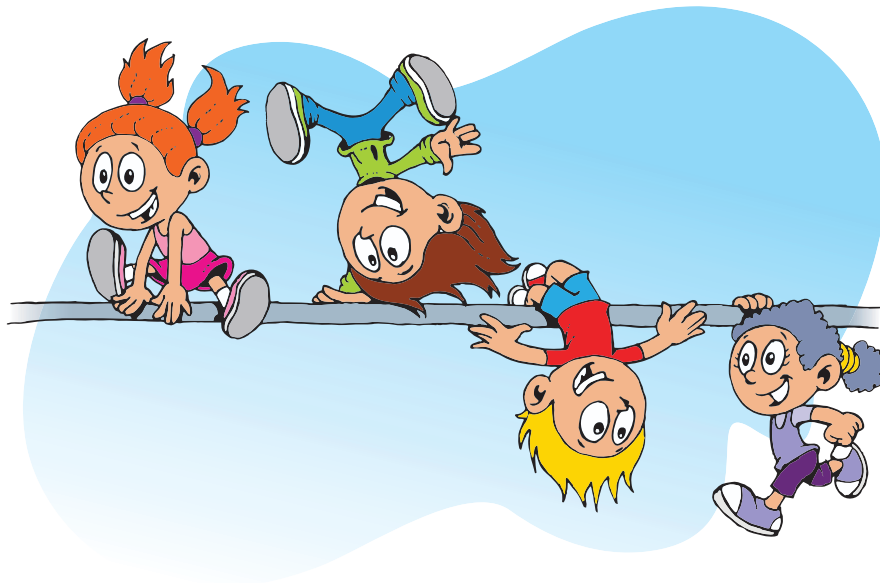
Sve humanističke teorije ističu princip cjelovitosti koji potvrđuje stajalište da dijete, igrajući se, istovremeno angažira sva područja razvoja. Više kretanja ne razvija samo fizičku komponentu, nego podstiče i intelektualni razvoj jer se dijete susreće s više predmeta i širi svoja iskustva. Kroz igru se druži s drugom djecom te tako razvija i socijalno-emocionalnu komponentu. U zajedničkoj igri uči se poštovanju pravila što djeluje na njegov moralni razvoj. Aspekti razvoja ne predstavljaju zasebne cjeline, te primjena jedne neminovno utječe na promjenu druge domene ličnosti. Dakle, razvoj djeteta i njegovo učenje događa se objedinjeno, pa takva treba biti i podrška odgajatelja (Bećirović – Karabegović, 2018).

S ciljem podsticanja harmoničnog dječijeg razvoja, igre predstavljene u ovoj knjizi djeluju na fizičko, socijalno i logičko saznanje. Fizičko saznanje odnosi se na spoznaje koje se stječu kroz fizički kontakt s predmetima, objektima i pojavama u neposrednoj okolini. Socijalno saznanje je rezultat socijalnog kontakta s drugim ljudima (odraslima i vršnjacima), te logičko saznanje koje podazumijeva učenje na kognitivnom planu, a rezultat je analize, sinteze, generalizacije i sl.

Kroz predstavljene igre, a putem aktivnog odnosa (u interakciji) s predmetima i ljudima iz svoje okoline, dijete spoznaje stvarnost koja ga okružuje kroz vlastitu aktivnost, ostvaruje vlastiti identitet te ispituje svoje mogućnosti za djelovanje u toj stvarnosti.

Igre su podijeljene na sljedeće vrste: 1) pokretne igre; 2) senzorne igre; 3) istraživačke igre; 4) praktične igre; 5) stvaralačke igre; 6) matematičke igre; 7) socijalne igre; 8) igre za prerađivanje emocionalnih iskustava i 9) govorne igre.

Pokretne igre

Ilustracija 2. Pokretne igre
Izvor: Adnan Ćelahmetović

Pokretne igre su vrsta igara koju karakterizira postojanje neke zanimljive radnje koja ima najdirektniju vezu sa savladavanjem određenih prepreka ili rješavanjem zanimljivog zadatka. Neke od njih sastoje se samo od pokreta, a u nekima od njih pokreti su praćeni riječima ili pjevanjem. Njihov cilj je stimuliranje motoričkog dječijeg razvoja, razvoja koordiniranih radnji i pokreta, te senzorna integracija. Također, u pokretnim igrama djeca odgajaju vlastitu disciplinu i sposobnost usklađivanja svojih pokreta s radnjama i aktivnostima drugih.

Pokretne igre s nekim sadržajem imaju veliku sličnost sa stvaralačkim igrama i u njima se najčešće prikazuju realne životne situacije ili se dramatiziraju bajke, te se u ovim situacijama pokretne igre pretvaraju u stvaralačke. Za razliku od stvaralačkih igara, pokretne igre ne biraju djeca nego odgajatelj koji organizira, interpretira i završava igru. U mlađem uzrastu i odgajatelj učestvuje u igri i upoznaje djecu s pravilima igre, dok u starijim grupama odgajatelj na početku objasni igru i pravila igre koja djeca trebaju primijeniti u toku igre.

U vrtiću odgajatelji s djecom izvode razne vježbe koje su ciljano usmjerene prema određenim grupama koštano-mišićnog sistema, pa tako postoje vježbe za grudni koš, mišiće ruku, rameni pojas, potom leđne mišiće i kičmu, trbušne mišiće i mišiće nogu, stopala, kretanje, kao što su hodanje, ravnoteža, trčanje, skakanje, penjanje, bacanje, dizanje i nošenje, vučenje i sl. Specifičnost igre u vrtiću jeste veći broj djece, iako se ove igre mogu igrati i u porodičnom okruženju, kada je prisutno više djece (rođendani, izleti i sl.).

Metodičke smjernice

Odgojni efekat pokretnih igara u najvećoj mjeri zavisi od njihovog pravilnog izbora, te one trebaju biti individualno i dobno primjerene mogućnostima i potrebi za dječijim kretanjem, a trebaju imati jasne pedagoške ciljeve. U odgojnom pogledu, pokretne igre s pravilima trebaju biti interesantne, za najmlađu djecu što jednostavnije, a za djecu višeg uzrasta trebaju biti složenije i zahtjevnije.

Najefikasnije je da se pokretne igre izvode na otvorenom prostoru i svježem vazduhu. U toj situaciji najmlađa djeca mogu izvoditi najjednostavniju igru sa samo jednom radnjom: igra vozića u kojoj djeca trče jedno za drugim i tako simuliraju kretanje vozića. Za stariju djecu uvodi se više radnji i trebaju biti složenije: u toku trčanja mogu savladavati različite prepreke, bacati loptu preko mreže, skakati u dužinu i visinu i takmičiti se tokom igre.

PRIMJERI IGARA

Naziv igre	IGRAJU SE VRAPCI
Uzrast	Djeca u 4. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje motoričkih i funkcionalnih sposobnosti kod djece • Stimuliranje pokreta i ovladavanje kretanja u formaciji kruga • Razvijanje sposobnosti doživljavanja i izražavanja muzike kroz ritam i pokret
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> • Koristi prirodne oblike kretanja uz mijenjanje položaja tijela u pokretu • Slobodno i sigurno se kreće u prostoru u formaciji kruga • Interpretira naučenu pjesmu i njeno praćenje pokretom
Potrebni materijal	Papirna krila za vrapce, uši i rep za macu, lutka vrapca na štapiću

Tok igre

Poslije zajedničke aktivnosti, u sklopu podteme „Ptice stаницe“ dnevne teme „Vrabac“, realizira se pokretna igra s pjevanjem „Igraju se vrapci“. Djeca vrapci uhvate se za ruke u zatvorenom krugu. Jedno dijete je u ulozi mace, odabrano brojalicom (uz korištenje lutke na štapiću - vrabac):

Slika 1. Notni zapis

Ko to, ko to šuška?

Ptičica sa grane,

moli i pjevuška:

Dajte malo hrane!

Mrvu jednu, dvije, tri.

Dajte meni, či či či!

Ilustracija 3. Vrabac
Izvor: Adnan Čelahmetović

Maca u sredini kruga leži i drijema. Djeca u krugu kreću se u jednom smjeru i pjevaju, pa nakon drugog izvođenja i kraja pjesme „pojure vrapca“, razbježe se iz kruga, a maca ih hvata. Koga uhvati, mijenja s njim ulogu, pa se igra ponavlja.

Dodatne ideje

Djeci koja “bježe” od mace mogu se dati zadaci da trče na različite načine: trčanje u različitim pravcima; trčanje na prstima, na petama; kao “avion” - raširenih ruku kao krila; smiješno trčanje - kao klovnovi i sl. Način trčanja dogovara se s djecom i podstiču se da sami osmisle pokret koji žele.

Naziv igre	KAKO SE KREĆU ŽIVOTINJE
Uzrast	Djeca u 5. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> • Podsticanje razvoja velikih mišićnih grupa kroz aktivnosti zagrijavanja • Razvijanje motorike kroz prirodne oblike kretanja (hodanje, trčanje, skakanje) te motoričkih sposobnosti (koordinacije, brzine) • Utvrđivanje i proširivanje saznanja o karakteristikama životinja (izgled i kretanje)
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> • Kombinira i koordinira psihomotoričke radnje i koristi se prirodnim oblicima kretanja kroz različite položaje tijela • Prihvata i poštuje pravila igre u zajedničkoj aktivnosti • Namjerno usmjerava pažnju i pažljivo prati usmene naloge • Izdvaja najvažnije karakteristike određenih životinja i pravilno imenuje način njihova kretanja
Potrebni materijal	Plakati sa slikama životinja, kostimi životinja
<p>Tok igre</p> <p>U fiskulturnoj sali, holu ili nekoj većoj prostoriji u vrtiću djeca se uhvate ukrug i rašire ruke, svako osigura sebi dovoljno prostora za uvodnu tjelovježbu - vježbe za jačanje velikih mišićnih grupa. Zagrijavanje započinjemo vježbama za širenje grudnog koša i jačanje ruku: ptica leti - velika ptica ima velika krila, mala ptica mala, pljeskanje nad glavom, veslanje, vjetrenjača. Potom slijede vježbe za gipkost kičme: vjetar njiše grane, pogledaj kroz noge, maca izvija leđa.</p>	

Na kraju, vježbe za jačanje trbušnih mišića i mišića nogu: sjedi - leži, dižemo obje noge sjedeći, vozimo bicikl.

Nakon zagrijavanja odgajateljica pokazuje djeci plakate na kojima su slike određenih životinja (npr. zeca, mrava, slona, kornjače, ribe, žabe, goluba). Razgovara s djecom o karakteristikama tih životinja (izgled i kretanje). Pripremljeni su i kostimi životinja za svako dijete (rajfovi za kosu na koje su zakačene uši zeca, slona, pipci mrava, krljušti ribe i oklop kornjače od papira koji se zakači na leđa, zeleni prsluci za djecu koja će biti žabe i krila za djecu koja će biti golub). Djeca iz čarobne košare izvlače sliku životinje i dobivaju odgovarajući kostim. Odgajateljica objašnjava pravila igre.

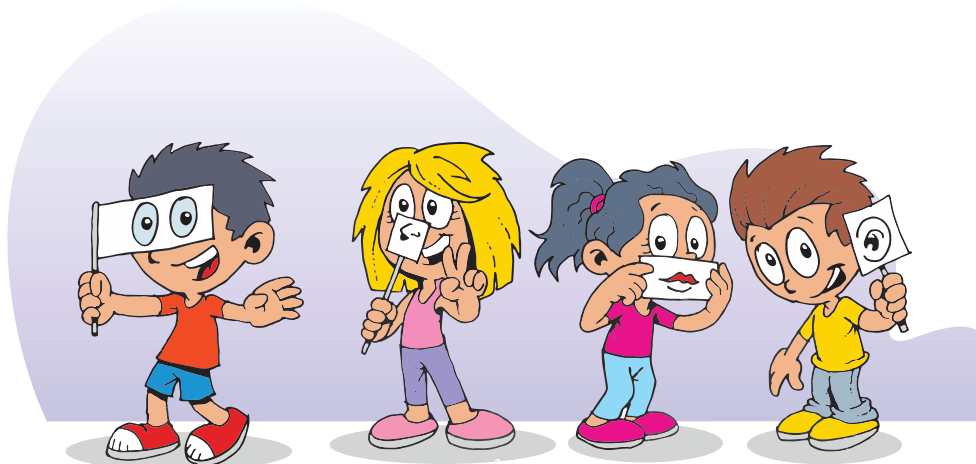
Pokretna igra se izvodi tako da odgajateljica daje određene naloge koji se odnose na glavne karakteristike pojedine životinje (neka se pokrenu oni koji imaju najduže uši, najveće uši, koji su najveći, najteži, oni koji su najjači i najmarljiviji, oni koji dišu na škrge, koji su najsporiji, koji najbolje kreću, koji imaju krila i sl.). Djeca pažljivo slušaju i pokreću se podražavajući odgovarajuće pokrete (ostala djeca imenuju kako se to kretanje zove (skakanje, hodanje, plivanje, letenje). U nastavku aktivnosti pozivaju se djeca da kažu ko će se kretati imenujući karakteristike životinja koje oni žele.

Zahajevnija varijanta: Odgajatelj daje nalog za dvije ili više životinja koje se istovremeno kreću (neka krenu svi koji imaju četiri noge; neka se pokrenu oni koji imaju surlu i oni koji nemaju noge i sl.) Može se organizirati i takmičenje - ko će prije do cilja. Aktivnost se može dalje širiti u stvaralačkom duhu - izmišljamo smiješne pokrete za kretanje životinja, mijenjamo ritam i način kretanja, plešemo uz muziku, smišljamo koreografiju za ples slonova i sl.

Dodatne ideje

Djeca nakon ove igre mogu sama predložiti životinju koju će imitirati sljedećeg puta i napraviti kostim oznaku koja tu životinju predstavlja, kao i način kretanja. Osim životinja to mogu biti prijevozna sredstva, ljudi različitih zanimanja, svemirski brodovi, ali i kretanje s loptom, obručima ili po rekvizitima poput klupe, grede, stepenica i sl.

SENZORNE IGRE

Ilustracija 3. Senzorne igre
Izvor: Adnan Čelahmetović

Čula su prozori u svijet i naši kanali spoznaje o objektivnoj stvarnosti. Već od rođenja djeteta putem čulnih organa prima razne utiske iz okoline, dok rastom i razvojem počinje te utiske sređivati i stjecati iskustva o predmetima, pojavama i procesima. Za pravilan razvoj čulne osjetljivosti potrebna je bogata i stimulativna okolina koja će podsticati usavršavanje perceptivnog doživljaja i omogućavati djeci stjecanje bogatog čulnog iskustva kroz različite aktivnosti.

Upravo je kreiranje takvog okruženja kroz svakodnevne situacije i u posebno pripremljenim igrama i aktivnostima jedna od glavnih uloga i zadataka odgajatelja.

Kontinuiranim planiranjem i organiziranjem senzornih igara odgajatelj podstiče razvoj čula i percepcije u skladu s dječijim razvojnim mogućnostima na pojedinom uzrastu (npr: veliko-malo; usko-široko; duboko-plitko; geometrijski oblici; boje i sl.); pomaže djeci u uobličavanju tih iskustava putem govora i putem drugih načina izražavanja (crtanjem, oblikovanjem, pokretom i sl.); osigurava prilike u kojima djeca mogu posmatrati stvari cjelovito, multisenzorno, a ne izolirano. Dakle, cilj ovih igara je razvoj i oplemenjivanje čulne osjetljivosti.

Metodičke smjernice

Igre i aktivnosti za usavršavanje funkcije čulnih organa i stjecanje bogatog čulnog iskustva odvijaju se kroz podsticanje:

- čula vida: boja, oblici, dimenzije, konfiguracija, položaj i pravci kretanja u prostoru
- čula sluha: jačina zvuka, pravac iz kojeg dolazi, visina zvuka, dužina zvuka
- čula dodira: temperatura, površina predmeta, prepoznavanje osobina materije
- čula mirisa: običnih mirisa i mirisa cvijeća, parfemskih mirisa, ugodnih i neugodnih mirisa,

- čula okusa: razlikovanje osnovnih okusa – slatko, slano, kiselo, oporo, gorko.

Posebno su značajne multisenzorne igre koje podrazumijevaju uključivanje svih čula u proces stjecanja novih znanja i iskustava. Igre i aktivnosti za aktiviranje pojedinih čula ne bi smjele dovesti do zapostavljanja njihove integralne upotrebe (npr: razlikovanje voća ili povrća po obliku, boji, veličini, dodiru, okusu i mirisu).

PRIMJERI IGARA

Naziv igre	IDEMO ZA ZVONCEM
Uzrast	Djeca u 5. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> • Razvoj i oplemenjivanje slušne percepcije • Razvijanje povjerenja u vlastite mogućnosti
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznaje po zvuku i uspješno procjenjuje udaljenost na osnovu zvučnog podsticaja • Sigurno i slobodno se kreće i orijentira u prostoru • Poštuje pravila igre s ciljem učestvovanja • Ispoljava zdrav takmičarski duh
Potrebni materijal	Zvono, praporci, štap, povez za oči
Tok igre	<p>Odabrati dva predmeta/instrumenta različitog zvuka (praporci i zvono), igrom tišine pojasniti razliku i prezentirati zvuk. Zvono zavezati za štap da bi se postigla udaljenost. Djecu postaviti u formaciju kruga u sjedećem polažaju na stolicama. Brojalicom:</p> <p style="text-align: center;">Sjela baba u balon, da se vozi u London, u Londonu kupi griz, pa se vozi u Pariz, U Parizu kupi papriku, pa se vozi u Afriku, u Africi kupi kečku, pa se vozi svome dečku, dečko kupi gramofon, koji svira DIN DAN DON.</p> <p style="text-align: center;">(Peteh, 2018)</p> <p>Odabrati dijete koje će prvo tragati za zvonom, a ono odabire dijete koje će zvoniti praporcima. Osnovno pravilo igre je tišina, koju djeca lako postignu u iščekivanju svog angažmana. Staviti povez na oči odabranom djetetu, a odgajatelj štapom na kojem je zvono pravi zvukove koje dijete prati u želji da uhvati zvono. Drugo dijete pravi paralelne zvukove</p>

da bi zbunio drugara. Kad uhvati zvono, dijete bira sljedeće dijete koje će tražiti zvono i dijete koje će ometati „tragača“ praporcima. Broj djece koja proizvode zvukove može se povećati, a “glavna zvučna meta” može se mijenjati. Muzički instrumenti mogu se mijenjati u skladu s raspoloživim didaktičkim sredstvima u grupi, planiranom temom i interesima djece (različite zvečke, udaraljke, def i sl.). Također, instrumenti mogu biti gotovi proizvodi, ali posebnu vrijednost imaju oni koje djeca sama izrade. Poželjno je da se igra izvodi na većem prostoru u predškolskoj ustanovi ili u dvorištu vrtića ukoliko vanjska buka dozvoljava.

Dodatne ideje

Igračke od neoblikovanog materijala za razvoj slušne percepcije

Kako napraviti muzički instrument?⁴

Slika 2. Kastanjete

Slika 3. Praporci od loptica

Slika 4. Zvečka od plastične flaše

Slika 5. Plastična ambalaža

Slika 6. Plastične flaše

Slika 7. Ambalaža od kinder jaja

Slika 8. Prepoznaj po zvuku

⁴Izvor slika 2–8: Radovi studenata Pedagoškog fakulteta u Sarajevu

Pronađi par po sluhu

Prepoznaj po zvuku i odsviraj isto: S obje strane veće kartonske kutije zalijepe se (ili ubace u rupe koje su napravljene na kutiji) predmeti od različitog materijala (metal, plastika, staklo, folija, spužva, zvonice ili nešto drugo što proizvodi zanimljiv zvuk). Dvoje djece sjede jedno naspram drugog, svaki na svojoj strani kutije i batićem jedno dijete proizvodi zvuk na određenom predmetu, a drugo dijete treba prepoznati o kojem se predmetu radi i ponoviti zvuk. U nastavku aktivnosti djeca se poigravaju različitim ritmovima i taktom ili kombiniraju dva-tri zvuka i sl.

Naziv igre	ZEMKA NA MORU
Uzrast	Djeca u 4. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> • Razvoj i oplemenjivanje taktilne percepcije • Stjecanje bogatog čulnog iskustva
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> • Razlikuje predmete i materijale dodirrom po teksturi • Pokazuje zanimanje i aktivno učestvuje u istraživačkim aktivnostima
Potrebni materijal	Taktilna slikovnica i/ili serije taktilnih slika ⁵

Tok igre

Djeca sjednu u polukrug na podu (u joga pozi, koje dijete to može). Odgajateljica ih zamoli da se opuste i zatvore oči. Uz zvukove mora odgajateljica kroz vođenu relaksaciju navodi djecu da opuste svaki dio svoga tijela (opustite prste jedne ruke, lakat, rame itd.). Poslije joga opuštanja odgajateljica pita djecu koje su zvukove čuli u pozadini igre za opuštanje i pozove djecu da poslušaju priču o djevojčici Zemki koja je poželjela da ide na more. Koristeći taktilnu slikovnicu ili seriju taktilnih slika, odgajateljica priča priču.

U jednom dalekom gradu, koji se nalazio na jednom velikom brdu, živjela je djevojčica Zemka. Imala je dugu kosu i mama joj je uvijek pravila pletenice.

Zemka je mnogo voljela svoje pletenice. Opipajte rukom da osjetite kako su Zemkine pletenice bile mekane i svilene (vuna, svileni konac).

⁵Slike 9–19: Radovi studenata Pedagoškog fakulteta u Sarajevu

Slika 9. Taktilna slika I

Osim svojih pletenice, Zemka je voljela još nešto. Voljela je more. Nikad nije bila na moru, ali je mnogo puta sanjala kako se kupa u slanoj vodi sa šarenim ribicama i sunča na toplom suncu. Dugo je molila svoju mamu i tatu da je odvedu na more i jednog ljeta njeni roditelji odlučili su da će je odvesti. Zemka je bila veoma sretna. Skakutala je po kući od sreće. Uzela je svoj kofer i počela da se pakuje. Šta mislite šta je sve stavila u kofer? Pogledajte i opipajte. Kakav je kupaći kostim? (kofer - tvrđa spužva, materijal različite teksture)

Slika 10. Taktilna slika II

Djevojčica je spakovala u kofer sve što joj je potrebno za more i bila je vrlo nestrpljiva da krene. Međutim, morala su proći još tri dana. Morala je spavati još JEDNU, DVIJE, TRI noći. I konačno je osvanuo taj dan. Bio je to lijep sunčan dan s tek dva oblačića na nebu. Tata je upalio auto i krenuli su. Juhuuuuu, radovala se Zemka. Gledala je kroz prozor u oblake, bili su baš lijepi. Opipajte ih? Jesu li mekani? A kakav je tatin auto? A kakva je cesta? (vata, šmirgl-papir različite granulacije)

Slika 11. Taktilna slika III

Dugo su se vozili. Zemki se učinilo da putuju dva dana. I baš kad se umorila od čekanja, ugledala je more. Bila je sretna kad je vidjela i drveni čamac kako se ljuljuška na moru. Čak je pomislila i da je ptičica pozdravlja i cvrkuće od radosti. Zemka je željela da što prije dotakne vodu i čamac. Opipajte vi. Kakav je čamac? (drvene špatule, plastična vrećica)

Slika 12. Taktilna slika IV

I konačno, Zemka je stigla na more. Svaki dan je uživala u suncu i morskoj vodi. Kupala se, skakala, ronila. A koje je sve morske životinje vidjela?

Morsku spužvu, ribice raznih boja i veličina - velike, male, šarene, svjetlucave, pa čak i morskog konjica. Jednom je skoro stala na morskog ježa. Uh, sva sreća da ga je vidjela u zadnji čas. To bi, sigurno, boljelo! A kad nije bila u vodi, najviše se voljela igrati s malom šarenom papigom, koja je bila u obližnjem restoranu. Pogledajte i opipajte koje je sve životinje vidjela Zemka (plastična četka, spužva, glatki papiri u obliku krljušti, perje).

Slika 13. Taktilna slika V

A u tom restoranu najviše je voljela jesti voće. Tamo je bilo različitog voća i kako je samo bilo ukusno. Nije znala koja je voćka bila ukusnija, crveno ili bijelo grožđe, jagode, ananas ili lubenica. Mislim da se Zemki, ipak, najviše svidjela lubenica. Opipajte! (košpice od lubenice, deblji kartonski krugovi za grožđe, osušena kora od ananasa)

Slika 14. Taktilna slika VI

A kad je Zemka bila na plaži, najviše je voljela jesti kukuruz. Jedva je čekala da dođe ona teta koja je vikala: Kupite kukuruz, kupite kukuruz! Kukuruz, mlijac, opipajte!

Slika 15. Taktilna slika VII

Kada bi pojela kukuruz, Zemka bi legla na svoj peškir, mama bi je namazala kremom za sunčanje, stavila bi svoje sunčane naočale, uzela svoju omiljenu slikovnicu o morskim životinjama i odmarala u hladu. Ali ne baš tako dugo. Vrlo brzo bi ustala i potrčala u vodu da se rashladi, zapliva i pozdravi svoje prijateljice ribice. Onda bi se malo igrala sa svojim prijateljima na pijesku i takmičili bi se ko će pronaći najljepše školjke na obali. Zemka je baš uživala na moru! (plastična vrećica, školjke, krupniji pijesak)

Slika 16. Taktilna slika VIII

Nakon interaktivne priče odgajatelj može ponuditi djeci taktilnu slikovnicu da sami istražuju različite teksture. Osim slikovnice, djeci se mogu ponuditi i drugi materijali koji će ih podsticati da manipuliraju njima i razvijaju svoju taktilnu percepciju.

ISTRAŽIVAČKE IGRE

Ilustracija 4. Istraživačke igre
Izvor: Adnan Čelahmetović

Djeca su radoznala bića. Okolina pruža neiscrpne izvore otkrivanja i istraživanja i tako pruža izazove kojima dijete ne može odoljeti. "Naoružani" prirodnom znatiželjom i željom za stjecanjem iskustava "iz prve ruke", djeca zapitkuju, eksperimentiraju, pokušavaju i isprobavaju ideje, te stječu informacije na vlastite načine. Tako se navikavaju da uočavaju, da rješavaju probleme, da kritički razmišljaju. Djeca žele znati od čega je šta napravljeno, kako radi sat, po kojem principu ide autić na baterije. Dijete savija, lomi, cijepa, rastavlja, rasteže, baca, lupa – sve je to put pomoću kojeg dijete doživljava i upoznaje svijet oko sebe. Djeca kroz aktivno traganje za informacijama postaju kreatori svojih iskustava i saznanja, jačaju sliku o sebi i uče da „misle svojom glavom“ kao pravi naučnici. Zato je za dječiji razvoj izuzetno važno da mu osiguramo situacije i aktivnosti u kojima dijete samostalno otkriva istinu.

Osnovni cilj istraživačkih igara i aktivnosti jeste otkrivanje prirode stvari djelovanjem na objekte i uočavanje i sistematizacija rezultata takvog djelovanja. Djeca uviđaju uzročno-posljedične veze i odnose među predmetima, objektima i pojavama u neposrednoj okolini, u živoj i neživoj prirodi (ogledi s biljkama, ogledi s prirodnim elementima i predmetima), upoznaju osobine predmeta i predviđaju posljedice radnji i pojava na osnovu poznavanja zakonitosti fizičkog svijeta (npr. šta će se desiti ako: pustimo predmet ravno niz kosu, ubacimo neke predmete u vodu, ostavimo led u čaši u sobi, iznesemo čašu vode na prozor u zimskom periodu, prinesemo magnet blizu metalnih predmeta i sl.); upoznaju elementarne fizičke pojave u prirodi (magnetizam, zvuk, svjetlost, toplota, kretanje, plivanje/tonjenje, ravnoteža i sl.) putem vlastitog djelovanja i aktivnosti; upoznaju svojstva materije i uslova pod kojim se one mijenjaju, transformiraju (topljivost, rastvorljivost, tvrdoća, miris, postojanost); razvijaju sposobnosti tumačenja pojava i njihovo dovođenje u međusobnu vezu pronalaženjem razlika, ali i sličnosti među njima.

Metodičke smjernice

Autorica Došen Dobud (1995) ističe važnost odgajatelja i njegovog djelovanja u interakciji s djecom tokom različitih otkrivačkih aktivnosti. Ulogu odgajatelja vidi u osiguravanju različitih predmeta i materijala za istraživanje i izražavanje (otpadni materijali, prirodne, voda i pijesak, plastelin, glina, magneti i dr.); uključivanju u igru s djecom; pružanju različitih vrsta podsticaja (verbalno nuđenje izbora, igre pogađanja); pružanju pomoći u rukovanju materijalima i alatima; navođenju djece da uoče problem, da se približe rješenju ili da ga riješe; vođenju računa o samopouzdanju djeteta (da dijete ne osjeti frustracije usljed eventualnog niza neuspjeha).

PRIMJERI IGARA

Naziv igre	EKSPERIMENT S VODOM: VRUĆE – HLADNO
Uzrast	Djeca u 6. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje sposobnosti tumačenja pojava i njihovo dovođenje u međusobnu vezu pronalaženjem razlika, ali i sličnosti među njima • Podsticanje radoznalosti i istraživačkih sposobnosti djece
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> • Uočava temperaturnu razliku vode • Predviđa i otkriva kauzalne odnose između pojava i temperature vode • Ispoljava radoznalost za okolinu i razumijevanje svijeta oko sebe
Potrebni materijal	Velika staklena posuda (npr. akvarij), mala flaša, baloni, boja za hranu, čaša, voda

Tok igre

Zbog sigurnosti djece, aktivnost provodi odgajatelj dok djecu podstiče na aktivno učešće u smislu davanja odgovora na pitanje šta će se dogoditi. Eksperiment se provodi tako da se prvo napuni staklena posuda vrućom vodom.

Varijanta 1: Malu flašu napuniti obojenom hladnom vodom. Staviti palac u otvor flaše i spustiti je lagano u vruću vodu. Izvući palac iz otvora flaše. Šta će se desiti? Flaša će potonuti na dno posude. Hladna voda je teža od tople. U nastavku igre napuniti posudu hladnom vodom, a malu flašu napuniti obojenom vrućom vodom. Šta će se desiti u ponovljenom postupku? Flaša će plutati u posudi. Zašto? Voda ima različitu gustoću na različitoj temperaturi. Kako to objasniti djeci? Hladna voda je “teža” i ona pada na pod, a vruća voda je “lakša” i ona pluta.

Varijanta 2: Umjesto male flaše mogu se koristiti baloni koji su napunjeni toplom i hladnom vodom. Ova varijanta omogućava djeci da budu direktno uključena u provedbu eksperimenta stavljajući balone u veliku posudu.

Varijanta 3: U veliku staklenu posudu naliti hladnu vodu. U čaši pomiješati vruću vodu s bojom. Vodu iz čaše polako i pažljivo izliti u posudu s hladnom vodom. Obojena vruća voda ostat će na površini.

Još neki eksperimenti s različitom temperaturom vode:

- naliti istu količinu vruće vode u dvije različite posude: jednu plitku, širokog otvora, i drugu uskog otvora. Nakon desetak minuta provjeriti postoji li razlika u temperaturi.
- u posude napravljene od različitog materijala (metal, plastika, keramika, staklo) naliti vruću tečnost i poslije izvjesnog vremena provjeriti postoji li razlika u temperaturi.
- pravimo čaj: stavljamo vrećicu u hladnu i vruću vodu, koja je razlika?

- provjeravamo temperaturu vode kažiprstom, laktom, nožnim prstima, termometrom za vodu.
- takmičarska igra: u kojoj će se šoljici prije ohladiti čaj?
- pitanja za razgovor i podsticanje divergentnog mišljenja: kako sve možemo ohladiti čaj? Nađi što više načina za hlađenje vode. Šta se radi da se voda ne ohladi?

Dodatne ideje

Eksperimenti s vodom u odnosu na uzrast

Mlađa grupa: igre pijeskom i vodom (kombiniranje s drugim predmetima i materijalima – posude, valjci, modlice, čaše, kutijice različitih oblika, prirodne, štapići, žetoni i sl.); istraživanje zvuka i stvaranje zvuka – bacanje klikera, kestena, bombona na pod, u praznu ili punu posudu s vodom; topljenje snijega, bojenje vode

Srednja grupa: jednostavni eksperimenti kojima djeca otkrivaju nova svojstva predmeta, te praktično grupiranje predmeta prema poznatim i novootkrivenim svojstvima, tražeći sličnosti i razlike - šta sve pliva ili tone; koji predmeti upijaju vodu, a koji ne; eksperimenti s topljenjem leda i snijega (posolimo, pospemo bojom); agregatna stanja vode; zvučne čaše (staklene čaše s različitom količinom vode); prelivanje vode: kako uliti vodu u flašu, a da se ne prospe (lijevak: obični, papirni ili odrezani dio plastične flaše)

Starija grupa: ispitivanje rastvorljivosti u vodi (so, šećer, brašno, pijesak, mastilo, ulje); konzervacija količine (u flaše različitog oblika stavlja se ista količina vode i obilježava nivo flomasterom - razgovor o zapremini i razlozima različitih nivoa, provjera zaljučaka vraćanjem vode u prvobitne posude radi uviđanja stalnosti u promjenama); kruženje vode u prirodi; isparavanje vode.

Naziv igre	IGRE SJENKI
Uzrast	Djeca u 5. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> • Sistematizacija i proširivanje dječijih prethodnih znanja o svjetlosti i sjenkama • Uočavanje intenziteta svjetlosti, uzročno-posljedičnih veza i zavisnosti od providnosti materijala • Podsticanje radoznalosti i istraživačkih sposobnosti djece
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> • Uočava da sjenke imaju svoj oblik i veličinu zavisno od udaljenosti svjetla • Izdvaja predmete i materijale koji propuštaju svjetlost • Postavlja pitanja i traži odgovore

Potrebni materijal

Pozornica, različiti izvori svjetlosti (džepna lampa, reflektor, svijeća), različiti predmeti iz sobe (igračke, životinje od različitog materijala, plišane igračke), materijali koji propuštaju svjetlost (papir, plastika, staklo različite debljine, boje i oblika)

Tok igre

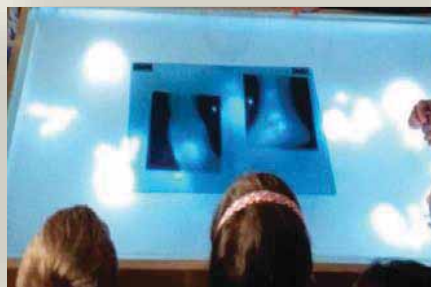
Za igru je potrebna pozornica za igre sjenki (za manje pozorište sjenki koristi se poklopac od kutije na kojem se izreže otvor i zalijepi se papir: bijeli, paos ili papir za pečenje. Za veću scenu mogu se koristiti veće kartonske kutije ili drveni okviri).

Odgajateljica (i/ili dijete) koristi različite predmete u sobi i stavlja ih iza pozornice i osvjetljava različitim izvorima svjetlosti. Postepenim udaljavanjem i približavanjem predmeta izvoru svjetlosti djeca uočavaju nastajanje i nestajanje sjenki i mijenjanje njihove veličine i jasnoće zavisno od udaljenosti svjetla i jačine izvora svjetlosti.

Tokom aktivnosti djeca uočavaju da neki materijali propuštaju svjetlost, a neki ne. Igra se nastavlja izvan pozornice, koristi se džepna lampa i različiti predmeti koji propuštaju svjetlost (staklo, papir, zavjese i prozirni materijali i sl.) i predmeti koji ne propuštaju svjetlost (igračke, knjige, metalni predmeti i sl.). Na plakatu na kojem je napravljena tabela s dvije kolone (propušta i ne propušta svjetlost) djeca upisuju (uz pomoć odgajatelja), crtaju ili lijepe fotografije predmeta (koji se koriste u eksperimentu) u odgovarajuću kolonu.

Još neki eksperimenti sa svjetlošću i sjenom:

- uočavanje sjenki u svakodnevnim životnim situacijama (posmatranje sjenki drveća, ograde, kuće tokom šetnje, svoje sjenke tokom boravka na suncu)
- igre: stani na sjenku svog druga, sakrij se u sjenci vrtića, pokušaj pobjeći od vlastite sjenke, uhvat svoju sjenku, napravi najsmješniju sjenku
- crtamo sjenke – dijete izabere pozu, a drugo dijete ocrtava sjenku na tlu (posmatranje i ocrtavanje sjenki u različito doba da na: kad je sjenka najduža, a kad najkraća, zašto); pravimo zajedničku sjenku - nekoliko djece napravi skulpturu od svojih tijela, a druga djeca ocrtavaju kredama u boji
- ko je veći, ko je manji - djeca stanu u vrstu i uspoređuju svoje sjenke
- igre ogledalima - ples svjetlosti na zidovima, plafonima
- pravimo sjenke životinja od svojih ruku
- izrađujemo lutke za pozorište sjenki

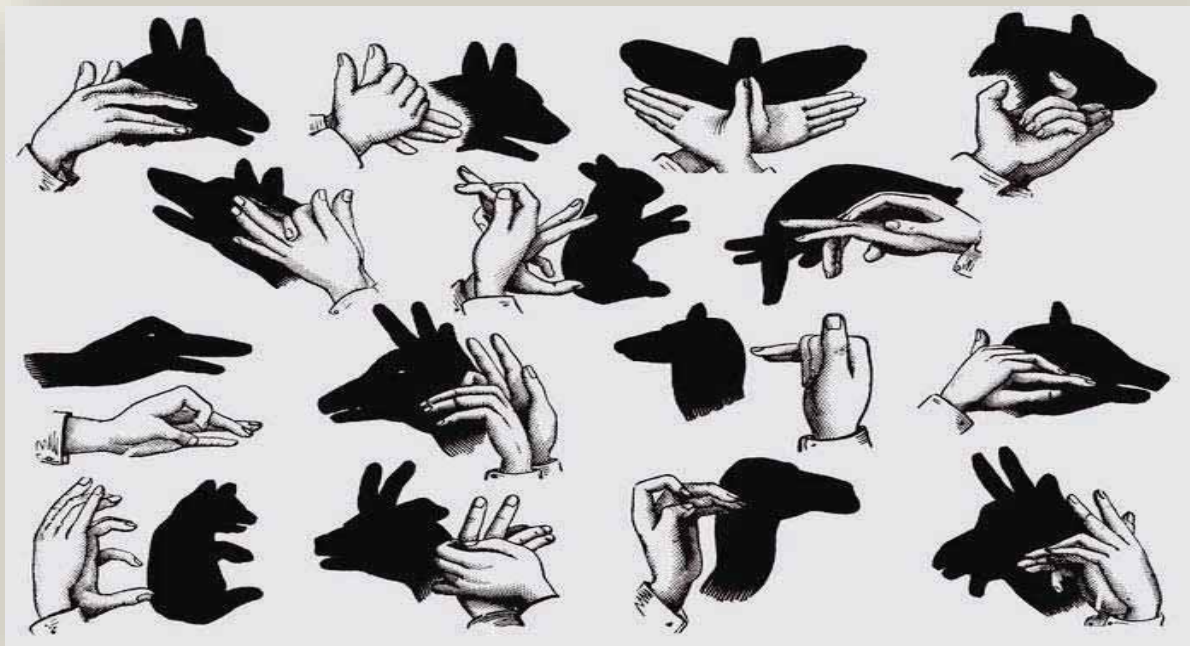

Slika 10. Istraživanje rendgen-snimaka na svijetlećem stolu, vrtić "Slavuj", JU "Djeca Sarajeva

- istraživanje rendgen-snimaka na svjetlećem stolu

Dodatne ideje

Kako napraviti sjenke životinja rukama?

Slika 11. Igra sjenki rukama⁶

⁶ <https://www.google.com/search?q=igra+sjenki+rukama>

Ilustracija 5. Praktične igre
Izvor: Adnan Čelahmetović

Osnovna karakteristika ovih igara i aktivnosti jeste to što proizlaze iz stvarnih životnih situacija i zahtjeva koje te situacije nameću (za razliku od aktivnosti koje se obavljaju na imaginativnom planu – *kobajagi*; stvarno pripremanje doručka i pripremanje doručka u porodičnom centru za lutke). Radi se na konkretnom zadatku, konkretnom materijalu i konkretnom rezultatu te aktivnosti, o planiranoj aktivnosti koja ima upotrebnu vrijednost.

Ciljevi praktičnih, životnih i radnih igara i aktivnosti su: razvoj radnih navika; osjećaja odgovornosti; samoaktualizacije i pozitivne slike o sebi te sposobnosti samoposluživanja, podsticanje razvoja socijalnih vještina: saradnja s drugima, dogovaranje, planiranje zajedničkih poslova, razvoj interesovanja i očuvanja biljnog i životinjskog svijeta, razvijanje ekološke svijesti, te sposobnost rješavanja raznovrsnih problemskih situacija u svakodnevnom životu itd.

Metodičke smjernice

Aktivnosti kojima odgajatelji ostvaruju ove ciljeve su raznovrsne:⁷

1) samoposluživanje i kućni poslovi (znati se sam skinuti i obući; samostalno koristiti pribor za jelo; samostalno koristiti kupatilo; učestvovati u pospremanju sobe poslije igranja; pomagati prilikom serviranja i sklanjanja posuđa; održavanje reda u garderobi; ostavljanje svojih stvari uredno i na odgovarajuće mjesto; pomaganje u nekim kućnim poslovima: dodati, pridržati, prenijeti i sl.; u vrtiću: pomoć odgajateljima u svakodnevnim aktivnostima)

⁷ Prema Kamenovu (1983)

2) briga o biljkama i životinjama (redovno zalijevanje i sve ostalo što čini njegu biljaka; hranjenje životinja, briga o smještaju - mijenjanje pilote, pijeska i sl.)

3) izrada igračaka i drugih upotrebnih predmeta - šta se sve može napraviti u vrtiću (kućica za ptice; kutija za sakupljanje sitnih predmeta; polica za slikovnice; kutija za nove biljne nasade; dekoracije za praznike; popravak starih igračaka; kolica ili njihaljke za lutke; pokloni povodom prigodnih praznika; izrada pozornice i lutaka; pravljenje kapa, zastavica i sl.).

4) aktivnosti u široj društvenoj zajednici (sakupljanje starih novina i drugog otpadnog materijala za reciklažu; prikupljanje igračaka za djecu u domovima; učestvovanje u akcijama uređenja dvorišta, parka, igrališta; učestvovanje u drugim javnim akcijama, javnim manifestacijama i sl.). Ove aktivnosti i igre zasnovane su na sloganu: "Ne učimo za školu, nego za život".

PRIMJERI IGARA

Naziv igre	ZEČIJE UŠI – VEŽEMO PERTLE
Uzrast	Djeca u 6. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje sitne motorike i koordinacije oko – ruka • Stjecanje samostalnosti u obavljanju neophodnih aktivnosti oblačenja - vezanje pertli • Razvijanje povjerenja u vlastite mogućnosti i sposobnosti
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> • Usmjerava pokrete ruke voljno i svjesno u različitim smjerovima (pokreti su precizni, tačni, usmjereni, brži) • Posjeduje bolju koordinaciju lokomotornog sistema oko – ruka kroz precizniji i uspješniji postupak vezanja pertli • Sluša i prati govorne instrukcije
Potrebni materijal	Cipele (ili bilo koja obuća s pertlama)

Tok igre

Djeca sjednu ukруг i imaju ispred sebe cipele s pertlama. Odgajateljica priča priču o zečiću i istovremeno prikazuje postupak vezanja pertli. Priča teče polako i svaka sekvenca vezanja pertli demonstrira se i jasno verbalizira šta djeca trebaju uraditi sa svojim pertlama. Važno je da svi završe jedan korak prije nego se krene na sljedeći.

“Bio jednom jedan zečić koji je živio u šumi. Kako ćemo ga zvati? (Djeca daju prijedloge.). To je bio jedan vrlo sretan i razigran zečić. Trčkarao je po cijeloj šumi, igrao se sa svojim drugarima skrivača, takmičio se ko će brže stići do potoka, ko će ga bolje preskočiti i ko će prvi pronaći najljepšu gljivu. Posebno je volio slušati pjesmu ptičica i kuckanje djetlića po drvetu, ali je ipak najradije provodio vrijeme među cvijećem. O, kako je taj naš zečić volio cvijeće! Njuškom je mirisao cvijeće i udisao čist zrak.

(Odgajateljica prebacuje jednu pertlu preko druge, potom uzima pertlu koja je na vrhu i zavlači kraj ispod druge pertle da se stvori čvor i napravi oblik nosa /njuške/. Lagano povlači pertle dok se čvor ne učvrsti. Djeca ponavljaju pokret za njom.)

Jednog dana, dok je naš zečić tako mirisao cvijeće, začuo je neki čudan zvuk. Podigao je jedno uho visoko i što je bolje mogao oslušnuo šta se to desilo.

(Odgajateljica uzme jednu pertlu i napravi petlju u obliku zečijeg uha i uhvati korijen između palca i kažiprsta. Djeca je prate.)

Ali zeko i dalje nije mogao najbolje čuti taj neobičan zvuk, zato je odlučio da načuli i drugo uho što je više i bolje mogao.

(Ne puštajući prvu ušnu petlju, odgajateljica drugom rukom napravi još jedno zečije uho od druge pertle i stisne korijen između palca i kažiprsta.)

I kad je zečić načulio oba uha, iz cijele šume je dopiralo toliko buke da su se zečiću uši počele trzati pa čak i prelaziti jedno preko drugog.

(Prekrižiti pertle u obliku zečijeg uha jednu preko druge i stegnuti rukom mjesto gdje prelaze. Nastojati objasniti da je potrebno ostaviti malo prostora ispod mjesta gdje je spoj. Ovo je jedan od težih dijelova procesa vezanja pertli, bit će potrebno ostaviti djeci više vremena da uspiju uraditi ovaj korak.)

Toliko su mu se uši tresle i "plesale" da se jedno uho toliko savilo i pobjeglo ispod drugog uha.

(Odgajateljica prebacuje pertle straga preko pertle sprijeda kroz ostavljeni prostor ispod spoja i veže čvor – poput čvora koji je bio vezan na prvom koraku, samo ovog puta sa zečijim ušima.)

„Au, auu, nemoj me vući prejako za uši!“, reče zeko.

(Odgajateljica napominje da ne treba prejako stezati čvor.)

„Juhuuu“, uzviknuo je zeko, „pa sad su moje uši uvijek podignute i mogu bolje čuti.“ Pažljivo osluškujući shvatio je da su buku sve vrijeme pravile dvije vjeverice svađalice. Jedna je okrivila drugu da je sakrila lješnike koje su skupljale cijelog jutra. Druga se branila i krivila nju da ih je ona sakrila. I sve to trajalo je tako dugo dok nije naišla sova i pronašla lješnike ispod lišća.

- S obzirom na to da jednom ispričana priča neće zasigurno biti dovoljna da sva djeca ovladaju vještinom vezanja pertli, različiti završeci priče - šta je uzrokovalo toliku buku u šumi - mogu biti dobar motivacioni faktor da se priča ponavlja, a da pritom djeca prolaze cijeli postupak vezanja pertli. Važno je definirati i ukazati djeci na šest ključnih koraka u tom postupku: njuška, uho, uho, križ, uvlačenje i provlačenje.

Napomena

Ova vještina traži vrijeme. Ne smije se žuriti niti forsirati. Ponavljanje aktivnosti je vrlo značajno. Potrebno je vježbati svaki korak dok dijete ne ovlada u skladu sa svojim sposobnostima. Različite boje pertli omogućavaju brže i lakše učenje. Također je važno da pertle budu dovoljno dugačke jer djeca trebaju duže pertle da bi ovladala postupkom vezivanja. Svaki uloženi trud i uspješno savladan korak pohvaliti. Podsticati i bodriti djecu da ne odustaju bez obzira na to koliko izgleda teško.

Naziv igre	IGRE ŽICOM – izrada igračkaka
Uzrast	Djeca u 6. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje koordinacije prstiju i preciznosti pokreta • Podsticanje upornosti i ustrajnosti u radu • Razvijanje povjerenja u vlastite mogućnosti i sposobnosti • Podsticanje na stvaranje kreacija i idejnih rješenja na inovativan način
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> • Pokazuje samopouzdanje i samostalnost u grafomotoričkim aktivnostima kroz usmjeravanje pokreta ruku voljno i svjesno • Pokazuje spremnost da istražuje svoje mogućnosti i sposobnosti kroz pokušaje i greške
Potrebni materijal	Obložena žica za modeliranje

Tok igre

Koristeći žice različitih boja djeca izrađuju igračke i predmete upotrebne vrijednosti. Ovaj materijal je vrlo pogodan za dječiju igru.

Slika 22. Skulpture od obložene žice⁸

Savitljiv je i pogodan za oblikovanje, raznobojan i siguran za korištenje. Djeca mogu izrađivati različite oblike (naočale, životinje, geometrijska tijela, bukete, drvo, slova, brojeve, dugu). Žica je pogodna za oblaganje različitih kutija i izradu igračkaka upotrebne vrijednosti (ukrašavanje kutije za olovke, novogodišnji ukrasi, poklon za druga, nakit, kruna, čarobni štapić).

Slika 23. Novogodišnji ukrasi od žice⁹

⁸Izvor slike: <http://www.artrea.com.hr/VrtickiUzrast.html>, dostupno 9. 2. 2015. prema Hasanagić (2015)

⁹ Izvor: <https://artsycraftsymom.com/pipe-cleaner-crafts-for-kids/>

Slika 24. Obložena žica je odličan materijal kojim se postižu različiti ishodi¹⁰

Ovaj materijal je primjeren za upotrebu s djecom različitog uzrasta, za raznovrsne aktivnosti s ciljem podsticanja svih područja dječijeg razvoja (matematički koncepti, fina motorika i vizualno-motorna koordinacija, kreativni izražaj i sl.).

Dodatne ideje

Mnoštvo ideja za aktivnosti s obloženim žicama mogu se pronaći na stranicama:

<https://artscraftsymom.com/pipe-cleaner-crafts-for-kids/>

<https://www.learning4kids.net/tag/pipe-cleaner-activities/>

<https://www.weareteachers.com/pipe-cleaner-crafts/>

<https://www.messforless.net/20-pipe-cleaner-crafts-and-activities/>

<https://www.pinterest.com/pin/89931323784852517/>

¹⁰Izvori slika: <https://handsonaswegrow.com/fine-m-activity-pipe-cleaners/>
<https://www.pinterest.com/pin/398639004487927735/>
<https://www.adabofgluewilldo.com/number-sense-activities-for-little-learners/>

STVARALAČKE IGRE

Ilustracija 5. Stvaralačke igre
Izvor: Adnan Čelahmetović

Stvaralačke igre su igre koje djeca sama izmišljaju, sama postavljaju ciljeve, određuju sadržaj i sama realiziraju svoje zamisli. Kod djece se stvaralačke igre javljaju vrlo rano u jednostavnijim formama i rastom i razvojem djeteta postaju složenije i raznovrsnije. U stvaralačke igre spadaju:

1. igre uloga (imitativne igre) – u ranijoj fazi radi se o imitaciji zvukova pojedinih predmeta, a kasnije, s razvojem djeteta, igre postaju sve bogatije, a dijete određuje način i sadržaj ostvarivanja zamisli
2. igre dramatizacije – razvijaju izražajnost govora, a iziskuju pribor i materijale (npr. kostimi)
3. konstruktivne igre – to su stvaralačke igre djeteta koje razvijaju percepciju, finu motoriku, utječu na razvoj mašte i kreativnosti

Igra uloga, koja se naziva i simboličkom igrom, počinje se javljati u periodu od 12. do 18. mjeseca, kada djeca počinju koristiti riječi, te je najdirektnije povezana s govorno-jezičkim, emocionalnim i kognitivnim razvojem djeteta. U zdravom dječijem razvoju igra uloga razvija se u nekoliko faza: 1. *glumljenje samog sebe* (12–18. mjeseca); 2. *jednostavne igre uloga* (18–24. mjeseca); 3. *faza poznatih radnji, ponašanja* (24–30. mjeseca); 4. *faza manje poznatih radnji* (30–36. mjeseca); 5. *faza igre uloga s drugom djecom* (3–5. godine).

Igre dramatizacije naročito doprinose kreativnom razvoju djece predškolske dobi. Djeca kroz dramatizaciju glume svima poznate bajke na novi način, proživljavaju avanture svojih omiljenih likova i pomažu im da se izvuku iz teških situacija. Djecu privlači šarm fikcije, brza promjena događaja u bajci, neobična priroda avantura i uvijek pobjeda dobra nad zlom. Kreativna djeca ponekad sama sastavljaju nove priče i igraju ih sa zanimanjem.

Metodičke smjernice

U pripremi za dramatizaciju mora se pridržavati nekoliko osnovnih pravila:

1. ne treba preopteretiti djecu,
2. ne treba nametati svoje mišljenje,
3. ne treba dozvoliti da se neka djeca miješaju u postupke drugih,
4. svoj djeci treba pružiti mogućnost da igraju različite uloge.

Konstruktivne igre su jedna od vrsta stvaralačkih igara djeteta čiji je cilj razvoj percepcije, fine motorike, mašte i kreativnosti. U konstruktivnim igrama nekada je svrha samo igra, a nekada uistinu nešto kreiraju, a najčešće igračku.

U konstruktivne igre spadaju aktivnosti u kojima dijete oblikuje materijal, slaže, gradi ili raspoređuje u funkciji ostvarenja određenog cilja. Rezultat aktivnosti ne mora biti samo nešto funkcionalno, nego to može biti neki estetski ili metaforički efekat. Postoji više formi u kojima se javljaju konstruktivne igre: pronalaženje kombinacija nastalih namjernim rukovanjem materijalom, oblikovanje, redanje materijala, grafičko predstavljanje, građenje gotovim materijalom i organiziranje materijala i utilitarne konstrukcije. U konstruktivne igre, također, spadaju Lego kocke, igra plastelinom, perlicama, igra kolaž-papirom te lijepljenje različitih materijala.

U okviru stvaralačkih igara moguće je implementirati standarde i zahtjeve integriranog kurikulumu i cjelovitog razvoja djeteta. Djeca, između ostalog, svoje stvaralaštvo mogu iskazivati i u kineziološkom području i području likovnog i muzičkog stvaralaštva.

PRIMJERI IGARA

Naziv igre	SLIKOPJESMA „SNJEŠKO”
Uzrast	Djeca u 5. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> • Podsticanje dječijeg samostalnog stvaralačkog izražaja • Upoznavanje s novim stihom • Uspostavljanje pozitivne interakcije s drugom djecom
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> • Osmišljava i kreira ideje i likovna rješenja • Pravilno interpretira tekst pjesmice • Pozitivno reagira na ideje i prijedloge drugih
Potrebni materijal	Tekst pjesme, flomasteri, makaze, ljepilo, hamer-papir

Tok igre

U okviru planiranih “zimskih” tema uvod u ovu stvaralačku igru mogu biti igre u snijegu u dvorištu s ostalim odgojnim grupama u predškolskoj ustanovi - pravimo snješka sa svim dijelovima koje treba imati. Po ulasku u sobu odgajateljica vodi razgovor s djecom o tome šta nam je sve bilo potrebno da napravimo snješka. Kako su se družili s ostalim grupama, jesu li pomagali mlađoj djeci?

Poziva djecu da zajedno iznenade mlađu grupu tako što će im nacrtati jednu pjesmu da je oni mogu naučiti.

Snješko

Pokraj kuće stoji

Snješko

Mrkva mu je dugi nos

Stari lonac bješe šešir

Al' je zato bio bos.

Ruke su mu dvije grane,

I dva dugmeta male oči.

Jutrom kada sunce

svane,

S djecom biva sve do

noći.

Hladno srce mi je malo,

Al' ljubavi mnogo ima.

Djeci radost svu je dalo

sve dok traje hladna zima.

Slika 25. Ilustracija sliko pjesme, autorica Jasmina Gasal

Pjesma je razvojno primjerena djeci, ali ju je lakše naučiti uz pomoć slika, te odgajatelj daje zadatak djeci da nacrtaju određene pojmove iz pjesme koje će izrezati i zalijepiti na papir na kojem je tekst pjesme i za to ostavljen prazan prostor. Djeca se podijele u grupe i svaka

grupa zadužena je za određenu sliku. Po završetku plakat nose u mlađu grupu i zajedno uče tekst pjesme.

Dodatne ideje

Šta nakon pročitane pjesme?¹¹

Kreativni zadaci: Nacrtaj šta prikazuje pjesma koju si pročitao, koji ti je stih najljepši? Nacrtaj ga. Pjesmicu koju si naučio prikaži uz pokret. Na koji bismo sve način mogli izgovoriti jednu pjesmu? Pokušaj – sretno, tužno, ljutito, šaljivo, kao zapovijed, kao molbu, poput tajne...). Pokušaj sam ili s prijateljima u isti glas. Pokušaj smisliti melodiju za pjesmu i otpjevaj je. Koje riječi iz pjesme imaju isti završetak? Pokušaj izmisliti još riječi koje se s njima podudaraju (rima). Zatim pokušaj smisliti novu pjesmu tako da koristiš te riječi.

Naziv igre	JESENJA PAPIRNA IGRA
Uzrast	Djeca u 6. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> • Razvijanje smisla za prostorno oblikovanje različitim neoblikovanim materijalima • Poticati djecu da stvaraju kreacije, te predlažu idejna rješenja kroz različite načine izražavanja
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> • Inicira, učestvuje i uživa u različitim stvaralačkim aktivnostima • Eksperimentira i kombinira različite materijale i tehnike u vlastitom kreativnom izražavanju
Potrebni materijal	Čarobna kutija s različitim vrstama papira, ljepilo, makaze za djecu, tempere, kistovi, flomasteri
Tok igre	<p>Kreativna aktivnost papirima realizira se u okviru “jesenjih” tema. Igra započinje čarobnom kutijom u kojoj se nalaze različite vrste papira i papirnih materijala u bojama jeseni (kolaž-papir, krep-papir, vrećice, maramice, kartonska ambalaža, ukrasni papiri, omoti od bombona, stari časopisi, papirni tanjiri, čaše i sl.). Djeca imaju zadatak da pojedinačno opipaju jedan papir iz kutije, opišu kakav je (gladak, hrapav, tanak, debeo, šušlav, velik, malen i sl.). Odgajatelj najavljuje igru pomoću recitacije:</p> <p style="text-align: center;">Šta sve može.... Šta sve može mala Mira da napravi od papira, može kapu, može čamac, maramicu ili lanac,</p>

¹¹ Štanger – Velički, V. i Blažević, B. (1999). *Svjetiljka za dječju dušu*. Zagreb: Alfa.

može loptu ili tašnu,
aviončić ili mašnu.
Od papira niču vazne
i stvarčice raznorazne. Papira joj samo dajte,
pa sjedite i gledajte.

(Milica Topalović)

Djeci se pruža mogućnost izbora papira i načina na koji žele napraviti jesenje drvo. Djeca biraju kako žele napraviti: stablo drveta (nacrtaju i oboje flomasterom, temperom, kolaž-papirom, od kartonske tube, ocrtaju svoju ruku od lakta (stablo) do prstiju (grane), krošnju (trganjem krep-papira, od papirnih trakica zalijepljenih u prsten, od lišća izrezanog iz časopisa, od papirnog tanjira na kojem nacrtaju, naslika ili zalijepi lišće, od papirnih maramica, otiskivanjem pomoću toaletnih rola i tempera, lijepljenjem lišća izrezanog od različitog papira i sl.)

Slika 26. Origami slika, oblikovanje papirom, oslikavanje

Dodatne ideje

Jesenje stvaralačke aktivnosti mogu se proširiti na ukrašavanje prostora i osmišljavanje jesenje dekoracije, npr. da odgajatelji i djeca kreiraju kutak jeseni u sobi dnevnog boravka ili holu vrtića gdje stavljaju imitaciju drveta s lišćem, jesenje plodove (kukuruz, jabuke, kruške, dunje, tikve, šumski plodovi), lišće, dječije likovne radove i sl. Ove aktivnosti daju mogućnosti aktivnog uključivanja roditelja kroz sakupljačke aktivnosti s djecom (tokom šetnje, odlaska u prirodu, šumu i sl.). Sakupljanje jesenjeg lišća može biti poticaj za različite stvaralačke igre djece u predškolskoj ustanovi. Od sakupljenog materijala djeca mogu izrađivati drvo, krune, rep vjeverice, bodlje ježa, mobilijar u sobi, ptičice, jelen, maske itd. Mnoštvo ideja za jesenje kreativne igre mogu se pronaći na:

<https://www.dltk-holidays.com/fall/crafts.html>

<https://www.enchantedlearning.com/crafts/fall/>

<https://www.pinterest.co.uk/artycraftykids/autumn-crafts-for-kids/>

<https://www.activityvillage.co.uk/autumn-tree-craft>

<https://www.happinessishomemade.net/easy-fall-kids-crafts-anyone-can-make/>

MATEMATIČKE IGRE

Ilustracija 6. Matematičke igre
Izvor: Adnan Čelahmetović

Proces formiranja matematičkih pojmova jeste dug proces izgradnje neophodne mentalne strukture kako bi dijete bilo u stanju formirati određeni matematički pojam. Logičko-matematičko saznanje odnosi se na uviđanje kvantitativnih odnosa u neposrednoj okolini, a zahtijeva razvojno primjeren, logičan, kontinuiran i postupan rad kroz različita matematička područja počevši od jednostavnog manipuliranja predmetima, logičkih operacija na konkretnim predmetima, operacija sa skupovima - grupiranje, klasifikacija, upoređivanje, serijacija, preko opažanja i pravilnog imenovanja prostora i prostorne orijentacije, opažanja i razlikovanja geometrijskih oblika i osobina predmeta, pa do formiranja pojma broja i aktivnosti mjerenja.

Poznavanje zakonitosti i prirode dječijeg razvoja kao i nivoa razvijenosti određenog matematičkog pojma kod djece predškolskog uzrasta predstavlja uslov za trasiranje najboljeg puta ka razvijanju logičko-matematičkog mišljenja kod djece. Matematički sadržaji su apstraktni te je potrebno dobro metodičko vođenje i stalna povezanost sa stvarnošću da bi se matematički koncepti približili djeci. Planiranje i realizacija logičko-matematičkih igara i aktivnosti moraju biti povezani s dječijim iskustvima, usko povezani sa životom i neposrednom fizičkom i socijalnom okolinom. Samo tako će apstraktni matematički sadržaji biti logični i smisleni za dijete. Svakodnevene prirodne situacije, kao što su: *ima li dovoljno bombona za svu djecu u grupi, pronađi par cipela, složi kuću od geometrijskih oblika, kako ćemo izmjeriti koliko je dugačak sto*, omogućavaju da se ubrza razvoj logičko-matematičke spoznaje na zanimljiv, logičan, pristupačan i razvojno primjeren način. Brojni autori (Dobrić, 1981¹²; Čedić, 2009¹³,

¹² Dobrić, N. (1981). *Razvijanje početnih - matematičkih pojmova u predškolskim ustanovama*. Beograd: Pedagoška akademija za obrazovanje vaspitača predškolskih ustanova

¹³ Čedić, M. (2009). *Početno matematičko obrazovanje predškolske dece*. Beograd: Učiteljski fakultet.

Marendić 2009¹⁴,) saglasni su s tvrdnjom da se logičnost razvija horizontalno (obuhvata sve širi krug pojava i sve složenije sadržaje) i vertikalno (povezivanje prethodnih sadržaja na naredne sadržaje). Upravo se princip postupnosti odnosi na horizontalno, a posebno na vertikalno razvijanje logičnog mišljenja koji se bazira na činjenici da se matematički sadržaji ne mogu i ne smiju „preskakati“. U praksi to znači: da bi mlađa djeca bila u mogućnosti da formiraju skup od četiri crvene kockice, moraju prije toga izdvojiti crvenu boju među ostalim bojama, prepoznati geometrijski oblik kocku, uočiti elemente skupa i shvatiti broj 4 kao posebno svojstvo skupa (Bećirović-Karabegović, 2018)¹⁵.

U ove igre i aktivnosti ubrajaju se matematičke operacije: klasifikacija; serijacija (uspostavljanje odnosa među predmetima, poređenje i uređenje predmeta prema određenoj dimenziji – veličini, širini, visini); numerička konstrukcija s konzervacijom (formiranje pojma broja i pojma konzervacije – uočavanje stalnosti u promjenama); prostorna orijentacija (na, u, ispred, iznad, gore, dole); geometrijska tijela i likovi; prostorne osobine predmeta (veličina, visina, težina itd.); orijentacija u vremenu; rješavanje problema (praktični problemi i problemi postavljeni na simboličkom materijalu); mjere i mjerenje.

¹⁴ Marendić, Z. (2009). Teoretski okvir razvoja matematičkih pojmova u dječjem vrtiću. *Metodika*, časopis za teoriju i praksu metodika u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi, br.18, Vol. 10, 1/2009, str. 129–141.

¹⁵ Bećirović-Karabegović, J. (2018). *Razvojno primjereni kurikulum*. Sarajevo: Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu.

PRIMJERI IGARA

Naziv igre	IGRA „PIZZA MATEMATIKA“
Uzrast	Djeca u 6. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> • Podsticanje djece da kroz vlastitu aktivnost (posmatranje, poređenje, praktične aktivnosti, istraživanje i zaključivanje) zapažaju kvantitativne odnose u okolini • Razvijanje sposobnosti uočavanja, formiranja i utvrđivanja brojnosti skupa
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> • Formira skupove od elemenata u skladu s predloženim brojčanim uzorkom • Prepoznaje simbole brojeva • Uređuje skupove od optičke korespondencije ka brojanju
Potrebni materijal	Papirni tanjiri, pom-pom kuglice, žetoni, štapići, razni minijaturni predmeti, korpice

Tok igre

Bijeli papirni tanjir izrezati na osam dijelova kao pizzu. Na svaki dio napisati broj (od 1 do 8, ili na manji broj - samo parne ili samo neparne brojeve). U korpici ponuditi djeci neki materijal koji će moći stavljati na komade pizze, npr. pom-pom kuglice, žetone, minijaturno povrće ili voće, štapiće i sl. Zadatak je da formiraju skupove na osnovu brojnosti. Postupak može biti obrnut, mi postavimo predmete, a djeci damo brojeve da odrede brojnost skupa i prepoznaju simbole brojeva.

Dodatne ideje

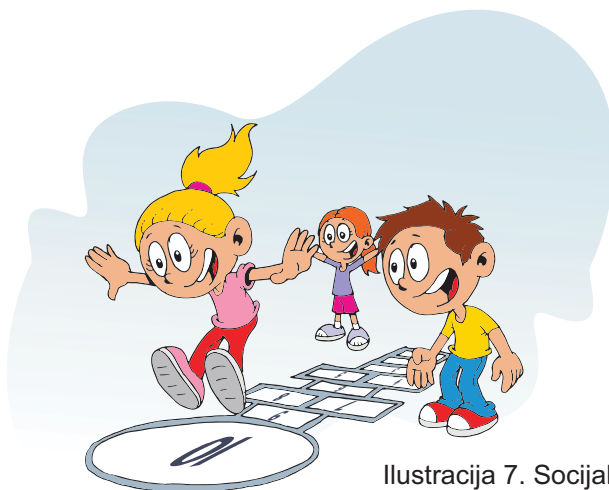
Predlošci napravljeni od debljeg kartona s brojevima od 1 do 10 koji se mogu upotrijebiti na različite načine kroz raznovrsne igre sa skupovima i brojevima. (Aktivnosti i fotografije iz PU "Slavuj", učiteljice Nermina Fočak i Edina Gafić).

Slika 27. i 28. Brojni nizovi

Naziv igre	MALI KROJAČI – PRONAĐI I SKUPI
Uzrast	Djeca u 4. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> • Razvoj logičkog mišljenja rješavanjem matematičkih zadataka • Razvijanje sposobnost uviđanja pojedinih svojstava predmeta i objedinjavanje po određenom svojstvu • Razvoj percepcije, koncentracije i distribucije pažnje
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> • Diferencira i klasificira predmete po boji i obliku • Uočava i razvrstava tkaninu po obliku - krug i kvadrat • Formira skup kroz fizičko okupljanje predmeta prema određenim kriterijima
Potrebni materijal	Kutije za šivanje: dugmad različitih oblika i veličine, raznobojni konci, tkanine različitih oblika
<p>Tok igre</p> <p>Nakon razgovora o zanimanju krojač (šta radi, koji pribor i alate koristi, šta proizvodi i sl.) provodi se matematička igra krojačkim kutijama. Djeca se podijele u grupe za stolom, gdje se nalaze papirni krugovi ili plastični tanjirići (ili nešto što bi predstavljalo skup). Svaka grupa dobiva kutiju i drugačije zadatke: pronađite i stavite zajedno svu dugmad crvene boje, ili sve konce zelene boje, ili svu veliku dugmad, ili malu dugmad, ili sve tkanine okruglog oblika i sl.</p> <p><i>Zahtjevnija varijanta:</i> Djeci se zadaju dva kriterija klasifikacije istovremeno - sve crvene i velike predmete, sve male i žute predmete i sl.</p>	
<p>Dodatne ideje</p> <p>Poštujući princip postupnosti u matematičkim sadržajima, aktivnosti koje prethode igrama sa skupovima počinju upoznavanjem osobina predmeta (oblik, veličina, boja, funkcija, namjena i količina). Uočavanje sličnosti i razlika među njima. Tek kad dijete upozna osobine predmeta, moguće su igre skupovima i to: a) igre grupiranja: aktivnosti sakupljanja, imenovanje prirodnih skupova (jato, hrpa, stado, krdo, buket) te formiranje skupova na misaonom planu; b) igre klasifikacija: razvrstavanje skupa prema određenom kriteriju i formiranje skupova (kockice po boji, materijalu, veličini; sve crvene olovke i sl.), grafičko predstavljanje skupa; c) igre uspoređivanja skupova i pridruživanje: razvijanje pojmova: manje, više, više za jedan, manje za jedan.</p>	

SOCIJALNE IGRE

Ilustracija 7. Socijalne igre
Izvor: Adnan Čelahmetović

Dijete je socijalno biće, a predškolska ustanova je socijalna sredina u kojoj djeca provode mnogo vremena i gdje isprobavaju vlastite snage i mogućnosti. Djeca svakodnevno ulaze u mnoštvo interakcija, neplaniranih, ali i planiranih utjecaja pomoću kojih se integriraju u okolinu i preuzimaju svoje područje odgovornosti.

Utjecaj primjerenog odnosa okoline prema djetetu u predškolskom periodu od neizmjerne je važnosti za pozitivan socijalni razvoj. Promatrajući to u svjetlu Eriksonove teorije psihosocijalnog razvoja, predškolski period obilježavaju dvije krize identiteta: kriza uspostavljanja autonomije ili sumnje u sebe (2 – 3. godine) i kriza inicijative ili krivice (4 – 6. godina). Pozitivan ishod predstavlja razvoj osjećaja samokontrole, nezavisnosti, autonomije i samopoštovanja, doživljaj uspješnosti s ciljem usmjerenog ponašanja, inicijative. S druge strane, negativan ishod razvoja karakterizira osjećaj sumnje u sebe i srama, osjećaj kontroliranosti od okoline, povlačenje, pasivnost i osjećaj krivice (Starc i dr., 2004)¹⁶.

U skladu s tim, značaj i ciljevi socijalnih igara i aktivnost su višestruki: stjecanje socijalnih vještina razumijevanja osnovnih društvenih odnosa; razumijevanje postupaka drugih ljudi, njihovog reagiranja i ponašanja; razvijanje saradničkih odnosa u grupi, uzajamnog pomaganja i uvažavanja; razvijanje sposobnosti diskutiranja i argumentiranog suprotstavljanja i spremnosti na razmjenu mišljenja, kritičko odmjeravanje argumenata, razvoj sposobnosti za uspostavljanje verbalne i neverbalne komunikacije, kulturu komunikacije, odnosno sposobnost komunikacije s poznatim i nepoznatim sagovornicima, s mlađim i starijim osobama, s ljudima različitih zanimanja i sl.; razvoj sposobnosti konstruktivnog rješavanja socijalnih problema; razvijanje osjećaja povjerenja u sebe i vlastite snage i mogućnosti, te razvoj svijesti o pripadnosti kulturi i tradiciji svog naroda i svoje domovine uz razvoj tolerancije za prihvatanje i razumijevanje drugačijeg i različitog.

¹⁶ Starc, B., Čudina Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing-Tehnička knjiga

Socijalne igre podstiču sukonstruktivističko, saradničko učenje koje omogućava viši nivo kognitivnog razvoja i učenje s razumijevanjem, pojačava osjećaj pripadnosti grupi, te pojačava brigu i međusobno uvažavanje (Slunjski, 2001)¹⁷.

PRIMJERI IGARA

Naziv igre	TO SAM JA - TO SMO MI	
Uzrast	Djeca u 5. godini života	
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> • Jačanje interpersonalnih odnosa, njegujući razumijevanje, uzajamno poštivanje, grupnu pripadnost bez ugrožavanja individualnosti djeteta • Poticanje sposobnosti da osjeti bliskost s drugom djecom i empatiju 	
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> • Pokazuje svjesnost sebe i svog identiteta kroz vlastite karakteristike, osobine i interese • Izražava sposobnost samoprocjene u odnosu na drugu osobu • Razlikuje ugodan i neugodan dodir 	
Potrebni materijal	Papir, individualni simboli svakog djeteta	
<p>Tok igre</p> <p>Na velikom papiru nacrtava se onoliko dijelova koliko ima djece. Svako dijete na svoj dio stavlja, lijepi ili nacrtava nešto svoje (fotografiju, otisak prsta, stopala, crtež frizure, portret, šta voli i sl.).</p> <p>Razgovaramo s djecom o svakom simbolu, dajemo mu značenje i na taj način ukazujemo na jedinstvenost i osobnost svakog djeteta. U nastavku aktivnosti provodi se igra dodira - grupna masaža. Djeca sjednu ukrug jedno iza drugog i masiraju druga ispred sebe. Odgajateljica, a kasnije i djeca, daje upute kako masirati (masiraj kao da mijesiš tijesto, praviš krugove, kližeš, skakućeš kao zeko, hodaš kao medo, crtaš srce, letiš kao leptir, silaziš niz konopac, češljaš kosu i sl.). Masirati se može i teniskim lopticama ili "kung-fu" masažom (<i>Kad te karate potezom neko lupka ukoso</i> - izjava djeteta). Aktivnosti i fotografije iz PU "Slavuj", učiteljice Nermina Fočak i Edina Gafić.</p>		

Slika 29. Igra dodira – grupna masaža

18

¹⁷ Slunjski, E., (2001). *Integrirani predškolski kurikulum*, Zagreb: Mali profesor.

¹⁸ Aktivnosti u PU „Slavuj“, JU „Djeca Sarajeva“

<p>Dodatne ideje</p> <p>Aktivnosti za poticanje grupne kohezije:</p> <ul style="list-style-type: none"> • izrađujemo album grupe (fotografije djece i njihove izjave šta vole, šta ne vole i sl.) • grupna pantomima (jedno dijete pokaže pokret, ostali ga prate) • pogodi ko te zove, pogodi druga po opipu • crtamo/slikamo grupni mural • različite takmičarske igre (pokretne, matematičke, praktične, kviz) 	
Naziv igre	PUTUJEMO
Uzrast	Djeca u 6. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> • Proširivanje i uređivanje dječijih socijalnih iskustva kroz ukazivanje na vrijednosti različitosti, njegujući svijest o razlikama i sličnostima među djecom • Razvijanje sposobnosti uspostavljanja verbalne i neverbalne komunikacije među vršnjacima
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> • Slijedi upute i preuzima odgovornost u timu • Razumije, prihvata i poštuje različitosti među djecom • Prepoznaje važnost zajednički donesenih pravila igre i poštuje ih
Potrebni materijal	Kreda, aplikacije različitih simbola
<p>Tok igre</p> <p>Nacrtati u prostoriji ili u dvorištu nekoliko krugova koji obilježavaju različite zemlje. Cijela grupa „putuje“ od zemlje do zemlje dok u svakoj ostaju djeca s traženim karakteristikama. Na papiru pored krugova nacrtaju se traženi simboli, npr. zemlja djece s plavim očima i zemlja djece s tamnim očima; zemlja djevojčica i zemlja dječaka; zemlja djece s dugom kosom i djece s kratkom kosom; zemlja djece s pjegicama i sl. Prilikom putovanja djeca se mogu kretati na različite načine: puzanje, hodanje na prstima, peti, četveronoške, skakanje i sl. Kada se djeca rasporede, odgajateljica daje različite naloge, npr. sva djeca u zemlji plavih očiju neka se zagrlje; neka djeca iz zemlje duge kose zaplešu s djecom iz zemlje kratke kose i sl.</p>	
<p>Dodatne ideje</p> <p>Igra Mali čarobnjaci – rješavanje problema neslaganja pomoću čarobnog štapića i čarobnih riječi. Zajednički odlučujemo o izgledu čarobnog štapića i izrađujemo jedan ili više njih. Dogovaramo se o čarobnim riječima grupe (govorno stvaralaštvo). Štapićem i čarobnim riječima koristimo se u konfliktnim situacijama u grupi. Isti način rješavanja problema može se koristiti i u hipotetičkim situacijama: Npr. kako bi riješio sukob između vuka i Crvenkapice,</p>	

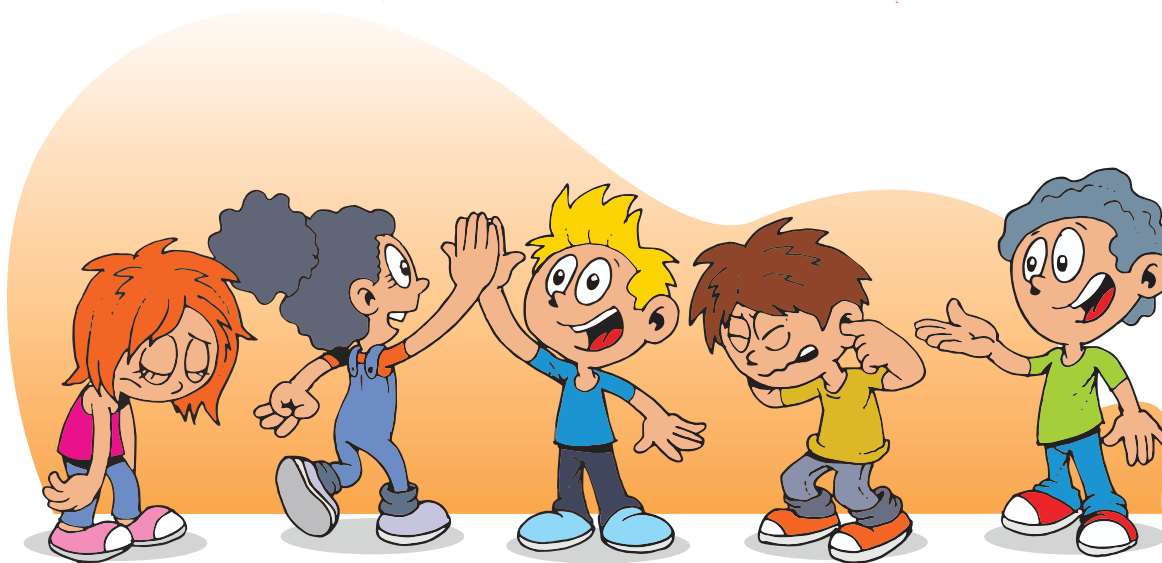
Toma i Džerija, brata i sestre, prijatelja? (djeca se izjašnjavanju verbalno, dramskom igrom, crtanjem uz korištenje čarobnih riječi i štapića).

Čarobnjak

Kad bih na trenutak bio čarobnjak,
stvorio bih jedan veliki džak.
U njemu sve igračke svijeta
i igrao se sa djecom svih planeta.
Tada bih Emiru mogao reći
da je moj brod od njegovog veći,
da u njemu žive pravi mornari
i da su svi oni dobri drugari.
Robotu bih rekao da Saši izvuče uši
jer sve što napravimo, on ljutito ruši.
Poslije bi se svi igrali fino,
išli u cirkus, luna-park i kino.
Stvorio bih jednu žirafu plavu,
da mi trešnje bere sa grane.
Učiteljici bih cvijećem ukrasio glavu
i igrao se sa drugarima po čitave dane.

(Nepoznati autor)

IGRE ZA PRERAĐIVANJE EMOCIONALNIH ISKUSTAVA

Ilustracija 8. Igre za prerađivanje emocionalnih iskustava Izvor: Adnan Čelahmetović

Emocionalni razvoj u predškolskom periodu je najvažnija komponenta formiranja dječije ličnosti. Emocije prate razvojni put koji počinje s nediferenciranim uzbuđenjem ili uznemirenosti iz kojeg se dalje razvijaju sve ostale emocije. Razvojne faze u nastajanju, doživljavanju i izražavanju emocija povezane su sa sazrijevanjem i učenjem. Biološko sazrijevanje organizma, porodica, socijalno okruženje, sve složenije socijalne situacije i razvoj intelektualnih sposobnosti jesu faktori koji djeluju na razvoj dječijih emocija.

Emocije predškolske djece su različite od emocija odraslih osoba. Osim što su jednostavne, spontane, intenzivne i iskrene, one su i česte, kratkotrajne i nestabilne. Djeca ih teško kontroliraju i pokazuju ih otvoreno. Na ispoljavanje dječijih emocija, osim maturacije i učenja, utječe i mehanizam identifikacije te mehanizam imitacije (Furlan, 1991)¹⁹.

Za većinu djece roditelji su uzor koji oni oponašaju i s kojim se poistovjećuju. Ali i značaj odgajatelja kao modela ne smije se zanemariti. Uloga odgajatelja u vrtiću bazira se na pružanju pomoći djeci da izražavaju emocije; da osvijeste svoje potrebe i svoje unutarnje stanje; da daju ime onome što osjećaju i da govore o tome; da razumiju emocije druge djece i odraslih i da dijele svoje osjećaje s drugima; da nauče kako regulirati emocije, smanjiti njihov intenzitet izražavanja i kako ih izraziti na društveno prihvatljiv način.

Upravo pomoću ovih igara i aktivnosti dovodimo emocionalne odnose među ljudima u fokus dječijeg razmišljanja i razumijevanja. Cilj je prevazilaženje neprijatnih emocija i njihovo prenošenje na racionalni, verbalni plan; izgrađivanje empatije kao sposobnosti uživanja i razumijevanja tuđih emocija; razvijanje osjetljivosti za osjećanja drugih te razvijanje sposobnosti usklađivanja svojih želja i potreba sa željama i potrebama drugih.

¹⁹ Furlan, I. (1991). *Čovjekov psihički razvoj*. Zagreb: Školska knjiga

PRIMJERI IGARA

Naziv igre	ČAROBNE NAOČALE
Uzrast	Djeca u 5. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> • Prerađivanje prijatnih i neprijatnih emocija iz svog iskustva • Razuslovljavanje osjećaja straha, frustracije ili ponovno preživljavanje lijepih iskustava • Ispoljavanje emocija na društveno prihvatljiv način
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznaje i verbalizira svoja emocionalna stanja • Kanališe negativne emocije uz podršku odgajatelja i vršnjaka
Potrebni materijal	Naočale od kartona, različiti simboli za predstavljanje emocija, flomasteri
<p>Tok igre</p> <p>Igra započinje aktivnostima zajedničke izrade različitih naočala od kartona. Odgajateljica pripremi kartonske naočale, a djeca ih zajedno ukrašavaju onako kako oni vide i zamišljaju ljute, sretne, tužne, zamišljene, radoznale naočale (različitih boja, sa srcima, suzama, upitnicima, munjama i sl.). Igra se može igrati individualno (pred djecom kao publikom) i u manjim grupama. Dijete stavi naočale koje želi (ili kako se trenutno osjeća) i ispriča situaciju koja ga čini takvim (sretnim, tužnim, ljutim...), a ostala djeca trebaju mu pomoći da riješi problem i skine naočale. Djeca predlažu rješenja, a dijete bira najbolje od ponuđenih. Ako je u pitanju pozitivna emocija, djeca ih verbaliziraju i podijele svoja iskustva. Gledanjem kroz naočale Smješke, Plačke, Straške, Radoznalke, Tužne, Tvrdoglavke i dr. djeca zajedno verbalno prerađuju emocije i stavljaju ih u situacioni kontekst. Aktivnost se nastavlja likovnim predstavljanjem izgleda svijeta, mame, tate, prijatelja kroz naočale.</p>	
<p>Dodatne ideje</p> <ul style="list-style-type: none"> • Igre pantomime: kako izgleda moje lice, šta rade moje ruke, moje noge kada sam veseo, ljut, tužan; zamisli situaciju: prepoznaj određeno unutrašnje raspoloženje na osnovu izraza lica, gestikulacije, držanja tijela • Vođena mašta (djeca se opuste, zatvore oči: zamislite da se nalazite na nekom prijatnom mjestu) • Gdje se lijepo osjećate (čujete zvukove koje volite i sve što vam prija, a zatim nešto od toga nacrtajte ili naslikajte) • Prenošenje emocija (djeca sjednu ukруг, jedno dijete napravi neki izraz lica, druga djeca ga imitiraju, a posljednje dijete imenuje emociju) • Ogledalo osjećanja – parovi djece imitiraju jedno drugo, kao odraz u ogledalu, izražavajući razna osjećanja samo licem 	

- Statua tuge – djeca statue zauzimaju razne tužne poze, uz odgovarajući izraz lica, druga djeca – kipari pokušavaju ih preoblikovati u sretne kipove; Nasmij Mrguda
- Boja emocija - likovno predstavljanje emocija: na ocrtanim konturama tijela bojimo mjesto gdje se osjeća ljubav, tuga: crtanje svog najljepšeg, najstrašnijeg sna; u veliko srce crtamo sve osobe koje volimo; crtamo mrak; kako izgleda babroga, izrađujemo lutke s dva lica - tužno i sretno

Naziv igre	KUTIJA EMOCIJA
Uzrast	Djeca u 6. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> • Opažanje i procjenjivanje svojih i tuđih postupaka i emocija • Razvijanje sposobnosti empatije stavljanjem u poziciju drugih osoba i razumijevanje emocionalnih stanja drugih
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznaje emocionalna stanja djece i ljudi na slikama i fotografijama i iznosi pretpostavke o uzrocima njihovih stanja • Izražava svoje emocije na socijalno prihvatljiv način, verbalno i neverbalno • Otvoreno izražava svoja osjećanja u odnosima s drugima, suosjeća i izražava brigu za druge
Potrebni materijal	Kutija, emotivne kartice - slike, fotografije koje izazivaju određene emocije
Tok igre	<p>U kutiju (koju smo ukasili zajedno s djecom) skupljamo slike, fotografije koje izazivaju određenu emocionalnu reakciju. Biramo svakodnevne primjere iz života porodice, grupe, igre s vršnjacima, određene konfliktne situacije. Na zidu ili stolu napravimo tabelu, kolone ili skupove s označenim emocijama. Dijete nasumično izvlači jednu sliku, opiše je i smjesti u kolonu s određenom emocijom. Razgovaramo s djetetom i pitamo ga je li doživjelo nešto slično, kako se osjećalo, ko mu je pomogao i kako, je li se moglo drugačije postupiti, na koji način. Ostala djeca se, također, uključuju, iznose svoja iskustva, predlažu rješenja. Na kraju aktivnosti potrebno je osvrnuti se na plakat i donijeti određene zaključke.</p>
Dodatne ideje	<ul style="list-style-type: none"> • Semafor osjećanja; sat raspoloženja; plošne lutke na štapiću koje predstavljaju razna emotivna stanja koje djeca koriste da iskažu svoje trenutne emocije u bilo kojoj situaciji tokom aktivnosti • Razgovor: o tome šta dijete voli, u čemu uživa, šta ga raduje; šta nas plaši; šta djecu razbjesni, kako se osjećaju, kako reaguju, a kako se smiruju; po čemu prepo-

znajemo nečija osjećanja – izrazu lica, očima, mimici, načinu hodanja (kako hodaš kad si sretan, tužan, zabrinut, ljut, uplašen, umoran); kako se sve može izraziti ljubav; kako možemo obradovati druge ljude, kako utješiti tužne

- Dopunjavanje rečenice: Kad sam sretan, dođe mi da...; Ja sam uplašen kao... (zec, miš, ptičica); Kad se uplašim, dođe mi da... (pobjegnem, sakrijem se, zavučem pod krevet, vrištim); bijesan sam kao... (ris, lav, da puknem, grmljavina)
- Izrada albuma osjećanja; izrezivanje iz časopisa likova koji predstavljaju različita osjećanja
- Analiza i razgovori o osjećajima likova u priči, pjesmi, predstavi; analiza umjetničkih djela s obzirom na emocionalne sadržaje - koloristički, grafički izrazi ljudskih lica – umjetničke slike, reprodukcije, fotografije; “boja” muzike

GOVORNE IGRE

Ilustracija 9. Govorne igre
Izvor: Adnan Čelahmetović

Aktivnosti koje doprinose govornom razvoju mogu se podijeliti u nekoliko grupa. Neke od aktivnosti usmjerene su na razvoj fonemske percepcije, neke za razvoj slušne pažnje, neke za razvoj govornih organa, za razvoj glasa, fiziološkog disanja, a neke spadaju u aktivnosti koje se koriste za razvoj predčitačkih sposobnosti, jer se predčitačke sposobnosti razvijaju u okviru govornog razvoja. Vrlo je važno prilikom razgovora s djetetom dopustiti djetetu nepravilne gramatičke i pravopisne konstrukcije u smislu da se dijete ispravi na neprimjetan način, bez ismijavanja djeteta. Tako da, ako dijete u nekoj svojoj rečenici ili riječi pogriješi, na to mu treba ukazati samo tako što će roditelj ili odgajatelj pravilno ponoviti za djetetom istu rečenicu ne spominjući da je dijete pogriješilo. Tako dijete uči šta je pravilno bez gubljenja samopouzdanja.

Komunikacijske vještine se kod većine djece razvijaju bez većih problema. Dijete jednostavno, živeći u zajednici s drugim ljudima, insentivno usvaja komunikacijske obrasce i koristi ih, jer ima potrebu da nešto iskaže i da ga drugi razumiju. Ono što je važno jeste podsticati tu potrebu djeteta da ga drugi razumiju, motivirati ga da izgovori neke riječi, rečenice, motivirati ga da priča i prepričava i pri tome dijete treba pažljivo slušati.

Metodičke smjernice

Odgajatelji trebaju kroz igru podsticati dijete da govori što više. Oni značajnim dijelom utječu na razvoj djetetovog jezika i govora te, prema Likierman i Muter (2007)²⁰, na dva načina mogu stimulirati dječiji jezički i govorni razvoj:

1. Proširenje i preoblikovanje koje se odnosi na to da odgajatelj proširuje ono što dijete kaže kroz igru. Ukoliko dijete kaže rečenicu od tri riječi, odgajatelj je može proširiti na pet riječi. Djetetove rečenice, naročito u ranijoj dobi, nisu u potpunosti ispravne i odgajatelji mogu preoblikovati rečenicu i djetetu nenametljivo ponuditi verziju kako bi rečenica mogla biti pravilno izrečena.
2. Odraz i potkrepljenje odnosi se na djecu starije dobi koja već znaju i govore rečenice koje su gramatički tačne i imaju pravilan redoslijed riječi, a odgajatelji djetetu kroz igru daju pozitivnu povratnu informaciju o onome šta dijete kaže. Kada se ponovi djetetova rečenica, njemu se daje do znanja da nije pogriješilo i da se u potpunosti razumjelo ono što je reklo.

²⁰ Likierman, H. i Muter, V. (2007). *Pripremite dijete za školu: kako osigurati da dijete uspješno započne školovanje*, Lekenik: Ostvarenje d.o.o.

PRIMJERI IGARA

Naziv igre	DA SAM JA...
Uzrast	Djeca u 5. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none"> Razvijanje sposobnosti logički povezanog, samostalnog, gramatički ispravnog i izražajnog pričaња u kojem se tačno opisuju predmeti i pojave Njegovanje slobode dječijeg govornog izražavanja Formiranje, razvijanje i bogaćenje strukture rečenice
Ishodi	<ul style="list-style-type: none"> Slobodno izražava svoje misli te brzo i tačno pronalazi odgovarajuće riječi i pravilno ih koristi Smislenim govorom opisuje predmet ili pojavu, rekonstruira proživljena iskustva i događaje Povezuje govor s logičkim mišljenjem i izražava se složenim rečenicama
Potrebni materijal	Papiri A3-formata, flomasteri

Tok igre

Za ovu igru potrebno je napraviti jednostavne crteže na bijelim papirima najmanje A3-formata. U sredini papira izrežemo oblik kruga, tako da kroz njega dijete može provući glavu. Oko kruga crnim flomasterom veoma jednostavno skiciramo predmete, ljude, životinje (npr. drvo, sunce, cvijet, vuk, televizor, klaun itd.). Potrebno je napraviti što više primjera koji se mogu povezati i u slikovnicu. Cilj igre je da svako dijete pronađe ilustraciju koju želi, provuče glavu kroz šupljinu i „postane“ taj predmet ili pojava. Dijete govori o tome ko je, šta radi i čemu služi, kako se osjeća, šta bi željelo i sl.

U početku odgajatelji trebaju postavljati pitanja kako bi djeca mogla razumjeti o čemu da govore, a kasnije, nakon više ponavljanja, djeca su u stanju da i sama „opišu“ odabrani pojam. (Aktivnosti i fotografija iz PU “Slavuj”, učiteljice Nermina Fočak i Edina Gafić).

Slika 30. Da sam ja...

Dodatne ideje

Igre za bogaćenje rečenice

- Sastavi rečenicu od zadanih riječi
- Dovrši rečenicu: Mi sjedimo...
- Slušaj i nastavi dalje: Jedno dijete izgovori riječ, drugo ponavlja tu riječ i dodaje svoju

i tako redom.

- Traži pitanja na zadatu riječ: Npr. Srijeda...Koji je danas dan? Pčela...Ko nam daje med?
- Igra prodavnice - za vježbanje svih vrsta rečenice (upitne, uzvične, izjavne)
- Učtive fraze ("Četiri najvažnije male riječi, lako je odsrca iskreno reći. One su samo zato male, da bi u dječije srce stale. Dobrog su srca najbolji gosti: molim, hvala, izvoli, oprost!")
- Nonsensne priče i pjesme – poticanje na osmišljeno, ispravljeno kazivanje, uz korištenje aplikacija ("Izokrenuta priča"- B. Ćopić; "Kad bi drveće hodalo"- G. Vitez).

Naopaka pjesma

Rukavica ruku štrika,
mamu kupuje paprika.
Malu Slađu supa jede,
vuna našu baku prede.
Cipela po nozi hoda,
jednu Ljilju pije voda,
Cigareta tatu puši,
malog Sašu peru uši.
Dedu cijepa neki panj,
jaja prže svoj tiganj.

(Rada Stefanović)

Naziv igre	ČARALO BARALO – SMANJI SE – POVEĆAJ SE
Uzrast	Djeca u 6. godini života
Cilj	<ul style="list-style-type: none">• Bogaćenje dječijeg aktivnog rječnika i podsticanje govornog stvaralaštva• Osposobljavanje djece za adekvatno korištenje riječi u govoru• Razvijanje sposobnosti slušanja u grupi vršnjaka i odraslih
Ishodi	<ul style="list-style-type: none">• Učestvuje aktivno u govornim igrama deminutiva i augmentativa• Izmišlja nove riječi• Pokazuje inicijativu u usmenom izražavanju
Potrebni materijal	Igračke i predmeti iz vrtića u tri veličine, čarobni štapić i čarobna torba

Tok igre

Djeca sjede ukруг. Na podu se nalaze određeni predmeti, npr. čaša, makaze, kašika, kutija, olovka i sl. U „čarobnoj torbi“ se nalaze isti predmeti samo manje veličine. Djeca prilaze jedno po jedno i dodirom pogađaju koji su predmet uhvatili. Kad pogode, stavljaju ga pored većeg predmeta na podu. Razgovor se vodi u smjeru imenovanja manjeg predmeta (umanjenice). Potom odgajatelj za svaki predmet stavlja istovrsni, ali veći predmet. Sad se na podu nalaze predmeti u tri veličine. Djeca uz pomoć odgajatelja pronalaze pravilne augmentative i/ili smišljaju svoje uvećanice. Igra se nastavlja tako da svako dijete uzima predmet iz sobe (igračku, stvari iz manipulativnog, likovnog centra i sl.) i čuva ga u ruci. Odgajateljica pokazuje čarobni štapić koji će poslužiti da se “smanje” predmeti uz čarobne riječi “čaralo baralo, smanji se” ili da se “povećaju” uz riječi “čaralo baralo, povećaj se”. Djeca izlaze, pokazuju svoj predmet, uzimaju čarobni štapić i biraju šta žele – smanjiti ili povećati i imenuju predmet.

Dodatne ideje

Igre za bogaćenje rječnika (Matić, 1977)²¹

GRUPIRANJE RIJEČI: odjeća, obuća, praznici, porodica, hrana, imena, pića, igračke, prijevozna sredstva, životinje, biljke. Pravimo kalendar riječi (zimске, ljetne, slatke, lijepe riječi, rođendanske riječi). Kakvo je što (pridjevi – voda, šuma, zvukovi, mama). Kalendar zanimanja (alati, sredstva, materijali za zanimanja – frizer, poštar, krojač, mesar i sl.)

IGRE RIJEČIMA: *Nabroji stvari koje mogu* (zvoniti, lupati, skakati i sl.); *Rječnik sinonima* - riječi različitog glasovnog sastava, a istog ili srodnog značenja: Kako se sve može gledati (žmiriti, škiljiti, mjeriti, odmjeravati); Kako se sve izražava vrijeme (Jutro, zora, podne, noć, ponedjeljak, mjesec, godina, sekunda, sat, tren, januar, izlazak i zalazak sunca, jučer, danas, sutra); Kako se sve kaže kad uzimamo hranu (jesti, doručkovati, ručati, večerati, užinati, njupati, klopati, kušati); *Rječnik paronima* - riječi istih glasova, a različitog akcenta od kojeg zavisi i značenje (Pao je grad i oštetiо grad, Djevojka Bosa ide bosa; Duga je duga na nebu; luk – luk i sl.); rječnik homonima – riječi istih glasova, ali različitog značenja koje zavisi od konteksta - sadržaja, smisla onog što želimo reći: šta sve može biti glava (glava kuće, ribe, porodice i sl.); riječi prenesenog značenja (zao kao vuk, plašljiv kao zec, mudar kao lisica); *Rječnik antonima* – riječi suprotnog značenja (imenice, prilozi, pridjevi)

Hajde da se igramo

²¹ Matić, R. (1977). *Metodika razvoja govora dece predškolskog uzrasta*. Beograd: Pedagoška akademija za obrazovanje vaspitača predškolskih ustanova

Naprimjer ovako:
Ja ću reći – teško
Ti suprotno – lako
Ja ću onda – dugo
A ti na tu – kratko
Ja naprimjer – ljuto
A ti kaži – slatko
Na suprotno samo
Jedno ne okreni
Kad ja kažem: Sviđaš mi se
Kaži i ti meni!

ZAKLJUČAK

Uvidi u relevantne naučno-teorijske izvore i praksu ranog odgoja nedvosmisleno su potvrdili da dijete kroz igru uči lakše i brže osnovne akademske vještine; igrom se stimuliraju procesi organizacije (redoslijed priče, uzroci-posljedica), divergentno mišljenje (generiranje novih ideja), simbolizam (transformacija objekata, preoblikovanje i redefiniranje značenja igračaka i predmeta), te fantazije (stvaranje mašte i imaginacije). Kroz igru se kvalitetno podstiče socioemocionalni razvoj djece, kroz igru djeca razvijaju svoju društvenost, odnos prema vršnjacima i odraslima, komunikativnost, samostalnost, poštivanje pravila, moralnost, solidarnost, empatiju, samokontrolu, uče o emocijama, uče se ustrajnosti, samostalnosti, ali i odgovornosti za donošenje odluka. Dakle, igra je važna za svaki aspekt dječijeg razvoja: fizički/tjelesni, kognitivni, socijalni i emocionalni.

Stečeni uvidi u korištenu literaturu svjedoče postojanje brojnih i različitih klasifikacija igara. U ovom priručniku opredijelili smo se, zbog didaktičke vrijednosti i ambicije da djelujemo holistički i integrativno na sve aspekte dječijeg razvoja, da se fokusiramo na sljedeće igre: pokretne igre, senzorne igre, istraživačke igre, praktične igre, stvaralačke igre, matematičke igre, socijalne igre, igre za prerađivanje emocionalnih iskustava i govorne igre.

U ovaj dio knjige uvršteni su i prijedlozi određenih igara koje se mogu koristiti u odgojnom radu u predškolskoj ustanovi s ciljem dosezanja ishoda učenja koji su definirani za ovaj modul. Njih razumijevamo kao fleksibilni okvir za odgojno djelovanje u različitim odgojnim grupama, uz uvažavanje socijalnih i drugih individualnih razlika među djecom, a s ciljem omogućavanja svakom djetetu rast i razvoj u skladu s njegovim mogućnostima.

Naš cilj je da odgajatelji na jednom mjestu mogu naći smjernice za svoj rad, podsjetiti se na znanja koja su negdje potisnuli ili obogatiti svoja znanja novim naučnim spoznajama. Svojim idejama kao primjerima igara samo želimo otvoriti i potaknuti kreativnost odgajatelja, jer duboko vjerujemo da svaki odgajatelj, bazirano na ovim igrama i područjima razvoja, može

dalje razvijati vlastite kreacije i prilagodbe igara sklonostima djece u grupi, te vlastitim preferencijama. Također, trebamo imati na umu i to da primjenom jedne vrste igara nikako ne razvijamo samo jednu grupu kompetencija kod djece, nego svaka igra razvija više kompetencija i zadovoljava barem dva ili čak više ishoda.

Osim toga što djeluju cjelovito na dječiji razvoj, igre su koncipirane tako da podržavaju savremene temeljne principe koji odgovaraju na pitanje u šta vjerujemo kada je odgojno-obrazovni rad s djecom predškolskog uzrasta u pitanju?

- Vjerujemo da djeca aktivno uče,
- da uče kroz svoje iskustvo,
- da dijete u proces novog učenja ugrađuje prethodno znanje i iskustvo – konstruktivistički pristup učenju,
- da se učenje odvija u interakciji djeteta s drugim ljudima, različitim idejama i materijalima,
- da svako dijete uči na svoj način – individualizacija,
- da treba pratiti i poticati njegov razvoj,
- da djeci treba dati dovoljno vremena da prerade svoja nova znanja i iskustva na različite načine,
- da lakše uče ako je učenje bazirano na njihovim interesovanjima,
- da dijete lakše i bolje uči u ugodnom i prijateljskom emocionalnom okruženju,
- da djeca bolje uče razmjenjujući iskustva s drugim ljudima i vršnjacima – sukonstruktivistički pristup učenju, kooperativno učenje,
- da je važno fizičko okruženje za učenje – poticajna sredina,
- da nam roditelji mogu biti dobri partneri u ostvarivanju kurikulumskih zadataka.

Čvrsto zastupamo stajalište da je ova vjerovanja potrebno prevesti u praktične postupke.

POPIS SKRAĆENICA

ZJNPiP	- Zajednička jezgra nastavnih planova i programa zasnovanih na ishodima učenje
ZJCRP-a	- Zajednička jezgra cjelovitih razvojnih planova i programa zasnovanih na ishodima učenje

POPIS SLIKA

- Slika 1. Notni zapis
- Slika 2. Kastanjete
- Slika 3. Praporci od loptica
- Slika 4. Zvečke od plastične flaše
- Slika 5. Plastična ambalaža
- Slika 6. Plastične flaše
- Slika 7. Ambalaža od kinderjajeta
- Slika 8. Prepoznaj po zvuku
- Slika 9. Taktilna slika I
- Slika 10. Taktilna slika II
- Slika 11. Taktilna slika III
- Slika 12. Taktilna slika IV
- Slika 13. Taktilna slika V
- Slika 14. Taktilna slika VI
- Slika 15. Taktilna slika VII
- Slika 16. Taktilna slika VIII
- Slika 17. Taktilna ploča
- Slika 18. Senzorna kutija
- Slika 19. Senzorna kutija
- Slika 20. Igra sjenki rukama
- Slika 21. Skulpture od obložene žice
- Slika 22. Novogodišnji ukrasi od žice
- Slika 23. Obložena žica je odličan materijal kojim se postižu različiti ishodi
- Slika 24. Ilustracija slikopjesme: autorica Jasmina Gasal
- Slika 25. Origami slika - oblikovanje papirom, oslikavanje papirom
- Slika 26. i 27. Brojni izraz
- Slika 28. Igra dodira – grupna masaža
- Slika 29. Da sam ja ...

POPIS ILUSTRACIJA

Ilustracija 1. Učenje kroz igru

Izvor: Adnan Čelahmetović

Ilustracija 2. Pokretne igre

Izvor: Adnan Čelahmetović

Ilustracija 3. Senzorne igre

Izvor: Adnan Čelahmetović

Ilustracija 4. Istraživačke igre

Izvor: Adnan Čelahmetović

Ilustracija 5. Praktične igre

Izvor: Adnan Čelahmetović

Ilustracija 6. Matematičke igre

Izvor: Adnan Čelahmetović

Ilustracija 7. Socijalne igre

Izvor: Adnan Čelahmetović

Ilustracija 8. Igre za prerađivanje emocionalnih iskustava

Izvor: Adnan Čelahmetović

Ilustracija 9. Govorne igre

Izvor: Adnan Čelahmetović

POPIS TABELA

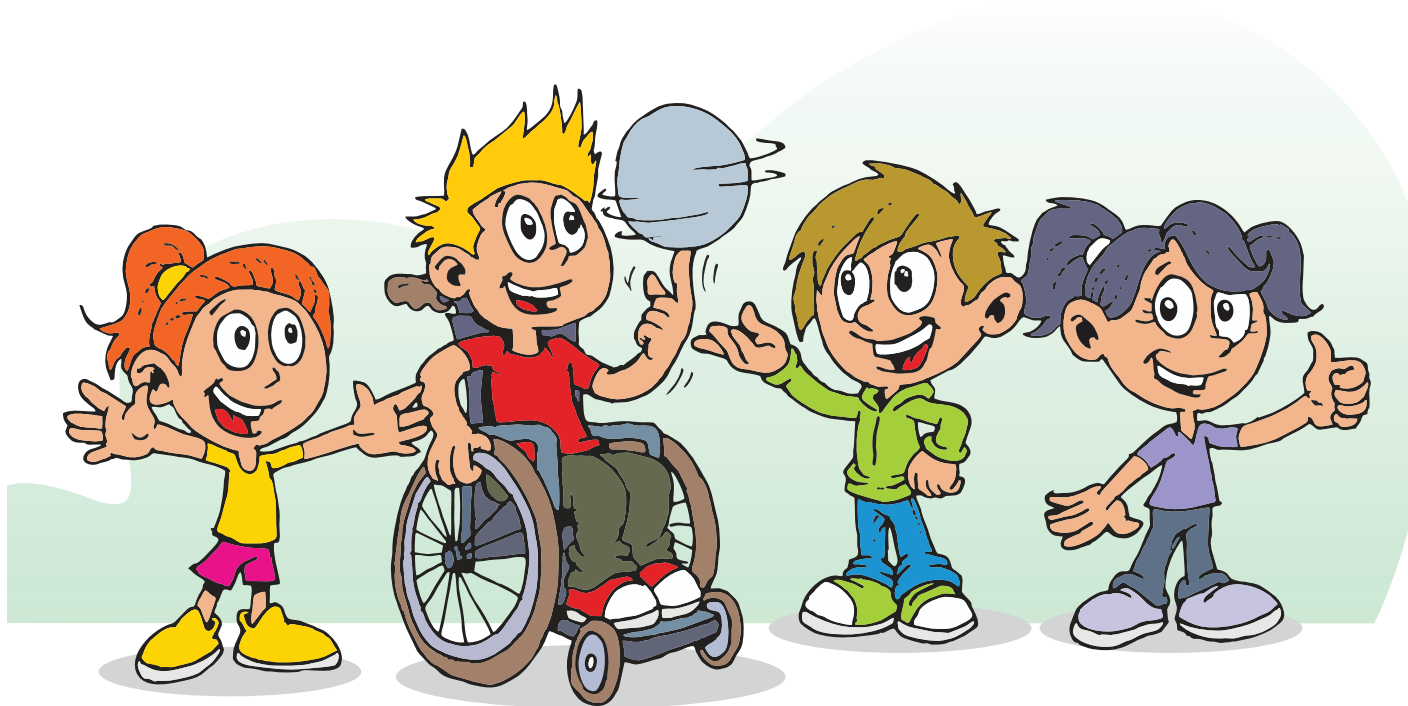
Tabela 1. Vrste igara u okviru ZJCRP-a 6

LITERATURA

- Andrilović, V. i Čudina-Obradović, M. (1994). *Osnove opće i razvojne psihologije*. Zagreb: Školska knjiga
- Bećirović-Karabegović, J. (2018). *Razvojno primjereni kurikulum*. Sarajevo: Pedagoški fakultet Univerziteta u Sarajevu
- Čedić, M. (2009). *Početno matematičko obrazovanje predškolske dece*. Beograd: Učiteljski fakultet
- Dobrić, N. (1981). *Razvijanje početnih - matematičkih pojmova u predškolskim ustanovama*. Beograd: Pedagoška akademija za obrazovanje vaspitača predškolskih ustanova
- Došen Dobud, A. (1995). *Malo dijete veliki istraživač*. Zagreb: Alinea
- Duran, M. (2003). *Dijete i igra*. Jastrebarsko: Slap
- English, H. B., & English, A. C. (1958). *A comprehensive dictionary of psychological and psycho-analytical terms: A guide to usage*. Longmans, Green

- Fisher, K.R., Hirsh-Pasek, K., Newcombe, N. & Golinkoff, R.M. (2013). Taking shape: Supporting preschoolers' acquisition of geometric knowledge through guided play, *Child Development*, 84, 1872-1878
- Furlan, I. (1991). *Čovjekov psihički razvoj*. Zagreb: Školska knjiga
- Goldstein, J. (2012). Play in Children's Development, Health and Well - being, <https://www.ornes.nl/wp-content/uploads/2010/08/Play-in-children-s-development-health-and-well-being-feb-2012.pdf>
- Hasanagić A. (2015). *Psihološke osnove pripreme djece za školu*, Sarajevo: CNS
- Howe M.J.A.(2002). Psihologija učenja, Jastrebarsko: Naklada Slap
- Kamenov E. (1991). *Igre opažanja*, Beograd: Nova prosveta, Stanić
- Kamenov, E. (1983). *Metodika vaspitno-obrazovnog rada sa predškolskom decom*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Kamenov, E. (2008). *Dečja igra*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Hansen, K.A., Kaufmann, R.K., Saifer, S., Coughlin, P. i Lorant, L. (1998). *Obrazovanje i kultura demokratije*, Sarajevo: COI
- Klarin, M. (2017). *Psihologija dječije igre*, Zadar: Sveučilište u Zadru
- Likierman, H. i Muter, V. (2007). *Pripremite dijete za školu: kako osigurati da dijete uspješno započne školovanje*, Lekenik: Ostvarenje d.o.o.
- Malešević, N., Miljević, S. (1983). *Igre za djecu predškolskog uzrasta i pripremih odjeljenja*, Sarajevo: Svjetlost
- Marendić, Z. (2009). Teoretski okvir razvoja matematičkih pojmova u dječijem vrtiću. *Metodika, časopis za teoriju i praksu metodika u predškolskom odgoju, školskoj i visokoškolskoj izobrazbi, br.18 , Vol. 10, 1/2009*, str. 129–141.
- Marsh, J.C. (1994). *Kurikulum: temeljni pojmovi*, Zagreb: Educa
- Matić, R. (1977). *Metodika razvoja govora dece predškolskog uzrasta*. Beograd: Pedagoška akademija za obrazovanje vaspitača predškolskih ustanova
- Meduoz, S. & Kešdan A. (2000). *Kako pomoći djeci da uče*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Mitrović, D. (1986). *Predškolska pedagogija*. Sarajevo: Svjetlost
- Lindon J. (2001). *Understanding Children's Play*, London: Nelson Thornes Ltd.
- Peteh, M. (2018). *Radost igre i stvaranja*. Zagreb: Alinea
- Pozderović, E. (2003). *Dijete u centru aktivnosti*, Tuzla: Denfas
- Rajić, V. i Petrović-Sočo, B. (2015). Dječiji doživljaj igre u predškolskoj i ranoj školskoj dobi. *Školski vjesnik: časopis za pedagojsku teoriju i praksu*, 64(4), 603–620
- Russ, S.W. (2004). *Play in Child Development and Psychotherapy*, London: Lawrence Erlbaum Associates
- Rosenberg, M. (2006). *Nenasilna komunikacija – jezik suosjećanja*. Osijek: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava
- Slunjski E. (2003). *Kad djeca pišu, broje, računaju ... – Neobične igre običnim materijalima*, Varaždin: Stanek.

- Slunjski, E. (2003). *Devet lica jednog odgajatelja/roditelja*. Zagreb; Čakovec: Mali profesor: Visoka učiteljska škola
- Slunjski, E. (2006). *Kad djeca istražuju ---: neobične igre običnim materijalima: zbirka igara od recikliranih materijala za djecu, koje mogu izraditi odrasli s djecom*. Varaždin: Stanek
- Slunjski, E. (2012). *Tragovima dječjih stopa: istraživačka perspektiva djeteta u radu na projektu*, Zagreb: Profil international
- Slunjski, E. (2001). *Integrirani predškolski kurikulum*, Zagreb: Mali profesor
- Spasojević, P. (2013). *Metodika predškolskog vaspitanja i obrazovanja: teorija i praksa cjelovitih programa predškolskog učenja*, Banja Luka: IP „Nova škola plus“ i Filozofski fakultet
- Stanić-Bojković D. (1990). *Upoznavanje predškolske dece s okolinom*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Starc, B., Čudina Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing - Tehnička knjiga
- Šain, M. (2005). *Sopstvenim iskustvom do znanja - aktivnosti za decu od 4 do 7 godina*. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva
- Štanger-Velički, V. i Blažević, B. (1999). *Svjetiljka za dječju dušu*. Zagreb: Alfa
- Terhart, E. (2001). *Metode poučavanja i učenja*. Zagreb: Educa
- Ungerer, J. i Sigman, M. (1981), Symbolic play and language comprehension in autistic children, *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 20, 318-337.
- Vasta, R., Haith, M.M. i Miller, S. A. (2000). *Dječja psihologija*, Jastrebarsko: Naklada Slap

Ilustracija 10. Socijalna inkluzija
Izvor: Adnan Čelahmetović

DIO 2 - SOCIJALNA INKLUZIJA

“Svako dijete može uspjeti”

Autori:

1. Prof. dr. Muharem Adilović
2. Prof. dr. Haris Memišević
3. Prof. dr. Danijel Maleč

UVOD

U okviru dijela knjige nazvanog *Socijalna inkluzija – „Svako dijete može uspjeti“*, naglasak je stavljen na potrebu za povećanjem stope inkluzivnosti predškolskih ustanova, te sposobnosti odgajatelja da kreiraju inkluzivno okruženje unutar odgojnih grupa. Ovakav cilj, namjerno široko postavljen, postići će se pomoću pružanja adekvatne podrške i prihvatanja sve djece bez obzira na spol, socijalni status, rasu, naciju, sposobnosti, teškoće u razvoju. Da bi se ovo ostvarilo, potrebno je aktivno raditi na povećanju socijalne kompetencije djece predškolske dobi.

Primarni cilj svakog društva jeste dostizanje maksimalnog nivoa blagostanja svih njegovih članova. Punu afirmaciju i život ispunjen blagostanjem mogu osjetiti samo oni pojedinci koji se osjećaju sigurno u svom socijalnom okruženju, prihvaćeni od drugih i svjesni da se mogu osloniti na druge. Dostizanje ovakvog društvenog stanja podrazumijeva procese koji duboko zadiru u naše dosadašnje uobičajene obrasce promišljanja i doživljavanja drugog i drugačijeg, te modela pristupa drugačijem. Tvrdimo da nema kvalitetne inkluzije bez njenog utemeljenja u vrijednostima koje određeno društvo njeguje. Površno prilaziti ovim procesima bez dostizanja suštine inkluzivnog pristupa i uvrštavanja njegovih vrijednosti u odgojno-obrazovne sisteme u društvu sigurno će imati vrlo ograničene rezultate. Zato nam je namjera ukazati na neke značajke koje nam nedostaju u razumijevanju i pristupu inkluzivnim procesima.

S obzirom na to da je predškolski odgoj i obrazovanje prvi nivo organiziranog pristupa odgoju i obrazovanju i predstavlja temelj cjeloživotnog učenja, uvjereni smo da jedan od osnovnih principa predškolskog odgoja i obrazovanja treba biti promoviranje pozitivnih vrijednosti poput tolerancije, uzajamnog poštovanja i prihvatanja svih različitosti. Djeca nemaju predrasude i spremna su na prihvatanje svih oblika različitosti. Da bi taj pozitivan trend ostao i u kasnijim periodima, potrebno je da i društvene institucije promoviraju vrijednosti koje će promovirati različitosti, te utjecati na smanjivanje predrasuda i socijalne izolacije djece. Vrijednosti koje neko društvo njeguje reflektiraju se na sve njegove segmente. Kako će djeca doživljavati susret s drugima i drugačijima, u inkluzivnom kontekstu, u odgojno-obrazovnim ustanovama u velikoj mjeri zavisi od pozitivnih socijalnih iskustava u predškolskom periodu.

ZAŠTO JE OVA TEMA VAŽNA

Ravnopravna pozicija djelovanja u društvu podrazumijeva jednake šanse za sve učesnike društvenih aktivnosti putem otklanjanja bilo koje vrste segregacije, izolacije, omalovažavanja, diskriminacije i stigmatizacije osoba/djece s poteškoćama u razvoju, odnosno s primjetnim invaliditetom ili osoba/djece koja dolaze iz marginalnih porodica. Bez ravnopravne pozicije u društvu ove osobe/djeca ne bi mogla aktivno učestvovati u društvenim tokovima čime procesi socijalne inkluzije nemaju alternativu.

Prema Izvješčaju UNDP-a za Bosnu i Hercegovinu za 2007. godinu socijalna inkluzija predstavlja proces kojim se osigurava da oni pojedinci koji su u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti dobiju mogućnost i potrebne resurse kako bi u cijelosti učestvovali u ekonomskom, društvenom i kulturnom životu, i uživaju životni standard i blagostanje koji se smatraju normalnim u društvu u kojem žive.

Socijalna inkluzija svoje utemeljenje nalazi u novom pristupu različitostima, gdje se na različitosti gleda kao na šansu, priliku, a ne kao na prepreku koja stoji na putu socijalne inkluzije. U inkluzivnom pristupu radije se govori o različitim mogućnostima pojedinaca nego o nejednakostima kao izvoru poteškoće. Svaki pojedinac/dijete je unikatno, prirodna pojava je da ne postoje dvije identične osobe u pogledu psihofizičkih sposobnosti, zato se različitosti, u kontekstu socijalne inkluzije, posmatraju kao prirodno stanje ljudi. Na nama je da uz maksimalno zalaganje i iskrenu ljubav razumijemo drugačije, prihvatimo ih kao ravnopravne učesnike društvenih aktivnosti i pokažemo interes za podršku njihovoj integraciji. Prema Vukajlović i Mešalić (2004)²² inkluzija znači „pozivnicu“ svima onima koji su ostali „vani“ i vjeruju da inkluzija vodi pravo u srž različitih vrijednosti. Inkluzija ili uključenost znači ujedinjenje, priključenje, kombinaciju, učestvovanje, prihvaćenost, da budemo svi zajedno i da brinemo jedni o drugima.

Osnovni princip inkluzije temelji se na univerzalnom pravilu da svako pripada društvenoj zajednici i na svoj način doprinosi njenom razvoju, što u praksi znači uvažavanje različitosti. Potvrdu toga imamo u Whittakerovom viđenju kada, raspravljajući o inkluziji unutar društvenog sistema koji funkcionira kao globalna porodica, naglašava da ona ohrabruje svakog pojedinca da preuzme odgovornost za svoje ponašanje i učenje te potiče saradnju i međusobnu komunikaciju (Buljubašić, 2004).

²² Vukajlović, B., Mešalić, Š. (2004). Defektolog – član tima u inkluzivnom obrazovanju. Zbornik radova – Interdisciplinarni aspekti u edukaciji i rehabilitaciji, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli, 137–141.

Veliki pomaci napravljeni su u inkluzivnom predškolskom obrazovanju. Fokus se već odavno pomjerio s prihvatanja inkluzivnog obrazovanja kao filozofije na njen praktični domen: kako na najbolji način implementirati inkluzivno predškolsko obrazovanje. Pomoću ovog modula pružit ćemo određene smjernice odgajateljima na koji način da promoviraju i potiču socijalnu inkluziju u svom svakodnevnom radu.

Definiranje pojmova

Inkluzija – inkluzivno obrazovanje: Kada pomislimo na inkluziju, prva asocijacija je prihvatanje, omogućavanje različitim marginaliziranim grupama učešće u aktivnostima koje su dostupne većinskoj populaciji. Inkluzija se uglavnom poistovjećuje s edukacijskom inkluzijom, tj. pružanjem edukacijske podrške djeci s teškoćama u razvoju u redovnim obrazovnim institucijama. Evidentno je da postoje dva gledišta na edukacijsku inkluziju – jedno, uže, koje inkluziju poistovjećuje s edukacijskom inkluzijom za djecu s teškoćama u razvoju, te drugo, šire, gledište koje inkluziju posmatra kroz prizmu prihvatanja svih oblika različitosti.

U ovom radu/dijelu knjige mi smo se opredijelili za šire poimanje inkluzije koja se može definirati kao filozofija bazirana na pojmu socijalne pravde koja promovira jednak pristup svim edukacijskim mogućnostima za sve učenike, bez obzira na prisustvo različitosti (Loreman i sar. 2007, UNESCO, 2001)²³.

Različitost u vrtićima i školama je nešto što treba biti maksimalno podržano i visoko vrednovano. Međunarodni dokumenti poput Konvencije o pravima osoba s invaliditetom UN-a (2007) postuliraju pravo djece na osnovnoškolsko i srednjoškolsko inkluzivno obrazovanje, međutim Konvencija se ne referira na inkluzivnu edukaciju u ranoj (predškolskoj) dobi. Odjel za rano obrazovanje Vijeća za izuzetnu djecu (Council for exceptional children) daje definiciju rane (predškolske) inkluzije:

„Rana (predškolska) inkluzija obuhvata vrijednosti, politike i prakse koje podržavaju pravo svakog djeteta i njegove/njene porodice, bez obzira na sposobnosti, da učestvuje u širokom spektru aktivnosti i u različitim kontekstima kao punopravni članovi, porodica, zajednica i društva. Poželjni rezultati inkluzivnih iskustava za djecu s teškoćama i bez njih i njihovih porodica uključuje osjećaj pripadanja, pozitivne socijalne veze i prijateljstva te razvoj punih

²³ Loreman, T., Earle, C., Sharma, U., & Forlin, C. (2007). The Development of an Instrument for Measuring Pre-Service Teachers' Sentiments, Attitudes, and Concerns about Inclusive Education. *International Journal of Special Education*, 22(1), 150–159.

kapaciteta. Definiirajuće osobine dobrih predškolskih programa su: pristup, učešće i podrške (DEC, 2009).“

Ove zadnje tri osobine: pristup, učešće i podrške su veoma važne za postizanje ravnopravnosti. Tako je, naprimjer, djeci s teškoćama u razvoju koja pohađaju redovne vrtiće i učestvuju u aktivnostima potrebna adekvatna podrška poput Rane intervencije.

Naučna literatura je identificirala tri zajednička principa inkluzivne prakse:

1. instrukcije su individualizirane,
2. servisi (uključujući ranu intervenciju) se pružaju u inkluzivnim vrtićima,
3. sistemska podrška inkluzivnoj praksi kroz politike i profesionalne odnose.

Unutar individualizirane instrukcije možemo izdvojiti sljedeće principe: odgovarajući razvojni individualizirani programi, partnerstvo s porodicama i korištenje metoda zasnovanih na dokazima (Guralnick, 2008)²⁴. Ovi programi se, kad god je to objektivno moguće, trebaju implementirati u redovnim vrtićima. U slučajevima kada se zbog objektivnih okolnosti, npr. bolesti djeteta, ovi programi ne mogu implementirati u predškolskoj ustanovi, tada stručni tim predškolske ustanove implementira programe u domu djeteta. Politike na svim nivoima, entitetskim, kantonalnim i općinskim, trebaju podržavati ovaj model pružanja podrške.

Međutim, prema Miković (2019)²⁵, pristup i obuhvat djece predškolskim odgojem i obrazovanjem u BiH iznosi 15% što upućuje na zaključak da je BiH daleko ispod evropskog prosjeka po broju uključenosti djece mlađe od šest godina u predškolski odgoj i obrazovanje.

U Odluci o usvajanju platforme za razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2017–2022. navodi se:

- U pogledu socijalne strukture, predškolski odgoj i obrazovanje u Bosni i Hercegovini uglavnom pohađaju djeca iz urbanih sredina, najčešće ona djeca čija su oba roditelja zaposlena. Ta djeca čine 75,5% ukupnog broja djece u predškolskim ustanovama, dok su djeca nezaposlenih roditelja zastupljena s manje od 2%.
- Djeca iz ruralnih sredina su simbolično zastupljena u strukturi djece koja pohađaju predškolsku ustanovu - oni čine svega 0,5% ukupnog broja djece. Mnoga istraživanja ukazuju na činjenicu da djeca koja žive u seoskim područjima

²⁴ Guralnick, M. J. (2008). International perspectives on early intervention: A search for common ground. *Journal of Early Intervention*, 30(2), 90-101.

²⁵ Miković, B. (2019). *Uloga predškolskog odgoja i obrazovanja u pružanju jednakih životnih šansi*. Friedrich-ebert-stiftung (FES), Sarajevo

obrazovne rezultate postižu sa zakašnjenjem od dvije godine u odnosu na svoje gradske vršnjake.

- Prema UNICEF-ovim podacima stopa uključenosti romske djece je samo 1,5 posto, a prosječno godišnje u predškolski odgoj i obrazovanje u Bosni i Hercegovini uključeno je blizu 500 djece s teškoćama u razvoju.
- Neophodnost inkluzivnog predškolskog odgoja i obrazovanja kao opredjeljenje ugrađeno je u strateške dokumente i zakone, ali nema u potrebnoj mjeri razvijenih pratećih akata ni druge pomoći u jačanju inkluzije.
- Što se tiče uključivanja djece u predškolski odgoj i obrazovanje u godini pred polazak u školu, Okvirnim zakonom o predškolskom odgoju i obrazovanju u Bosni i Hercegovini utvrđeno je kao obavezno, situacija je različita od jedne do druge nadležne obrazovne vlasti. Neke od njih još nisu usvojile vlastite zakone usaglašene s Okvirnim, a prema informacijama obrazovnih vlasti finansijski razlozi su glavni uzrok.
- Trajanje predškolskih programa u godini pred polazak u školu najčešće je 150 sati, raspoređenih tokom cijele godine na fond od dva sata sedmično, dok u Republici Srpskoj traje tri mjeseca po tri sata dnevno, što je ukupno oko 190 sati.
- Pedagoški stručnjaci od početka su ukazivali na činjenicu da je fond od 150 sati nedovoljan za postizanje barem osnovnih rezultata, pogotovo kada su ti sati raspoređeni na jedno prisustvo sedmično, jer izostaje neophodni kontinuitet rada s djecom, a tako i evidentan utjecaj programa na djecu. Pedagoški i drugi stručnjaci ni fond od 300 sati ne smatraju adekvatnim za postizanje željenih rezultata.
- Prosjek sedmičnog fonda sati u EU-u je 29, program traje cijelu godinu, odnosno dvije godine za djecu od 4 do 6 godina, a procenat uključenosti već iznosi 93% i stalno se povećava.
- Što se tiče organizacijskih formi predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH, podaci pokazuju da prevladava cjelodnevni boravak djeteta, kojim se djeca zbrinjavaju dok roditelji rade. Naučna istraživanja, vođena u Evropi o temi efikasnih programskih modaliteta, rezultirala su spoznajom da cjelodnevni boravak nema većeg značaja u poređenju s kraćim dnevnim programima koji su, uz to, znatno jeftiniji.²⁶

Prateći savremena naučna istraživanja koja ukazuju na važnost predškolskog odgoja i obrazovanja sve djece, međunarodne i domaće organizacije u BiH provode projekte kojima se nastoji svakom djetetu pružiti jednaka šansa u ovoj oblasti.

²⁶ „Službeni glasnik BiH“, broj 2/18

Pozitivni primjeri su Sarajevski i Zeničko-dobojski kanton u kojima Caritas Švicarske s partnerskom organizacijom LEDA realizira projekat "Predškolsko obrazovanje za svu djecu – PEACH", čiji je cilj omogućiti jednak početak za svu djecu po polasku u osnovnu školu i postaviti čvrste temelje za nastavak njihovog školovanja. Za djecu iz udaljenih područja u kojima ne postoje objekti vrtića u Kantonu Sarajevo Caritas Švicarske i Ministarstvo za obrazovanje, nauku i mlade već su organizirali Putujući vrtić, koji radi na deset različitih lokacija, i to na dvije dnevno.

Ovim se želi podići svijest o važnosti predškolskog odgoja i obrazovanja i omogućiti djeci iz ranjivih porodica da učestvuju, uz otklanjanje određenih prepreka.

Ciljevi i očekivani rezultati

Tokom posljednjih godina dešavaju se intenzivne promjene u procesu odgoja i obrazovanja koje, osim uključivanja i praćenja razvoja svakog djeteta, njegovih potreba i interesa, zahtijevaju dodatne stručne kompetencije za rad sa svom djecom. S obzirom na to da je predškolski odgoj i obrazovanje prvi organizirani oblik rada s djecom i temelj cjeloživotnog učenja, u tom procesu glavnu ulogu imaju odgajatelji. Da bi se odgajatelj mogao kompetentno nositi s tako značajnom i odgovornom ulogom, on sam mora biti spreman da je preuzme, što znači da ima pozitivan stav prema uključivanju sve djece, da prihvati one koji su "drugačiji" i da pomogne onima koji su na neki način marginalizirani.

Cilj ovog dijela knjige je istaknuti značaj predškolskog odgoja i obrazovanja za razvoj socijalne inkluzije kroz jačanje profesionalnih kompetencija odgajatelja/studenata i drugih stručnjaka koji na bilo koji način mogu doprinijeti razvoju kvalitetnih programa predškolskog odgoja i obrazovanja za svu djecu.

Ciljevi su, prije svega, usmjereni na razvoj profesionalnih kompetencija odgajatelja /studenata u svrhu što kvalitetnije inkluzivne prakse u predškolskim ustanovama istjecanja pozitivnih iskustava.

Razvijanje pozitivnih stavova prema svoj djeci, djeci s „margine“ društva i djeci s određenim razvojnim poteškoćama, svakako predstavlja temeljni potencijal odgajatelja u njegovom pristupu djeci.

Razvijanje pozitivnih stavova prema zajedničkom odgoju i obrazovanju sve djece, njihovom druženju, međusobnom upoznavanju jeste proširivanje spoznaja o prirodi različitosti među ljudima i potrebe prihvatanja njih kao normalne, društvene pojave.

Vještine održavanja i razvijanja pozitivne atmosfere u grupi djece, utemeljene na relevantnim teorijskim diskursima i pozitivnim primjerima iz prakse, jesu još jedan cilj od posebnog značaja za odgajatelje.

Mogućnost razvijanja osjećaja pripadnosti i ugodnog ambijenta kod svakog djeteta, a posebno kod djece koja imaju određene poteškoće u socijalizaciji, posebna je vrlina dobro educiranih odgajatelja na čemu ovaj modul veoma insistira. Na osnovu kazanog, preciznije definiramo ciljeve ovog modula:

Br.	Ciljevi za odgajatelje
1.	Odgajateljima/studentima dati smjernice za kreiranje inkluzivnog okruženja u vrtićima
2.	Ukazati na strategije za podučavanje socijalne kompetencije kod djece
3.	Predložiti alate za promoviranje tolerancije, uzajamnog poštovanja i prihvatanje svih različitosti
4.	Dati savjete za rad u transdisciplinarnim timovima
5.	Istaknuti značaj i dati savjete za rad s roditeljima

Tabela 1. Ciljevi modula za odgajatelje

Ishodi učenja za odgajatelje/studente koji će se educirati u okviru teme Socijalna inkluzija

Imajući na umu činjenicu da su jedna od najodgovornijih karika za postizanje socijalne inkluzije upravo odgajatelji i u skladu s ovom temom, odgajatelji/studenti bit će osposobljeni da:

Br.	Ishodi učenja
1.	Znaju prepoznati kulturološke i druge specifičnosti kod djece i znaju prilagoditi načine rada sposobnostima i potrebama svakog djeteta
2.	Primjenjuju znanje, vještine i stavove koji jasno reflektiraju vrijednosti sadržane u ovom modulu
3.	Razumiju značaj i pružaju adekvatnu ranu intervenciju djeci s teškoćama u razvoju s ciljem maksimiziranja njihovog razvoja
4.	Samostalno ili u grupi učestvuju u izradi individualiziranih programa za podršku porodici

Tabela 2. Ishodi učenja za odgajatelje

5. Razumiju potrebu i potiču primjenu razvojno primjerenog kurikulumima i primjenjuju metode u učenju i podučavanju bazirane na individualnim potrebama djeteta i njegove porodice
6. Koriste interpersonalne i komunikacijske vještine u saradnji i partnerstvu s porodicama, profesionalcima i drugim agencijama za pružanje odgovarajućih programa za svako dijete i razumiju značaj takvog pristupa komunikaciji

TEORIJSKI OKVIR

Faktori koji doprinose socijalnoj inkluziji u predškolskoj ustanovi mogu se podijeliti na internalne faktore, koji se odnose na karakteristike samog djeteta, i na eksternalne, koji se odnose na mezo i makro socijalnu sredinu (Bronfenbrenner, 1997)²⁷, kao što su infrastruktura vrtića, stavovi i kompetencije odgajatelja, odgojne politike kantona, države i sl.

Imajući u vidu da ovim priručnikom želimo pružiti praktične ideje i savjete odgajateljima za kreiranje socijalno inkluzivnog vrtića, naš fokus u ovom dijelu bit će usmjeren na poticanje i razvijanje dječijih socijalnih kompetencija.

Socijalna kompetencija

Socijalna kompetencija smatra se sposobnošću snalaženja pojedinca u svom okruženju načinom prihvatanja vlastitih osjećaja koje primjenjuje u interakciji s drugim pojedincima ili grupama te uvažavanjem njihovih osjećaja i potreba.

Kod djece se pokazalo da se socijalna kompetencija razvija tokom odrastanja i da djeca koja iz svoje okoline dobivaju pozitivne poticaje, hrabrenje, hvaljenje lakše stječu samopouzdanje i pozitivnu sliku o sebi, što dovodi do lakšeg snalaženja i razumijevanja okoline u kojoj se nalaze.

U predškolskoj dobi za djecu je važno da imaju odgajatelje s jakim socijalnim kompetencijama jer odrasle osobe koje nemaju dovoljno razvijene socijalne vještine teško mogu i djeci pomoći da ih razviju. Oni bi svojim primjerom trebali pokazivati i poticati djecu na razna prosocijalna ponašanja, poput empatije, pomaganja, tolerancije, uzajamne pomoći, iskazivanja osjećaja vrijednosti i dr.

Osobine koje bi trebao imati kompetentan odgajatelj jesu mentalno i fizičko zdravlje, strpljivost, fleksibilnost, pružanje pozitivnog modela djetetu, otvorenost za učenje, usavršavanje i ljubav prema poslu (Klarin, 2006; prema Kolesar, 2019)²⁸. Odgajateljeva otvorenost bez predrasuda prema djeci, roditeljima i kulturama zastupljenim u njihovim odgojnim grupama utječe na poučavanje i poticanje dječijeg socijalnog razvoja (Mlinarević, 2010; prema Kolesar 2019)²⁹. Kad dijete osjeti da se poštuju i uvažavaju njegovi osjećaji,

²⁷ Bronfenbrenner, U. (1997). The ecology of cognitive development: Research models and fugitive findings. *College student development and academic life: psychological, intellectual, social and moral issues*

²⁸ Kolesar, T. (2019). Povezanost socijalnih kompetencija odgojitelja s prosocijalnim ponašanjem u djece mješovitih odgojnih skupina. Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek

²⁹ Ibid

prepoznaju njegove sposobnosti, potrebe i interesi, osjećat će se ugodno u svojoj odgojnoj grupi i lakše će se integrirati i stvarati pozitivne vršnjačke odnose (Katz, 1997; prema Kolesar, 2019).³⁰

Zbog sve većih zahtjeva savremenog društva, odnos prema kompetencijama koje svaki odgajatelj mora imati završetkom formalnog obrazovanja, a koje su važne za obavljanje profesionalne uloge, mora doživjeti veliku promjenu.

Mora se mijenjati i odnos prema cjeloživotnom obrazovanju odgajatelja kojim se stječu, razvijaju i usavršavaju lične i profesionalne kompetencije.

Govori se o novoj kulturi učenja i poučavanja te razvijanja individualnih kompetencija svakog ko uči, bez obzira na dob ili sadržaj učenja. Bez obzira na područje djelovanja, svaki profesionalac mora osvijestiti svoju ulogu u iniciranju, prilagođavanju i nošenju s promjenama, a u tome ne postoje brza rješenja.

„U suvremenim društvenim uslovima odgajatelj mora biti pripremljen za primjenu raznovrsnih načina i stilova učenja, za prepoznavanje individualnih potreba djece, za rad s roditeljima i ostalim stručnjacima“ (Šagud, 2011; prema Hećimović 2018).³¹

Od odgajatelja se traže razvijene komunikacijske vještine koje su mu potrebne za rad s djecom, ali i drugim važnim faktorima odgojno-obrazovnog procesa (Šagud, 2011; prema Hećimović, 2018).³²

Dijete i socijalna kompetencija

U najširem smislu socijalna kompetencija može se definirati kao sposobnost djece da percipiraju, interpretiraju i odgovore na različite socijalne situacije. Socijalno kompetentno dijete je ono koje se na socijalno poželjan način uključuje u interakcije s odraslima i vršnjacima i kroz takve interakcije poboljšava vlastite kompetencije. Još jedna definicija socijalne kompetencije jeste da je to sposobnost postizanja ličnih ciljeva u socijalnim interakcijama, dok se istovremeno zadržavaju i unapređuju pozitivni odnosi s drugima. Ova druga definicija ističe važnost balansiranja vlastitih želja i socijalnih posljedica, te postavlja potrebe i želje djeteta unutar socijalnog konteksta.

³⁰ Kolesar, T. (2019). Povezanost socijalnih kompetencija odgojitelja s prosocijalnim ponašanjem u djece mješovitih odgojnih skupina. Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek

³¹ Hećimović, M. (2018). *Proces razvoja socijalne kompetencije u ustanovi ranog odgoja*. Filozofski fakultet, Zagreb

³² Ibid

Socijalne vještine u predškolskoj dobi uključuju:

- koordiniranje ponašanja s drugarima u igri;
- imitiranje druge djece i svjesnost da ga neko imitira;
- čekanje svog reda za aktivnosti;
- pomaganje i dijeljenje s drugima;
- odgovarajući odgovori na karakteristike drugara u grupi.

Socijalno kompetentno dijete, u skladu sa svim navedenim, može: inicirati i održavati interakcije s drugima, rješavati konflikte, graditi prijateljstva i postizati socijalne ciljeve. Brojna istraživanja pokazala su da je socijalna kompetencija jedan od najboljih prediktora spremnosti za školu.

Strategije razvoja socijalne kompetencije

Katz; prema Kolesar, 2019)³³ definira nekoliko strategija koje doprinose razvoju socijalnih kompetencija kod djece, a to su:

1. Otvorena komunikacija s roditeljima

Važna je međusobna saradnja roditelja i odgajatelja u vidu povjerenja, otvorenosti i uzajamnog poštovanja s ciljem usklađivanja odgojnih utjecaja u razvoju i odgoju djeteta.

2. Poštovanje dječijih osjećaja

U radu s djecom važno je razumijevanje i oslušivanje šta nam žele reći. Potrebno je pokazati interes za dječije osjećaje i uvažavati različitost kod djece.

3. Uspostava autoriteta i povjerenja

Autoritet i povjerenje kod djece jača kada nedvosmislenim signalima šaljemo poruku šta se od njih očekuje. Signali moraju biti jasni, uz razumijevanje dječijih želja.

4. Pozitivno etiketiranje dječijih karaktera

³³ Kolesar, T. (2019). Povezanost socijalnih kompetencija odgojitelja s prosocijalnim ponašanjem u djece mješovitih odgojnih skupina. Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek.

Potrebno je izbjeći opasnost da se kod posmatranja karaktera djece usmjeravamo samo na problem. Trebali bismo postati svjesni i djetetovih pozitivnih postupaka. Takav stav prema djetetu s nerazvijenim socijalnim kompetencijama pomaže djetetu u razbijanju negativnog zatvorenog kruga.

5. Poboljšano ovladavanje porivima

Hvaljenjem poželjnog ponašanja, razgovorom s djecom koja su u sukobu i davanjem prijedloga, a ne kažnjavanjem, djeca se potiču na usvajanje pozitivnih obrazaca ponašanja.

6. Uvažavanje individualnih razlika

Poželjno je u vrtiću uvažavati individualne razlike i samostalnost kod djece. Ako dijete kontinuirano pokazuje nezainteresiranost za neku aktivnost, moguće je tu aktivnost ukinuti ili odgoditi na neko vrijeme, ali ako je većina djece prihvata, s djetetom koje odbija saradnju potrebno je razgovarati i pokušati zajednički isplanirati neku alternativnu aktivnost, ali da se pri tom ne mora povlađivati djetetu.

7. Pozivanje na temeljna pravila

Djeca se nalaze u zdravom i pravednom okruženju kada im se pristupa s jednakom brigom i uvažavanjem i gdje pravila i ograničenja vrijede jednako za svu djecu.

8. Pojačavanje prosocijalnih vještina

Prosocijalne vještine djeteta mijenjaju se u skladu s njegovom dobi, a individualne razlike zavise od genetskih i situacijskih faktora i iskustva. Mnoga djeca posjeduju dovoljno znanja za snalaženje u socijalnim situacijama, ali nisu dovoljno uspješna u njihovoj primjeni pa ih je potrebno ohrabriti alternativnim pristupom da prevladaju svoje neuspjehe.

9. Obraćanje dječijem zdravom razumu

Djecu je potrebno pratiti u njihovim aktivnostima, ali im je potrebno dati i određenu dozu nezavisnosti i povjerenja u njihovo donošenje odluka.

10. Pomoć djeci u prevladavanju životnih situacija

Postoje situacije u kojima su tuga ili gnjev primjereni, naprimjer, kada dijete razvija duboke osjećaje zbog razdvajanja porodice, selidbe ili gubitka drage osobe. U tim trenucima dijete je potrebno utješiti i pokušati mu objasniti da mu je sada teško, ali da će se emocionalna bol tokom vremena smanjiti.

Inkluzija i socijalna inkluzija

Uzimajući u obzir brojne prednosti institucionalnog ranog odgoja i obrazovanja, sve je veći broj djece, bez teškoća u razvoju i s teškoćama u razvoju, koja pohađaju predškolske ustanove. Već spomenuti princip inkluzivnog odgoja ističe da je potrebno, gdje god je to moguće, djecu s teškoćama uključiti u predškolske ustanove koje pohađaju i njihovi vršnjaci bez teškoća. Inkluzija u ustanovama predškolskog odgoja posebno je važna zato što je to prva formalna situacija u kojoj djeca uspostavljaju kontakte s drugom djecom. Tri cilja inkluzije u predškolskom periodu su:

1. pružiti mogućnosti djeci s teškoćama u razvoju da razvijaju socijalne vještine u interakcijama s djecom tipičnog razvoja;
2. povećati spremnost djece tipičnog razvoja za prihvatanjem djece s teškoćama kroz bliske socijalne kontakte;
3. kreirati okruženje u predškolskim ustanovama koje će prihvatati svu djecu.

Ovaj segment je veoma važan za kreiranje socijalno inkluzivnog vrtića jer se pokazalo da djeca tipičnog razvoja u inkluzivnim vrtićima imaju veću spremnost da prihvate djecu s teškoćama, a djeca s pozitivnijim stavovima više se igraju s djecom s teškoćama nego s djecom s manje pozitivnim stavovima. Socijalno inkluzivni vrtić pruža izvrsne mogućnosti za učenje i razvoj socijalnih vještina. Također, potrebno je napomenuti da stvarna socijalna inkluzija zahtijeva namjernu facilitaciju stručnog osoblja (odgajatelja).

PREGLED SAVREMENIH ISTRAŽIVANJA O KORISTIMA SOCIJALNE INKLUZIJE

“Sveobuhvatna briga o ranom djetinjstvu ključ je stvaranja svijeta koji karakteriziraju nada i promjene, a ne oskudica i očaj, te izgradnja zemalja koje napreduju i koje su slobodne.”³⁴

Obrazovanje djece je na top-listi prioriteta vlada na svim nivoima vlasti u Bosni i Hercegovini, što najbolje ilustrira i izjava aktuelnog ministra obrazovanja u Kantonu Sarajevu. Ovo je svakako pozitivan znak jer se više ne ignoriraju rezultati stručnih analiza i sve glasnije se čuje glas struke u području obrazovanja.

Decenije nezavisnih istraživanja u području razvojne psihologije, neuronauke i ekonomije doprinijela su kreiranju osnovnih principa u području ranog rasta i razvoja (Knudsen i sar., 2006):³⁵

1. Anatomija mozga i proces usvajanja pojmova je pod utjecajem genetike i individualnog iskustva.
2. Usvajanje kognitivnih, emocionalnih i drugih vještina, koje su važne za ekonomski uspjeh i razvoj njihovih osnovnih neuralnih veza, prate hijerarhijska pravila, tako da kasnije postignuće ili uspjeh zavisi od osnova postavljenih mnogo ranije.
3. Kognitivne, lingvističke, socijalne i emocionalne kompetencije su međuzavisne. Sve one oblikovane su iskustvima u ranoj dobi i sve doprinose kasnijem socijalnom uspjehu.
4. Mada se adaptacija dešava tokom cijelog života, ljudske sposobnosti formirane su na osnovu predvidljivih koraka u osjetljivim periodima, u toku kojih je razvoj specifičnih neuralnih veza i ponašanja, koje one oblikuju, najplastičniji i zato optimalno prilagodljiv utjecajima okoline. Osjetljivi periodi u ovom smislu su oni do šeste godine života.

Ovi principi jasno ukazuju na važnost koju predškolski odgoj ima u razvoju djeteta. Istraživanja u oblasti predškolskog odgoja pokazala su brojne koristi koje ima u cjelokupnom razvoju djeteta, od motoričkog, socioemotivog, govornog do kognitivnog razvoja. Osim nedvosmislenih koristi koje ima u području razvoja djece, predškolski odgoj utječe i na bolji

³⁴ United Nations Children’s Fund, 2001.

³⁵ Knudsen, E. I., Heckman, J. J., Cameron, J. L., & Shonkoff, J. P. (2006). Economic, neurobiological, and behavioral perspectives on building America’s future workforce. *Proceedings of the national Academy of Sciences*, 103(27), 10155-10162.

ekonomski status djece koja pohađaju predškolske ustanove. Američki autor James Heckman u članku objavljenom u časopisu „Science“ iz 2006. godine opisao je ekonomsku opravdanost predškolskog programa Perry u Sjedinjenim Američkim Državama. U članku se navodi podatak da je omjer investiranja u ranu edukaciju s kasnijim životnim ishodima 1:8. Dakle, jedan dolar investiran u ranu edukaciju donosi osam dolara kasnije u životu djeteta. Rezultati ovih istraživanja jasno naglašavaju potrebu omogućavanja kvalitetnog predškolskog odgoja i obrazovanja svoj djeci. Evropske organizacije za zastupanje kao što je Eurochild (www.eurochild.org) zastupaju poziciju da Evropski investicijski planovi moraju dati prioritet djeci i ulaganju u njihov rast i razvoj.

Eurochild zastupa strategiju investiranja usmjerenu na djecu baziranu na pet stubova:

- edukacija,
- rana dob,
- promocija zdravlja,
- razvoj zajednice i jačanje porodica i
- socijalna zaštita.

Predškolski odgoj ima značajne koristi za svu djecu, ali posebno intenzivna bila su istraživanja o koristima predškolskog odgoja za djecu s teškoćama u razvoju i djecu s rizikofaktorom za nastanak teškoća u razvoju. Početi što ranije raditi s djecom i raditi što intenzivnije jedan je od najefikasnijih recepata za smanjivanje i eventualno eliminiranje posljedica intelektualnih, ali i drugih neurorazvojnih teškoća. Zato je uloga predškolskog odgoja u ovom segmentu nezamjenjiva.

„Predškolske ustanove sve više pohađaju djeca koja imaju određene razvojne teškoće kao o i djeca s povećanim rizikom za pojavu neurorazvojnih teškoća usljed siromaštva, prematuriteta, teškoća u roditeljstvu, zanemarivanja djece, izloženosti drogama, alkoholu i drugim toksičnim supstancama i sl.“³⁶ Ovo je svakako pozitivan znak jer se upravo koncept socijalne inkluzije u ranoj dobi fokusira na djecu slabijeg socioekonomskog statusa, djecu manjiskih grupa i djecu s teškoćama u razvoju.

Rano uključivanje i poticanje razvoja ima ogromne pozitivne učinke za razvoj djeteta. Skoro svaki aspekt ranog ljudskog razvoja, od biološkog razvoja mozga i neuronskih veza do djetetove sposobnosti za empatiju, pod snažnim je utjecajem sredine i iskustava, koja se prikupljaju na kumulativan način, počinjući u prenatalnom periodu i nastavljajući se tokom

³⁶ Guralnick, M. J. (2008). International perspectives on early intervention: A search for common ground. *Journal of Early Intervention*, 30(2), 90 – 101.

godina ranog djetinjstva. Upravo su zbog toga rana pozitivna iskustva i rano poticanje dječijeg razvoja ključna za edukacijske, socijalne i zdravstvene ishode u zreloj i starijoj dobi. Poticanje socijalne inkluzije i adekvatan tretman u predškolskoj dobi su najvažniji faktori u promociji razvoja djeteta, kao i osobina koje će pomoći djeci da se bez većih problema adaptiraju na zahtjeve osnovne škole.

Stubovi socijalne inkluzije

Praktična primjena socijalne inkluzije u vrtićima, u najkraćem, može se posmatrati kroz zastupljenost određenih principa/stubova na kojima se temelji inkluzivni pristup u radu predškolskih obrazovnih ustanova. Stubove socijalne inkluzije definiramo:

1. Vrednovanje različitosti

Priznavanje raznolikosti u razvoju djece i ne izjednačavati teškoće u razvoju s patologijom. Različitostima prilaziti kao normalnoj društvenoj pojavi koja ne smije uzrokovati bilo kakve animozitete među djecom. Podrška u radu koji je osjetljiv na kulturološke i druge specifičnosti kako bi se zadovoljile specifične potrebe. Praktične aktivnosti kojima je cilj upoznavanje s različitostima bez prisutnosti stereotipija kod djece razvijaju kvalitetnu osnovu za prihvatanje drugačijeg.

2. Razvoj djeteta

Njegovati talente, vještine, sposobnosti i izbore djece. Pružati prilike koje će predstavljati izazov djeci i pomoći im da uče i da rastu. Interes djeteta je u prvom planu i temeljni orijentir pristupa u radu s djecom. Cilj posebnih nastavnih i vannastavnih aktivnosti jeste podrška sveukupnom razvoju djeteta radi što bolje integracije u društvene tokove.

3. Uključivanje

Podrazumijeva pravo i potrebnu podršku i odluke koje se tiču samog djeteta, i uključivanja u zajednicu. Primjer za ovo je aktivno uključivanje roditelja u donošenje značajnih odluka koje se tiču kurikuluma i mjesta gdje će dijete dobijati odgovarajuće edukacijsko-rehabilitacijske usluge.

4. Blizina

Cilj je reducirati socijalnu distancu. Samo sredine koje promoviraju zajedništvo/inkluziju imaju priliku kvalitetno reducirati socijalno distanciranje među djecom. Najbolji primjer ovoga su integrirani vrtići. Također, blizina podrazumijeva

i pravo djeteta da pohađa predškolsku ustanovu koja je najbliža njegovom mjestu stanovanja kako bi tokom boravka u vrtiću uspostavljalo trajne socijalne veze s vršnjacima iz okruženja.

Materijalno dobrostanje

Materijalni resursi koji omogućavaju djeci i roditeljima da u potpunosti učestvuju u životu zajednice. Siguran dom i odgovarajuća primanja koja trebaju biti podržana sistemom socijalne zaštite porodica s djecom, koje nisu u stanju dostići prosjek društvenog standarda, predstavljaju valjanu osnovu za formiranje inkluzivnih sredina.

Ishodi učenja za djecu

Korisnosti inkluzivnog pristupa u kontekstu predškolskog odgoja i obrazovanja višestruke su i nezamjenjive u pogledu poticaja pravilnog razvoja djece. Konkretno koristi koje djeca imaju od ovakvog oblika obrazovanja sumiramo u sljedećem:

Br.	Ishodi učenja za djecu
1.	Osjećaj pripadnosti, sigurnosti, poštovanja koji razvijaju djeca s posebnim razvojnim potrebama
2.	Izuzetan poticaj razvoju komunikacijskih vještina kod sve djece
3.	Razvoj senzibiliteta za potrebe drugih
4.	Razvoj empatije prema drugačijem i vještina međusobne saradnje
5.	Razvoj senzibiliteta prema djeci s razvojnim poteškoćama
6.	Razvoj novog pristupa razumijevanju različitosti

Tabela 3. Ishodi učenja za djecu

Kako postići navedene ishode

„Sva djeca i odrasli imaju pravo da se razvijaju i napreduju u kontekstu koji karakterizira pravičnost i uvažavanje različitosti. Djeca, roditelji i profesionalci, bez obzira na rasu, boju kože, spol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo uvjerenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, imovinsko stanje, onesposobljenost, rođenje ili drugi status, imaju pravo na

kvalitetne odgojno-obrazovne programe oslobođene diskriminacije (skrivena ili otvorena, individualna ili institucionalna).“³⁷

Socijalni razvoj djeteta u velikoj mjeri povezan je s razvojem socijalnih kompetencija o kojima smo već govorili. U kontekstu njihovog razvoja kod djeteta u vrtiću ključna figura jeste odgajatelj. Zato je primarni cilj u unapređivanju socijalne inkluzije osnaživanje odgajatelja i jačanje njihovih kompetencija za rad na razvoju socijalne kompetencije djeteta. Socijalno kompetentno dijete:

- razumije i prihvata svoje obaveze,
- može sarađivati sa svojim vršnjacima,
- pridržava se pravila ponašanja u vrtiću,
- izbjegava oblike ponašanja koji ga vode u sukob sa prijateljima.

U tom kontekstu dijete koje je socijalno kompetentno ujedno je i sposobno da živi socijalnu inkluziju. Odatle je primarna obaveza u radu odgajatelja da potiče razvoj socijalnih kompetencija kod djece.

Kada su u pitanju načini, metode razvoja socijalnih kompetencija, odgajatelji na raspolaganju imaju čitav niz različitih aktivnosti/igara koje imaju upravo ovaj cilj. Dostupna literatura obiluje različitim primjerima aktivnosti, a za ovu priliku spomenut ćemo samo neke:

- „izvlačenje imena drugara iz šešira“ – izvlačenje imena drugara i spominjanje određenog broja njegovih isključivo pozitivnih osobina;
- „pomoć bolesnom prijatelju“ – djeca opisuju načine na koje bi pomogli svom bolesnom prijatelju;
- „spajanje različitosti“ – djeca kroz slaganje mozaika/puzzli spajaju različite likove, uočavaju njihove karakteristike i razgovaraju o njima;
- „zašto je to učinio“ – analiza namjerno konstruirane situacije u kojoj djeca izražavaju svoja mišljenja o razlozima takvog postupanja.

Također, za uspjeh u radu veoma je važna motiviranost za rad. U tu svrhu stručna literatura prezentira konkretne preporuke za jačanje unutarnje motivacije za rad:³⁸

³⁷ Član 2 Konvencije o pravima djeteta UN-a, 1989.

³⁸ Vukajlović, B., & Mešalić, Š. (2004). Defektolog – član tima u inkluzivnom obrazovanju. Zbornik radova – Interdisciplinarni aspekti u edukaciji i rehabilitaciji, Edukacijsko rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli, 137-141.

- djeca trebaju imati izbor više zadataka s različitim stepenom težine,
- navikavanje da svoje postignute rezultate porede sa svojim ranijim rezultatima,
- nije važno samo povremeno doživjeti neki uspjeh ili neuspjeh nego je važno i kojem činiocu pripisujemo taj rezultat i je li za to zaslužno dijete ili neki drugi faktor iz okruženja,
- na motivaciju utječe i mogućnost utjecaja na aktivnost. Ako djeca učestvuju u osmišljavanju aktivnosti, onda će te aktivnosti biti interesantnije od nekih koje su osmislile druge osobe,
- razumijevanje smisla onoga što djeca rade itekako utječe na motivaciju za ustrajavanje u radu.

Pozitivnih primjera uspješne socijalne inkluzije djece u vrtiću ima veoma mnogo. U našem bosanskohercegovačkom okruženju takvih primjera ima priličan broj. Slučaj dječaka Ismaila iz Žepča, koji je rođen bez gornjih ekstremiteta, poznat je široj javnosti Balkana. Za takvu pozitivnu priču zaslužni su odgajatelji vrtića „Sindibad“ iz Zenice, koji su uložili izvanredan trud u radu s djetetom kako bi ono imalo okruženje koje ga prihvata i u kojem se ono osjeća potpuno prirodno. Ismail se danas bavi plivanjem, veoma je dobar u školi i ima veliki broj prijatelja koji se takmiče da budu u timu s njim. Zato kažemo da je socijalna inkluzija moguća i njene koristi su nebrojene uz uslov da vjerujemo u nju i uložimo određeni trud na putu njene realizacije.

Primjeri aktivnosti

Razvoj socijalne inkluzije zahtijeva kvalitetno osmišljene aktivnosti kojima će cilj biti osvještavanje i prihvatanje različitosti te primjenu naučenih znanja u svakodnevnom životu.

Primjerenost programa različitim društvenim i kulturnim realnostima iz kojih djeca dolaze te unapređenje komunikacije na temeljima međusobnog uvažavanja i uzajamnog razumijevanja predstavljaju osnovne elemente koje predškolski odgoj i obrazovanje treba sadržavati danas.

Vrlo je važno da kod djece potičemo uvažavanje različitosti te prepoznavanje svojih, ali i tuđih emocija.

U nastavku se nalaze primjeri aktivnosti koje mogu poslužiti kao model za pripremanje i organiziranje ostalih aktivnosti iz oblasti razvoja socijalne inkluzije.

AKTIVNOST 1

Naziv aktivnosti	DIJELIMO OSJEĆANJA
Trajanje aktivnosti	30 minuta
Ciljevi aktivnosti	Izražavanje emocija, prepoznavanje emocija, razvoj povezanosti u grupi
Potrebni materijal	Kartice s emotikonima, slike lica s različitim emocijama, hamer-papir, flomasteri, makaze, ljepilo, papirni tanjiri, gumica za masku, baloni
<p>Opis aktivnosti</p> <p>Uvodni dio: Uz pomoć kartica s emotikonima djeca prepoznaju i imenuju osnovne emocije (sreća, ljutnja, strah, tuga).</p> <p>Glavni dio: Kada imenujemo osnovne emocije, započinjemo igru pantomime gdje svako dijete izražava određenu emociju, a ostala djeca pogađaju o kojoj emociji je riječ.</p> <p>Nakon toga sjedamo ukруг i izvlačimo kartice sa slikom djeteta koje izražava određenu emociju, imenujemo emociju i kažemo kada se ta emocija kod nas javlja:</p> <p>Sretan/na sam kada... Tužan/na sam kada... Ljut/a sam kada... Strah me kada... Drago mi je kada... Ne volim kada...</p> <div data-bbox="403 1196 1150 1485" data-label="Image"> </div> <p>Ilustracija 1. Izražavanje emocija³⁹</p>	

³⁹ <http://moje-sretno-dijete.blogspot.com/2016/12/emocije.html>

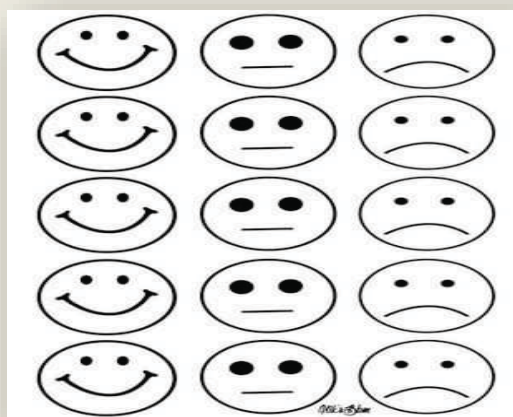

Ilustracija 2. Vrste emocija⁴⁰

Završni dio: Šta smo naučili tokom ovih aktivnosti? Možemo li prepoznati kako se osjeća naš drug/drugarica? Kako izgledamo kad smo sretni? Kako izgledamo kad smo tužni, a kako kad smo ljuti... (sve neverbalno pokazujemo)? Kako se trebamo ponašati prema drugu ili drugarici koji je tužan?

Centri

Centar 1: Svako dijete u centru dobiva listu emotikona. Zadatak je da dijete oboji i iskruži onaj emotikon koji najbolje opisuje njegovo trenutno osjećanje. Sve iskružene emotikone lijepimo na hamer-papir te na osnovu toga razgovaramo o osjećanjima i raspoloženju ove grupe.

Ilustracija 3. Emotikoni bojanka⁴¹

⁴⁰ <https://vrtic-maslacak.hr/aktivnosti-po-grupama/leptirici-i-emocije/>

⁴¹ <https://www.pinterest.com.mx/pin/663436588845356630/?d=t&mt=signup>

Ilustracija 4. Priča u slici⁴²

Centar 2: Od papirnih tanjira izrađujemo maske osjećaja. Za ovu aktivnost potrebni su papirni tanjiri, gumice za vezanje maski, flomasteri, makaze. Djeca po želji izrađuju masku osjećanja i ukrašavaju je flomasterima. Ilustracija 1. Priča u slici⁴³

Centar 3: U ovom centru pušemo balone i na njima flomasterima crtamo svoja osjećanja.

Centar 4: Pričamo priču na osnovu slike te potičemo sposobnost prepoznavanja svojih emocija, tuđih emocija te njihovu kontrolu.

AKTIVNOST 2

Naziv aktivnosti	POVJERENJE
Trajanje aktivnosti	30 minuta
Ciljevi aktivnosti	Uživjeti se u ulogu slijepog djeteta, razumjeti njihova ograničenja, uspostavljati povjerenje, razviti empatičan odnos prema djeci s teškoćama vida, primjereno im pomoći u konkretnim situacijama
Potrebni materijal	Povez za oči, slike, predmeti u prostoriji
Opis aktivnosti	<p>Uvodni dio: Razgovaramo o slijepim osobama. Šta znamo o tim osobama? Kako prepoznamo slijepe osobe? Zašto slijepe osobe nose bijeli štap? Kako se slijepe osobe kreću na ulici? Ko im pomaže i kako?</p>

⁴² <https://vrtic-maslacak.hr/>

⁴³ <https://vrtic-maslacak.hr/>

Ilustracija 5. Bijeli štap⁴⁴

Ilustracija 6. Saobraćajni znak⁴⁵

Ilustracija 7. Pas vodič⁴⁶

Glavni dio: Dijelimo djecu u parove. Jedno dijete iz para ima zavezane oči, a drugo dijete ga vodi po prostoriji. Djetetu koje vodi "slijepo dijete" dajemo uputu da ga ne smije dovesti u opasnost i pokazujemo kako ga voditi⁴⁷. Djeca naizmjenično nose povez na očima kako bi se svi našli u situaciji slijepo osobe.

Nakon toga sjednemo u krug i razgovaramo o osjećajima koje smo doživjeli, povjerenju i ovisnosti o drugima.

Završni dio: Šta smo naučili iz ovih situacija? Kako smo se osjećali u ulozi slijepo osobe? Na koja ograničenja smo naišli? Ko nam je pomogao i kako?

Centri

Centar 1: Svako dijete u centru imat će priliku da nosi povez na očima. Druga djeca će mu dati određeni predmet koji treba prepoznati na osnovu dodira (lopta, četka, olovka, gumica, slikovnica...).

Centar 2: Svako dijete će dobiti zadatak da s povezom na očima nacrti neki predmet iz prostorije (ormar, lutka...).

Centar 3: U centru je kutija s različitim predmetima, u kojoj dijete s povezom na očima treba pronaći određeni predmet i izvaditi ga iz kutije (ključ, telefon, češalj, ogledalo...).

Centar 4: Dijete s povezom na očima treba izvršiti određeni nalog. Nalozi trebaju biti jednostavni i izvodivi u prostoru centra aktivnosti ("Ustani i napravi dva koraka ustranu", "Ustani i zagri druga pored sebe"...).

⁴⁴ <https://slavonski.hr/medunarodni-dan-bijelog-stapa-problemi-s-kojima-se-svakodnevno-suocavaju-slijepo-i-slabovidne-osobe/>

⁴⁵ <https://autoskola-ispiti.com/prometni-znakovi/znakovi-obavijesti/podruje-u-kojoj-se-kreu-slijepo-osobe-629>

⁴⁶ <https://www.bljesak.info/lifestyle/flash/slijepo-osobe-u-jos-tezjoj-situaciji-zbog-krize-u-bih-i-smanjenja-proracuna/68437>

⁴⁷ <https://www.savez-slijepih.hr/hr/clanak/kako-voditi-slijepu-osobu-107/>

AKTIVNOST 3

Naziv aktivnosti	NEPOTPUNA PORUKA
Trajanje aktivnosti	30 minuta
Ciljevi aktivnosti	Osvijestiti doživljaj oštećenja sluha, razviti empatičan odnos prema djeci s oštećenjem sluha, bolje razumjeti njihova ograničenja, isprobati različite načine komunikacije
Potrebni materijal	TV, slagalica, puzzle, zaštita za uši
Opis aktivnosti	
<p>Uvodni dio: Razgovaramo o djeci i osobama s oštećenjem sluha, te situacijama u kojima smo imali priliku upoznati takve osobe. Pokrivamo uši rukama te pokušavamo čuti šta se dešava u okolini.</p>	
<p>Glavni dio: Gledamo omiljenu TV-emisiju potpuno utišana televizora. Razgovaramo o tome kako smo se osjećali zbog nepotpune poruke koju smo primili.</p>	
<p>Sjednemo u krug i svako dijete redom bez glasa izgovara neku riječ ili rečenicu, a ostali pokušavaju pogoditi o kojoj se riječi radi. Osmišljavamo neke svoje neverbalne simbole ili geste te pomoću njih pokušavamo komunicirati.</p>	
<p>Završni dio: Kako smo se osjećali u ovim situacijama? Šta smo naučili o djeci i osobama koje imaju poteškoće sa sluhom? Kako im možemo pomoći i s njima komunicirati?</p> <p>Kada smo osmislili neke svoje simbole i geste, dijelimo se u grupe gdje svaka grupa dobiva svoj zadatak koji treba zajedno riješiti.</p>	
Centri	
Centar 1:	
<p>Djeca imaju slagalicu koju trebaju zajedno složiti, ali samo uz korištenje gestikulacije (puzzle, određeni likovi iz bajke...).</p>	
Centar 2:	
<p>Djeca igraju pantomime. Jedno dijete šapuće na uho drugom djetetu ime nekog predmeta, a on treba pomoću pantomime objasniti ostaloj djeci o kojem je predmetu riječ.</p>	

Centar 3:

Učimo kroz igru: Jedno dijete u centru izgovara neku riječ ili rečenicu dok druga djeca s rukama na ušima „slušaju“, a zatim pogađaju koja je to riječ ili rečenica. Djeca se mijenjaju u ovim ulogama.

Centar 4:

Jedno dijete stavlja zaštitu za uši koja mu onemogućava da čuje šta se dešava u okolini. Ostala djeca daju jednostavne naloge koje treba izvršiti dijete sa zaštitom na ušima. U ovim ulogama djeca se mijenjaju i svi imaju priliku biti u ulozi djeteta koje ne čuje.

Praktične preporuke:

Razvoj socijalne inkluzije u predškolskom odgoju i obrazovanju zahtijeva od odgajatelja da poznaje osnovne karakteristike svakog djeteta i načine postupanja određenim situacijama.

U nastavku navodimo samo neke primjere.

Primjer 1

U radu s djecom s intelektualnim teškoćama za odgajatelja je važno da se služi slikovnim i konkretnim materijalom (npr. tekst popraćen jednostavnim slikama, konkretnim predmetima), te jednostavnim rječnikom u komunikaciji s djetetom. Radni prostor treba biti bez suvišnih detalja. Pažnju je potrebno usmjeravati na važne informacije, uključivati dijete u sve aktivnosti, te raditi na razvoju samostalnosti i funkcionalnih sposobnosti kod djeteta.

Primjer 2

U radu s djecom s teškoćama vida za odgajatelje je važno da kada djetetu daju upute, budu konkretni u tome, precizani i kratki, pri čemu je važno provjeravati razumije li dijete izgovoreno. Gramatički pravilan govor, mirnog tona, dobre intonacije i ritma ima pozitivan učinak na dijete s teškoćama vida. Također, važno je omogućiti djetetu opipavanje materijala, teksture i oblika; manipuliranje predmetima; vježbe grube i fine motorike; razvijanje svijesti o zvuku; uočavanje određenih zvukova; te prepoznavanje mirisa i okusa.

Primjer 3

U radu s djecom s teškoćama sluha za odgajatelja je važno da bude siguran da ga dijete gleda. Prije nego se verbalno obratimo djetetu, potrebno je blago dotaknuti dijete po ramenu i pričekati da usmjeri svoj pogled prema nama. Koristiti se što većim brojem

vizualnih sredstava, a nove pojmove objašnjavati djetetu razumljivim rječnikom. Posebno je važna strpljivost i spremnost na često verbalno ponavljanje i pojašnjavanje.

ZAKLJUČAK

Ovaj priručnik smatramo važnim materijalom za rad na razvoju socijalne inkluzije i uključivanju sve djece u predškolski odgoj i obrazovanje.

Naročito je važan za studente, buduće odgajatelje koji će se prvi put susresti s djecom iz različitih marginaliziranih grupa. Ovo je za njih samo „prva pomoć“ i smjernica za dalje edukacije i savjetovanja sa stručnjacima kako bi osigurali uslove za uključivanje i razvoj svakog djeteta u predškolski odgoj i obrazovanje.

Ono što u ovom trenutku možemo zaključiti jeste da je rad na razvoju socijalne inkluzije pozitivan korak za dalji razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja i temelj cjeloživotnog učenja.

Stoga ovaj priručnik predstavlja mali doprinos u poboljšanju cjelokupnog odgojno-obrazovnog procesa, socijalne inkluzije i uključivanja sve djece.

POPIS TABELA

Tabela 1. Ciljevi modula za odgajatelje

Tabela 2. Ishodi učenja za odgajatelje

Tabela 3. Ishodi učenja za djecu

POPIS SLIKA

Ilustracija 1. Izražavanje emocija

Ilustracija 2. Vrste emocija

Ilustracija 3. Emotikoni bojanka

Ilustracija 4. Priča u slici

Ilustracija 5. Bijeli štap

Ilustracija 6. Saobraćajni znak

Ilustracija 7. Pas vodič

POPIS SKRAĆENICA

BiH - Bosna i Hercegovina

DEC - Division of Early Childhood (Odjel za rano djetinjstvo)

EU - Evropska unija

FBiH - Federacija Bosne i Hercegovine

PEACH - Preschool Education for All Children (Predškolsko obrazovanje za svu djecu)

PO - predškolski odgoj

RS - Republika Srpska

UN - Ujedinjene narodi

UNDP - United Nations Development Program (Razvojni program Ujedinjenih naroda)

UNESCO - The United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization (Organizacija za obrazovanje, nauku i kulturu Ujedinjenih naroda)

LITERATURA

Bronfenbrenner, U. (1997). The ecology of cognitive development: Research models and fugitive findings. *College student development and academic life: psychological, intellectual, social and moral issues*

Guralnick, M. J. (2008). International perspectives on early intervention: A search for common ground. *Journal of Early Intervention, 30*(2), 90–101

Heckman, J. J. (2006). Skill formation and the economics of investing in disadvantaged children. *Science, 312*(5782), 1900–1902

Hećimović, M. (2018). *Proces razvoja socijalne kompetencije u ustanovi ranog odgoja*. Filozofski fakultet, Zagreb

Jović, N., Kuveljić, D. (2005). *Kako stvarati prijatnu atmosferu za učenje*. Kreativni centar, Beograd

Kiš-Glavaš, L., Fulgosi-Masnjak, R. (2002). *Do prihvaćanja zajedno: integracija djece s posebnim potrebama*. Priručnik za učitelje. IDEM, Zagreb

Knudsen, E. I., Heckman, J. J., Cameron, J. L., & Shonkoff, J. P. (2006). Economic, neurobiological, and behavioral perspectives on building America's future workforce. *Proceedings of the national Academy of Sciences, 103*(27), 10155–10162.

Kolesar, T. (2019). *Povezanost socijalnih kompetencija odgojitelja s prosocijalnim ponašanjem u djece mješovitih odgojnih skupina*. Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek

Loreman, T., Earle, C., Sharma, U., & Forlin, C. (2007). The Development of an Instrument for Measuring Pre-Service Teachers' Sentiments, Attitudes, and Concerns about Inclusive Education. *International Journal of Special Education, 22*(1), 150–159.

Maslovarić, B., Blečić, M., Novović, T., Popović, D., Durutović, N., Mićanović, V. (2016). *Zbirka igara i aktivnosti*. NVO Pedagoški centar Crne Gore, Podgorica.

Miković, B. (2019). *Uloga predškolskog odgoja i obrazovanja u pružanju jednakih životnih šansi*. Friedrich-ebert-stiftung (FES), Sarajevo

Milijević, S. (1989). *Zbirka didaktičkih igara*. Priručnik za vaspitače u predškolskim organizacijama i nastavnike pripremni odjeljenja. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, "Svjetlost", Sarajevo

Odluka o usvajanju platforme za razvoj predškolskog odgoja i obrazovanja u Bosni i Hercegovini za period 2017–2022. „Službeni glasnik BiH“, broj 2/18.

Pozderović, E. (2003). *Dijete u centru aktivnosti*. Didaktički vodič. Denfas, Tuzla

Velki, T., Romstein, K. (2015). *Učimo zajedno*. Priručnik za pomoćnike u nastavi za rad s djecom s teškoćama u razvoju. Osječko-baranjska županija, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Osijek

Vukajlović, B., & Mešalić, Š. (2004). Defektolog – član tima u inkluzivnom obrazovanju. *Zbornik radova – Interdisciplinarni aspekti u edukaciji i rehabilitaciji*, Edukacijsko rehabilitacijski fakultet Univerziteta u Tuzli, 137–41.

Ilustracija 11. Dijete u svijetu muzike
Izvor: Adnan Čelahmetović

DIO 3 – DIJETE U SVIJETU MUZIKE

Autori:

1. Prof. dr. Merima Čaušević
2. Mr. sci. Abida Kapetanović
3. Prof. dr. Indira Meškić

UVOD

Muzički odgoj je cjeloživotni proces iz nekoliko razloga: započinje u vrijeme neraskidive veze s majkom, razvija se rođenjem i rastom u porodičnom okruženju, na poseban način se njeguje u odgojno-obrazovnim ustanovama, oblikuje se raznim životnim putevima i situacijama u kojima se na (ne)kvalitetan način doživljava i konzumira muzika, a u konačnici se može reći da je muzički odgoj dio verbalne i neverbalne komunikacije tokom cijelog života.

Ukoliko muzički odgoj posmatramo iz ugla odgojno-obrazovnog procesa, može se reći da je to u najužem smislu plansko, sistematsko, metodički osmišljeno razvijanje muzikalnosti, muzičkih interesa i sposobnosti djece od najranije dobi kako bi muziku doživjeli, potom shvatili i napokon usvojili kao kvalitetnu potrebu i naviku. Potreba za muzikom u dječijem svijetu je neosporna, ta potreba negira sve prepreke, predrasude i eventualne restrikcije u vezi s dječijim muzičkim sposobnostima, a posebno ističe dječije uživanje u muzici.

“Savremena muzička pedagogija sve više stoji na stanovištu da su sva djeca muzikalna u odgovarajućoj mjeri i sposobna za muzičke aktivnosti, iako su njihova ostvarenja nejednakog kvaliteta, s obzirom da to zavisi od dispozicija i njihovog stupnja razvijenosti, zatim od socijalne sredine, vaspitnog djelovanja, kao i vlastite dječije aktivnosti. S muzičkim odgojem treba početi u porodici i predškolskim ustanovama od najranije djetetove dobi.”⁴⁸

Dijete ima pravo da upozna muziku, doživi je i to izrazi na svoj način. Svi odrasli iz djetetove okoline su u funkciji posrednika između svijeta djeteta i svijeta muzike, a dodir ta dva svijeta producira mikrokosmos prepun ideja, stvaralaštva i kreativnosti koji treba osjetiti, doživjeti, vidjeti, čuti, njegovati. Put u takav svijet popločan je zaista i zvucima koji mnogima život znače.

Muzički odgoj se najčešće povezuje s estetskim segmentom odgoja, ali kroz muziku se ostvaruje i opći cilj odgoja: razvoj i izrastanje djeteta u emocionalnu, senzibilnu, empatičnu, svjesnu i savjesnu, radnu i moralnu ličnost koja će u konačnici doprinijeti rastu i razvoju društva u kojem i sama živi, radi, doprinosi na razne načine. Jedan dio tog višesmjernog puta ostvarenja cilja je muzički odgoj u funkciji djetetova potpunog razvoja. Holistički pristup odgoju djeteta, ravnomjeran i ravnopravan razvoj svih segmenata djetetove ličnosti moguć je u prilikama kad dijete doživi i spozna različite sadržaje i situacije, kada istražuje i isprobava, zaključuje i uči u skladu sa svojim uzrastom i mogućnostima, a pod znalačkim i mudrim vodstvom odraslih. Takav pristup podrazumijeva povezivanje sadržaja unutar jedne umjetnosti

⁴⁸Prema Ferović, Selma. Didaktičko-metodička uputstva za upoznavanje muzičke baštine BiH. Sarajevo: Šumi-disk, 1998. str. 5-6.

poput muzike, između više različitih umjetnosti kao i između umjetnosti i drugih područja nauke i kulture, ali bez ikakve/ičije dominacije koja bi ugrozila holistički odgojni cilj. Rast i razvoj, učenje kroz muziku vrlo je blisko učenju kroz igru. Razni oblici i načini izražavanja osjećanja, doživljaja, rezultata istraživanja i eksperimentiranja sastavni su dio dječijih igara, ali i muzičkog izražavanja i igre kroz muziku.

Prijedlozi, mišljenja i stavovi, modeli realizacije pojedinih muzičkih sadržaja u radu s djecom izneseni na narednim stranicama posvećeni su značajnim pitanjima o mogućim putevima djeteta u svijet muzike, modusima/načinima rasta i razvoja te učenja kroz muziku, različitim perspektivama vođenja djeteta “u” i “kroz” svijet muzike te potrebom da djetetu pružimo što kvalitetnija i ljepša iskustva u tom magičnom svijetu zvuka.

CILJ I OČEKIVANI REZULTATI

Cilj ovog dijela knjige je teorijsko i praktično predstavljanje elementarnih pitanja muzičkog odgoja u predškolskoj dobi djeteta. Dakle, osnovna namjera je da se studentima studija za predškolski odgoj na pedagoškim fakultetima, kao i odgajateljima (termin se odnosi i na ženski rod profesionalnog zanimanja/zvanja, ali u daljem tekstu će se koristiti termin odgajatelj podrazumijevajući rodnu ravnopravnost, a termin odgajateljica samo u konkretnim situacijama) u predškolskim ustanovama, u što sažetijoj formi, teorijski predstave osnovna pitanja iz metodike muzičkog odgoja i praktični primjeri muzičkih aktivnosti u radu s djecom predškolskog uzrasta.

Potreba za primjenom i realizacijom muzičkih sadržaja u radu s djecom predškolskog uzrasta je neupitna. Problem se javlja u disbalansu realizacije muzičkih aktivnosti i adekvatnih muzičkih sadržaja u praksi, a u odnosu na propisane planove i programe rada. Praksa je pokazala da bez obzira na propisane zadatke realizacije muzičkih aktivnosti to nije u jednakoj mjeri zastupljeno u svim vrtićima i sa svom djecom. Svakako je zanimljivo i pitanje potrebe odgajatelja za kontinuiranim stručnim usavršavanjem u oblasti muzičkog odgoja.

Stoga se očekuje da ovaj tekst nazvan *Dijete u svijetu muzike* služi kao vodilja u praktičnoj primjeni muzičkih aktivnosti u predškolskom odgoju i obrazovanju koje studenti mogu koristiti u svojim praksama učenja i poučavanja, a odgajatelji za stručna usavršavanja u procesu cjeloživotnog učenja.

MUZIČKI RAZVOJ DJETETA

Dječiji razvoj je vrlo kompleksan te savremeni pristupi odgoju najčešće govore o potrebi za holističkim pristupom u procesu razvoja djeteta kao cjelovitog bića, a neki principi takvog pristupa su:

„razvoj počinje prije rođenja, razvoj ima više međusobno povezanih dimenzija, razvoj se odvija predvidljivim koracima i učenje se pojavljuje u prepoznatljivim sekvencama unutar kojih postoji veliki individualni varijabilitet u brzini razvoja i stilu učenja djeteta, razvoj i učenje se pojavljuju kao rezultat djetetove interakcije s ljudima i predmetima iz okoline, dijete je aktivni nositelj vlastitog razvoja.“⁴⁹

Poznato je da se dijete susreće s muzikom od samog rođenja, ali i u prenatalnom periodu. Upravo aktivnosti povezane s muzikom potiču dječiji intelektualni, psihofizički i emocionalni razvoj, a svakako se govori o kulturnoj i estetskoj dimenziji rasta i razvoja, odgoja i obrazovanja. Sva recentna istraživanja govore o razdoblju rane i predškolske dobi kao najvažnijem za opći razvoj djeteta, pa time i muzički odgoj u predškolskim ustanovama postaje posebno značajan dio odgojno-obrazovnog procesa. Dijete je kroz muzičke aktivnosti motivirano za istraživanje, rad i učenje, dokazano je da se razvijaju dječije verbalne i neverbalne vještine, percepcija, ali i ukupni kognitivni procesi. Može se reći da je preduslov za pravilan rast i razvoj djeteta kvalitetno porodično okruženje, a posebnu notu kvaliteta i ljepote odgoju daju predškolske odgojno-obrazovne ustanove s odgajateljima kao značajnim faktorima u procesu odgoja i obrazovanja djeteta, uključujući i muzički odgoj.

Bez velikih dilema može se reći da je od svih umjetnosti muzika djeci najdostupnija od samog začeca: u prenatalnom periodu djetetu se pjeva (poželjno je oba roditelja), pušta se muzika za slušanje u blizini trudnice, već od samog rođenja dijete je izloženo raznim zvučnim stimulusima (roditeljski glas kroz govor i pjevanje, razne vrste zvukova i muzičkih sadržaja).

Muzika izaziva dječiju pažnju i, u skladu s vrstom muzike koja djetetu prija ili ne, ono će odgovoriti na način ugone (neki smiješak, pokret i sl.) ili neugode (plač i sl.). Iako dijete počinje rano „muzički brbljati“ i pokazivati na razne načine interes za muziku, kvantitet i kvalitet muzičkih odgovora djeteta je neproporcionalan. Ovaj period se klasificira i u sljedećim fazama: faza slušanja (prvih šest mjeseci), faza motoričke reakcije na muziku (6–9. mjeseca), faza prve muzičke reakcije (9–18. mjeseca).⁵⁰

Oko 18. mjeseca (tzv. faza prave muzičke reakcije) dječija muzička aktivnost značajno se poboljšava kroz izražavanje potreba za pokretom i igrom kroz muziku.

⁴⁹ Starc, Branka... [et al.]. Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi: priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi. Zagreb: Golding marketing – tehnička knjiga, 2004. str. 13.

⁵⁰ Ibid., str. 58–59.

U trećoj godini dijete značajno više obraća pažnju na slušanje muzike, ali i pjeva mnogo više pjesama. Međutim, kod pjevanja pjesama djetetu tada više znači ukupan doživljaj pjesme sa zvučnim utiskom (govor - ritam i tekst), a manje melodija.

U četvrtoj godini (tzv. faza imaginativne pjesme) dijete intenzivno „komponira“, odnosno javljaju se imaginativne pjesme čiji je sadržaj najčešće dijete izmislilo u skladu sa svojim iskustvima. Te pjesme imaju akcenat na tekstu koji može imati potpuno nov sadržaj ili se oslanja na neki odranije poznat, a isti je takav odnos i prema melodiji – često se na istu melodiju pjeva više različitih tekstova. U ovoj fazi naročito se ističe značaj i utjecaj sredine u kojoj dijete odrasta i razvija se, što je vidljivo iz sadržaja muzičkih reakcija. Preporuka je da se u ovoj fazi što je moguće više koriste razne muzičke igre, a to je u skladu i s intenzivnim intelektualnim razvojem djeteta ovog uzrasta. Prema autorici Mirković Radoš⁵¹, baš u ovom periodu izuzetno dobro primjećuje se utjecaj porodične klime i značaj i mjesto koje se u porodici posvećuje kvalitetnoj muzici. U nekim njenim istraživanjima pokazalo se da i djeca uzrasta 12-14 godina, također, u svojim stavovima i interesima prema muzici projiciraju, ustvari, porodičnu „muzičku“ atmosferu koja je u direktnoj vezi s obrazovnim i socioekonomskim statusom roditelja. O ulozi roditelja za kvalitetan muzički, a time i cjelovit razvoj djeteta, govore i drugi autori.⁵²

Uzrast djeteta u petoj i šestoj godini obilježen je značajnijim interesom i kvalitetnim reproduciranjem ritma (tzv. faza razvoja ritma). Iako se ritmičke sposobnosti izuzetno razvijaju u ovom periodu (udvostručuju se), djeca teže usklađuju pokrete prema promjenama tempa, nedovoljno razlikuju termine u vezi s tekstom (riječ), ritmom i melodijom (visina tona).

Između šeste i devete godine (tzv. faza stabilizacije muzičkih sposobnosti) dolazi do naglog razvoja muzičkih sposobnosti, odnosno prirodne (urođene) muzičke sposobnosti, i u skladu s podsticajem sredine dolaze do punog izražaja. Ako je u prethodnim fazama bio neravnomjeran odnos u razvoju melodije i ritma, u ovom uzrastu dolazi do ekspanzije muzičkih sposobnosti u oblasti melodije, ali sve to prati i razvoj ritmičkih sposobnosti. U okviru ove faze negdje se spominju pojedinačno godine i njihove muzičke razvojne karakteristike, ali je generalno ova faza izuzetno značajna u razvoju muzičkih sposobnosti svakog djeteta.

Ispitivanja muzičkih sposobnosti u kasnijim uzrastima, također, imaju svoj značaj i mjesto u ukupnom istraživačkom opusu razvoja muzičkih sposobnosti, ali je generalni stav da je period do devete godine najintenzivniji i najkvalitetniji u razvoju muzičkih sposobnosti djeteta, što je u skladu s ukupnim kognitivnim, afektivnim i motoričkim razvojem. Naime, na osnovu razvoja ritmičkih i melodijskih sposobnosti u prethodno predstavljenim fazama razvija se složeniji vid muzičkih sposobnosti, kao što je sposobnost slušanja akorda i njihova analiza,

⁵¹ Mirković Radoš, Ksenija. Psihologija muzičkih sposobnosti. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1998.

⁵² Prema Ferović, Selma. Muzika u porodičnom životu u funkciji prevencije i muzikoterapije. Muzika, časopis za muzičku kulturu, VIII, 1 (23), (2004), str. 21-28.

odnosno razumijevanje harmonije i kasnije muzičke forme, u uzrastu 10-11 godina ili dalje. Vrlo važno je shvatiti da opšte razvojne zakonitosti važe i u oblasti muzičkog razvoja i da se muzički zahtjevi prema djetetu moraju uskladiti sa njegovim ukupnim razvojem.

Kod djece i mladih ljudi kojima muzika nije stručno opredjeljenje, ali se uzimaju u obzir vrsta i stepen muzičkih sposobnosti, kao i sredina u kojoj se eksponiraju na različite načine, govori se o „muzičkoj zrelosti“ u dobi od oko 17 godina. Ipak, znajući za sve češća pitanja današnjice o promjenljivosti inteligencije te „/.../ *da se intelektualni procesi mogu podsticati.*“⁵³ možda bi se i o razvoju muzičkih sposobnosti moglo razmišljati i iz nekog drugog ugla, što bi, sigurno, iziskivalo brojna istraživanja ovog područja.

Muzički odgoj

Neosporno je da je muzika dio rasta i razvoja, odrastanja, sazrijevanja i življenja djeteta, osobe koja ima priliku osjetiti, doživjeti i prezentirati muziku, a na fonu već iznesenih činjenica o muzičkom razvoju djeteta uočljivo je da se razvoju dječijih muzičkih sposobnosti treba pristupiti krajnje stručno, prije svega postupno i u skladu s uzrastom djeteta.

Muzički odgoj u institucijama odgoja i obrazovanja djece predškolskog uzrasta ima svoje mjesto u programima rada kao autonomni segment u radu s djecom, ali i u okviru integriranog pristupa predškolskom odgoju i obrazovanju, učenju i poučavanju.

„Muzički odgoj ne može imati karakter školskog predmeta, ni umjetničke discipline, ne može biti aktivnost koja se iscrpljuje sama u sebi i za sebe, nego je jedan od činilaca koji se uklapaju u opći okvir odgoja da bi pridonio razvoju mnogostrane ličnosti djeteta. /.../ Raznolikim sadržajima rada u muzičkom odgoju ostvaruju se specifični zadaci muzičkog odgoja, te se razvija muzički sluh, ritam, pamćenje, kultura glasa itd., ali muzički odgoj pridonosi i potpunijem izvršavanju zadataka odgoja djece uopće.“⁵⁴

Cilj i zadaci muzičkog odgoja

Cilj muzičkog odgoja u predškolskom odgoju i obrazovanju je otkrivanje i podrška razvoju muzikalnosti, razvoj interesa za muziku i izvođenje odgovarajućih muzičkih sadržaja, stjecanje elementarnih znanja o muzici i njihovo povezivanje s drugim sadržajima podstičući cjelovit razvoj djeteta. Da bi bilo koji cilj bio ostvaren, moraju se realizirati određeni *zadaci*: kod djeteta postupno razvijati kriterije za lijepo u muzici, postaviti osnove muzičkog ukusa, razvijati

⁵³ Kamenov, Emil. Intelektualno vaspitanje kroz igru. Beograd : Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1997. str. 10.

⁵⁴ Manasteriotti, Višnja. Muzički odgoj na početnom stupnju: methodske upute za odgajatelje i nastavnike razredne nastave. Zagreb: Školska knjiga, 1982. str. 22.

kod djeteta sposobnost aktivnog slušanja, doživljaja muzike i emocionalnog izražavanja, razvijati muzičke sposobnosti, percepciju, sposobnost uočavanja muzičkih elemenata, usvajanje osnovnih muzičkih pojmova itd. Cilj, kao i vrsta i broj zadataka svakako će zavistiti od uzrasta djeteta, temi i muzičkim sadržajima koje djeca upoznaju, ali možemo govoriti:

- o odgojnim zadacima koji se odnose na razvijanje stavova, mišljenja, pravila, moralnih normi pa se takvi zadaci odnose na razvijanje ljubavi prema roditeljima, prijateljima, domovini, prirodi, razvoj navika kulturnog ponašanja i sl. kroz različite muzičke sadržaje i aktivnosti;
- o obrazovnim zadacima koji se tiču usvajanja znanja o ritmu, melodiji, zatim pojmova o tempu, dinamici, muzičkim instrumentima i raznim ansamblima, kompozitorima i njihovim kompozicijama, upoznavanje strukturalnih muzičkih elemenata i malih muzičkih formi itd.;
- o funkcionalnim zadacima kojima se podstiče razvoj muzičkih sposobnosti (uočavanje visine i trajanja zvuka, brzine i glasnoće izvođenja kompozicije, razlikovanje glasova i instrumenata po boji, visini), ali i sveukupnih sposobnosti djeteta što dovodi u vezu razvoj mišljenja, pažnje, govora, motorike i analitičkih sposobnosti.

Posmatrajući muzički odgoj kao jedan segment cjelovitog programa odgojno-obrazovnog rada s djecom predškolskog uzrasta, iz naredne sheme (Shema 1) može se vidjeti koje sve vrste aktivnosti obuhvata proces muzičkog odgoja.

Shema 1. Oblasti/područja muzičkog odgoja/vrste muzičkih aktivnosti u radu s djecom predškolskog uzrasta

Pokret i ples, koji su sastavni dio svake od navedenih muzičkih aktivnosti, nije posebno izdvojen, a svakako se ti sadržaji prožimaju sa sadržajima tjelesnog i zdravstvenog odgoja. O mjestu muzičkog odgoja, njegovom značaju i funkciji u integriranom pristupu odgoju i učenju, poučavanju djece predškolskog uzrasta bit će riječi kasnije. Međutim, nezavisno od načina

realizacije ili vrsti muzičkih aktivnosti, u muzičkom odgoju zastupljeni su osnovni didaktički principi/pravila.

Metode u muzičkom odgoju

Metode koje ćemo razmatrati u narednom dijelu teksta tretirat ćemo prvenstveno u odnosu na njihove odgojno-obrazovne, a ne naučne uloge pa ćemo vrlo to kratko obrazložiti. Opće metode koje se u predškolskom odgoju i obrazovanju koriste su: metoda usmenog izlaganja u obliku pripovijedanja i objašnjavanja, metoda razgovora, metoda demonstracije.

Metoda usmenog izlaganja ima značajno mjesto u radu s djecom predškolskog uzrasta jer je djeci vrlo važno šta im odgajatelj priča, na koji način im objašnjava adekvatne sadržaje te kako im interpretira sadržaj koji djeca trebaju shvatiti, zapamtiti, ponoviti i sl. Sadržaj i njegova interpretacija kroz **pripovijedanje** imaju funkciju pripreme djeteta za aktivno slušanje nove kompozicije, za upoznavanje nove pjesme, muzičke igre ili brojalice, za stvaranje opuštene atmosfere i sl. Kod pripovijedanja je posebno interesantna odgajateljeva govorna intonacija i izražajno čitanje, čime se podstiče interes i bude emocije kod djece, što naročito dolazi do izražaja u pripremi za slušanje muzike ili učenje nove pjesme. Za upoznavanje novih muzičkih sadržaja poput sviranja na instrumentima Orffovog instrumentarija (opisivanje ritmičkih udaraljki, npr. štapića/klavesa, trianglera, raznih vrsta bubnjeva itd.) ili pokreta u muzičkoj igri i sl. koristi se **objašnjavanje** koje je u bliskoj vezi s pokazivanjem. **Metoda razgovora** svakako je još jedan način da odgajatelj „živom riječi“ upozna dijete s određenim muzičkim sadržajima, ali još je važnije da ovim putem podstiče dijete da iznese svoje utiske, stavove, odnos prema muzici, opiše doživljaj odslušane kompozicije, pjesme ili muzičke igre. Dijete na taj način razvija sposobnost mišljenja i percepcije, govora i verbalne komunikacije, kao i estetske stavove. **Metoda demonstracije** podrazumijeva pokazivanje i objašnjavanje nekih muzičkih sadržaja poput rukovanja instrumentom iz dječijeg instrumentarija, sviranje na instrumentima tijela ili dječijim muzičkim instrumentima, izvođenje pokreta u muzičkoj igri, oblikovanje usta za samoglasnike u svrhu lijepog pjevanja, odgajateljevo izvođenje jednostavnih dječijih pjesama na melodijskom instrumentu i sl. Iako ovdje nije posebno izdvojena, a u vezi je sa svim navedenim, često se spominje i **metoda ilustracije**, koju odgajatelj može koristiti da uz pomoć različitih sredstava za rad približi djetetu sadržaje o kojima se razgovara, a da oni ne ostanu na nivou apstrakcije, npr. pokazati crtež/sliku/fotografiju muzičkog instrumenta jer nema mogućnosti da se djetetu pokaže uživo ili putem adekvatnih audiovizuelnih sredstava. Posebno je važna metoda ilustracije u situaciji dječijeg izražavanja doživljaja muzike različitim likovnim tehnikama.

Metode specifične za muzički odgoj su: **auditivna metoda/metoda slušanja** (naročito u aktivnosti slušanja muzike, ali i drugim aktivnostima gdje je fokus na aktivnom slušanju), **metoda pjevanja** (aktivnosti pjevanja pjesama i muzičkih igara), **metoda sviranja** (aktivnost brojalica i kod dječijeg stvaralaštva), **metoda muzičke improvizacije** (brojalica, sviranje, izmišljanje novih rješenja na poznati sadržaj ili novih muzičkih sadržaja) i **interpretacije** (djeca uče kvalitetno i pravilno izvesti muzičke sadržaje u skladu s njihovim uzrastom).

Izbor metode, kao i oblika rada zavisit će od uzrasta djece, od oblasti/područja muzičkog odgoja, vrste i sadržaja muzičke aktivnosti, od ličnosti odgajatelja, od didaktičkih sredstava kojima odgajatelj raspolaže u radnom prostoru, periodu odvijanja aktivnosti itd.

METODIČKI PRISTUP REALIZACIJI MUZIČKIH AKTIVNOSTI U PREDŠKOLSKOM ODGOJU I OBRAZOVANJU

Realizacija muzičkog odgoja mora se provoditi kontinuirano i sistematski kako bi djeca od prvih koraka u predškolskom odgoju i obrazovanju preko svojih odgajatelja dobila kvalitetan, ugodan i pravilan kontakt s muzikom te da njihovi lijepi utisci o muzici iz te faze rasta i razvoja takvi ostanu što duže. Zbog toga ćemo se osvrnuti u najkraćem na realizaciju predviđenih muzičkih aktivnosti u procesu muzičkog odgoja.

Opis muzičkih aktivnosti

Slušanje muzike

Cilj slušanja muzike je upoznavanje djece s estetski vrijednim muzičkim djelima domaće i svjetske muzičke baštine u funkciji razvoja muzikalnosti i interesa za muziku, razvoja stavova i mišljenja, njihove estetske kulture, a posebno emocija. Slušanjem muzike stječu se i određene spoznaje, znanja, a posebno je važan odgoj kroz slušanje muzike.

Aktivno slušanje muzike doprinosi razvoju emocija, intelekta, muzičkih sposobnosti, mašte i, naravno, interesa za muziku. Ukoliko je akcenat aktivnosti slušanja muzike na doživljaju muzičkog djela, riječ je o *emocionalnom slušanju* i ono podrazumijeva najmanje jedno slušanje kompozicije u opuštenoj atmosferi i bez pitanja tipa: je li vam se svidjela kompozicija. Djecu treba pripremiti da pažljivo i s interesom saslušaju i dožive muzičko djelo. Nakon drugog ili trećeg slušanja pristupa se analizi kompozicije: razgovara se o njenom

karakteru (je li muzika tužna, vesela, brza, spora, tiha, glasna, može li se plesati uz tu muziku i na koji način i sl.), izvođačkom sastavu (glas/ovi - dječiji ili odrasli, muzički instrumenti - pojedinačni, a kasnije manji i veći ansambli, kamerni i simfonijski orkestar), muzičkom obliku - na način da dijete uoči sličnosti i razlike u muzičkom sadržaju, ponavlja se sadržaj i dijelovi, pravi se usporedba s drugim kompozicijama itd. pa je riječ o *analitičkom slušanju muzike*⁵⁵ (još npr.: Domonji⁵⁶, Ferović⁵⁷). Kombinacijom emocionalnog i intelektualnog (afektivnog i kognitivnog) utječe se na djetetovu maštu i fantaziju, što dijete ispoljava kroz razgovor, smišljanje priče ili pjesmice o tome „šta mu je muzika šapnula ili ispričala“ pa se govori o literarnom izražavanju; dijete ima želju da se kreće te će osmisliti neke pokrete na muziku jer je njegova potreba za kretanjem najprirodnija na svijetu; najčešća situacija izražavanja doživljava muzike u praksi jeste likovno izražavanje (crtanje, slikanje, modeliranje), koje je posebno značajno za psihološki profil djeteta. Autorica Ferović⁵⁸ ovakav način izražavanja doživljenog muzičkog djela nazvala je *kreativnim slušanjem muzike*.

Slušanje muzike može se uraditi na dva načina, dakle mogu biti dva pristupa:

1. najaviti djeci kroz naziv kompozicije šta će slušati, upoznati ih sa sadržajem kompozicije kako bi je u daljem toku aktivnosti bolje razumjeli i shvatili te analizirali;
2. slušati dvije kompozicije različitih karaktera bez najave naziva ijedne kompozicije te komparacijom sadržaja, strukture, muzičkih elemenata i sl. doći do zaključka o sadržajima (eventualno i nazivu) obje kompozicije prema njihovim kontrastnim karakteristikama.

Pristup će zavisi, između ostalog, i od toga trebaju li se djeca upoznati s novom kompozicijom ili će ponavljati sadržaje, je li akcenat na emocionalnom ili analitičkom slušanju itd. Bez obzira na pristup, za slušanje muzike mora biti kvalitetna priprema što se može sažeti u sljedeće:

- odgajatelj treba imati pozitivan stav prema kompoziciji predviđenoj za slušanje, uraditi kvalitetnu pripremu (auditivnu, usmenu i pisanu) na osnovu znanja o samoj kompoziciji (kompozicijama);
- odgajatelj mora odlučiti koji će pristup slušanju muzike primijeniti;
- djecu treba pripremiti i motivirati u uvodnom dijelu aktivnosti za aktivno slušanje (pričanje priče/bajke/basne izražajnim govorom i „glumom“, korištenje raznih rekvizita poput lutaka pa se može govoriti i o dramatizaciji, korištenje ilustriranih plakata, fotografija,

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Prema Domonji, Ivana. Metodika muzičkog vaspitanja u predškolskim ustanovama. Sarajevo: Svjetlost – OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1986.

⁵⁷ Prema Ferović, Selma. Op. cit.

⁵⁸ Ibid.

audiovizuelnih i drugih savremenih medija i tehnologija, a sve u funkciji upoznavanja i uvođenja djece u sadržaj teme kojom će se baviti u glavnom dijelu aktivnosti slušanja muzike);

- adekvatnim metodičkim pristupom slušati dovoljan broj puta kompoziciju kako bi je djeca doživjela, shvatila, analizirala, prihvatila;
- povezati sadržaj slušanja muzike s drugim oblastima odgoja i obrazovanja (integrirani pristup) kako bi djeca stekla „širu sliku kompozicije“ i shvatanja kompozicije, usvojila nove ili potvrdila stečene stavove i mišljenja, usvojila nova znanja o muzičkim pojmovima, elementima muzike kao i drugim vanmuzičkim sadržajima, npr. povezati muzičke sadržaje s pojavama iz prirode, muzičke pojmove o tempu i dinamici s pokretom i ponašanjem u određenim životnim situacijama, odnose među ljudima, poštovanje drugog i drugačijeg i sl.;
- omogućiti djetetu da doživljava muzike izrazi pokretom, likovnim izrazom, riječju ili na drugi dječiji način;
- zaokružiti aktivnost slušanja muzike zadacima koji će potvrditi dječija iskustva slušanja muzike i primijeniti ih u drugim situacijama te na taj način stjecati i proširivati znanja adekvatna za uzrast.

Slušanje muzike je aktivnost koja od odgajatelja zahtijeva mnogo stručnih metodičkih kompetencija iz muzike, a posebno je značajna psihološka priprema djeteta za ovu aktivnost.

Slika1. JU "Djeca Sarajeva", Sarajevo, vrtić "Slavuj", crtanje na jajčanoj podlozi o temi "Balerine" nakon slušanja muzike

Pjevanje

Već je spomenuto da se razvoj muzičkih i pjevačkih sposobnosti djeteta treba odvijati postupno i s mnogo pažnje. Pjevanje se često navodi i smatra najraširenijim oblikom muziciranja djece (ali i odraslih). Iako je dokazano da djeca vole pjevati, prvi susret djeteta s pjevanjem treba, prije svega, biti prilagođen uzrastu. Dakle, tekst pjesama po sadržaju mora biti djetetu shvatljiv, razumljiv (tekst upućuje na ljepote prirode i domovine, ljubav prema bližnjima, usvajanje moralnih normi, kulturnih i higijenskih navika, čime se doprinosi odgoju i obrazovanju

svestrane ličnosti djeteta), po dužini (npr. broj stihova ili strofa) ne smije odstupati od mogućnosti dječijeg pamćenja.

Metričko-ritmička potka pjesama za mlađu djecu predškolskog uzrasta mora biti jednostavna: ne bi trebalo biti promjene muzičkog metra u toku pjesme, a ritam je najčešće u simetričnim podjelama metričke jedinice, npr. u četvrtinskoj mjeri ritam je uglavnom u četvrtinama i osminama s povremenim adekvatnim pauzama, a za stariju djecu povremeno se mogu koristiti šesnaestinske notne vrijednosti i ponekad triola.

Melodija pjesme je opsega u skladu s uzrastom djeteta bez velikih intervalskih razmaka i skokova, melodijske fraze se često ponavljaju, tempo je uglavnom umjeren ili u skladu s karakterom pjesme i nema izrazitih dinamičkih kontrasta. Odgajatelj treba pripremiti djecu za upoznavanje nove pjesme, motivirati ih za sadržaje pjesme te upoznati djecu s tekstom i melodijom pjesme vlastitim izvođenjem (pjevanjem i sviranjem). Prema Ferović⁵⁹, kao i na osnovu stručne prakse i iz iskustva autorica priručnika, glavni koraci u usvajanju pjesme „po sluhu“ su:

- pjevanje i sviranje odgajatelja jednom do dva puta (u zavisnosti od dužine pjesme) zbog upoznavanja i doživljaja pjesme,
- pjevanje djece s odgajateljem uz obavezno davanje intonacije (početnog tona pjesme) u skladu s uzrastom djeteta i praćenje ilustriranog plakata koji sugerira sadržaj pjesme kako bi djeca brže i lakše zapamtila pjesmu,
- ponavljanje pjesme na različite načine dovoljan broj puta da djeca zapamte i samostalno izvedu pjesmu,
- s djecom napraviti jednostavne muzičke aranžmane koristeći razne ritmičke instrumente, a sa starijom djecom dodatno istraživati tonove i melodiju pjesme na melodijskim instrumentima tipa metalofona i ksilofona,
- izraziti doživljaj pjesme.

Djeca kroz pjesmu usvajaju nova znanja, iskustva, razvijaju govor i bogate rječnik, a od muzičkih sposobnosti značajno razvijaju ritam, muzičko pamćenje, preciznost u pjevanju (intonativno kvalitetno pjevanje). Za realizaciju navedene muzičke aktivnosti posebno je značajno korištenje melodijskog muzičkog instrumenta na kojem odgajatelj može i treba djeci odsvirati melodiju pjesme s harmonijskom pratnjom. Iako pojedini metodičari, npr. Sam⁶⁰, Gospodnetić⁶¹, govore o značajnim „klavirskim vještinama“ odgajatelja u realizaciji obrade pjesme i muzičke igre, reći ćemo sljedeće: odgajatelj treba svirati djeci melodije pjesama i muzičkih igara uz jednostavna harmonijska rješenja, akordsku pratnju koja predstavlja zvučnu boju, podlogu melodiji kako bi djeca kvalitetnije i ljepše

⁵⁹ Ibid.

⁶⁰ Prema Sam, Renata. Glazbeni doživljaj u odgoju djeteta. Rijeka: Glosa, d.o.o., 1998.

⁶¹ Prema Gospodnetić, Heda. Metodika glazbene kulture za rad u dječjim vrtićima. Zagreb: Skripta za studente predškolskog odgoja Učiteljskog fakulteta u Zagrebu, Čakovcu i Petrinji, 2011.

doživjela navedene muzičke sadržaje te lakše i brže ih zapamtila i što tačnije reproducirala. Nije potrebno izvoditi kompleksna harmonijska rješenja jer to djecu predškolskog uzrasta može zbuniti i učiniti nesigurnim u usvajanju melodije.

Činjenica je da je izuzetno mali broj vrtića koji raspolažu instrumentima klavir i pianino pa se u praksi najčešće susreće upotreba sintisajzera i sličnih eterofonih instrumenata. Kvalitet i ljepota zvuka na klaviru/pianinu daleko je ispred sintisajzera, ali ukoliko je raspoloživi eterofoni instrument zadovoljavajućih tehničkih performansi, može se govoriti o kvalitetnom didaktičkom muzičkom sredstvu. Dakako, i sviranje na nekim drugim instrumentima je potrebno, prihvatljivo i pohvalno (npr. gitara, harmonika, melodika, blok flauta, kao i metalofon i ksilofon). Ipak, za aktivnost pjevanja i muzičke igre najvažniji je glas odgajatelja kojim djeci ne samo da pjeva, već im prenosi svoje emocije i stavove, čime u značajnoj mjeri može doprinijeti da dijete zavoli pjesmu, da mu pjesma veoma mnogo znači i pomogne u njegovom emocionalnom i socijalnom stanju i statusu. Dodatni razlog za potrebom lijepog pjevačkog glasa kod odgajatelja jeste objektivna nemogućnost korištenja muzičkog instrumenta prilikom izvođenja pjevanja i pokreta u pjesmi, odnosno muzičkoj igri. Još jednom je istaknuta činjenica da odgajatelji koji imaju razvijene muzičke sposobnosti mogu izuzetno doprinijeti razvoju muzičkih sposobnosti kod djeteta.

Muzičke igre

Igra je svakom djetetu, a posebno djetetu predškolskog uzrasta, suštinska, životna potreba bez obzira na vrijeme i okolnosti življenja. Činjenica je da se igra mijenjala i mijenja prema društvenim promjenama, ali i dalje se dijete kroz igru razvija, uči i odgaja.

Muzička igra je dio ukupnog svijeta igara, koja prvenstveno utječe na razvoj muzičkih sposobnosti, ali je svojim sadržajima i procesima usmjerena na ukupan razvoj djeteta. Autorica Mira Voglar definira muzičke igre kao didaktičke igre:

„Muzičke didaktičke igre su vrsta didaktičkih igara s pravilima i zadacima, koje razvijaju određene muzičke sposobnosti. Muzičkim didaktičkim igrama indirektno utičemo na kvalitet osnovnih muzičkih delatnosti, kao što su pevanje, slušanje muzike i sviranje na instrumentima.“⁶²

Međutim, ne možemo se ograničiti samo na „didaktičke“ igre, igre s tačno određenim pravilima koje su veoma važne i mnogo zastupljene u muzičkom odgoju, jer postoji mnogo drugih oblika i vrsta igara u kojima djeca spontano reaguju, izmišljaju pokrete i sl.

⁶² Voglar, Mira. Kako muziku približiti deci. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1997. str. 61-62.

Sastavnice muzičke igre su doživljaj muzike, izvođenje muzičkog sadržaja, izvođenje pokreta na određeni muzički sadržaj te sviranje, pa se muzičkim igrama kod djece razvija socioemocionalna, kognitivna i motorička komponenta ličnosti. Posebno je značajna na odgojnom polju jer djeca često kroz muzičke igre usvajaju pravila ponašanja u zadatim situacijama, u odnosu na vršnjake i odrasle i sl. Postoje različiti pristupi podjeli ili vrsti muzičkih igara, ali se uglavnom govori o sljedećoj podjeli u predškolskom odgoju i obrazovanju:

- igre s pjevanjem
- igre uz instrumentalnu muziku
- plesovi i narodna kola
- muzičke dramatizacije.

Igre s pjevanjem u osnovi su pjesme u kojima je, na određenim metričkim jedinicama ili u skladu s ritmom pjesme te ponekad i u samom tekstu pjesme, zadato izvođenje pokreta ili je ostavljena mogućnost da dijete samostalno smisli i izvede pokrete na predviđenim mjestima. Pokret može biti na svaku dobu u vidu pljeskanja rukama ili stupanja nogama, samo na tezi ili samo na arzi, skakutanje u ritmu ili samo na metričku jedinicu, okretanje samog sebe (vrtjeti se u mjestu oko svoje ose) ili oko druga u toku jednog, dva takta, igre se mogu izvoditi grupno u krugu, koloni, kombinacijom spomenutih oblika i pokreta i sl. Prvo se mora naučiti pjevati pjesma, a tek onda se usvajaju predviđeni pokreti.

Igre uz instrumentalnu muziku podrazumijevaju, prije svega, slušanje instrumentalne muzike, a nakon upoznavanja kompozicije slijedi izvođenje pokreta. Kompozicije su najčešće programskog karaktera, što djeci omogućava da oponašaju „likove“ i/ili „situacije“ iz sadržaja kompozicije kroz pokret, npr. slušanjem kompozicije *Veseli jahač*, Roberta Šumana (Robert Schuman, 1810-1856.), podrazumijeva se da će djeca u određenom dijelu aktivnosti oponašati jahanje na konju ili će biti inspirirana da izvode neki „svoj“ pokret. Ukoliko je u pitanju muzika bez programskog sadržaja (tzv. apsolutna), djeca obično izvode pokrete prema metrici ili ritmu u skladu s karakterom kompozicije.

Slika 2. JU "Djeca Sarajeva", Sarajevo, vrtić "Rosica", ples "Životinjski bal", RKUS djeca iz PUKS-a

Plesovi i narodna kola usko su povezani s prethodne dvije vrste muzičkih igara. *Ples* se izvodi na instrumentalnu muziku i najčešće ima tačan naziv (vrsta plesa) kao i određene plesne korake (npr. valcer, polka, menuet, poloneza). Posebnu vrijednost imaju „slobodni plesovi“, gdje djeca sama izmišljaju pokrete na muziku po uzoru na već poznate plesne pokrete ili potpuno drugačije i „nove“ pokrete na dobro poznatu muziku (kao neki oblik savremenog plesa). To je svakako dio dječijeg stvaralaštva. *Narodna kola* su dio muzičke tradicije svakog naroda i države. Učenjem narodnih kola djeca proširuju spoznaju vlastitog identiteta čime stječu dodatno samopouzdanje, zatim upoznaju druge narode i njihove tradicijske običaje, upoređuju ih te uče poštovati druge i drugačije. Postoje dječija kola u raznim formacijama, ali i kola po uzoru na odrasle. Ukoliko se uz kola i pjeva, svakako se mora imati u vidu opseg melodije i sadržaj popratnog teksta. Koraci i pokreti u plesu ili kolu moraju biti u skladu s psihomotoričkim razvojnim karakteristikama djeteta.

Slika 3. JU "Djeca Sarajeva", Sarajevo, „Bosansko kolo“, RKUS djeca iz PUKS-a

Srž **muzičke dramatizacije** je izmišljanje muzike za priču, što je u najdirektnijoj vezi s dječijim stvaralaštvom. Ovakva aktivnost podrazumijeva da odgajateljica dobro poznaje notno pismo, metriku-ritmiku i melodiku te Orffov instrumentarij, jer bi trebala biti u mogućnosti zapisati muzičke sadržaje koje djeca izmisle – „komponiraju“ (ritmičke fraze, kraće melodije, „orkestraciju“). Dakle, odgajatelj i sva djeca iz grupe imaju neku ulogu: pripovjedač, svirač, pjevač - solo ili horski, „kompozitor“, što će zavisi od teme/sadržaja priče, uzrasta djece, didaktičkih i muzičkih sredstava za rad. Savremena tehnika svakako može pomoći u bilježenju cijelog procesa stvaranja muzičke dramatizacije (priprema, uvježbavanje, izvedba) pa se bilježenje i odabiranje najboljih „komponiranih“ muzičkih sadržaja može kvalitetnije uraditi.

O značaju muzičkih igara, posebno ritmičkih, istraživala je i autorica Kapetanović⁶³, koja ističe posebnu važnost ritmičkih igara za djecu predškolskog uzrasta u vrtiću uz korištenje pomoćnih rekvizita (palice, trake, lopte).

Ritmičke igre, osim dječije muzikalnosti, usavršavaju i podstiču kognitivne sposobnosti kod djece i uspostavljaju kvalitetniji rad mišića i koordinaciju pokreta cijelog tijela.

Slika 5. JU "Djeca Sarajeva", Sarajevo, vrtić "Slavuj", tradicijska igra s pjevanjem "Čija je ono djevojka"

Brojalice

Poseban značaj za igru imaju brojalice. Kako? Brojalica je „igra pred igru“ (op. a. M. Č.) jer njome djeca često određuju ko će započeti igru, ko će žmiriti, ko će biti u kojem timu/grupi, ukazuje na neka pravila igre koja slijedi i sl. Može se reći da je brojlica najpravednije sredstvo za započinjanje igre na „fer“ osnovama – nema namještanja niti izabiranja učesnika, nego „na koga ispadne“, taj odlazi u jednu ili drugu ekipu, a ne prema tome ko bolje baca loptu, brže trči i sl. pa su u tom slučaju ekipe ravnopravno raspoređene.

Ferović za brojalicu kaže da je to „/.../ djetetovo najmuzikalnije poetsko stvaralaštvo /.../“⁶⁴ Djetetovo, jer dijete smišlja kompletan sadržaj brojalice; poetsko jer kombinira riječi i slogove, u igri dijete izmišlja tekst koji ima neku poruku i smisao (smislene ili racionalne

⁶³ Kapetanović, Abida. Ritmičke igre i njihova primjena u radu s djecom predškolskog uzrasta. Naša škola, 31 (2005)

⁶⁴ Ferović, Selma. Op. cit., str. 12.

brojalice), brojalice razumljivog tekstualnog sadržaja (za razliku od iracionalnog koji je potpuno u funkciji metrike i ritma, op. a. I. M.) ili se tekst sastoji od nabiranja, izgovaranja slogova i riječi koje uopće nemaju značenje, smisao ili poruku (tzv. iracionalne brojalice, prema prof. Elly Bašić)⁶⁵, već im je funkcija isključivo igranje riječima, odnosno stvaranje djetetu zanimljivog ritma, čime razvija muzikalnost (od jednostavnih i simetričnih metro-ritmičkih obrazaca do kompleksnih, gdje se mijenja metrika i obrazuju čak i asimetričke ritmičke grupe).

U BiH, ali i regiji djeca se vrlo, vrlo slično „prebrojavaju“ brojalicama (negdje imaju naziv i razbrajalice, nabrajalice i sl.), ali je u okviru izučavanja muzičkog odgoja i u praksi uobičajen pristup obradi brojalice po uzoru na dječiju igru. Prva faza je „doživljaj mjere“⁶⁶, u kojoj odgajatelj djeci predstavlja brojalicu tako što u krugu, u koji je i sam uključen, najmanje dva puta izvede brojalicu kako bi prebrojao svu djecu (po potrebi i više puta, zavisno od dužine brojalice i broja djece u grupi, nijedno dijete ne smije biti izostavljeno iz prebrojavanja). Brojanje se radi u mjeri/metru (jedan pokret rukom, otvorenog dlana samo pokazati prema djetetu - jedinica mjere, bez obzira na broj slogova. Naprimjer, kod brojalice *Poš'o medo u dućan* na slogove Po-š'o jedan pokret, drugi pokret na slogove me - do, treći u du -, četvrti - ćan (ta - te, ta - te, ta - te, ta - -) što govori o četverodijelnoj mjeri/muzičkom metru i tako do kraja. Potom se djeca pridruže izvođeci brojalicu instrumentima tijela u mjeri/metru (pljeskanjem dlana o dlan, stupanjem u mjestu, udaranjem dlanovima po koljenima - naizmjenično desna i lijeva ruka), zatim se dijele u grupe po četvero s istim zadatkom izvođenja, a posebno je zanimljivo brojanje u paru.

Prolazeći sve ove oblike rada djeca usvajaju brojalicu i mogu je svirati na isti način na ritmičkim instrumentima, a za kraj ove faze formira se vozić. Na čelu kolone je odgajatelj kao lokomotiva, a djeca se uhvate jedno drugom za ramena i predstavljaju vagončiće. Kad dođu u stanicu, voz se okreće u drugom smjeru pa dijete koje je bilo na kraju reda sada postaje prvo u redu i preuzima ulogu lokomotive. To se može izvesti nekoliko puta mijenjajući smjer vozića i ulogu lokomotive. Zatim slijedi druga faza, „doživljaj ritma“, gdje se ritam osvještava jer su ga djeca već usvojila, ali kroz metriku, a sada je akcenat i fokus na ritmu. Odgajatelj sada odbrojava brojalicu tako što na svaki slog svira instrumentima tijela bez prebrojavanja djece u krugu. Isto će uraditi i djeca nekoliko puta s različitim instrumentima. U ovoj fazi djeci se vizuelno predstavi brojalica putem ilustriranog plakata koji će djeca analizirati i izvesti određene zaključke. I na kraju ove faze može se izvesti brojalica u ritmu u voziću. Također se na jednoj vrsti instrumenta izvodi teza (npr. zvučno „jači“ instrumenti: triagl, činele bubanj, dlanovi), a na drugoj vrsti instrumenta izvodi se arza ili čak ritam (npr. zvučno „slabiji“

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Ibid., str. 18.

instrumenti: štapići, marakas, praporc, prsti). Obrada brojalice na ovaj način, u dvije faze, osigurava

„/.../ potpuni doživljaj brojalice kao dječijeg poetskog, ritmičko-metričkog stvaralaštva, u kojem dijete doživljava i 'živi' ritam kroz motoriku čitavog tijela. Dijete na ovaj način 'živi' ritam, a ne da ga samo reprodukuje, jer reprodukcija može biti i pasivna.“⁶⁷

Slika 6. JU "Djeca Sarajeva", Sarajevo, vrtić "Slavuj", izvođenje brojalice elementima NTC-a

Ishodi učenja za djecu predškolskog uzrasta kroz muzičke aktivnosti

Ishodi učenja u oblasti muzičkog odgoja za djecu predškolskog uzrasta predstavljaju očekivane rezultate odgoja muzikom i učenja o muzici, odnosno iskaze kojima se izražava šta dijete predškolskog uzrasta kontinuiranim provođenjem muzičkog odgoja može razumjeti u muzici i kroz muziku, naučiti, re/producirati te to povezati i primijeniti u drugim oblastima.

U zavisnosti od oblasti muzičkog odgoja, koje su prethodno predstavljene kroz muzičke aktivnosti te od uzrasta djeteta, ishodi učenja mogu se posmatrati na mikro i makro planu. U narednoj shemi (Shema 2) predstaviti ćemo u sažetom obliku očekivane rezultate muzičkog odgoja na kraju predškolskog odgoja i obrazovanja.

ISHODI UČENJA ZA DJECU PREDŠKOLSKOG UZRASTA U OBLASTI MUZIČKOG ODGOJA (sažetak)

SLUŠANJE MUZIKE

- uočiti karakter kompozicija
- uočiti različite pjevačke glasove
- razlikovati muzičke instrumente i izvođačke sastave
- razviti muzičku memoriju

PJEVANJE

- pjevati dječije pjesme
- razviti sposobnost razlikovanja zvučnih visina
- kultivirati dječiji glas

⁶⁷ Ibid.

DJEČIJE MUZIČKO STVARALAŠTVO/ SVIRANJE

- izraziti doživljaj muzike likovnim tehnikama
- izmisliti novi tekst na poznati ritam i melodiju
- izmisliti novi ritam i melodiju na poznati tekst
- izraditi improvizirane muzičke instrumente
- svirati instrumentima: tijela, improviziranim, Orffovim
- izvoditi pokret na muziku

MUZIČKE IGRE

- prepoznati zvukove iz okruženja
- izvoditi zadate pokrete
- izvoditi izmišljene pokrete

BROJALICA

- razlikovati zvučna trajanja
- razvijati govor izvođenjem teksta brojalice u metru i ritmu
- razvijati motoriku sviranjem na instrumentima tijela

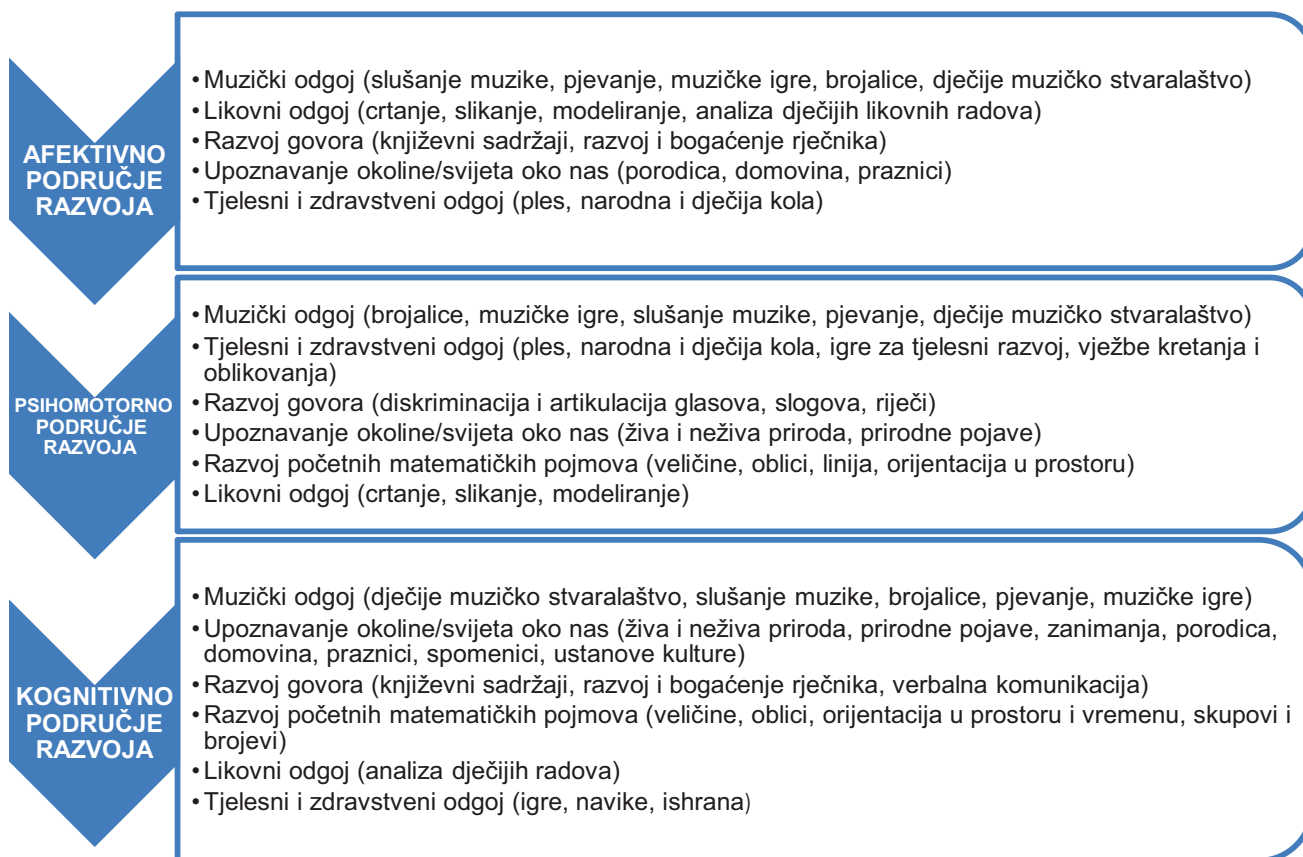
MUZIČKA KULTURA I INTEGRIRANO PLANIRANJE

Dokazano je i već spomenuto da muzika i odgoj muzikom doprinosi dječijem *socioemocionalnom razvoju*, a da povezivanjem s drugim, vanmuzičkim sadržajima djeca kvalitetnije izražavaju doživljaj, razne emocije, empatiju, usvajaju stavove i sudove, što će potaknuti dječiju maštu i fantaziju te doprinijeti *afektivnom području razvoja*.

Podrška *psihomotornom razvoju* djece kroz muziku evidentna je kroz muzičke sadržaje koji će djecu motivirati na pokret, vježbu, izvođenje raznih plesnih koraka, čime će potaknuti, osim verbalne, i neverbalnu komunikaciju, matematičke predstave, dječiju maštu i kreativnost.

Muzičke spoznaje koje dijete dobije aktivnim slušanjem muzike i izvođenjem muzičkih sadržaja, znanja koja stekne, mogućnost različitih pogleda i tumačenja istog pitanja kojim se bave na više različitih načina znatno doprinosi *kognitivnom razvoju* djeteta.

Naredna shema (Shema 3) predstavlja pregled mogućih povezivanja različitih oblasti odgoja i obrazovanja kroz razvojna područja, a zavisno od teme i sadržaja aktivnosti kao i uzrasta djeteta, svaki odgajatelj procijenit će šta se može integrirati (koje oblasti i u kojem obimu). Također ćemo u narednim segmentima ovog priručnika dati i primjere muzičkih aktivnosti s uputama za integraciju sadržaja.

Shema 3. Prijedlog integracije odgojno-obrazovnih oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja prema razvojnim područjima u odnosu na muzički odgoj

MUZIČKE OBLASTI KROZ PRAKSU

U prethodnim dijelovima teksta izneseno je mnogo dokaza, nalaza, stavova i mišljenja o značaju muzike u radu s djecom predškolskog uzrasta. Također je dat niz objašnjenja, uputa, prijedloga i rješenja u realizaciji muzičkih aktivnosti koje su sastavnice muzičkog odgoja u predškolskom odgoju i obrazovanju. Bilo je riječi i o ulozi odgajatelja i njihovom značaju u realizaciji nabrojanog. Upravo zbog svega navedenog slijedi nekoliko prijedloga realizacije pojedinih sadržaja iz svake oblasti muzičkog odgoja, kao i primjeri iz prakse koje su odgajateljice JU „Djeca Sarajeva“, Sarajevo, realizirale za potrebe stručnih usavršavanja, oglednih aktivnosti, kroz projektne aktivnosti, na održanim seminarima i sl. Sva ponuđena rješenja samo su jedna od mogućih varijanti, forma koju „popunjavaju“ sadržajem kreativni studenti i odgajatelji.

Slušanje muzike

Naredni primjer za slušanje može se pronaći kao samostalno izvođena kompozicija ili kao dio ukupnog albuma (dodate su internetske adrese na kojima su dostupne audio-video snimke i notne partiture kompozicija). Zbog dužine trajanja predložene kompozicije, ali i ostalih kompozicija iz Schumannovog *Albuma za mlade, op. 68*, kompozicije se po izboru mogu

koristiti za slušanje s najmlađom djecom, ali i starijom u zavisnosti od cilja i zadataka aktivnosti. Kompozicije su izvorno (originalno) komponirane za klavir solo, ali se danas širom svijeta mogu pronaći u različitim aranžmanima, npr. za gudače, pa se „koncentričnim krugovima“ ishodi učenja mogu nadograđivati u skladu s uzrastom djece, što je svakako cilj predškolskog odgoja i obrazovanja. U Shemi 4 dat je prijedlog povezivanja sadržaja drugih oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja s muzičkim odgojem za aktivnost slušanja muzike na datu temu za djecu u 4. godini života. Kompozicija je vrlo kratka (cca. 1 min.), sastoji se od po dvije ponovljene muzičke rečenice (prva je doslovno ponovljena, a druga je s izmijenjenim krajem - različite kadence), vrlo sličnog sadržaja u izvođenju pijaniste (prvenstveno na klaviru, ali može i na pianinu ili sl. instrumentima). Dakle, djeca mogu naučiti o muzičkom instrumentu, u nekoj ponovljenoj muzičkoj aktivnosti ili aktivnosti u drugom području, o muzičkim zanimanjima (pijanista, kompozitor), potom će primijetiti sličnosti u sadržaju, uočiti će brzinu (tempo) i jačinu (dinamiku) izvođenja kompozicije. Ostale sadržaje odgajatelj može kombinirati po vlastitom izboru u skladu s dnevnim, sedmičnim te mjesečnim planom i programom rada.

Radostan seljak

Robert Schumann (1810-1856.)

<https://www.youtube.com/watch?v=lt8rvzdHPrw> (25. 10. 2020., 10:17 h)

Dr. Alan Huckleberry, piano. The University of Iowa Piano Pedagogy Video Recording Project. IMTA Level C2. From Album for the Young

<https://www.youtube.com/watch?v=67mqFfqXh6k> (25. 10. 2020., 10:42 h)

Album for the Young Op.68 (Complete) <https://www.youtube.com/playlist?list...> Mr. Alan Chan, Sydney, Australia

Schema 4. Prijedlog povezivanja sadržaja aktivnosti slušanja muzike s drugim oblastima POO-a

Instrumentalne kompozicije često su podloga za pričanje priča djeci u raznim situacijama. Posebno zanimljiv primjer pričanja priče kroz pjesmu, govor i animaciju jeste obrada književnog djela bh. pisca Branka Ćopića (1915–1984.) *Ježeva kućica* – djelo koje i danas živi u raznim formama izvođenja: od recitacija do dramatizacije, od zvučne i animirane slikovnice i priče pred spavanje do animiranog filma na engleskom jeziku, svezremenska priča o ljepoti i svetosti doma na internetu dostupna na: https://vimeo.com/305564592?fbclid=IwAR14IIHcXpakZCBtdHFzDhyAtH_5Lea5QxCGy3WmKg-bBnS1InGzWALU4M

(25. 10. 2020, 22:25 h)

<https://mojerazglednice.com/jezeva-kucica-branko-copic/> (25. 10. 2020, 22:15 h)

Kompozicije za slušanje muzike najčešće su instrumentalne, ali je preporučljivo slušati i vokalnu muziku kao i vokalno-instrumentalnu, zavisno od teme, sadržaja, uzrasta djece i sl.

Pjevanje pjesme

Rođendan u šumi

Tekst: Nasiha Kapidžić-Hadžić (1932–1995), muzika: Refik Hodžić (1957)

ROĐENDAN U ŠUMI

Nasiha Kapidžić Hadžić

Refik Hodžić

The musical score is written on two staves in 2/4 time with a key signature of one flat (B-flat). The melody is simple and suitable for children. The lyrics are written below the notes.

Ve - li - kom se ra - doš - ću cije - la šu - ma o - vi - la
na pa - pra - ti me - koj sr - na la - ne ro - di - la

2. Uzbuđeni, ponosni,
zbog tog rođendana,
s poklonima stižu
gosti sa svih strana.

3. Pregršt sitnih lješnika
vjeverica donijela
kao prva susjeda
uz lane je sjela.

Primjer 1. Pjesma *Rođendan u šumi*⁶⁸

⁶⁸ Hodžić, Refik, Metodika muzike za predškolski odgoj i razrednu nastavu: priručnik za studente i nastavnike. Bihać: Grafičar. str. 66

Pjesma je predviđena za djecu uzrasta pred polazak u školu zbog obima/ambitusa melodije (c¹ – hes¹) i broja strofa. Kompozitor je „komponirao“ samo prve tri strofe iako ih u proznoj formi ima ukupno osam. Osim što će naučiti pjevati pjesmu, razvijati pjevačke sposobnosti, djeca će naučiti ili potvrditi činjenično znanje o dijelovima pjesme (dva različita dijela) i ponavljanju (repeticija u drugom dijelu pjesme). Također će odrediti tempo i dinamiku, potom će izraziti doživljaj pjesme i sve to u funkciji opisivanja/određivanja karaktera same pjesme kao i karakterizacije likova. Sadržaji/teme koje se mogu povezati su: porodica, roditelji, prijatelji, šumske životinje iz UO-a, proširiti fond riječi sinonimima (susjeda/komšinicu, pregršt/količina u sastavljenim dlanovima, paprat/bujad), povezati priču o Bambiju iz RG-a, iz LO-a raznim tehnikama oslikati šumu u različitim godišnjim dobima, u okviru RPMP-a razvijati predstave o vremenu (rođendan) i prostoru (pregršt, sitno, strane), brojati lješnike.

Muzička igra

U šumici zeko

(Pjesma i igra iz Češke)

Dobro poznata muzička igra *U šumici zeko* namijenjena je djeci svih uzrasta u POO-u. Sva djeca uživaju u skakutanju zeke, bježanju od lovaca (kretanje „po šumi“, trčanje) pa je najlogičnije povezivanje muzičkih sadržaja (metrika i ritam) s TZO-om. Osim toga, riječ je i o životinji koja je i domaća i šumska, o odnosu prema prirodi i životinjama uopće pa imamo i pitanje ekologije iz UO-a. Pjevanje podstiče razvoj govora i kod muzičkih igara, a u ovoj igri su istaknuti i pojedini glasovi (Č, Ž, Š).

Posebno popularna govorno-muzička igra za djecu predškolskog uzrasta *Idemo u lov* i/ili *Mi idemo loviti lavove* ima više varijanti. Originalna ideja je iz slikovnice *We're Going on a Bear Hunt*, britanskog pisca i profesora dječije književnosti koji je ovo djelo objavio 1989. godine u Velikoj Britaniji i Sjedinjenim Američkim Državama. Slikovnicu je ilustrirala njegova sunarodnjakinja Helen Oxenbury. Tekst za muzičku igru kao i muziku uradio je kompozitor Benji Bower. Slikovnica je postala popularna širom svijeta i dobila je više primijenjenih varijanti pa se izvodi i u BiH, odnosno u vrtićima JU „Djeca Sarajeva“, Sarajevo. Također je na internetskim stranicama dostupno više varijacija o temi s izmijenjenim likovima, a najčešće se umjesto medvjeda pjeva o lavu. Jedna od verzija je dramatizacija *Idemo u lov*, za koju je tekst priredila, kao i prepjev, Aleksandra Grbić Hrustić (Sandra), čiji je rad usmjeren najviše na muzičko stvaralaštvo za djecu predškolskog uzrasta, a dostupno je na stranici „Pevaj sa Sandrom“.

<https://www.youtube.com/watch?v=ZMyNiO9Nob8> (20. 10. 2020., 23:38 h)

https://www.youtube.com/watch?v=5_ShP3fiEhU (original, 19. 10. 2020, 23:18 h)

„IDEMO U LOV: Idemo u lov... Na medveda velikog... Ja se ne bojim... Kako divan je dan! Gle! Blato! Veliko blato! Ne možemo ispod njega, Ne možemo preko njega, Moramo kroz njega. Šljap, šljap, šljap, šljap, šljap, šljap, šljap. Idemo u lov... Na medveda velikog... Ja se ne bojim... Kako divan je dan! Gle! Reka! Velika reka! Ne možemo ispod nje, Ne možemo preko nje, Moramo kroz nju. Pljus, pljus, pljus, pljus, pljus, pljus, pljus. Idemo u lov... Na medveda velikog... Ja se ne bojim... Kako divan je dan! Gle! Šuma! Velika šuma! Ne možemo ispod nje, Ne možemo preko nje, Moramo kroz nju. Šu, šu, šu, šu, šu, šu, šu. Idemo u lov... Na medveda velikog... Ja se ne bojim... Kako divan je dan! Gle! Pećina! Velika pećina! Ne možemo ispod nje, Ne možemo preko nje, Moramo kroz nju. C, c, c, c, c, c, c. Idemo u lov... Na medveda velikog... Ja se ne bojim... Kako divan je dan! Gle! Dva oka! Hladna njuška... To je medved! Brzo nazad, kroz pećinu.... C, c, c, c, c, c, c, Kroz šumu... Šu, šu, šu, šu, šu, šu, šu... Kroz blato... Šljap, šljap, šljap, šljap, šljap... Uđi u kuću, zaključaj vrata... Fju, spaseni smo!..♪♪“

Kao varijacija na temu slijedi opis igre i prijedlog „scenografije“ za igru *Mi idemo loviti lavove*, preuzet s internetske stranice [razvojne.org/blog WordPress.com](https://razvojne.org/blog/WordPress.com), <https://razvojne.org/2020/05/30/idemo-loviti-lavove/> (1. 10. 2020, 23:55 h):

1. „Napravite svoj poligon po sobi ili stanu jer zašto se ograničiti prostorom. Bolje ćete se razgibati. Deke, jastuci i peškiri mogu predstavljati jezero, šumu, blato....
2. Napravite plakat, odnosno kartu od kartona i kolaž – papira kako biste uvježbali redosljed priče.
3. Nakon aktivnosti možete se odmoriti senzornom posudom ili plastelinom u kojoj ćete tražiti dijelove lava ili ponovo putovati s lavom.“

„MI IDEMO LOVITI LAVOVE Mi idemo, mi idemo, mi idemo loviti lavove. (hodate u mjestu) I što vidimo? (postavite ruke na čelo kao da gledate u daljinu) Veliku vatru. Ne možemo gore, ne možemo dole, (podižite ruke gore, čučnite za dolje) ne možemo lijevo, ne možemo desno, moramo po sredini. (okrenite se oko svoje ose, sklopite ruke ispred sebe) Pušemo. Huu huu huu. Gotovo! (pokažite rukama STOP) Mi idemo, mi idemo, mi idemo loviti lavove. I što vidimo? Veliku močvaru. Ne možemo gore, ne možemo dole, (podižite ruke gore, čučnite za dolje) ne možemo lijevo, ne možemo desno, moramo po sredini. (okrenite se oko svoje ose, sklopite ruke ispred sebe) Hodamo. Pljas. Pljas. Pljas. (podižite visoko noge kao kroz blato) Gotovo! Mi idemo, mi idemo, mi idemo loviti lavove. I što vidimo? Veliko jezero. Ne možemo gore, ne možemo dole, (podižite ruke gore, čučnite za dolje) ne možemo lijevo, ne možemo desno,

moramo po sredini. (okrenite se oko svoje ose, sklopite ruke ispred sebe) Plivamo. Vuf! Vuf! Vuf! Uf! (vrtite ruke kao da plivate) Gotovo! Mi idemo, mi idemo, mi idemo loviti lavove. I što vidimo? Veliku, duboku šumu. Ne možemo gore, ne možemo dole, (podižite ruke gore, čučnite za dolje) ne možemo lijevo, ne možemo desno, moramo po sredini. (okrenite se oko svoje ose, sklopite ruke ispred sebe) Režemo. Klis - klas, klis - klas, kvrc – kvrc. (ruke spojite dlanovima i imitirajte rezanje) Gotovo! Mi idemo, mi idemo, mi idemo loviti lavove. I što vidimo? Veliku pećinu. Uzimamo lampicu. Upalimo ju. (uzmite zamišljenu lampicu u ruke i svijetlite, šuljajte se na prstima) Aaaaa laav! Bježi kroz gustu šumu. Klis - klas, klis - klas, kvrc - kvarc.. (sve ponovite, ali mnogo brže) Kroz jezero. Vuf! Vuf! Uf! Kroz močvaru. Pljas. Pljas. Pljas. Kroz vatru. Huu, huu, huu Trči do kuće, otvori vrata, uđi u kuću. Zatvori vrata. (na mjestu trčite, imitirajte otvaranje i zatvaranje vrata) Uh. Spašeni smo. Nismo se uopće prepali lava.❖“

Brojalica

Poš'o medo u dućan

Već je bilo riječi o značaju brojalice za razvoj govora kod djece, o njenom značaju za socioemocionalni i posebno motorički razvoj djeteta. U prilog važnosti brojalice navodimo još jedno mišljenje:

„Nema sumnje da su brojalice jedno od značajnih sredstava koja doprinose učenju govora i bržem prelasku od egocentričnog u socijalizovani govor, u pretvaranju pasivnog u aktivni rečnik i u razvijanju pravilnijeg i logički povezanog govora. Naročita dobrobit brojalica je u opisivanju, oblikovanju, artikulaciji i pravilnom izgovoru glasova“⁶⁹.

U prethodnim dijelovima ovog priručnika prilikom opisivanja muzičke aktivnosti usvajanja nove brojalice dat je sažet tok tog procesa na primjeru brojalice *Poš'o medo u dućan*. Muzička mjera u ovoj brojalici je dvodijelna, dvočetvrtinska, a svaka doba/jedinica mjere ili metrička jedinica u narednom primjeru (Primjer 2) označena je sa „x“. Muzički sadržaj, metrika i rita u direktnoj su vezi s TZO-om jer djeca za odbrojavanje mjere i ritma koriste instrumente tijela (motorika) i ritmičke instrumente, već je spomenut RG, a svakako je riječ o pitanjima stanovnika šume i preko njihovog predstavnika medvjeda riječ je i o lijepom ponašanju (funkciji i odgojnog razvoja djeteta, op. a. I. M.), kulturnim navikama i sl. (UO). U oblasti LO mogu se modelirati razni sadržaji u vezi sa životnom sredinom, šumom i njenim stanovnicima. Također je potrebno kroz ilustrirani plakat, aplikacijama ili sl. predstaviti note medama (veliki medo nota četvrtina, mali medo nota osmina). Time se povezuje sadržaj MO-a s RPMP-om jer su u pitanju veličine i prostor (veliki medvjed jednak je po trajanju kao dva mala medvjeda,

⁶⁹ Milijević, Svetozar. Brojalice u funkciji razvoja govora i govornog izražavanja. Naša škola, časopis za teoriju i praksu vaspitanja i obrazovanja, 76 (1) (2015), str. 50.

različit broj malih i velikih medvjeda staje u isti prostor - takt, prebrojati velike i male medvjede) i sl.

Poš'o medo u dućan

Po - š'o me - do u du - ćan, ni - je re - k'o do - bar dan,
već je re - k'o: "do - bro ve - će" po - klo - ni se pa u - te - će.

Primjer 2. Brojalica Poš'o medo u dućan⁷⁰

Dječije muzičko stvaralaštvo/sviranje

En, ten, tini - brojalica

Dječije muzičko stvaralaštvo zastupljeno je u svakoj muzičkoj aktivnosti, ali se poseban akcenat može staviti i samo na sviranje na instrumentima Orffovog instrumentarija.

U zavisnosti od vrste muzičke aktivnosti, djeca mlađeg uzrasta mogu svirati samo u metru (Primjer 3, oznaka ♀) ili samo u ritmu (Primjer 3, oznaka X), a najstariji predškolski uzrast može izvesti čak i navedeni aranžman (Primjer 3) u tri zvučne boje (dječiji glasovi odbrojavaju i izgovaraju brojalicu u ritmu, ritam još na štapićima/klaves, metar na defu). Ukoliko vrtić ne raspolaže instrumentima Orffovog instrumentarija, odgajatelji mogu napraviti tzv. improvizirane instrumente po uzoru na Orffove. Improvizirane instrumente mogu napraviti i djeca, u vrtiću s odgajateljem ili kod kuće s roditeljima. Slijedi kratak uvid u sastav Orffovog instrumentarija.

⁷⁰ Hodžić, Refik. Op. cit., str. 33.

En ten tini

Djeca

En ten ti - ni sa - va - ra - ka ti - ni sa - va - ra - ka ti - ka ta - ka bi - ja ba - ja buf!

Primjer 3. Brojalica En, ten, tini⁷¹**Orffov instrumentarij**Slika 7. Orffov instrumentarij⁷²

Poznato je da je Karl Orff prije gotovo stotinjak godina osmislio poznati dječiji instrumentarij. Tačnije je da je ideja o dječijem instrumentariju sazrijevala dvadesetih i tridesetih godina 20. stoljeća, te dobila i svoju formu polovinom istog stoljeća kroz muzičko-pedagoški koncept znan kao *Orff-Schulwerk*. Koncept je zasnovan na zadovoljstvu djece muziciranjem, aktivnim i kreativnim učešćem u pjevanju, sviranju, plesanju, muzičkom stvaranju, bez pritiska i bilo kakvog takmičenja. Djeca mogu svirati na svom tijelu, ali i na muzičkim instrumentima koji su za njih prilagođeni oblikom, veličinom, funkcijom. Orff je po uzoru na „orkestre odraslih“ i prema nekim tradicijskim instrumentima s raznih kontinenata osmislio grupe instrumenata na kojima djeca u skladu s uzrastom uživaju u muzičkom izražavanju. Dvije su grupe instrumenata: udaraljke s neodređenom visinom zvuka (ritmičke

⁷¹ Ibid., str. 118.⁷² Izvor: <https://www.musicshopetida.hr/category.asp?cate=orffov-instrumentarij-83&id=83>

udaraljke) i udaraljke s određenom visinom zvuka (melodijske udaraljke). U prvu grupu (ritmički instrumenti) najčešće se ubrajaju: štapići/klaves, marakas (često zvane i zvečke), praporci, kastanjete, triangl, činele (pjati, tasovi, tanjirići), drveni bubanj, veliki bubanj, mali bubanj ili doboš, def (daire, tamburin). Ritmičke udaraljke često se determiniraju i kao idiofoni instrumenti, odnosno samozvučari, jer se zvuk dobiva potresanjem, udaranjem jednog dijela instrumenta o drugi. Druga grupa instrumenata (melodijski instrumenti) manja je po broju: zvončići (njem. Glockenspiel), koji se danas rjeđe koriste, metalofon, ksilofon, te blok flauta (frulica), melodika, timpani. U radu s djecom predškolskog uzrasta najčešće se koriste prva tri od navedenih melodijskih udaraljki. Grupiranje instrumenata može se izvršiti i na osnovu materijala od kojeg su napravljeni ili načina proizvodnje zvuka. Tako imamo i podjelu na: udaraljke od drveta, udaraljke od metala, udaraljke s membranom ili opnom.

U udaraljke koje su građene u potpunosti od drveta ili je drvo dominantan materijal u građi ubrajamo:

- *štapići* ili *klaves* je instrument od drveta (često je to bambus), sastoji se od dva samostalna obla „štapića“ („okruglasta“) poput kratke oklagije, mogu biti različitih dužina, koja uglavnom iznosi 20-ak cm. Djeca ih drže s 2-3 prsta i udaraju jedan o drugi. Kvalitetniji, ali teži način sviranja štapićima je lupkanje, sviranje štapićem koji pridržavaju prsti desne ruke po štapiću koji je položen na dlan i obuhvaćen prstima lijeve ruke. Zvuk je kvalitetniji, „topliji“ i ljepši jer lijeva ruka služi kao rezonator, ali je kratkog trajanja i na tom instrumentu se najčešće izvodi ritam;

Slika 8. Štapići ili klaves⁷³

- *kastanjete* su poput „biserne školjke“ ili u obliku kruške, sastavljene su od dvije drvene pločice s udubljenjima u sredini čijim se udaranjem jedne o drugu dobije rezak i kratak zvuk i izvode se kratka zvučna trajanja; za djecu je prilagođeno rukovanje kastanjetama tako što se pločice povežu elastičnom vrpcom pa djeca zakače na prstiće pločice i njima sviraju (udaraju jednu o drugu), a postoji i djeci jednostavnija verzija, kastanjete

⁷³ Izvor:

https://www.google.com/search?q=ilustracija+%C5%A1tapi%C4%87a+ili+klaves&rlz=1C1CHBD_enBA893BA893&sxsrf=ALeKj00ifVJq-6-QXN_ybrzG7o2CmDEB0g:1607942818674&source=lnms&tbm=isch&sa=X&ved=2ahUKewjZpprkpc3tAhVw_SoKHae9CI0Q_AUoAXoECAQQAw&biw=1522&bih=714#imgrc=u82mDfbCrRxHMM

na dršci (na dužoj drvenoj dršci vrpcom su povezane pločice koje sviraju kad dijete trese dršku, naizmjenično udaraju pločicama po toj dršci);

Slika 9. Kastanjete⁷⁴

- *drveni bubanj* je u obliku drvene kutije (kvadar) koja je s jedne strane prorezana (s uža, duge strane), po kojem se svira drvenim ili gumenim batićem (čekićem, palicom, maljicom) i proizvodi kratak i ugodan zvuk;

Slika 10. Drveni bubanj⁷⁵

- *marakas* ili *zvečka* (iako se termin zvečka koristi kao univerzalni termin za sve što „zveči“ i proizvodi zvuk potresanjem nezavisno od vrste instrumenta) jeste instrument koji se najčešće svira u paru, ali nije obavezno; iako spada u drvene, može se praviti od raznih prirodnih (od raznih sasušenih tikava) i vještačkih (plastika) materijala; sastoji se od tijela/drške na kojoj je „glava“ koja može biti poput kugle ili jajolika (elipsasta), ispunjena raznim zrnavljem koje omogućava ugodan, „sitan“ zvuk.

Slika 11. Marakas ili zvečka⁷⁶

⁷⁴ Izvor: <http://www.idadidacta.hr/kastanjete-drvene-3368>

⁷⁵ Izvor: <https://clipartart.com/categories/wood-blocks-instrument-clipart.html>

⁷⁶ Izvor: <http://orfovinstrumentarij.blogspot.com/2015/07/zvecka.html>

U udaraljke kod kojih prevladava metal u građi ubrajaju se:

- *triangl* ili *trokutić*, u obliku je trokuta s otvorom na jednoj strani; drži se obješen vrpcom o jedan prst lijeve ruke dok se desnom rukom udara metalnim štapićem po vodoravnoj strani; zvuk je veoma jak, svijetao i prodoran, a zavisi od veličine trianglera i od jačine udaranja, a zaustavlja se stavljanjem ruke na trokutić, što znači da tokom sviranja ne treba triangl „pridržavati“ rukom jer nećemo, onda, dobiti očekivani zvuk;

Slika 12. Triangl ili trokutić⁷⁷

- *činele* (*tanjirići*, *tasovi*, *pjati*, *pitice*) imaju oblik „dubokih tanjira za jelo“ i zato su česti nazivi iz raznih jezika, posebno italijanskog, koji asociraju na posuđe; različitih su veličina i od toga zavisi i boja kao i visina zvuka iako nisu melodijski instrument (veći tanjirići - dublji zvuk, manji tanjirići - viši zvuk). Zvuk se proizvodi udarom jednog o drugi tanjirić naizmjenično desnom i lijevom rukom ili direktnim „sudarom“ tanjirića. Tanjirići se pridržavaju palcem i kažiprstom za ručicu (vrpcu) provučenu kroz sredinu tanjirića, a zvuk se zaustavlja stavljanjem tanjirića na prsa;

Slika 13. Činele⁷⁸

- *praporci* su građeni kao niz metalnih loptica unutar kojih su metalne kuglice; loptice (6-8 loptica) su zakačene na kružnu vrpku (narukvica) ili polukružnu ručicu, potresaju se i tako se stvara vrlo nježan i ugodan, kratak zvuk;

⁷⁷ Izvor: <https://hr.izzi.digital/DOS/12623/12651.html>

⁷⁸ Izvor: <http://www.idadidacta.hr/cinele-473>

Slika 14. Praporci⁷⁹

- *def (daire, tamburin)* je instrument od nekoliko vrsta materijala, ali zbog zvuka koji je primarno „metalni“ pripada ovoj grupi udaraljki. Drveni, okrugli okvir s jedne strane je zatvoren, „presvučen“ kožnom opnom ili membranom (pa pripada i membranofonim instrumentima), dok su u sam okvir u proreze ugrađeni metalni kolutići u paru; zvuk se proizvodi potresanjem instrumenta lijevom rukom kao i udaranjem dlanom desne ruke po membrani defa.

Slika 15. Def⁸⁰

Ritmičke udaraljke kod kojih se zvuk prvenstveno proizvodi udaranjem po membrani ili opni su:

- *veliki bubanj* je u obliku valjka građenog uglavnom od drveta i s obje strane ima zategnutu kožnu opnu. Zvuk se dobija udarom palica/maljica, na čijem kraju su kuglice od filca (vrsta tekstila), po opni bubnja, a jačina zvuka zavisi od jačine udara. Kod svih membranofonih instrumenata zvuk je najjači na sredini opne, a prema rubovima opne zvuk slabi. Koristi se za sviranje metričkih jedinica i naglašenih mjesta u skladu s karakterom kompozicija;

⁷⁹ Izvor: <https://www.aliexpress.com/item/4000498414052.html>

⁸⁰ Izvor: <https://sarlight.com/product/abc-latino-tambourine-dc-704b-def-drveni-sa-kozom-9/>

Slika 16. Veliki bubanj⁸¹

- *mali bubanj (doboš)* je, kako mu ime kaže, manja verzija velikog bubnja. Ima plići valjkasti ram/okvir od metala/legure (mesinga ili bakra), a samim tim je i zvuk svjetliji. Zvuk se dobija na isti način.

Slika 17. Mali bubanj⁸²

Melodijske udaraljke su:

- *ksilofon* je melodijski instrument sastavljen od niza drvenih pločica poredanih po visini (od dužih prema kraćim) na rezonantnom tijelu, postolju ili kutiji, također od drveta (duže pločice - dublji tonovi, kraće pločice - viši tonovi); tonovi se proizvode udaranjem drvenih ili gumenih batića po pločicama (jedan ili dva u zavisnosti od uzrasta djeteta i tehnike sviranja: melodiju u početku dijete svira samo jednom rukom, a kasnije uključuje i drugu naizmjeničnim sviranjem tonova, tremolo se izvodi naizmjeničnim sviranjem desne i lijeve ruke u što kraćim razmacima na istom tonu, a glissando je što brže prelaženje batićem preko cijelog niza pločica u jednom ili oba smjera). Postoje dijatonski i hromatski ksilofoni, sopranov, altov, tenorov i basov ksilofon; opseg je jedna i po do dvije oktave, a melodije zvuče za oktavu više u odnosu na notni zapis (sopranov ksilofon), dok su ostali ksilofoni realnog zvuka u odnosu na notaciju. (Manasteriotti, 1982);

⁸¹ Izvor: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=9901>

⁸² Izvor: <https://hr.izzi.digital/DOS/17968/18021.html>

Slika 18. Ksilofon⁸³

- *metalofon* je sličan po obliku ksilofonu, ima isto drveno postolje, manjih je gabarita, ali su pločice metalne. Svira se na isti način kao i ksilofon;

Slika 19. Metalofon⁸⁴

- *zvončići* su u osnovi vrlo slični metalofonu, ali mogu biti, osim dijatonski, i hromatski. Sve melodije zvuče još za oktavu više u odnosu na metalofon i ksilofon;

Slika 20. Zvončići⁸⁵

- *blok flauta (frulica)* je duhački instrument koji je u novije vrijeme ušao u sastav Orffovog instrumentarija, kao i melodika, ali se rjeđe koristi u POO-u;

Slika 21. Blok flauta⁸⁶

⁸³ Izvor: <http://ksiolofon.blogspot.com/2015/06/o-ksilofonu.html>

⁸⁴ Izvor: <http://orfovinstrumentarij.blogspot.com/2015/07/metalofon.html?m=1>

⁸⁵ Izvor: <http://clipart-library.com/clip-art/xylophone-transparent-8.htm>

⁸⁶ Izvor: <http://orfovinstrumentarij.blogspot.com/2015/07/frulica-blok-flaute.html>

- *timpani* su udaraljke kojima se može mijenjati visina tona opuštanjem ili zatezanjem opne/kože postavljene preko metalnog „kotla“ na jedini otvor na gornjoj strani. Uglavnom su u paru, a za djecu su prilagođeni veliki, srednji i mali timpani. Proizvode vrlo jake tonove, posebno je zanimljiv crescendo i decrescendo na timpanima (poput grmljavine).

Slika 22. Timpan⁸⁷

Svi navedeni instrumenti mogu se pronaći u simfonijskim orkestrima u obliku koji odgovara odraslima, a pobrojani su prilagođeni korištenju djece radi njihovog zadovoljstva. U vrtićima treba biti dovoljan broj posebno ritmičkih instrumenata kako bi svako dijete u grupi imalo mogućnost sviranja na najmanje jednom instrumentu. Vrlo važna uloga ovih instrumenata je razvoj dječijih sposobnosti razlikovanja zvukova (slušna determinacija) pa je preporučljivo u vrtiću osmisliti i muzički kutak/centar gdje bi instrumenti bili dostupni djeci radi zadovoljavanja njihovog interesa, radoznalosti i istraživačkog duha. Odgajatelj treba postupno uvoditi instrumente u upotrebu kroz razne priče i svirajući na svakom pojedinačno kako bi djeca doživjela svaki od njih i upoznala zvučne karakteristike. Vrlo često djeca povezuju zvuk trianglera s cvrkutanjem ptičica, marakas „zuj“ poput pčelice, metalofon i ksilofon žubore poput potočića, praporci često povezuju s konjima i kočijama ili veselim raspoloženjem i sl.

Posebno značajna i zanimljiva situacija je izrada improviziranih instrumenata po uzoru na Orffov instrumentarij. Odgajatelj sam ili s djecom izrađuje od materijala iz najbliže okoline razne improvizirane instrumente: u plastične bočice i kartonske kutijice različitih veličina i oblika ubaciti razne sjemenke/žitarice/pijesak/kamenčiće po uzoru na marakas/zvečke; od veće konzerve u kombinaciji s kartonom napraviti bubanj po kojem će se svirati drvenim kašikama za kuhanje; kao bubanj može poslužiti i kartonska kutija od cipela; od drške stare metle napraviti štapiće; od metalnih i/ili plastičnih čepova s flaša napraviti praporke, pa i kastanjete; u parku prikupiti kestenje u jesen i koristiti kao ritmičke udaraljke, a na rijeci sakupiti kamenčiće približno iste veličine, svirati na isti način kao kestenima i upoređivati zvučne boje, visinu, jačinu i trajanje zvuka; od različitih dužina cjevčica trstike ili slamki za pijenje tekućine napraviti Panovu frulu i bosansku siringu itd.

⁸⁷ Izvor: <https://www.musicshopetida.hr/subcategory.asp?subcate=timpani-94&cate=koncertne-udaraljke&id=94>

PRIMJERI IZ PRAKSE

Javna ustanova „Djeca Sarajeva“, Sarajevo, kao najstarija u BiH za predškolski odgoj i obrazovanje, od svog osnivanja (1945) kontinuirano provodi stručna usavršavanja uposlenika, a prva dva desetljeća 21. stoljeća naročito se radi na programu cjeloživotnog učenja. U tom procesu značajno mjesto ima i muzički odgoj. Muzički sadržaji su zastupljeni u redovnom odgojno-obrazovnom procesu kroz realizaciju muzičkih aktivnosti s djecom od 0 do 3 godine i djecom od 3 godine do polaska u školu, kao i kroz integrirane sadržaje. Posebno su značajne razne interne priredbe i javne manifestacije na kojima djeca redovno prezentiraju pjesmu, ples, igru, glumu kroz muziku. U narednim rečenicama ukratko ćemo iznijeti samo teme kojima se pojedine odgajateljice vrlo uspješno predstavljaju i djeluju u području muzičkog odgoja.

U praktikumima objavljenim 2014. i 2019. godine odgajateljice su objavile stručne radove o temama iz njihove direktne prakse, kao i opise muzičkih i integriranih aktivnosti u radu s djecom predškolskog uzrasta, a zbog sadržaja i pitanja kojima se bave u radovima preporučujemo sljedeće (*Refleksivni praktikum I*, 2014, str. 61-134):

- Hodžić, Senada. „Igre za razvoj sluha kod djece predškolskog uzrasta“. U radu su teorijski opisane igre u funkciji razvoja muzičkog sluha i dati su primjeri igara kojima kod djece podstičemo razvoj sluha.
- Šejtanić, Elma. „Istraživačke aktivnosti u predškolskom uzrastu“. U radu se kroz integrirani pristup u eksperimentu koristi zvuk kao istraživački materijal (visina zvuka u direktnoj zavisnosti od rezonantnog tijela).
- Mikavica, Ognjenka. „Ples i igra kao sredstva tjelesnog odgoja“. U radu se obrazlaže značaj plesa, muzike, igre za ukupan razvoj djeteta, a potom se kroz pet primjera aktivnosti predstavlja sadržaj muzičkih igara, pokreta i plesa.
- Primjer iz prakse je i predstavljanje projektnih aktivnosti odgajateljice Edine Gafić o temi „Putovanje oko svijeta uz muziku“ u šk. 2018/2019. godini (slike br. 1, 4, 5 i 6). Odgajateljica je kroz muzičke primjere umjetničke i tradicijske muzike iz raznih zemalja svijeta i domovine, Bosne i Hercegovine, s djecom „proputovala“ svijet pjevajući, slušajući muziku, plešući razne plesove i na kraju izvodeći kolo (igra s pjevanjem) iz BiH.
- Također, odgajateljica Mirela Varupa na početku školske 2020/2021. godine, prema planu individualnog stručnog usavršavanja odgajatelja, kroz oglednu aktivnost nazvanu „Kako nastaje zvuk“ djecu je motivirala da pomoću „malih eksperimenata“ prepoznaju i imenuju zvukove iz okoline i druge prirodne zvukove (žubor, grmljavina, padanje kiše, cvrkut, lavež i sl.).

U nastavku ćemo navesti nekoliko primjera za različite muzičke aktivnosti koje odgajatelji primjenjuju u radu s djecom, a koje studenti mogu koristiti za svoju metodičku praksu.

Igra tišine

Cilj igre je prepoznavanje i opisivanje ugodnih i neugodnih zvukova (determinacija artikuliranih i neartikuliranih zvukova).

Tok igre: Djeca se potpuno umire, zatvore oči i u tišini oslušuju zvukove na koje inače manje obraćaju pažnju ili nikako. U zatvorenu prostoriju u kojoj djeca borave dopiru zvuci iz susjednih prostorija (npr. dječija pjesma, muzički instrumenti), razgovor roditelja/posjetilaca ili koraci u hodniku, škripa i buka s ulice i iz vanjskog okruženja (npr. zvuk automobila, tramvaja, lupanje čekićima s gradilišta, bušenje asfalta i sl.), cvrkut ptica na drvetu koje raste ispred prozora... Kad prekinemo tišinu, razgovaramo s djecom o zvukovima koje smo čuli, uočavamo ugodne i neugodne zvukove, ljepotu ljudskog glasa, muzičkih instrumenata. Predlažemo djeci da sve što su čuli, doživjeli i opisali „prikažu“ i pokretom i bojama. Djeca se mogu uputiti da na izletu s roditeljima ili odgajateljem u prirodi, zoološkom vrtu, na farmi i sl. oslušuju šum lišća, fijuk vjetra, žubor potoka, pjev ptica, glasanje životinja, te da i oponašaju neke od tih zvukova. Oponašanje pobrojanih zvukova može se uraditi i na melodijskom instrumentu, npr. ksilofonu: prvo samo jedan ton ponavljati, zatim dva tona u malim razmacima (sekunda, terca), a postupno i više tonova i na različitim instrumentima.

Igra jeke

Cilj igre je razlikovanje zvukova po glasnoći/jačini i trajanju. Igra se može izvesti na ritmičkim i melodijskim instrumentima, pa se još stječu ili proširuju znanja o instrumentima.

Odgajatelj svira jednostavne ritmičke fraze na dva različita instrumenta, npr. na činelama (udarom jednog „tanjirića“ od drugi zvuk je jak/glasan, „opasan“ i dugo traje, postupno „nestaje“) i štapićima (zvuk je tih, „tanak“ i vrlo kratko traje), a potom s djecom upoređuje zvukove i opisuje ih. Djeca dalje sama istražuju na drugim instrumentima i upoređuju.

Odgajatelj glasno ili tiho pjeva dva ili više tonova, a djeca isti motiv pamte i ponavljaju pjevajući tiho ili glasno. Djeca se mogu podijeliti u dvije grupe, jedni da pjevaju glasno, a drugi ponavljaju tiho - prave eho (odjek). U ovim situacijama treba voditi računa o preciznoj visini tona (intonacija). Još jedan primjer igre za slušnu osjetljivost s tri različite tonske visine: duboki tonovi (u maloj oktavi) predstavljaju nekog vodozemca, ton iz sredine oktave (prva polovina prve oktave) predstavlja neku kopnenu životinju, a visoki ton (druga polovina prve oktave) predstavlja neku pticu.

U zavisnosti od tona koji odgajatelj svira, djeca pokazuju rukom u visini koljena duboki ton, srednji u visini ramena, a visoki ton ispruženom rukom iznad glave. Također, mogu pokazivati slike životinja za određeni ton.

Navedene igre su u funkciji razvoja ritmičkih i melodijskih sposobnosti kod djece, odnosno razlikovanja i reprodukcije zvukova po jačini, trajanju, visini i boji.

Kiša

Savremeni muzičko-pedagoški pristup podrazumijeva da su sva djeca u određenoj mjeri muzički sposobna, odnosno da kod svakog postoji urođeni ritam koji se treba njegovati da bi se u potpunosti razvio. Razvoj ritma podržavamo korištenjem instrumenata tijela (pljeskanjem dlana o dlan, po koljenima, na podlozi i sl., pucketanjem prstima, stupanjem u mjestu ili marširanjem itd.), sviranjem na ritmičkim i melodijskim instrumentima, izvođenjem brojalica. Vrlo zanimljiva igra u svrhu razvoja dječijih ritmičkih sposobnosti jeste igra na temu kiše: oponašati kapi kiše pucketanjem prstima, cuktanjem jezikom, (tiho-glasno, dugo-kratko, sporo-brzo), trljanjem dlanova - „šuštanjem“, kišica ili oluja bit će dočarane na jedan od ovih načina. Prijedlog primjera za slušanje muzike: doživljaj prve kiše i ljetne oluje malog Bambija iz istoimenog filma u Disneyjevoj produkciji (Walt Disney, 1901-1966.).

Kiša, kiša

Ki - ša, ki - ša, smo - či mi - ša, smo - či - la mu rep i brk, br - zo mi - šo sad u trk.

Primjer 4. *Kiša, kiša*⁸⁸

Notni stan

Pjesma *Notni stan*, hrvatske autorice Marije Matanović, često je zastupljena u vrtićima kao muzička igra. Iako nema posebnu muzičko-estetsku vrijednost jer je melodija zasnovana uglavnom na poznatoj verziji pjesme *Blistaj, blistaj*,⁸⁹ zbog svog tekstualnog sadržaja veoma je popularna u vrtićima i školama. Djeci predškolskog uzrasta nije adekvatna za pjevanje zbog obima melodije i pojedinih intervalskih skokova, ali mogu je slušati i bez poteškoća izvesti

⁸⁸ Ferović, Selma; Meškić, Indira. Muzička/Glazbena kultura: Udžbenik za treći razred devetogodišnje osnovne škole. Sarajevo: Sarajevo-Publishing, 2011. str. 21.

⁸⁹ Radočaj-Jerković, Antoaneta. Pjesma i pjevanje u razredu u općeobrazovnoj školi. Tonovi, časopis glazbenih i plesnih pedagoga 59, 27 (1) (2012)

pokrete te se upoznati s elementima muzičkog pisma na njima primjeren način. Sadržaj aktivnosti: „Upoznavanje sadržaja: Razgovaramo s djecom o tome gdje tko stanuje (ljudi, životinje, ribe, zvijezde, ptice...). Nacrtamo dva električna stupa povezana s pet žica. Na žicama nacrtamo ptice. Upozorimo djecu kako je opasno dirati žice i da samo ptice mogu sjediti na njima. Tada obrišemo električne stupove i ostavimo samo žice. Ptice ćemo pretvoriti u note, ali djecu nećemo učiti kako se zove koja nota, već ćemo ih samo upoznati s notnim znakovima kao notnim pismom. Zatim ćemo na početku notnog zapisa napisati notni ključ. Prstima ćemo pokazati pet crta i četiri praznine i pjesmica je lako usvojena. Važno je da se upoznavanje sadržaja pjesme isprepliće s igrom. Time se podstiče i razvija dječija mašta i taj emotivni doživljaj trajno ostaje.“

<http://www.pjesmicezadjecu.com/mamin-kutak/predskolci-i-glazba.html> (27.11.2020, 17:17 h)

NOTNI STAN

Marija Matanović

Brzi (odlučno)

1. No - tē po plo - či slo - bo-dno še - ću, dok ih ne za-klju-ča-mo u no - tnu vre - ću.
 2. Mno - go no - ta ov - dje - sto - ji, haj - de - ku - caj, haj - de bro - ji.

Pet cr - ta če - ti - ri pra-zni - ne, to je no - tni stan.

Pet cr - ta če - ti - ri pra-zni - ne i ni - tko ne mo - že van.

Primjer 5. *Notni stan*⁹⁰

Jesenska

Slika 23. JU "Djeca Sarajeva", Sarajevo, vrtić "Slavuj", unakrsna klasifikacija "Pronađi notu u bojama zastave"

Osim muzičkog opismenjavanja i razvoja muzičkih sposobnosti koje se provodi primjerenom uzrastu djeteta kroz pjesme, tekstovi pjesama upućuju i na druge oblasti,

⁹⁰ Ibid., str. 66.

vanmuzičke sadržaje i teme, vrlo često o pojavama i dešavanjima u prirodi. Još jedna pjesma draga odgajateljima i djeci je *Jesenska*, V. Stojanova.

JESENSKA

V. Stojanov

Moderato

Ti - ho, ti - ho pa - da list za li - stom žut, Vje - tar gra - nje lju - lja
 po - kri - o je sta - ze, ce - ste, šum - ski put.
 nje - žno k'o u snu, bla - gi mir je šu - mu o - bu - ze - o svu.

2. Nestale su ptice daleko na jug,
 otišle sa suncem, put je njihov dug.
 Pjesme nema više, svuda vlada muk,
 samo žuto lišće tužno pada svud.

Primjer 6: *Jesenska*⁹¹

Djeca pokretima oponašaju opadanje lišća, ljuljanje grana, let ptica (mahanje krilima), huk i fijukanje vjetra, otpuhivanje suhog lišća (vježbe disanja), analizirat će lišće u jesen (boje, oblik i teksturu). Pjesma *Jesenska* se zbog svog karaktera (tok melodije miran, postepen, samo rijetki terčni skokovi, obim melodije seksta, molski tonalitet, umjeren tempo i tiho pjevanje) povremeno koristi i kao uspavanka. Umirujuća i opuštena atmosfera prilikom izvođenja pjesme opravdava stav da se pjesma koristi i kao uspavanka koja svakom djetetu može pružiti posebna emocionalna iskustva. Osim pjesama s karakterom uspavanki i umjetničkih uspavanki posebno mjesto treba dati i tradicijskim uspavankama iz BiH, doprinoseći razvoju identiteta koji se kod djece od najranijeg uzrasta značajno razvija i kroz tradicijsku muziku.

Molba gljive muhare

„Upoznavanje sadržaja: Uzmemo igračku gljive muhare ili košaru s više gljiva raznih oblika i boja. Pričamo priču o šumi u kojoj su rasle ove gljive. Svaku gljivu možemo 'oživjeti' na način da svaka 'ispriča' svoju priču – naglašavamo koja je gljiva jestiva, a koja nije. Pričamo djeci kako je gljiva muhara žalosna jer baš nju mnogi ljudi uništavaju, a ona je jedan od najljepših ukrasa naših šuma. Muhara je djeci ovom pjesmicom poslala molbu da je ne

⁹¹ Hodžić, Refik. Op. cit., str. 70.

uništavaju jer je i ona dio prirode koja nas okružuje. /.../ Još jednom naglasimo otrovnost muhare! Muhara je otrovna! Djeca mogu nacrtati svoj doživljaj priče o muhari.“⁹²

MOLBA GLJIVE MUHARE

Marija Matanović

1. Mu - ha - ra, mu - ha - ra, u - šu - mi - ci sto - ji,
2. Sva - tko me po - zna - je sa sli - ci - ca iz knji - ga,

mar - lji - vo - sam toč - ki - ce na - še - ši - ru bro - ji.
a - što - ni - sam je - sti - va ni - je mo - ja bri - ga.

Ne di - raj - te mo - lim vas, ha - lji - ni - cu mo - ju,
Za - to mo - lim ne di - raj te ha - lji - ni - cu mo - ju,

1. naj - no - vi - ji mo - del po - je - sen - skom kro - ju je - sen - skom kro - ju.
naj - no - vi - ji mo - de po - je - sen - skom kro - ju je - sen - skom kro - ju.

Primjer 7: Pjesma *Molba gljive muhare*⁹³

Nakon usvojenih pjesama, brojalica, igara i drugih muzičkih sadržaja djeci treba dati priliku da na razne načine izraze svoje doživljaje i da zarone u vlastiti svijet mašte.

ZAKLJUČAK

Muzički odgoj je važan dio procesa odgoja i obrazovanja predškolskog djeteta i svako dijete bi trebalo biti obuhvaćeno tim procesom. Kvalitet muzičkog odgoja je u svestranom odgoju djeteta kroz muziku koji započinje u porodici i nastavlja se u ustanovama predškolskog odgoja i obrazovanja, školama i fakultetima. Nakon roditelja i porodice prvi u nizu utjecajnih i odgovornih faktora za kvalitetan i uspješan odgoj i obrazovanje u predškolskom odgoju i obrazovanju jeste obrazovan, kompetentan odgajatelj koji svojim znanjem, vještinama i ukupnim sposobnostima dijete podstiče u njegovom muzičkom i cjelovitom razvoju. Može se reći kako je muzički odgoj filozofija življenja u kojoj sva djeca imaju pravo na uživanje u kvalitetnoj muzici, imaju potrebu da uče kroz muziku, razvijaju kreativnost, ali i da je pokažu u muzici i putem muzike. „Ne neko dijete, nego svako dijete ima pravo na glazbenu kulturu.“⁹⁴

⁹² Ibid.

⁹³ Izvor: <http://orpheus.hr/hr/igre-pjevanjem-predskolci-i-glazba/> (27. 11. 2020, 22 :20 h)
(https://www.google.com/search?q=molba+gljive+muhare+note&newwindow=1&rlz=1C1GCEA_enBA899BA899&sxsr=AleKk038Zhd8FoRgynEBC3jw_JEDlwpCgA:1606517716814&tbn=isch&source=iu&ictx=1&fir=mzdfEDLVyx887M%252CaCOPxz_qd76usM%252C_&vet=1&usg=AI4_kRmXMUs4UWJrwqxSSo3yBKHfhZSBg&sa=X&ved=2ahUKEwi9v9fu6KPtAhVniYsKHZw7CNOQ9QF6BAgBEAo&biw=1440&bih=789#imgrc=mzdfEDLVyx887M)

⁹⁴ Bašić, Elly. https://hr.wikipedia.org/wiki/Elly_Ba%C5%A1i%C4%87 (28. 10. 2020.)

Različite su forme dječijeg reagiranja na muziku, stvaranja i izražavanja putem muzike. Kroz muzičke aktivnosti slušanja muzike, pjevanja i sviranja, izvođenja muzičkih igara i brojalica, plesa, povezivanjem tijela i duha, djeca zadovoljavaju svoje potrebe za kretanjem, druženjem, uživanjem, stvaranjem, istraživanjem, fantaziranjem i učenjem. Dječije muzičko izražavanje i stvaranje dovodi do razvoja muzičke kreativnosti, ali i kreativnosti uopće. To će posebno doći do izražaja u podsticajnom vrtičkom okruženju jer „dobri uvjeti okoline stvaraju vrsne sposobnosti.“⁹⁵

Muzički sadržaji su od posebnog značaja u integriranim sadržajima, a veliki značaj ima odgajatelj u realizaciji i primjeni muzičkih sadržaja u integriranom poučavanju. U zavisnosti od tematskih sadržaja - muzičkih, tjelesnih i kinestetičkih, likovnih, književnih, govorno-jezičkih, matematičkih, kompetentan odgajatelj će mudro i znalački iskoristiti i napraviti kvalitetnu poveznicu sadržaja u korist djeteta, ali i kvaliteta vlastitog rada.

Važno je naglasiti da su muzički sadržaji poput ritma i metrike u direktnoj vezi s matematičkim predstavama i sposobnostima, pokretom i tjelesnim aktivnostima, što direktno ili indirektno dovodi do podsticanja govora, melodijski i harmonijski sadržaji doprinose vremenskim i prostornim predstavama i shvatanjima, usvajanju činjeničnih znanja, a posebno emocionalnom i socijalnom stanju djeteta.

Koristi kvalitetnog korištenja muzike u odgoju i obrazovanju potvrđuju potrebu za muzičkim odgojem u predškolskom odgoju i obrazovanju jer je prvenstveno u korist kvalitetnog rasta i razvoja djeteta koje je najveće bogatstvo cijelog svijeta.

POPIS SKRAĆENICA

APOSO	– Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje
bh.	– bosanskohercegovački
BiH	– Bosna i Hercegovina
FMON	– Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke
JU	– Javna ustanova
LO	– likovni odgoj
MO	– muzički odgoj
MONKS	– Ministarstvo obrazovanja, nauke i mladih Kantona Sarajevo
NTC	– Nikola Tesla Centar
njem.	– njemački
PEACH	– preschool education for all children
POO	– predškolski odgoj i obrazovanje
RG	– razvoj govora
RKUSPUKS	– Revija kulturno-umjetničkog stvaralaštva predškolskih ustanova Kantona Sarajevo

⁹⁵ Suzuki, Šinići. Odgoj s ljubavlju: klasičan pristup obrazovanju talenata. Zagreb: Centar za glazbenu poduku, 2002. str. 15.

RPMP	– razvoj početnih matematičkih pojmova
TZO	– tjelesni i zdravstveni odgoj
UO	– upoznavanje okoline

POPIS PRIMJERA

Primjer 1: Pjesma Rođendan u šumi	151
Primjer 2: Brojalica Poš'o medo u dućan.....	155
Primjer 3: Brojalica En, ten, tini.....	156
Primjer 4: Kiša, kiša.....	166
Primjer 5: Notni stan.....	167
Primjer 6: Jesenska.....	168
Primjer 7: Pjesma Molba gljive muhare	169

POPIS SHEMA

Schema 1: Oblasti/područja muzičkog odgoja/vrste muzičkih aktivnosti u radu s djecom predškolskog uzrasta	136
Schema 2: Ishodi učenja za djecu predškolskog uzrasta u oblasti muzičkog odgoja	148
Schema 3: Prijedlog integracije odgojno-obrazovnih oblasti predškolskog odgoja i obrazovanja prema razvojnim područjima u odnosu na muzički odgoj	149
Schema 4: Prijedlog povezivanja sadržaja aktivnosti slušanja muzike s drugim oblastima POO-a.....	150

POPIS SLIKA

Slika 1: JU "Djeca Sarajeva", vrtić "Slavuj", crtanje na jajčanoj podlozi na temu "Balerine" nakon slušanja muzike
Slika 2: JU "Djeca Sarajeva", vrtić "Rosica", ples "Životinjski bal", RKUS djeca iz PUKS
Slika 3: JU "Djeca Sarajeva", „Bosansko kolo“, RKUS djeca iz PUKS
Slika 4: JU "Djeca Sarajeva", vrtić "Slavuj", kolaž "Muzičke zastave"
Slika 5: JU "Djeca Sarajeva", vrtić "Slavuj", tradicijska igra s pjevanjem "Čija je ono djevojka"
Slika 6: JU "Djeca Sarajeva", vrtić "Slavuj", izvođenje brojalice elementima NTC-a
Slika 7: Orffov instrumentarij
Slika 8: Štapići ili klaves
Slika 9: Kastanjete

Slika 10: Drveni bubanj

Slika 11: Marakas ili zvečka

Slika 12: Triangl ili trokutić

Slika 13: Činele

Slika 14: Praporci

Slika 15: Def

Slika 16: Veliki bubanj

Slika 17: Mali bubanj

Slika 18: Ksilofon

Slika 19: Metalofon

Slika 20: Zvončići

Slika 21: Blok flauta

Slika 22: Timpan

Slika 23: JU "Djeca Sarajeva", Sarajevo, vrtić "Slavuj", unakrsna klasifikacija "Pronađi notu u bojama zastave"

1. LITERATURA

Domonji, Ivana. Metodika muzičkog vaspitanja u predškolskim ustanovama. Sarajevo: Svjetlost – OOUR Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1986.

Ferović, Selma. Didaktičko-metodička uputstva za upoznavanje muzičke baštine BiH. Sarajevo: Šumidisk, 1998.

Ferović, Selma. Muzika u porodičnom životu u funkciji prevencije i muzikoterapije. Muzika, časopis za muzičku kulturu, VIII, 2004, 1 (23), str. 21-28.

Ferović, Selma; Meškić, Indira. Muzička/Glazbena kultura: udžbenik za treći razred devetogodišnje osnovne škole. Sarajevo: Sarajevo-Publishing, 2011.

Gospodnetić, Heda. Metodika glazbene kulture za rad u dječjim vrtićima. Zagreb: Skripta za studente predškolskog odgoja Učiteljskog fakulteta u Zagrebu, Čakovcu i Petrinji, 2011.

Hodžić, Refik. Metodika muzike za predškolski odgoj i razrednu nastavu: priručnik za studente i nastavnike. Bihać: Grafičar, 2005.

Kamenov, Emil. Intelektualno vaspitanje kroz igru. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1997.

Kapetanović, Abida. Ritmičke igre i njihova primjena u radu s djecom predškolskog uzrasta. Naša škola, 31, 2005, str. 107-122.

Manasteriotti, Višnja. Muzički odgoj na početnom stupnju, Methodske upute za odgajatelje i nastavnike razredne nastave. Zagreb: Školska knjiga, 1982.

Mirković Radoš, Ksenija. Psihologija muzičkih sposobnosti. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1998.

Milijević, Svetozar. Brojalice u funkciji razvoja govora i govornog izražavanja. Naša škola, časopis za teoriju i praksu vaspitanja i obrazovanja, 76(1), 2015, str. 37–53.

Radočaj-Jerković, Antoaneta. Pjesma i pjevanje u razredu u općeobrazovnoj školi. Tonovi-Časopis glazbenih i plesnih pedagoga, br. 59, 27 (1), 2012, str. 32-82.

Refleksivni praktikum I. Stručne teme odgajatelja i stručnih saradnika JU „Djeca Sarajeva“ u radu s djecom ranog i predškolskog uzrasta (za internu upotrebu). Sarajevo: Bosanska knjiga, 2014.

Refleksivni praktikum II. Praktične aktivnosti odgajatelja i stručnih saradnika JU „Djeca Sarajeva“ u radu s djecom ranog i predškolskog uzrasta (za internu upotrebu). Sarajevo: Bosanska knjiga, 2014.

Refleksivni praktikum III. Stručne teme i praktične aktivnosti odgajatelja i stručnih saradnika JU „Djeca Sarajeva“ u radu sa djecom ranog uzrasta (1-3 godine) - za internu upotrebu. Sarajevo: Bosanska knjiga, 2019.

Sam, Renata. Glazbeni doživljaj u odgoju djeteta. Rijeka: Glosa, d.o.o., 1998.

Starc, Branka... [et al.]. Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi: priručnik za odgojitelje, roditelje i sve koji odgajaju djecu predškolske dobi. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2004.

Suzuki, Šinići. Odgoj s ljubavlju: klasičan pristup obrazovanju talenata. Zagreb: Centar za glazbenu poduku, 2002.

Voglar, Mira. Kako muziku približiti deci. (drugo izdanje) Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1997.

INTERNETSKE STRANICE

<https://www.youtube.com/watch?v=lt8rvzdhpw> (25. 10. 2020)

<https://www.youtube.com/watch?v=67mqFfgXh6k> (25. 10. 2020)

<https://www.youtube.com/playlist?list...> (25. 10. 2020)

https://vimeo.com/305564592?fbclid=IwAR14IIHcXpakZCBtdHFzDhyAtH_5Lea5QxCGy3WmKq-bBnS1lnGzWALU4M (25. 10. 2020)

<https://mojerazglednice.com/jezeva-kucica-branko-copic/> (25. 10. 2020)

<https://www.youtube.com/watch?v=ZMyNiO9Nob8> (20. 10. 2020)

https://www.youtube.com/watch?v=5_ShP3fiEhU (original, 19. 10. 2020)

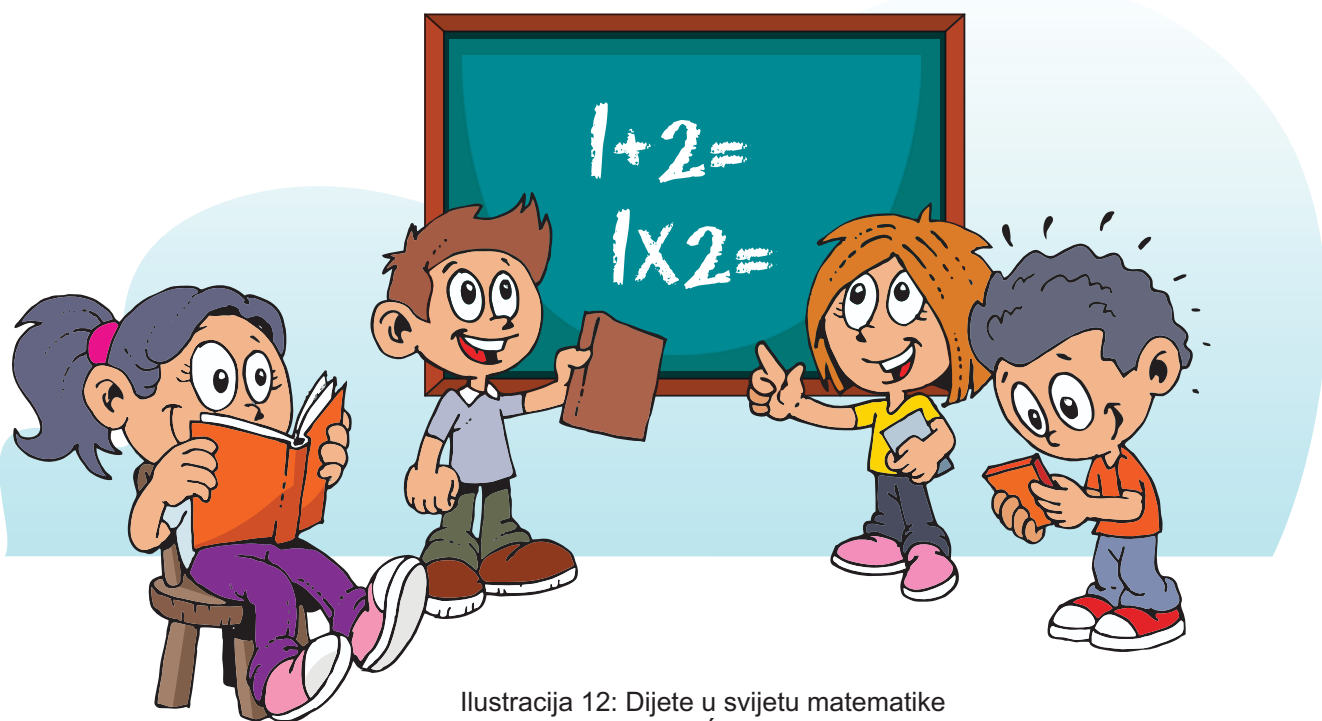
<https://razvojne.org/2020/05/30/idemo-loviti-lavove/> (1. 10. 2020)

https://hr.wikipedia.org/wiki/Elly_Ba%C5%A1i%C4%87 (28. 10. 2020)

[file:///C:/Users/User/Downloads/922363.Pjesma i pjevanje u razredu u opeobrazovnoj koli.pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/922363.Pjesma_i_pjevanje_u_razredu_u_opeobrazovnoj_koli.pdf) (27. 11. 2020)

<http://www.pjesmicezadjecu.com/mamin-kutak/predskolci-i-glazba.html> (27. 11. 2020)

<http://orpheus.hr/hr/igre-pjevanjem-predskolci-i-glazba/> (27. 11. 2020)

Ilustracija 12: Dijete u svijetu matematike
Izvor: Adnan Čelahmetović

DIO 4 – DIJETE U SVIJETU MATEMATIKE

Autori:

1. Dr. sci. Sanela Nesimović
2. Helmina Murtić, prof.
3. Prof. dr. Fatih Destović

UVOD

U predškolskom uzrastu matematika se ne izučava sistematski u okviru nekog nastavnog predmeta kao što je to slučaj u školskom uzrastu. Ona, tj. neki njeni sadržaji (još preciznije - početni matematički pojmovi) izučavaju se u svakodnevnim aktivnostima, spontano kroz dobro osmišljene igre. Razumijevanje matematičkih pojmova razvija se do nivoa intuitivnih predstava. Iako je na ovom nivou riječ o razvoju početnih matematičkih pojmova, značaj ovog učenja ne smije se minorizirati. Naprotiv, trebalo bi se razmišljati o tome počinjemo li kasno nuditi djeci mnogobrojne matematičke izazove i bi li oni određene nivoe mogli dostići mnogo brže nego što se to dosad smatralo. Dječija interesiranja treba kontinuirano pratiti, te koristiti svaku prirodnu situaciju za spontano učenje matematičkih činjenica u životnim situacijama (apsolutno prirodnom okruženju). Napomenimo da djeca do 6. godine ne mogu rješavati logičke zadatke ukoliko nisu posebno nadarena.

Sve podjele predškolske djece (npr. na mlađu, srednju, stariju grupu ili u 4. godini, u 5. godini, u 6. godini života) jesu okvirne i ne znače da svako dijete iz određene grupe ima iste potencijale. Naprotiv, grupe su homogene samo prema hronološkoj dobi, a po svim ostalim karakteristikama su itekako heterogene.

Matematički sadržaji predviđeni za učenje u predškolskom uzrastu djeci su prirodni, te ih spontano usvajaju kroz igru. Oni su integrirani s ostalim sadržajima, te se tako djeca uče da stalno istražuju, dodatno propituju, traže nove situacije...

Dijete predškolskog uzrasta svijet doživljava kao cjelinu, te se to mora poštovati u planiranju i realizaciji aktivnosti. Usvojena znanja dijete prenosi kroz razne oblasti, te tako dolazi do spontanog razvoja dječijih potencijala.

Učenje matematičkih sadržaja ne bi smio biti slučajan proces, niti usputan, već itekako mora biti kvalitetno i sistematski osmišljen i kao takav mudro upakiran u svakodnevne aktivnosti, tako da je dijete izloženo određenim, strogo izabranim podražajima, a da toga, zapravo, nije ni svjesno. Sve to moguće je postići vodeći posebno računa o konstantnoj motivaciji koja će održavati potrebnu pažnju djece na onome što se radi. Pri tome treba imati na umu da je sposobnost učenja djece vremenski uslovljena njihovom pažnjom, ali ako je učenje, zapravo, kontinuirano igranje u veselom okruženju prepunom šarenila i raznih izazova i ako se učenje dovoljan broj puta ponovi u istim, sličnim ili potpuno drugačijim okolnostima, onda će se vremensko ograničenje sigurno promijeniti.

Djeci treba omogućiti da uče otkrivanjem, rješavanjem problema, eksperimentiranjem i kroz igru. Veoma je važna uloga djeteta u skladu s njegovim sposobnostima, pri čemu ono

uočava, upoređuje, zaključuje, istražuje, eksperimentira, razvija motoriku kroz mnogobrojne grafo-motoričke vježbe.

Uloga odgajatelja je da organizira, usmjerava, podstiče i koordinira aktivnost djece. Treba kontinuirano pratiti razvoj svakog djeteta. Poželjno je da se o tim podacima uredno vodi evidencija. To se može postići pravljenom portfolija svakog djeteta. Podaci u njemu bi se redovno trebali ažurirati (obavezno navodeći datume), te pratiti ono što oni govore – napreduje li dijete kontinuirano ili ne. Tako će se imati jasan uvid u znanja, umijeća i vještine svakog djeteta.

Proces formiranja matematičkih pojmova prolazi kroz dvije faze: čulno-iskustvena i misaona. U prvoj dijete stječe opažaje i predstave, a u drugoj vrši apstrahiranje nevažnih i generaliziranje važnih svojstava (matematičko rasuđivanje o pojmu).

Jedan veoma važan zadatak početne matematike jeste da se kod djece formiraju jasni i ispravni pojmovi, jer su matematički pojmovi osnova za stjecanje matematičkih znanja i razvoja sposobnosti matematičkog mišljenja i zaključivanja.

Marcela Ravlija (nastavnica predškolskog odgoja - 22 godine staža)

(izvod iz usmjerenog intervjua)

„Četiri stvari su najbitnije za rad u vrtiću: timski rad (Trudite se da negujete finu atmosferu u kolektivu. Dijelite svoje znanje, a isto tako budite otvoreni za savjet i za učenje, ali i za dobronamjernu kritiku. Timski rad uvijek donosi bolje rezultate.), saradnja s porodicom (Gradite partnerski odnos s porodicama, kako biste zajedno pružili potrebnu podršku djetetu, prije svega u prilagođavanju, a kasnije u učenju. Roditelji svojim znanjem, hobijima, savjetima, idejama... mogu mnogo doprinijeti odgojno-obrazovnom radu.), stručno usavršavanje (Cjeloživotno učenje treba biti naš cilj. Koristiti svaku priliku za učenje i u kolektivu, ali i na svim vrstama edukacije – radionice, seminari.) i individualizacija (Svako dijete je posebno i različito. Poštujući tu činjenicu prilazite djeci s poštovanjem i nježnošću. Samo tako ćete u okruženju svoje sobe razviti djetetov puni potencijal.)”

CILJEVI I OČEKIVANI REZULTATI

Što se tiče oblasti razvoja početnih matematičkih pojmova, evidentno je da u našem govornom području postoji vrlo malo literature koja bi mogla poslužiti kao priručnik – pomoć odgajateljima pri radu. Nažalost, mnogo materijala koji su dostupni na webu obiluju materijalnim greškama, što nije ni čudno jer nisu recenzirani ili su recenzenti birani prema neodgovarajućim kriterijima (poznato je da ne postoje kriteriji da bi se nešto napravilo dostupnim na webu). Onda se takvi materijali umnožavaju i, dugoročno gledano, dolazimo do situacije da se problem i u učenju matematičkih sadržaja pojavljuju na sve nižem uzrastu djece.

Nekorektni sadržaji stvaraju pogrešne koncepcije pojmova, a to, onda, uzrokuje nemogućnost logičkog zaključivanja na starijem uzrastu. Npr. termini *kvadrat* i *kvadar* često se u vrtićkim aktivnostima koriste kao sinonimi. Kako da, onda, djeca dođu do bilo kakvih zaključaka u određenim aktivnostima ukoliko ne znaju odnose li se izazovi koji se stavljaju pred njih na lik ili na tijelo.

Cilj ovog materijala jeste da se takva pojava barem ublaži. Cilj je da se ukaže na određene zakonitosti koje se moraju poštovati ukoliko želimo da djeca u vrtićima postignu svoj maksimum. Ukoliko se shvati da je razvoj svakog pojma, pa tako i matematičkog, proces koji traje i koji mora kvalitetno biti osmišljen i vrlo vješto realiziran, onda ćemo zasigurno na nekom od sljedećih PISA istraživanja dobiti podatak da djeca koja su bila dio organiziranog, sistematskog predškolskog obrazovanja postižu bolje rezultate od onih koji nisu.

Očekuje se da će odgajatelji koji budu svoj rad kreirali prema uputama koje se nalaze u ovom priručniku voditi grupe koje sretno i spontano uče i koje neprestano teže ka novim znanjima i novim otkrićima.

Adisa Pirić (nastavnica predškolskog odgoja - 23 godine staža)

(izvod iz usmjerenog intervjua)

„Uloga odgajatelja je veoma važna u razvijanju matematskih pojmova kod djece. Djetetu se otvara novi svijet u kojem će razvijati logičko mišljenje u rješavanju različitih problema u svakodnevnim aktivnostima. Kroz igru će dijete spontano brojati, sabirati, oduzimati, mjeriti, oblikovati i povezati se sa stvarnošću koja ga okružuje. Uvažavajte životno iskustvo djeteta i povežite aktivnosti sa stvarnim problemom s kojim se dijete susreće. Osigurajte kvalitetno i poticajno okruženje u kojem dijete može razvijati matematičke kompetencije. Proučavajte što više priručnike, audio-vizuelna sredstva s kojima biste poticali

matematičku pismenost, a kroz rad s djecom usavršavajte i proširujte i njihova, ali i svoja znanja.“

Ishodi učenja za odgajatelje

Nakon završenog modula Dijete u svijetu matematike od odgajatelja se očekuje da će moći:

- kvalitetno osmisliti aktivnost iz oblasti razvoja početnih matematičkih pojmova, vodeći računa o razvojnim mogućnostima djece, te o prirodnom okruženju obogaćenom potrebnim detaljima – podražajima za spontano učenje i o motivaciji djece,
- kreirati kvalitetne didaktičke materijale potrebne za realizaciju aktivnosti, vodeći računa o individualnim razlikama djece,
- napraviti korektne radne listove za planirane aktivnosti, u kojima neće biti materijalnih grešaka i koji će djeci pružati maksimalno uživanje u njihovom popunjavanju, kao i maksimalno učenje / utvrđivanje / ponavljanje sadržaja koji su obuhvaćeni ciljem aktivnosti,
- kritički čitati literaturu u vezi s matematičkim sadržajima, tako što će uočavati nekorektne dijelove i izbjegavati ih ili korigirati tako da budu korektni.

Kao odgajatelji koji već imaju završeno formalno obrazovanje za odgajatelja i koji imaju određeno praktično iskustvo u vrtićima, smatra se da će odgajatelji s ovim vidom edukacije biti spremni ta znanja prenijeti kako u svoje vrtiće, tako i na druge odgajatelje. Ono što se od njih posebno očekuje jeste da šire pozitivan odnos među odgajateljima prema dodatnim edukacijama.

Sabina Trako (profesorica predškolskog odgoja - 25 godina staža)

(izvod iz usmjerenog intervjua)

„Svaka naučena lekcija, svaki položen ispit je još jedna pločica kojom ćete popločati svoj put do dječijeg srca. Kada tamo stignete, ponovo ćete vidjeti svoje djetinjstvo, svoje snove i mogućnosti da ih ostvarite. Družeći se s djecom, podučavajući ih, a prije svega voleći ih, možete mijenjati svijet nabolje. Sretno na tom putu, dragi studenti.“

TEORIJSKI OKVIR OBLASTI RAZVOJA POČETNIH MATEMATIČKIH POJMOVA

Matematički odgojno-obrazovni sadržaji pospješuju kognitivni razvoj ličnosti. Dijete je po svojoj prirodi veoma radoznalo biće. Zato ono stalno pita. U svemu želi aktivno učestvovati koristeći razna čula.

Neposredna okolina je neiscrpan izvor saznanja. Prvi kontakt s neposrednom okolinom dešava se putem čula dodira, okusa, mirisa, a kasnije vida i sluha. Ta prva saznanja nisu diferencirana, ni kontinuirana. Zbog toga su važni raznovrsni i mnogobrojni primjeri. Složeni simbolički sistem – jezik se postepeno razvija. Motoričke aktivnosti su veoma značajne jer su saznajne aktivnosti u ranom djetinjstvu perceptivno-manipulativnog (senzomotoričkog) karaktera. Putem senzomotoričkih aktivnosti vrši se tzv. interiorizacija praktičnih radnji, čime se postupno razvijaju mentalne sposobnosti. Dakle, kratko rečeno, mišljenju prethodi akcija. Mala djeca svoja iskustva razvijaju prema tzv. IGSZ-modelu. Prvo moraju imati iskustvo (I) s fizičkim predmetima. Zatim pomoću govora (G) opisuju to iskustvo, a pomoću slika (S) prikazuju to iskustvo. Znakovi (Z) su generalizacija iskustava.⁹⁶

Matematički pojmovi predstavljaju više forme saznanja. Početne etape njihovog razvijanja pretpostavljaju praktičnu i perceptivnu aktivnost djeteta u neposrednoj okolini. Zbog važnosti neposredne okoline, od izuzetnog značaja je da objekti predškolskih ustanova budu opremljeni na odgovarajući način. To znači da imaju odgovarajuće materijale i da su oni raspoređeni na odgovarajuća mjesta tako da dječija neposredna okolina pruža optimalne uslove i stimulanse za njihovu praktičnu (perceptivnu i manipulativnu) i misaonu aktivnost. Značaj kvaliteta i kvantiteta čulnih utisaka iz neposredne okoline je neosporan.

Piaget ističe četiri faze intelektualnog razvoja:

- 1) senzomotorna faza (od rođenja do 2. godine)
- 2) preoperaciona faza (od 2. do 7. godine)
- 3) faza konkretnih operacija (od 7. do 12. godine)
- 4) faza formalnih operacija (od 12. godine nadalje)

Prva faza je faza praktične/senzomotorne inteligencije. Odlikuju je refleksi, instinktivne radnje, motorne navike, praktično pamćenje itd. Ovaj period prethodi pojavi govora i mišljenja.

Druga faza je faza intuitivne inteligencije. Ova faza je pretpojmovna, ali je veoma značajna za formiranje pojmova, razvoj jezika. U ovoj fazi dolazi do interiorizacije praktičnih

⁹⁶ Prema Liebeck (1995)

radnji. Karakterizira je egocentrično, verbalno i intuitivno mišljenje. Dijete intuitivno rješava probleme. Vezano je za očigledno i praktično, opaža samo cjelinu, subjektivno doživljava stvarnost, nedostatak reverzibilnosti, prisutne su teškoće u dokazivanju. Važna odlika ove faze je i nedostatak konzervacije. Konzervacija količine materije javlja se između 7. i 8. godine. Konzervacija mase razvija se između 9. i 10. godine. Konzervacija zapremine razvija se između 11. i 12. godine. Konzervacija dužine javlja se između 7. i 8. godine. Konzervacija desno-lijevo razvija se u potpunosti oko 14. godine.⁹⁷

Treća faza je faza konkretnih intelektualnih operacija, faza hipotetičko-deduktivne inteligencije. Dijete je sposobno da zaključuje logički. Misao je još vezana za konkretne situacije.

Četvrta faza je faza apstraktnih intelektualnih operacija. Dijete nije više vezano za konkretno.

Period predškolskog perioda (preoperacioni period prema Piagetu) jeste najuspješniji za formiranje struktura pojmova i interesiranja, te potrebama za učenjem, a na osnovu tada stečenih iskustava grade se sva kasnija saznanja značajna za razvoj ličnosti u cjelini. Ukoliko u ovom periodu dođe do nepovoljnih utjecaja, kasniji pokušaji da se nešto ispravi uglavnom su slabo uspješni. Kao primjer navedimo svesku „s kockicama“. Vrlo rano djeca čuju taj termin i svi smo svjedoci da je to gotovo nemoguće ispraviti.

Uloga predškolskog obrazovanja je neizmjerena u pogledu podsticanja dječijeg razvoja. Razvoj je mnogo više podložan učenju nego što se generalno misli. Ipak, razvijenost mentalnih funkcija djeteta je, sigurno, jedan od limitirajućih faktora.

Predškolski odgoj i obrazovanje u okviru oblasti razvoja početnih matematičkih pojmova od izuzetnog je značaja i nudi mnogo prostora za djelovanje na tom polju.

Matematički pojam

Pod matematičkim pojmom podrazumijevamo sve one pojmove koji se izučavaju u okviru matematičkog obrazovanja, na način da se taj pojam definira u početku opisno, a poslije strogo matematički. Smatramo da nam je neki pojam poznat tek onda kad tačno znamo sve karakteristike tog pojma (tzv. sadržaj pojma) i kad znamo niže pojmove u odnosu na taj pojam (tzv. obim pojma). Npr. pojam trougao – sadržaj pojma je da je to geometrijski lik, ravanska figura, da ima tri stranice, tri vrha itd., a obim pojma su svi mogući trouglovi (jednakokraki, jednakostranični, raznostranični, pravougli, oštrogli, tupougli itd.).

⁹⁷ Prema Ćebić (2009)

Razvoj nekog matematičkog pojma dešava se u dvije faze. Prva faza je čulno iskustvena, a druga misaona. Dakle, prva je vezana za praktične aktivnosti u kojima nastaje opažaj i u kojima se stječe predstava o pojmu. U drugoj fazi se, zapravo, izgrađuje sam pojam.

Proces izgrađivanja matematičkog pojma prolazi kroz sljedeće faze⁹⁸:

- posmatranje odgovarajućih realnih predmeta,
- uočavanje važnih zajedničkih karakteristika posmatranih predmeta,
- formiranje predstava,
- imenovanje pojma,
- simboličko zapisivanje.

Naprimjer, ako izgrađujemo pojam *veliko*, onda ćemo djeci ponuditi mnogo predmeta koji će biti približno sličnih veličina, a među njima će biti i onih predmet koji će se isticati svojom osobinom da su veći u odnosu na druge. S djecom se vodi razgovor o svim predmetima, a pažljivim izborom pitanja djeca se navode da uoče osobinu predmeta koja se posebno ističe. Nakon uočavanja „velikih“ predmeta, oni se izdvajaju i razgovara se samo o njima. Tako dolazi do stvaranja predstave o pojmu *veliko*. Nakon toga pojam se može imenovati. Za svaki pojedinačni predmet se konstatira da je velik. Ukoliko se koriste radni listovi, može se crtati neka šara preko cijelog lista kao simbolički prikaz nečega što je veliko. Napomenimo da je za neku od faza potrebno da se zadaci ponove nekoliko puta. Oni mogu biti slični, ali mogu biti i različiti. Ne može se preći na sljedeću fazu dok se faza u potpunosti ne završi.

Misaone operacije

Prilikom izgradnje nekog matematičkog pojma važno je voditi računa o misaonim operacijama. To su: analiza, komparacija, sinteza, apstrakcija, identifikacija i generalizacija. Vrlo često se neka ili većina ovih operacija zanemaruje, te ne dolazi do odgovarajuće izgradnje pojma.

Naprimjer, ako izgrađujemo pojam *trougao*, onda bismo pod misaonim operacijama podrazumijevali sljedeće:

Analiza – Djeci se pokazuju razne aplikacije i slike, a najviše je onih na kojima su nacrtani trouglovi. Prave se (nacrtaju) razni skupovi. Najviše je skupova čiji su elementi trouglovi. Djeca trebaju opisati šta vide. Analizom djeca uočavaju oblik (oblik trougla), ali još ne znaju ime tog oblika.

⁹⁸ Prema Egerić, M. (2009: 17)

Komparacija – Nacrtni skupovi se međusobno upoređuju i uočavaju se skupovi trouglova.

Sinteza – Vršiti se sinteza osobina tako da se formiraju dvije grupe skupova. Jednu grupu čine skupovi trouglova, a drugu grupu ostali skupovi.

Apstrakcija – Apstrahira se samo oblik trougla, a sve ostalo se zanemaruje.

Identifikacija – Izdvajaju se svi skupovi trouglova. Uvodi se pojam trougao i pridružuje odgovarajućoj slici.

Generalizacija – Na kraju se oblik trougla uočava u okruženju na predmetima ili na slikama.

Analogno se izgrađuje i bilo koji drugi matematički pojam. To znači da u aktivnosti u kojoj se usvaja novi pojam mora biti prostora za svaku od navedenih misaonih operacija. Brzinu prelaska s jedne na drugu ne možemo nametati djeci. Ona će sama određivati tempo rada.

Prijedlog sadržaja za logičko-matematičke aktivnosti⁹⁹

U nastavku je dat prijedlog sadržaja za aktivnosti iz oblasti razvoja početnih matematičkih pojmova koji se nikako ne smiju shvatiti kao nastavni planovi i programi u školama. Oni trebaju poslužiti kao orijentir za planiranje i osmišljavanje raznih aktivnosti koje će se (isključivo) realizirati u što prirodnijem kontekstu i okruženju.

1) Logičke operacije s predmetima i pojam skupa

- Uočavanje sličnosti i razlika između objekata (u cjelini i u pogledu osobina); razlikovanje i izdvajanje pojedinih svojstava predmeta (veličina, boja, oblik, upotreba).
- Klasificiranje (grupiranje) predmeta na osnovu jednog kriterija i mijenjanje kriterija grupiranja, formiranje klasa predmeta i opisivanje zajedničkog svojstva svih članova klase; unakrsna klasifikacija (grupiranje objekata na osnovu dva kriterija).
- Redanje predmeta u rastuće i opadajuće nizove na osnovu razlika u pogledu datog svojstva (serijacija).
- Praktično formiranje skupova i utvrđivanje pripadnosti pojedinih elemenata skupa, rastavljanje i sastavljanje skupova.
- Operacija pridruživanja elemenata skupa; upoređivanje i utvrđivanje jednakosti i nejednakosti između skupova.

⁹⁹ Prema Prentović, R., Prentović, B. (2011)

- Formiranje pojmova: jednako, nejednako, manje, više.
- Serijacija (bez brojanja) na osnovu broja elemenata u skupu.

Metodičke smjernice

Skup je jedan od osnovnih¹⁰⁰ matematičkih pojmova, te se (zbog toga) ne definira. On se objašnjava, uvodi putem odgovarajućih primjera iz svakodnevnog života, kao što su: hrpa, gomila, mnogo, jato, roj i sl.

Slika 12: Hrpa ili gomila igračaka¹⁰¹

Slika 13: Mnogo jabuka¹⁰²

Slika 14: Jato ptica¹⁰³

Slika 15: Roj pčela¹⁰⁴

Riječ „skup“ u svakodnevnom životu nema isto značenje koje ima u matematici. U govornom jeziku taj termin nije precizno određen, tj. ne znamo tačno ko/šta sve čini neki skup, dok u matematici tačno znamo ko/šta su članovi nekog skupa. Skupovi iz okruženja su nešto što je djeci blisko (nije nepoznato) te lako manipuliraju pojavom takvog skupa. Upravo to je važan preduslov za izvođenje mentalnih operacija s brojevima, odnosno za formiranje pojma broja.

¹⁰⁰ Osnovni matematički pojmovi se ne definiraju. To su, naprimjer, tačka, prava, ravan, broj i skup. Svi ti pojmovi uvode se pomoću odgovarajućih modela. Vrlo često se u svakodnevnom životu ovi pojmovi poistovjećuju s nekim modelom. Naprimjer, skupom zovemo neku grupu konkretnih predmeta, te tako on postaje nešto što je vidljivo i samim tim se počne smatrati da elementi skupa ne mogu biti nešto što je imaginarno (npr. skup želja, skup pojmova i sl.). Napomenimo da se s djecom predškolskog uzrasta ne treba požurivati da se s konkretnog pređe na nešto što je misaono.

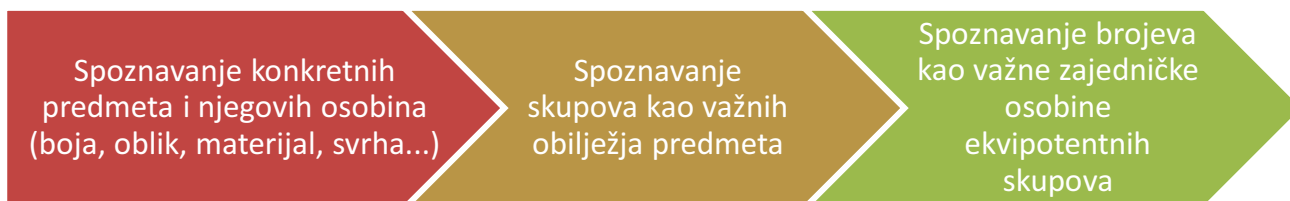
¹⁰¹ <https://www.index.hr/ljubimci/clanak/pronasla-je-preslatku-zivotiniju-medju-hrpom-starih-plisanih-igracaka-koje-je-namjeravala-baciti/1032789.aspx>

¹⁰² <https://hr2.farmlux.biz/yabloko/skolko-vesit/>

¹⁰³ <https://pticee.weebly.com/10551058104810621045-105710451051104810621045.html>

¹⁰⁴ <https://www.klix.ba/vijesti/crna-hronika/gacko-pustio-roj-pcela-na-opstinare/110722091>

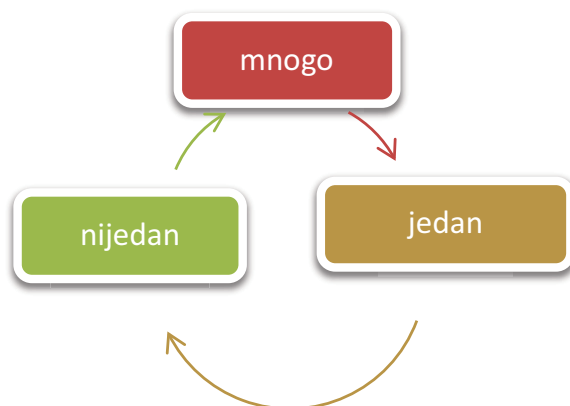
Taj proces je prikazan grafički:

Grafikon 1. Prikaz procesa shvatanja pojma skupa

O pojmu skupa možemo govoriti od 3. godine. Preporučeni redoslijed odgovarajućih primjera bi bio: sredina djeteta u vrtiću, porodica djeteta, igračke i namještaj kod kuće, razni objekti iz prirodne sredine djeteta, didaktički materijali i strukturirani didaktički materijali. Što se tiče termina koji se koriste, kreće se od prirodnih termina za skup (npr. jato, hrpa i sl.) i za element skupa (npr. dio). Kad djeca steknu izvjesna iskustva, onda se uvodi riječ „skup“. Nakon toga, pojam skupa obrazuje se misaonim putem (npr. skup djece koja nisu došla u vrtić). Dijete mora uočavati svaki element skupa, te vršiti grupiranja prema određenom kriteriju. Operacije sastavljanja i rastavljanja skupova imaju veliku obrazovnu vrijednost. Za malu djecu uočavanje i misaono izdvajanje pojedinih svojstava predmeta od samih predmeta predstavlja veliku teškoću. Zato se rade logičke vježbe izdvajanja i razlikovanja osobina predmeta, nalaženje sličnosti i razlika među predmetima, te grupiranje prema datom kriteriju. Za mlađu djecu to je imenovanje (npr. pričajmo o...). Za srednju i stariju grupu to je uočavanje sličnosti i razlika među predmetima. Prvo se uočava identičnost predmeta u vidnom polju, a onda van njega, nakon toga zajedničke osobine različitih predmeta (kreće se od manjeg broja predmeta, pa se taj broj postupno povećava), te konačno grupiranje predmeta prema nekom svojstvu (to je početna logička aktivnost). Grupiranje predmeta, pri čemu dijete misaono izdvaja datu osobinu predmeta i nju koristi kao kriterij grupiranja, u određenom smislu jeste obrazovanje skupova. Važno je da dijete shvata skup kao cjelinu, kao jedno (to postiže misaonim aktom obuhvatanja, sakupljanja). To se postiže pomoću prirodnih skupova i spoznaje da se skup predmeta sastoji od pojedinačnih predmeta. Djeca su uspješnija u percepciji pojedinačnih elemenata ako su oni poredani pravolinijski, a teže ako su kružno ili u nekoj drugoj formaciji.

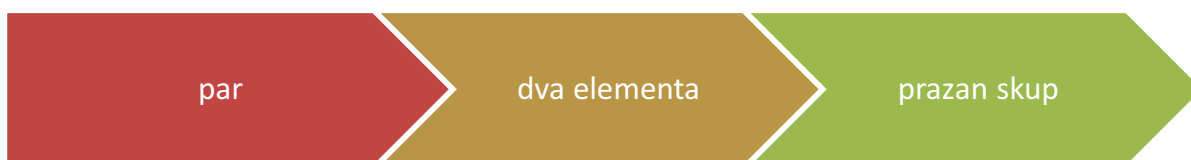
Metodički postupak usvajanja pojmova: mnogo, jedan, nijedan, trebao bi se odvijati na način kako je prikazano na sljedećem grafikonu:

Grafikon 2. Metodički postupak usvajanja pojmova: mnogo, jedan, nijedan

Od djece tražiti da zaključuju kad se skup povećava, a kad smanjuje, te da predviđaju rezultate (npr. šta treba uraditi pa da opet bude mnogo). Što su djeca manja, malobrojni su i skupovi, te moraju biti skupovi koji se percipiraju kao jedinstvo. U starijoj grupi mogu se koristiti i skupovi kod kojih se podskupovi percipiraju kao jedinstvo.

Uporedo s jedan-nijedan ide i pojam dvočlanog skupa. Metodički postupak prikazan je na sljedećem grafikonu:

Grafikon 3. Metodički postupak usvajanja pojma dvočlanog skupa

Važno je vršiti klasifikaciju (grupiranje prema datom kriteriju). Tako se obrazuje novi skup, koji je, zapravo, podskup (operacija rastavljanja). Uporedo se radi i operacija sastavljanja. Tako dolazimo do unije skupova. Termini unija i podskup se ne koriste. U starijoj grupi usložnjavaju se ranije aktivnosti. Pogodni su logički blokovi (3 boje, 2 veličine, 2 debljine, 4 oblika) za klasifikaciju. Mogu se koristiti i radni listovi (grafički prikaz). Uz klasifikaciju, rastavljanje i sastavljanje vrši se i upoređivanje dva ili više skupova. Kreće se od srednje grupe. Preporuka je da se koristi pet elemenata. To još nije mentalna radnja. Dijete procjenjuje odoka, te zato veže odgovor za raspored elemenata. U starijoj grupi već mogu vršiti spontano pridruživanje 1-1, pa se izgrađuju pojmovi više, manje, jednako, više za jedan, manje za jedan.

Onda se uvode presjek, razlika, kardinalni broj. Napomenimo da se ne uvode ovi termini. Zatim se koristi serijacija. Prave se nizovi i kolone, a dijete treba otkriti šta je u njima.

Pojam broja

- Brojanje kao posredna i uopćena operacija pridruživanja.
- Broj kao osobina jednakobrojnih skupova (uz zanemarivanje prirode i prostornog rasporeda elemenata datih skupova).
- Skup prirodnih brojeva do 10; struktura brojeva do 5, odnosno do 10; grafičko predstavljanje skupova; Uočavanje mjesta svakog broja u brojevnom nizu (brojanje po jedan unaprijed i unazad, po dva unaprijed i unazad); brojevi veći i manji za 1 i 2.

Metodičke smjernice

Zajednička karakteristika svih klasa ekvipotentnih skupova je broj. Broj je jedan od osnovnih matematičkih pojmova. Dakle, on se ne definira.¹⁰⁵

Djeca mlađa od 6 godina uglavnom mogu brojati po 1 do 10 ili do 20, pa čak i do 100, ali ne znaju po 2, po 5 ili unazad, jer je njihovo brojanje mehaničko, te je evidentno odsustvo konzervacije.

U toku predškolskog perioda dešava se proces interiorizacije brojevnog niza, te su zato neophodne očigledne aktivnosti za pravilno shvatanje odnosa među brojevima (stalno treba isticati vezu između brojevnog riječi i slikovnog prikaza odgovarajućeg skupa). Djeca uglavnom daju pogrešne odgovore jer bi morali biti sposobni da vrše tzv. uključivanje klasa, tj. rastavljanje cjeline na dijelove i da te dijelove uklope u cjelinu. Oni, kad rastave cjelinu na dijelove (npr. žuti i crveni klikeri), ne mogu više da porede razbijenu cjelinu s njenim pojedinačnim dijelovima, već dijelove porede međusobno, nezavisno od cjeline.

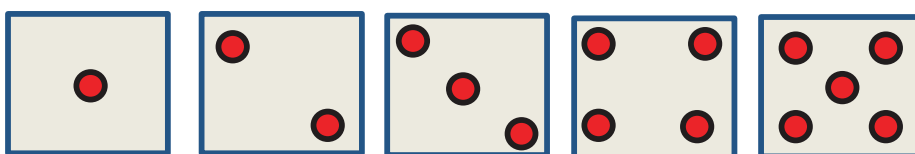
Uslovi da se nauči brojanje, ali ne mehaničko, već sa smislom, osim ovladavanja sposobnostima inkluzije klasa i serijacije, jesu i logički procesi korespondencije 1-1 i konzervacije date ekvivalencije kada se poremeti prostorni raspored skupova koji se upoređuju.

Prije formiranja pojma broja (koji je visoko apstraktan pojam) dijete treba voditi tako da prvo formira pojmove uopćeno, a zatim da formira pojam skup. Nakon toga treba formirati

¹⁰⁵ Broj kao pojam je apstraktan. Broj ne možemo uzeti u ruku i njime manipulirati. Djeci se broj uvodi kao osobina nekog skupa (kao brojnost skupa).

pojmove presjek skupova i podskup nekog skupa, a zatim pojmove unija i razlika dva skupa, a onda unija više skupova. Zatim treba formirati pojam relacije uopćeno, a posebno relacije ekvivalencije na osnovu koje će rastavljati skup na dijelove. Onda treba uočavati elementarne relacije poretka i vršiti elementarne logičke operacije nad skupovima.

Formiranje pojma broja ne počinje prebrojavanjem elemenata nekog skupa već nizom logičkih operacija nad skupovima kako bi djeca shvatila broj kao svojstvo skupa. Pri tome se mora paziti da ne dođe do poistovjećivanja prebrojavanja elemenata s brojem. Zbog toga se prvo vrše serijacije skupova.¹⁰⁶

Slika 5. Brojevne slike

Ovo su modeli brojevnih slika. Svaka sljedeća slika ima za jedan kružić više od prethodne. Svaka brojeva slika ima prepoznatljiv raspored kružića. Bez prebrojavanja koriste se prve tri, odnosno prve četiri ili prvih pet slika u zavisnosti od uzrasta djece. Nakon manipuliranja ovim slikama postepeno se svakoj pridružuje odgovarajuća brojeva riječ (jedan, dva, tri, četiri, pet). Dalje se formiraju ekvivalentni skupovi sastavljeni od različitih elemenata, a njihova jednakobrojnost provjerava se obostranom jednoznačnom korespondencijom. Zatim se formira više uzastopnih skupova i to tako da se svaki sljedeći formira od istih elemenata kao prethodni, pa se dodaje još jedan novi element. Sastavljajući tako skupove, djeca misaono uviđaju kako oni nastaju jedni iz drugih, kako je jedan uključen u drugi. Onda se uvode pojmovi prethodno i sljedeće, a kad se upoznaju cifre, onda se uvodi termin broj (do tada se govori samo skup čija se osobina zove 3).

Osnovni preduslovi za formiranje pojma broja su razvijene sposobnosti djeteta za upoređivanje skupova (pridruživanjem 1:1), shvatanje aditivnosti, formiran pojam konzervacije količine i ovladavanje inkluzijom klasa i serijacijom. Ove sposobnosti se razvijaju tokom čitavog predškolskog perioda, ali im je potrebno posvetiti dovoljno pažnje. Paralelno s ovladavanjem ovim logičkim operacijama i strukturama razvija se i sposobnost djece da utvrde broj elemenata nekog skupa. Napomenimo da mlađa djeca mogu percipirati jednočlane i dvočlane skupove i njihovu brojnost shvataju kao osobinu tog skupa (npr. 2 ili 3 točka na biciklu). Olakšavajuća okolnost je kad su elementi u nekom specifičnom rasporedu.

¹⁰⁶ Izvor: Vježbe iz Metodike razvoja matematičkih pojmova

To shvatanje u tom periodu nije pojmovno već intuitivno i zasnovano je na percepciji. Važno je vježbati da pogledom obuhvataju cijeli skup (do 5 elemenata). Počne se s dva dvočlana skupa, npr. dvije šoljice i dvije tacnice. Djeca pridruživanjem uočavaju da su 2 šoljice i 2 tacnice. Onda se doda jedna tacnica i traži se da dijete uoči čega ima više, čega manje, za koliko više, za koliko manje. Očekuje se da dijete kaže sve što je uočilo. Poželjno je i da neko dijete zaključi koliko je tacnica, a koliko šoljica. Onda se dodaje još jedna šoljica i cijeli postupak se ponavlja. Sljedeći zadatak jeste da, nakon što damo zadatak s dva dvočlana skupa, pa dodamo jedan element jednom skupu, tražimo od djece da zaključe šta trebamo uraditi pa da oni opet budu jednakobrojni. Zadatak može ići u oba smjera tako da dodajemo neki element, ali i da ga oduzimamo. Svaki put djeca iznose zaključke. Ovakva vježba doprinosi kasnijem shvatanju pojmova prethodnika i sljedbenika nekog broja. Napomenimo da ne treba žuriti s brojanjem jer ćemo onda postići da djeca mehanički nabrajaju niz naziva brojeva bez shvatanja njihovog smisla, a to će se negativno odraziti na formiranje pojma broja. Razvoj djeteta ide od praktičnih radnji prema misaonim i to treba poštovati prilikom organiziranja svih aktivnosti, te postepeno smjenjivati praktične aktivnosti misaonim.

U procesu brojanja ističu se sljedeće faze:

- dijete broji predmete pomjerajući ih,
- dijete broji predmete samo dodirujući ih,
- dijete broji predmete samo pokazivanjem prstićem na predmete,
- dijete broji predmete samo pogledom,
- dijete broji predmete u mislima.

Često se dešava da izgovaranje niza brojeva ne prati pomjerene predmete, pa se desi da je dijete izbrojalo do 7, a pomjerilo četiri predmeta. Da se tako nešto ne bi dešavalo, potrebno je niz brojeva postepeno povećavati za jedan. Prvo prebrojavaju samo 3 predmeta, onda prelaze na 4 i tako redom u skladu s uzrastom djece.

U aktivnostima se treba težiti da se oslobodimo perceptivnog. Naprimjer, tražimo predmete iste vrste, ali različite veličine. Koristiti što više različitih igara, što više raznovrsnih zadataka, osmišljavati primjere u kojima se izgrađuje niz brojeva (npr. pomoću štapića u boji).

Metodički postupak formiranja svakog konkretnog broja počinje od operacija sa skupovima. Zatim se formiraju jednakobrojni skupovi pomoću 1-1 korespondencije. Nakon toga uočavaju se skupovi s osobinama za jedan manje od broja kojeg poznaje, a onda i za jedan veće. Slijedi formiranje brojevnog niza od 1 do broja koji se upoznaje i to prvo u rastućem nizu, a zatim u opadajućem. Zatim se prezentiraju razni zadaci u kojima se identificiraju

skupovi koji su sadržani u skupu s kojim se upoznaju. Na kraju dolazi brojanje (koriste se i glavni i redni brojevi).

Napomenimo da se sve aktivnosti povezane s brojevima i brojanjem mogu osmisliti i uočiti u gotovo svim situacijama.

Struktura prostora

- Poznavanje položaja predmeta u odnosu na sebe (lijevo, desno, u sredini, ispred, iza, gore, dolje, ispod, iznad, pored i sl.).
- Shvatanje položaja predmeta i prostora nezavisno od sebe (u, na, unutar, izvan, duž predmeta, na granici, preko, ispred, iza, pored, naokolo, između, dotiču se, sijeku se, obilaze se i sl.).

Metodičke smjernice

Uspješnost u ovladavanju pojmovima u vezi s prostornim relacijama utječe na uspješnost čitanja grafičkog prikaza. Sposobnost opažanja prostora i prostornih odnosa razvija se postupno. U taj proces uključena su sva dječija čula. Posebno je važan dodir. Dijete često koristi svoju desnu ili lijevu ruku da bi identificiralo da se nešto nalazi desno ili lijevo. Pri tome često napravi neki gest odgovarajućom rukom (npr. pomjeri je). Dakle, dijete određuje položaj nekog predmeta u odnosu na samog sebe. To znači da dijete predškolskog uzrasta ne može utvrditi šta je desno za nekog druga koji stoji nasuprot njega. Bez obzira na to što dijete nije sposobno za decentralizaciju, ipak je potrebno osmišljavati aktivnosti u vezi s prostornim relacijama. Kada se radi o udaljenosti, dijete koristi neprecizne termine: daleko, blizu i sl. Nije sposobno da procjenjuje udaljenost jer se često vodi subjektivnim osjećanjima prema predmetu čiju udaljenost procjenjuje. Dijete će često za bliži predmet reći i da je veći. Da bi djeca pravilno koristila pojmove, za prostorne relacije potrebno ih je konstantno ponavljati u raznim situacijama kako bi dijete vidjelo gdje i kako se određene relacije upotrebljavaju. Treba se voditi principom postupnosti te ići od bližeg ka daljem. Suprotne prostorne relacije trebale bi se izgrađivati istovremeno (gore-dolje, naprijed-nazad, ispred-iza, iznad-ispod, lijevo-desno). Ovdje je važno još naglasiti da će dijete sve navedene relacije posmatrati u odnosu na sebe, te da se proces decentralizacije dešava postupno. Zbog toga treba biti veoma pažljiv u izboru primjera. Naprimjer, *ispred mace* je korektan primjer, ali *ispred lopte* nije, jer lopta nema obilježja koja bi odredila strane predmeta, te će odgovor biti različit idući od djeteta do djeteta. Primjer kutije je primjer u kojem možemo imati i korektne i nekorektne situacije. Naprimjer, *na kutiji* je vrlo jasno, međutim *porod kutije* nije. Za prostorne relacije primjereno je koristiti i odgovarajuće radne listove, ali također strogo voditi računa da se ne koriste nekorektni primjeri

(npr. često se može vidjeti na radnim listovima kuća i od djece se traže da uoče nešto ispred, a nešto iza kuće: šta bi bilo ispred, a šta iza kuće?).

Strukturiranje vremena

- Orijentacija u vremenu na osnovu orijentira: iz svakodnevnog života (obroci, spavanje, ustajanje, jutro, vikend, aktivnosti režima dana u dječijem vrtiću i sl.) i objektivnih pokazatelja (pješčani sat, isticanje vode kroz malu rupu na konzervi, sagorijevanje svijeće, metronom).
- Uočavanje vremenskih odnosa: simultanosti, sukcesivnosti, ciklusa i procesa na pojavama i događajima iz svakodnevnog života, društvene i prirodne sredine.

Metodičke smjernice

Za djecu predškolskog uzrasta vrijeme je nešto što je vrlo apstraktno. Međutim, zbog izuzetne važnosti vremenskih relacija neophodno je da i one nađu svoje mjesto u okviru dječijih aktivnosti. Poznato je da djeca ne mogu odrediti položaj određenog događaja u vremenu, pa često kažu, naprimjer, da su sutra jeli. Također, djeca pogrešno percipiraju trajanje određenog događaja pa za njih lijepi događaji uglavnom kraće traju. Djeca prvo koriste termine povezane sa sadašnjosti, onda s budućnosti, a nakon toga s prošlosti.

Djeca ne mogu čulno doživjeti vrijeme. Posebno ih zbunjuje promjenljivost vremenskih određenja. Naprimjer, ono što je danas, postaje jučer i sl. Iskustvo je ovdje presudan faktor. Tako djeca relativno rano shvate vremenske odrednice koje se stalno ponavljaju (jutro, dan, večer, noć). Poželjno je da se koriste orijentiri iz svakodnevnog života (obroci, spavanje...). U dječijim igrama se može tražiti da konstatiraju da je neko brže završio određeni zadatak ili sporije ili istovremeno. Dešavanja treba hronološki redati (prvo ustanemo, peremo zube, oblačimo se...).

Geometrijski oblici

- Uočavanje i imenovanje objekata iz neposredne okoline koji imaju oblik kocke, lopte, kvadrata, kruga, kvadra, pravougaonika, piramide, trougla, valjka, elipse, trapeza i sl. uz zanemarivanje njihovih ostalih osobina.

Metodičke smjernice

Osnovni geometrijski pojmovi su tačka, prava i ravan i oni se ne definiraju. Geometrijske figure dijele se na ravanske (kvadrat, pravougaonik, trougao, krug) i prostorne (lopta, kocka, valjak, piramida, kvadar, kupa). Sve su to skupovi tačaka. Ako te pojmove posmatramo čisto matematički, oni su veoma apstraktni. U radu s djecom koristimo njihove modele i samim tim ublažavamo njihovu apstraktnost, ali moramo voditi računa da djeca ne poistovjete npr. pojam kocke s modelom kocke koji se nalazi na nekoj polici. Također se mora paziti da se likovima ne pridruži svojstvo treće dimenzije. Da do tako nečega ne bi došlo, vrlo je važno koristiti što raznovrsnije primjere, različito zahtjevne zadatke, te stalno mijenjati osobine koje korišteni modeli imaju (boju, sastav, veličinu i sl.). Rad s likovima bi se trebao realizirati na papirima bez zadataka u kojima bi se ti modeli izrezali i demonstrirali kao određeni lik (izrezivanjem se lik izdvaja iz ravni čiji je bio dio i postaje trodimenzionalan, tj. prestaje biti lik). Dodiranjem dlana može se ukazati na površ koja ima određeni oblik. Od djece se očekuje da uočavaju određene oblike, te da ih međusobno razlikuju, a da zanemaruju ostale osobine. Uvode se sljedećim redom: lopta, kocka, krug, kvadrat, pravougaonik, kvadar, trougao, valjak, piramida, kupa. U aktivnostima u kojima se razvijaju geometrijski pojmovi važno je da bude uključeno čulo dodira – djeca trebaju opipavati modele, istraživati njihova svojstva pomoću dodira i pogleda, te kroz razne manipulacije tim predmetima (tako će npr. zaključiti da se može kotrljati). Za određeni model za koji dijete utvrdi da se može npr. kotrljati, važno je da dijete zaključi kako ima oblu stranu i da se zato kotrlja. Dakle, važno obilježje je povezano sa stranom, a ne s mogućnosti kotrljanja. Napomenimo da dijete predškolskog uzrasta doživljava predmete kao cjeline i da nije u stanju da posmatra sastavne dijelove tog predmeta.

U razvoju shvatanja oblika predmeta postoji nekoliko faza¹⁰⁷:

- 1) Identificiranje oblika predmeta sa samim predmetom; tu su najčešće djeca od 3. do 4. godine.
- 2) Početak izdvajanja oblika, kao jednog od važnih svojstava predmeta (početak apstrahiranja forme); to je kraj srednjeg i početak predškolskog uzrasta; prelazi se iz perceptivno-praktične na perceptivno-predstavnu fazu.
- 3) Faza vizuelne analize forme; period između 6. i 7. godine.

Iako su geometrijski likovi jednostavniji od geometrijskih tijela, djeci su bliža geometrijska tijela. Važno je da u aktivnostima djeca imaju vizuelni, taktilni i motorički aspekt. Naglasimo da to što se predmeti oblika lopte mogu kotrljati nije povezano sa samim određenjem pojma, te je

¹⁰⁷ Prema Prentović, R., Prentović, B. (2011)

zbog toga potrebno paziti da u aktivnostima ima zadataka koji taj pojam određuju. Mogu se davati zadaci s jasnim kontrastom, npr. da se porede modeli lopte i kocke, te se na njima može zaključiti jesu li obli ili rogljasti. Uz pomoć otiskivanja, naprimjer, jedne strane kocke, dolazimo do novog pojma *kvadrata*. Tim otiskom može se manipulirati na razne načine. Mogu svaku stranu kocke stavljati u taj otisak. Može se izrezati, pa naslanjati na svaku stranu. Može se izrezati 6 kvadrata, pa ih zalijepiti na svaku stranu kocke. Tako Dobrić (1981) preporučuje da djeca uočavaju podudarnost figura. Kružni oblik upoznaju manipuliranjem raznim kružnim oblicima (npr. dugmićima). Djeca prstićem trebaju prelaziti po ivicama neke figure te tako „osjetiti“ njen oblik. Također trebaju u zraku crtati sve oblike koje upoznaju. Izrezane oblike mogu koristiti na radnim listovima tako da modeliraju određeni predmet (npr. prave kuću od pravougaonih i trougaonih oblika).

Osim spomenutih figura, u starijoj grupi mogu se početi razvijati pojmovi *prave/ravne i krive/zakrivljene linije*. Najbolje je početi konopcem pomoću kojeg će se demonstrirati položaji pravo i krivo. Djeca mogu zatezati i opuštati konopac. Zatim se određeni konopac može natopiti nekom bojom i nasloniti na papir tako da bude zategnut, a drugi put da bude opušten, te da na papiru djeca dobiju pravu i zakrivljenu linju. O svemu treba razgovarati s djecom te ih konstantno navoditi na određene zaključke dobro osmišljenim pitanjima. Djeci se mogu dati i razni predmeti gdje će prstićem pokazati ravne ili zakrivljene ivice. Mogu se napraviti i radni listovi na kojima će određenu vrstu linije obojiti određenom bojom.

Proporcionalno uzrastu djece potrebno je i usložnjavati zadatke koji se stavljaju kao izazov pred njih. Određen stepen složenosti postiže se i povećavanjem broja predmeta koji se stavljaju pred djecu. U starijoj grupi može se vršiti klasifikacija određenih predmeta prema datom obliku. Najviše što možemo očekivati jeste da dijete na crtežu nekih predmeta ili na samim predmetima uočava određene oblike. Dijete će biti sposobno za tako nešto tek kad počne raščlanjivati predmet. Važni zadaci su zadaci sastavljanja – od datih figura trebaju modelirati neku određenu figuru (npr. od dva trougaona oblika trebaju modelirati kvadratni).

Veličine i mjerenja

- Prostorne dimenzije: po suprotnosti (malo-veliko, dugačko-kratko, visoko-nisko, široko-usko, duboko-plitko, lako-teško), po gradaciji (malo-manje-najmanje, kratko-kraće-najkraće, usko-uže-najuže, nisko-niže-najniže, plitko-pliće-najpliće, lako-lakše-najlakše i prema suprotnim dimenzijama).
- Veličine: dužina, masa, zapremina, njihovo mjerenje i jedinice mjere: metar, kilogram i litar.

- Vrijeme kao veličina, njegovo mjerenje i jedinice mjere: sat, dan, sedmica, mjesec, godina (godišnja doba).
- Materijalne vrijednosti kao veličine: trampa, pogađanje, prodaja, kupovina, novac, plaćanje, zajam, dug i sl.

Metodičke smjernice

Djeca relativno rano uočavaju razne veličine. Počinje se prvo elementarnim relacijama (npr. veliko-malo) vršeci poređenja (može biti i jednako). Zatim se formiraju pojmovi prema suprotnostima, pa po gradaciji. Poređenja se najčešće vrše odoka. Zato je potrebno vršiti razna manipuliranja. Što su djeca manja, to razlike među predmetima prema nekoj osobini moraju biti izraženije, a ostale osobine trebaju biti zanemarljive (neupadljive, neuočljive). Što su djeca starija, to razlike mogu biti manje, a čak su dozvoljeni i tzv. šumovi. U ovom slučaju to bi bile druge osobine predmeta po kojima se oni, također, mogu razlikovati. U zadacima koristiti serijaciju po određenom svojstvu. U starijim grupama može se koristiti i unakrsna serijacija. Mjerenje zauzima važno mjesto u intelektualnom razvoju djece. Djeca prvo trebaju posredno mjeriti (upoređuju dva predmeta, naprimjer, po dužini tako što prislone jedan predmet uz drugi poravnavajući jedan kraj). Nakon toga mogu mjeriti pomoću nekog štapića ili nečeg sličnog. Onda se razgovara o tome šta se mjerilo i koji su rezultat mjerenja dobili. Kao rezultat mjerenja mogu se koristiti razni sitni predmeti (npr. klikeri). Za svaku izmjerenu dužinu treba pomjeriti po jedan kliker. Osim dužine, može se mjeriti i zapremina. Djeca mogu mjeriti zapreminu tečnosti pomoću neke šoljice, a rezultate mjerenja označavati kao u slučaju mjerenja dužine. Konzervacija zapremine ne dešava se u predškolskom uzrastu. Kada se radi o masi, može se napraviti vaga s dva tasa i tako upoređivati po dva predmeta (ili više manjih predmeta). Što se tiče mjernih jedinica, poželjno je da se i oni spominju u okviru aktivnosti, a od djece se očekuje samo da znaju koju jedinicu pridružuju kojoj veličini, tj. da znaju šta se čime mjeri. Za to su pogodni zadaci u koji će se djeci ponuditi, naprimjer, flaša i reći da na stolu uoče šta se sve može izmjeriti pomoću te flaše (sto se prethodno pripremi), a zatim se može preći na pitanja šta bi se moglo izmjeriti pomoću te flaše. U dječije aktivnosti može se uvesti i novac. U mlađoj grupi mogu se koristiti papiri izrezani u obliku novčanica. Na njima se mogu napisati brojevi koji odgovaraju apoenima naših novčanica. Djeca mlađe grupe ne mogu percipirati te brojeve kao vrijednost, ali mogu uočiti da se razlikuju. Za starije grupe mogu se odštampati novčanice kako bi aktivnosti bile što realističnije. Kovanice se mogu oslikavati na papirima tako što se kovanica stavi ispod papira i onda se olovkom šara preko nje. Tako će ostati slika kovanice. Onda se te slike mogu izrezati i dobit će se i kovanice za igranje.

NAJNOVIJA ISTRAŽIVANJA U OKVIRU OBLASTI RAZVOJA POČETNIH MATEMATIČKIH POJMOVA

Kada se radi o istraživanjima u okviru oblasti razvoja početnih matematičkih pojmova, u novije vrijeme sve je više radova koji istražuju određene teme u vezi s tom oblasti. Uglavnom većina autora tih radova koristi već poznate rezultate istraživanja (kao što su, naprimjer, istraživanja Piageta, Brunnera i sl.). Detaljnije o njihovim istraživanjima može se pročitati u Dobrić (1981), Egerić (2009), Pijaže i Inhelder (1978) itd. Njihovi rezultati se i danas koriste u radu i predstavljaju osnov za dalja istraživanja.

Ono što je pohvalno jeste činjenica da se sve veći broj mladih ljudi odlučuje za istraživanja i time daju značajan doprinos razvoju ove oblasti. Neki od tih radova mogu se pogledati na linkovima iz Priloga 1. Naglasimo da su to samo neki od radova i da su oni izabrani metodom slučajnog izbora. Sve što se tamo nalazi, poželjno je kritički analizirati.

Osim za potrebe izrade diplomskih i završnih radova koji podrazmijevaju i teorijska i praktična istraživanja, i sami odgajatelji neprestano vrše ista istraživanja kako bi osmislili što kreativnije aktivnosti s djecom i roditeljima. Nerijetko se organiziraju razni projekti u vezi s učenjem matematičkih sadržaja. Jedan od takvih projekata je projekat *Kako djeca uče matematiku*. Tema projekta je kako djeca uče matematiku, a cilj je pobuditi dječiju znatiželju za matematikom u svijetu oko nas, usvojiti početne matematičke pojmove, te im omogućiti da nauče pronalaziti različite načine rješavanja matematičkih problema. Kao istraživački zadaci navedeni su:

- stjecanje spoznaje o predmatematičkim vještinama (odnosi u prostoru, odnosi predmeta, svojstva predmeta);
- stjecanje spoznaje o brojevima i slovima, geometriji i mjerenju;
- razvijanje logičkog razmišljanja rješavanjem matematičkih zadataka;
- razvijanje sposobnosti za samostalan rad;
- dodatno proširivanje predviđenih predškolskih sadržaja novim matematičkim znanjima.

O samom projektu više se može pročitati na linku iz Priloga 2.

Projekata ima mnogo. Neki projekti su dio većih. Naprimjer, projekat *Vrtić kao dječja kuća*, a njegov sastavni dio je projekat *Matematika*. Informacije o tome šta su ti projekti, kako se realiziraju u praksi i sl. mogu se naći na linkovima koji se nalaze u Prilogu 3.

Napomenimo da su ovo samo neki od projekata koji se realiziraju u vrtićima.

Osim takvih projekata u dječijim vrtićima realiziraju se i tzv. *Večeri matematike*, u kojima i djeca i roditelji zasigurno uživaju. Više o tim idejama dostupno je na linkovima iz Priloga 4.

Osim ovih „velikih” događaja od izuzetnog značaja su nam i svakodnevne aktivnosti u vrtićima za koje se odgajatelji stalno moraju pripremati. Primjera dobre prakse ima mnogo. Neki od njih su dostupni na linkovima koji se nalaze u Prilogu 5.

Ono što, također, može biti veoma korisno budućim i sadašnjim odgajateljima jesu već gotovi materijali koji bi se mogli koristiti takvi kakvi jesu ili uz određene modifikacije. Primjeri takvih materijala nalaze se na linkovima iz Priloga 6.

Osim njih može se koristiti i *Zbirka igara i aktivnosti* (Prilog 7), a preporuka je da se pročita knjiga *Kladim se da možeš* (Prilog 8).

Za metodičko oblikovanje aktivnosti u integriranom predškolskom kurikulumu može se iskoristiti materijal dostupan na web-stranici koja se nalazi u Prilogu 9.

Dakle, u prethodnom tekstu dato je mnogo linkova koji po raznovrsnosti svojih sadržaja mogu zaista biti od velike koristi svima onima koji su na bilo koji način u dodiru s razvojem početnih matematičkih pojmova i generalno s početnom matematikom. U okviru predloženih materijala ne želi se nikome dati prednost. Njihova svrha je da onog ko ih bude čitao motiviraju za dalji rad zasnovan na kvalitetu i kontinuitetu, kako u radu, tako i u stalnom usavršavanju.

Svi oni koji na određeni način učestvuju u odgoju i obrazovanju djece ne bi trebali svoj rad svesti na samu realizaciju aktivnosti ili časova. Potrebno je stalno unositi inovacije i pratiti najnovija istraživanja i rezultate tih istraživanja, te svoj rad uskladiti s njima. Ako želimo da postignemo najveći mogući razvoj djece u svakom pogledu, onda im i mi sami moramo ponuditi što više izazova. Bez obzira na ishode, djeca će prepoznati i osjetiti uloženi trud, posvećenost poslu, ljubav prema njima i sigurno će uzvratiti na najbolji mogući način. Napomenimo da najbolji mogući način ne podrazumijeva uvijek one ishode koje mi očekujemo. Ne zaboravimo da su oni djeca i da svijet u njihovim očima ne izgleda jednako kao svijet u našim.

Alma Neimarlija (profesorica predškolskog odgoja - 22 godine staža)

(izvod iz usmjerenog intervjua)

„Odgajanje djece, rad s djecom trebalo bi da bude svakom roditelju/odgajatelju najvažnija stvar u životu ili poslu. Sve odrasle osobe su najprije bili djeca, ali se malo njih toga sjeća. Svakom roditelju/odgajatelju je teže odgovoriti na pojedina pitanja djeteta nego znanstvenika. Stoga ... u dječijim srcima i dječijim glavicama potrebno je pet pohvala da izbrišu jednu kritiku. Ne kritizirajmo ih ako nešto ne naprave ili ne urade, dok ih uzimamo

zdravo za gotovo kad su dobri. Hvalite, hvalite svoju djecu kad god za to imate priliku i ona će cvjetati.“

ISHODI UČENJA ZA DJECU

Posmatranjem i dokumentiranjem dječijeg napretka može se pratiti ostvarenje ishoda u cjelini. Na osnovu evaluacije napretka planiraju se naredne aktivnosti i strategije. Za svaki očekivani ishod postoje brojne mogućnosti igara i učećih aktivnosti, koje se planiraju u odnosu na konkretnu odgojnu grupu. Napomenimo da se ishodi ne moraju ostvariti u toku samo jedne aktivnosti. Razvoj bilo kojeg pojma je proces, a proces traje određen period, što znači da će se navedeni ishodi odnositi na više aktivnosti.

Djeca koja budu dio odgojne grupe u šestoj godini života u kojoj se bude radilo prema uputama iz priručnika će¹⁰⁸:

- razlikovati veće, manje, jednako, najveće i najmanje;
- razlikovati više i niže;
- razlikovati debelo i tanko;
- razlikovati duže, kraće, najduže i najkraće;
- razlikovati uže i šire;
- orijentirati se ispred-između-iza;
- orijentirati se iznad-ispod;
- orijentirati se u, na i izvan;
- orijentirati se lijevo i desno;
- znati da stane u linijski i kružni niz i dvored;
- kretati se na različite načine;
- poznavati jединicu za mjerenje dužine – metar;
- mjeriti metrom;
- poznavati jединicu za mjerenje zapremine – litar;
- mjeriti litrom;
- poznavati jединicu za mjerenja mase – kilogram;
- masu mjeriti kilogramom;
- razlikovati dijelove dana: dan-noć, jutro-podne-večer;

¹⁰⁸ Malešević, D., Vlahović, D., Vrbaški, Đ. (2009: 31-32) navedene ishode autori preporučuju za godišnje ishode iz matematike

- razlikovati kojom se mjernom jedinicom šta mjeri;
- razlikovati krivu i pravu liniju, otvorenu i zatvorenu liniju;
- razlikovati unutrašnju i vanjsku oblast;
- određivati unutra, izvan i na liniji;
- imenovati geometrijsko tijelo loptu;
- imenovati geometrijsko tijelo kocku;
- imenovati geometrijsko tijelo valjak;
- imenovati geometrijsko tijelo kvadar;
- razlikovati geometrijske oblike krug, kvadrat, trougao i pravougaonik;
- razlikovati cjelinu i dio;
- razlikovati dio određene cjeline;
- prepoznavati predmete na osnovu dva svojstva – boje i veličine;
- znati pojam skupa;
- znati pojam člana skupa;
- razlikovati članove koji pripadaju od onih koji ne pripadaju datom skupu;
- pridruživati članove jednog članovima drugog skupa;
- znati jednakobrojne i nejednakobrojne skupove;
- brojnost skupa predstavljati tačkama;
- znati brojeve 1, 2 i 3, brojati do 3 i unazad;
- znati brojeve 4 i 5, brojati do 5 i unazad;
- znati redne brojeve do pet;
- poznavati nulu;
- znati broj 6, brojati do 6 i unazad;
- znati broj 7, brojati do 7 i unazad;
- znati broj 8, brojati do 8 i unazad;
- znati broj 9, brojati do 9 i unazad;
- znati broj 10, brojati do 10 i unazad;
- razlikovati novčanice/kovanice od 1, 2, 5 i 10 KM.

Napomenimo da su prethodno navedena očekivanja data kao primjeri koji bi služili odgajateljima u planiranju.

Kako postići navedene ishode učenja

Da bi se mogli postići ishodi, važno je kreirati poticajno okruženje, te predvidjeti dovoljno vremena za realizaciju osmišljenih aktivnosti i situacija koje rezultiraju novim, ali i ponovljenim iskustvima. Veoma je važno da se osim kvalitetnog plana rada kvalitetno osmisle i aktivnosti.

Uobičajena praksa je da se za te aktivnosti pišu pripreme, koje bi trebale sadržavati sve važne segmente planirane aktivnosti. Dakle, osim općih podataka, priprema bi trebala sadržavati jasno prezentiran tok aktivnosti koji se najčešće dijeli na uvodni, glavni i završni dio. Uvodni dio bi trebao biti motivacijski i zainteresirati djecu za ono što slijedi. U glavnom dijelu se uvode novi pojmovi, utvrđuju već uvedeni ili se provjerava njihova naučenost. U završnom dijelu bi se trebalo sumirati šta se to radilo u toku aktivnosti, te nakon tog preći u centre. Centri se trebaju pažljivo kreirati. Nijedan centar ne bi trebao biti „reda radi”. Dakle, svaki centar treba sadržavati određen stepen onoga što se učilo u okviru aktivnosti. Rad u centrima bi trebao biti neki vid ponavljanja/utvrđivanja naučenog (evaluacija).

Broj centara može varirati od aktivnosti do aktivnosti, ali obavezno svako dijete mora imati mogućnost da može pristupiti nekom centru. Nekada djeca mogu sama birati centre, a nekad im se može i nametnuti (nenametljivo). Napomenimo da centri moraju biti funkcionalni.

Sve što se radi u centrima treba biti sastavni dio pisane pripreme. Mogu se koristiti slike, opisi, skice. Sve to treba se (obavezno) naći u priložima pripreme.

Na kraju svake pripreme bilo bi dobro da se navede kratak osvrt na realiziranu aktivnost. Taj komentar može pomoći prilikom ponovne realizacije iste aktivnosti ili njene modifikacije.

U nastavku se nalaze primjeri pisanih priprema za sve tri odgojne grupe koje mogu poslužiti kao model¹⁰⁹ za pisanje priprema iz oblasti razvoja početnih matematičkih pojmova.

Primjeri aktivnosti

Pisane pripreme iz oblasti razvoja početnih matematičkih pojmova

Aktivnost 1 Lopta

Cilj aktivnosti:

Usvojiti pojam lopte

Uzrasna grupa:

Djeca u 4. godini života

¹⁰⁹ Iz praktičnih razloga navedeni su samo najvažniji detalji za aktivnost.

Odgojno-obrazovni zadaci:

Razvijati pojam oble geometrijske figure – lopte, uočavati najvažnije karakteristike modela lopte, razvijati sposobnost uočavanja predmeta oblika lopte, razvijati osjećaj za simetriju...

Metode rada:

Metoda razgovora, metoda ilustracije i demonstracije, igra

Oblici rada:

Frontalni, individualni, grupni

Sredstva rada:

Lutka – lopta, razni predmeti oblika lopte, radni listovi, kutija, razne lopte za igranje

Druge odgojno-obrazovne oblasti s kojima postoji korelacija:

Razvoj govora, upoznavanje okoline, tjelesni odgoj

PLAN USMJERENE AKTIVNOSTI

Uvodni dio (motivacija) – traje 5 minuta

Glavni dio (upoznavanje s novim pojmom) – traje 15 minuta

Završni dio (povratne informacije) – traje 10 minuta

TOK AKTIVNOSTI

Uvodni dio

Aktivnost počinje pričom koju priča lutka (dječija lopta na kojoj su nacrtane oči, nos i usta, veseli izraz lica).¹¹⁰

Slika 6. Lopta

Lopta: Dobar dan, djeco! Kako ste jutros? Došla u vaš vrtić da se upoznamo. Znae li ko sam ja? Pogledajte kako izgledam sa svih strana. Moje ime je Lopta. Živim u gradu koji se zove Loptograd. Tamo se stalno igram i pjevam sa svojim drugarima. Hoćete li da vam pokažem kako?

(Lopta skakuće – hop, hop, hop; lopta se kotrlja – vooouuuu)

Lopta: Hajdemo zajedno skakutati!

¹¹⁰ <http://rs.n1info.com/SciTech/a33473/Zbog-smajlija-dobila-racun-od-1.600-evra.html>

(Svi govore hop, hop.)

Lopta: Hajdemo se sada kotrljati!

(Odgajatelj pusti loptu da se kotrlja)

Odgajatelj: Zašto se mi ne možemo kotrljati kao lopta? Zašto je njoj to tako lako, a nama nije? Šta vi mislite?

Glavni dio

Lopta: Sviđa li vam se moja igra? Koje igre vi volite igrati? Znae, drugari, ja se mnooogooo volim kotrljati i skakutati.

Odgajatelj: Hajdemo sada svi zajedno pronaći svoje lopte i ovdje, u našem vrtiću, napravimo svoj Loptograd.

(Djeca traže lopte u prostoriji, a one su prethodno pripremljene za svako dijete)

Odgajatelj: Hajdemo sada svi uzeti po jedan flomaster i na svojim loptama nacrtati dva oka i jedan mali nos i jedan veeeeliki osmijeh. Evo ovako:

Ilustracija 1. Vesela lopta¹¹¹

Odgajatelj: Jesu li naše lopte vesele? Jesmo li i mi veseli? Idemo se igrati! Uzmite svoju loptu i stanite u red. Onaj koga prozovem, izaći će ovdje i pokazati kako lopta skakuće i kako se kotrlja.

(Igra traje nekoliko minuta. Nekoliko djece uporedo može izvoditi ovu aktivnost, ali tako da svi imaju dovoljno prostora za njeno izvođenje.)

Odgajatelj: Idemo sad svi podići svoje nove drugare visoko u zrak i reći: „Ovo je lopta.“ (Dok odgajatelj govori, uporedo to i demonstrira.)

Lopta: Drugari moji, znate li da ja imam mnogo rođaka ovdje u vašem gradu? Imamo isti oblik. Pogledajte!

(Odgajatelj vadi jedan po jedan predmet i pokazuje ga sa svih strana te govori djeci kako se on zove i da ima oblik lopte, a djeca ponavljaju horski.)¹¹²

¹¹¹ Izvor: Vježbe iz Metodike razvoja matematičkih pojmova

¹¹² <https://alternativa-za-vas.com/index.php/clanak/article/naranja>
<https://www.delimano.ba/clanci/marmelada-od-jabuka-i-karamele>
<https://www.agroklub.ba/sortna-lista/povrce/paradajz-169/>
<https://slonko.hr/p/lopta-mekana-sport-64cm/>
<https://www.mreza-mira.net/vijesti/razno/znate-li-kako-je-nastao-snjesko-bjelic/>

Slika 7. Narandža, jabuka, paradajz, lopta, snješko, balon, ukrasna kugla

Završni dio

Odgajatelj: Koga smo mi to danas upoznali?

(Dok to govori, u ruci drži loptu.)

Lopta: Kako se zove grad iz kojeg dolazim? Kako se zove vaš grad?

Odgajatelj: Kako vi prepoznajete oblik lopte? Šta sve ima oblik lopte?

Centri

Centar 1: Staviti u košaru sve ono što ima oblik lopte.¹¹³

Slika 8. Narandža, paradajz, jabuka, lopta, kamion, balon, teniska loptica, trešnja, ukrasna kugla, lutka, kutija

<https://www.lemma.lv/lv/lateksa-baloni/4912-apalas-formas-liels-lateksa-balons-sarkana-krasa-90cm-pastelis-1-gab-4751027.html>

<https://www.demetra.rs/index.php/porodica/ureenje-doma/436-ukrasi-za-jelku?showall=1>

¹¹³ <https://alternativa-za-vas.com/index.php/clanak/article/naranca>

<https://www.agroklub.ba/sortna-lista/povrce/paradajz-169/>

<https://www.delimano.ba/clanci/marmelada-od-jabuka-i-karamele>

<https://slonko.hr/p/lopta-mekana-sport-64cm/>

<https://www.okov.me/mn/basta-odmor/program-za-djecu/igracke-alati-i-zanimanja/djecija-igracka-kamion-kiper-silver>

<https://www.lemma.lv/lv/lateksa-baloni/4912-apalas-formas-liels-lateksa-balons-sarkana-krasa-90cm-pastelis-1-gab-4751027.html>

<https://www.indiamart.com/proddetail/tennis-ball-12577714162.html>

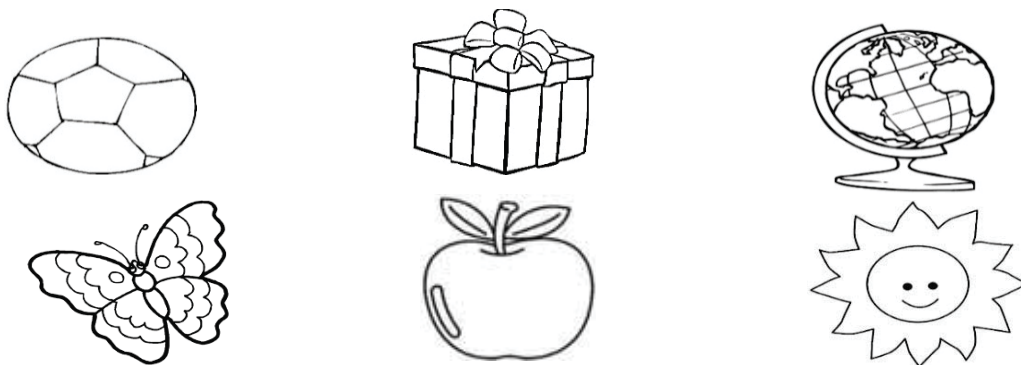
https://img1.exportersindia.com/product_images/bc-full/dir_170/5082842/cherry-1516090930-3583449.png

<https://www.demetra.rs/index.php/porodica/ureenje-doma/436-ukrasi-za-jelku?showall=1>

https://babycentar.ba/media/catalog/product/cache/1/small_image/1410x1170/9df78eab33525d08d6e5fb8d27136e95/1/6/16780403.jpg

https://biroteka.hr/11684-24950-large_default/kartonske-kutije-530x345x200-11.jpg

Centar 2. Oboji (npr. crvenom bojom) ono što ima oblik lopte.

Slika 9. Crteži lopte, poklona, globusa, leptira, jabuke, sunca⁹¹

Centar 3: U parovima djeca uzimaju po jednu loptu i kotrljaju je jedno drugom.

Napomene nakon realizirane aktivnosti:

Aktivnost 2 Broj 4

Cilj aktivnosti:

Formiranje pojma broja 4

Uzrasna grupa:

Djeca u 5. godini života

Odgojno-obrazovni zadaci:

Razvijati pojam broja četiri, razvijati sposobnost uočavanja, komparacije i apstrahiranja, razvijati druželjubivost, razvijati osjećaj za lijepo i uredno...

Metode rada:

Metoda razgovora, metoda ilustracije i demonstracije, igra

Oblici rada:

Frontalni, individualni, grupni

Sredstva rada:

Razne aplikacije, plakati, klikeri, posude, brojevne kartice, konopac, čepovi

Druge odgojno-obrazovne oblasti sa kojima postoji korelacija:

Razvoj govora, upoznavanje okoline, tjelesni odgoj

PLAN USMJERENE AKTIVNOSTI

Uvodni dio (motivacija) – traje 5 minuta

Glavni dio (upoznavanje s novim pojmom) – traje 15 minuta

Završni dio (povratne informacije) – traje 10 minuta

TOK AKTIVNOSTI

Uvodni dio

Odgajatelj: Draga djeco, danas ću vam ispričati jednu priču.

(Priču prate odgovarajuće slike.)

Odgajatelj: Jutros kad sam krenuo prema vrtiću, ugledao sam ispred kuće psiće.¹¹⁴

Slika 10. Četiri psića

Odgajatelj: Morao sam ih nahraniti. Svakom od njih sam stavio posebnu posudu s hranom.¹¹⁵

Slika 11. Četiri zdjelice s hranom

Odgajatelj: Morao sam i svakom od njih staviti i posudu s vodom.¹¹⁶

Slika 12. Četiri zdjelice s vodom

Odgajatelj: Odlučio sam da svakom od njih damo ime. Kako će se zvati prvi (na slici pokazuje na prvog psića)? Kako će se zvati drugi (na slici pokazuje na drugog psića)? Kako će se zvati

¹¹⁴ <https://i.ytimg.com/vi/IEIM69bYk1I/maxresdefault.jpg>

¹¹⁵ <https://ljubimac.ba/wp-content/uploads/2019/11/dogbowl2-300x300.jpg?x43161>

¹¹⁶ https://www.petbox.rs/sites/default/files/styles/product-list/public/field/field_image_cache/ku_29367.jpg?itok=kl710eom

treći (na slici pokazuje na trećeg psića)? Kako će se zvati četvrti (na slici pokazuje na četvrtog psića)?

(Još jednom svi ponove imena psića, a odgajatelj pokazuje prstom na odgovarajućeg psića.)

Glavni dio

Odgajatelj: Jeste li zapamtili šta mi se jutros desilo? Koga sam sreo kad sam pošao na posao? Jesu li to bili veliki ili mali psi? Volite li vi životinje? Šta sam prvo uradio? A zatim? A onda?

(Dok o tome pričaju, odgajatelj postavlja aplikacije koje su korištene u uvodnom dijelu, jednu ispod druge, ali tako da se jasno vide. Kao četvrtu sliku postavlja papir na kojem je velikim štampanim slovima napisao imena psića onako kako su djeca odlučila. Pored svakog imena stoji sličica psića čije je to ime.)¹¹⁷

Slika 13. Četiri psića

(Zatim odgajatelj traži da djeca opišu svaku od prethodne četiri slike.)

Odgajatelj: Na slikama su neki skupovi. Prvo imamo skup psića, pa skup posuda s hranom, pa skup posuda s vodom, pa skup imena psića. Hajdemo sada ispod svake slike staviti onoliko klikera koliko taj skup ima elemenata.¹¹⁸

Slika 14. Četiri klikera

(Ispod svake slike nalaziti će se po 4 klikera.)

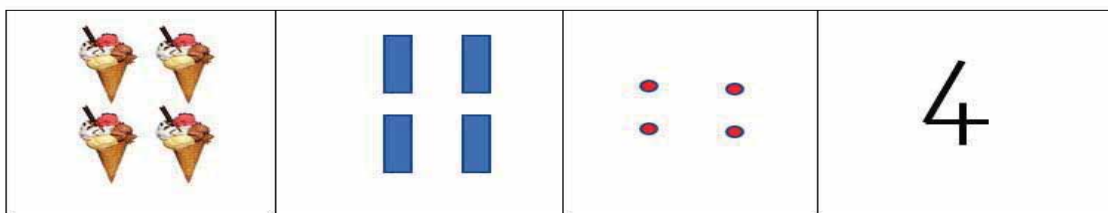
Odgajatelj: Šta je zajedničko našim skupovima? Upravo tu osobinu zovemo broj 4 i kažemo da svi naši skupovi imaju po 4 elementa.

Onda se djeci dijele brojevnice da ih pregledaju. One imaju sljedeću formu:¹¹⁹

¹¹⁷ <https://i.ytimg.com/vi/IEIM69bYk1I/maxresdefault.jpg>

¹¹⁸ https://static.kupindoslike.com/Kliker-Gloger-Stakleni-Providan-plavo-belo-zuto_slika_O_69025175.jpg

¹¹⁹ Izvor: Vježbe iz Metodike razvoja matematičkih pojmova

Slika 15. Brojeva kartica – broj 4

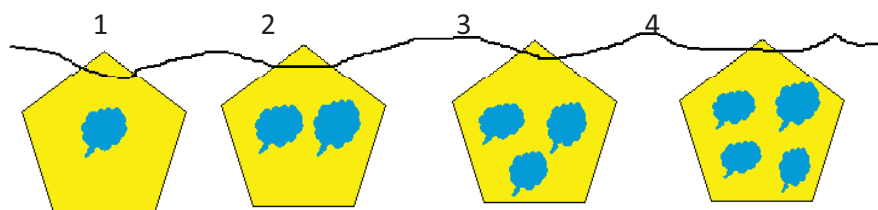
Zatim se od djece traži da uoče čega u prostoriji ima četiri. Prethodno je pripremljeno da u okruženju bude više takvih primjera (npr. četiri štapića, četiri bombone, četiri slike...). Onda se od njih traži da se sjete ima li kod kuće nešto čega je četiri (može i negdje vani). Naprimjer, četiri člana porodice.

Nakon tog svi zajedno odlaze do plakata na zidu. U praznu kolonu ucrtavaju kružice koji predstavljaju brojnost elemenata u određenom redu. Obavezno naglas prebrojavaju elemente.

			I	1
			II	2
			III	3
			IIII	4

Slika 16. Primjer plakata: prikazivanje brojnosti nekog skupa na razne načine¹²⁰

Nakon toga posmatraju konopac s aplikacijama.¹²¹

Ilustracija 2. Konopac s aplikacijama

Na svakoj aplikaciji prebrojavaju koliko ima plavih oblačića i toliko puta pljesnu rukama.

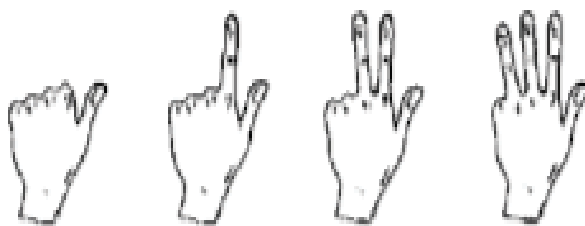
Završni dio

Sva djeca podignu jednu ruku u zrak i pokazuju 1 prstić, pa 2, pa 3 i na kraju 4, a sve to prate izgovaranjem naglas odgovarajućih brojevnih riječi. Igra se ponovi nekoliko puta.¹²²

¹²⁰ Izvor: Vježbe iz Metodike razvoja matematičkih pojmova

¹²¹ Izvor: Vježbe iz Metodike razvoja matematičkih pojmova

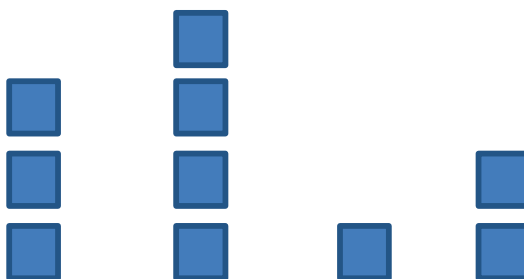
¹²² https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn%3AANd9GcRWGjvT0-7YMnZ_dMPkyBsqwqFGFX7iIRWMEg&usqp=CAU

Ilustracija 3. Brojanje pomoću prstića

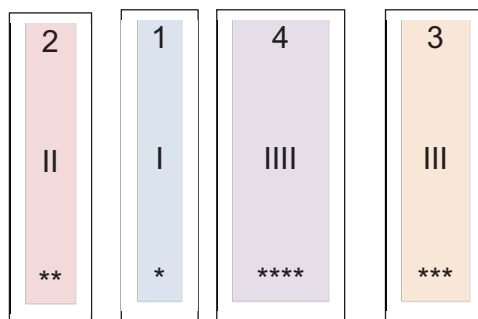
Centri

Centar 1: Poredati u rastućem nizu date aplikacije.¹²³

Ilustracija 4. Aplikacije za rastuće/opadajuće nizove

Centar 2: Poredati kartice.¹²⁴

Ilustracija 5. Brojevne kartice

¹²³ Izvor: Vježbe iz Metodike razvoja matematičkih pojmova

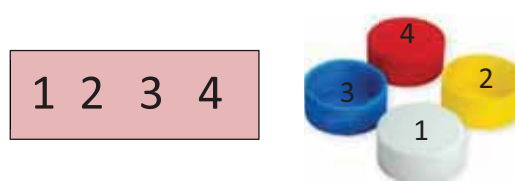
¹²⁴ Izvor: Vježbe iz Metodike razvoja matematičkih pojmova

Centar 3: Napraviti skupove prema datom uslovu.¹²⁵

Slika 17. Klikeri i zdjelice

Centar 4: Djeca dobiju obrazac na kojem pišu brojevi od 1 do 4 i posudu s čepovima na kojima su napisani brojevi od 1 do 4. Djeca trebaju poredati čepove prema datom obrascu.

Slika 18. Obrazac s brojevima¹²⁶ i čepići¹²⁷

Aktivnost 3 Orientacija u prostoru

Cilj aktivnosti:

Pravilno koristiti prostorne relacije

Uzrasna grupa:

Djeca u 6. godini života

Odgojno-obrazovni zadaci:

Opisivati svoje okruženje uz pravilnu upotrebu prostornih relacija (ispred-između-iza, gore-dolje, desno-lijevo), razvijati mišljenje, usmeno i slikovito izražavanje, razvijati osjećaj za red...

Metode rada:

Metoda razgovora, metoda ilustracije i demonstracije, igra

Oblici rada:

Frontalni, individualni, grupni

¹²⁵ https://www.astrejaplus.hr/wp-content/uploads/2018/02/85044_b.jpg

¹²⁶ Izvor: Vježbe iz Metodike razvoja matematičkih pojmova

¹²⁷ https://www.mirandre.com/pro/46/3d/thumb1_cep-za-flase-sa-navojem-sanja-plast-958857.jpg

Sredstva rada:

Plakati, razne igračke, aplikacije, listovi sa slikama

Druge odgojno-obrazovne oblasti s kojima postoji korelacija:

Razvoj govora, upoznavanje okoline, tjelesni odgoj

PLAN USMJERENE AKTIVNOSTI

Uvodni dio (motivacija) – traje 5 minuta

Glavni dio (uvježbavanje pojmova prostornih relacija) – traje 15 minuta

Završni dio (povratne informacije) – traje 10 minuta

TOK AKTIVNOSTI

Uvodni dio

Djeca sjedaju na pripremljene stolice ispred odgajatelja koji stoji pored velikog plakata. Svi zajedno ga posmatraju i svako dijete kaže po jednu rečenicu kojom opisuje sliku. (Naprimjer: Ispred djevojčice je pas.)

Slika 19. Primjer plakata za vježbanje prostornih relacija¹²⁸

Glavni dio

Nakon opisa plakata, odgajatelj se obraća djeci nizom pitanja: šta je ispred tebe, šta je iza tebe, šta je između ova dva stola, ko je lijevo od tebe, ko je desno od tebe, šta je gore, šta je dolje? Pitanja se ponavljaju više puta tako da svako dijete dobije priliku da odgovori.

¹²⁸ Izvor: Vježbe iz Metodike razvoja matematičkih pojmova

Nakon pitanja odgajatelj mijenja tip zadatka. Svako dijete uzima po jednu igračku i stavlja je u položaj koji odgajatelj kaže. Naprimjer: *Stavite igračku iza sebe*. Igra traje dok postoji interes za nju.

Zatim se igra nastavlja tako što odgajatelj zadaje djeci zadatak da oni sami stanu u određeni položaj. Naprimjer: *Stani ispred Alme*.

Igra se nastavlja tako što svi stanu ukrug i zažmire. Jedno po jedno dijete otvara oči i govori koji prvi predmet vidi u nekoj relaciji. Naprimjer: *Iznad mene je luster*.

Sljedeća igra je da svi priđu prozoru i kažu šta vide koristeći razne relacije položaja.

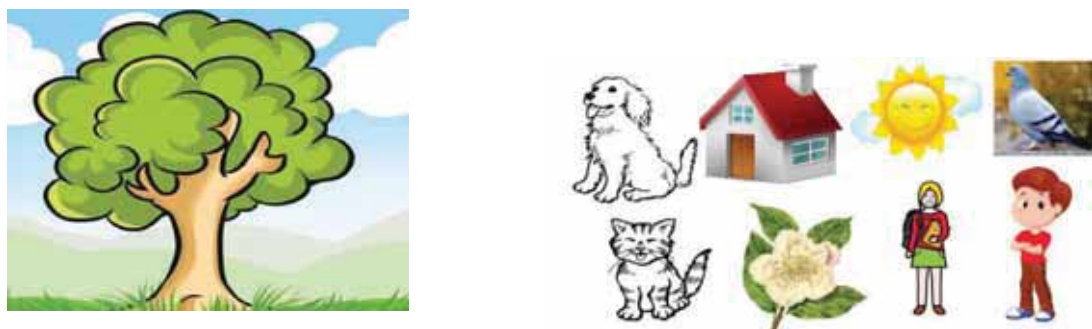
Zatim se djeca ponovo vraćaju i sjedaju ispred odgajatelja, a on im govori netačne rečenice o tome gdje se nešto nalazi i pri tome očekuje reakciju djece. Naprimjer: *Kada se igramo u dvorištu, sunce se nalazi na zemlji*.

Završni dio

Djeca imaju razne aplikacije i trebaju ih staviti u položaj koji im odgajatelj kaže. Naprimjer: *Stavi sliku lopte ispred sebe*.

Centri

Centar 1: Djeca imaju nekoliko listova s raznim slikama koje je potrebno izrezati. Njihov zadatak je da stave svoju sliku na odgovarajuće mjesto na plakatu na zidu i kažu gdje se nalazi njihova slika. Naprimjer, ptica leti i nalazi se iznad drveta. Plakat treba biti dovoljno velik i aplikacija treba biti dovoljno kako bi svako dijete imalo priliku da učestvuje u radu u centru.

Slika 20: Plakat s drvetom i aplikacije psa, mačke, kuće, cvijeta, sunca, djevojčice, goluba, dječaka¹²⁹

¹²⁹ <https://opusteno.rs/umetnost-f131/kako-nacrtati-drvo-t20316.html>
https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn%3AANd9GcT-s_o2VgmryaznNiwjaUC9JJOXDWLzXNJU7MA&usqp=CAU
https://www.bojanke.com/bojanke/macke_03.jpg
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/bc/House_image_icon.png
<http://abali.ru/hr/belyj-tsvetok-belyj-shipovnik-vintazhny/>
<https://vrticsn.hr/wp-content/uploads/2020/04/Sunce.jpg>
https://papunet.net/sites/papunet.net/files/kuvapankki/20200120/student_005.png
<https://bezgluten.net/slike/zivotinje/ziv023.jpg>

Prijedlozi aktivnosti

Prema iskusnim odgajateljima prijedlozi aktivnosti prema uzrasnim grupama trebali bi biti sljedeći:

Prijedlog aktivnosti - Djeca mlađe uzrasne dobi (djeca u četvrtoj godini života)

Djeca mlađe uzrasne dobi (3-4 godine) shvataju predmete iz neposredne okoline i relacije među njima putem različitih aktivnosti i sadržaja. Praktično-manipulativna iskustva s predmetima usmjeravaju njihovu pažnju na osobine predmeta (uočavaju sličnosti i razlike, kao i zajedničke osobine) i imenovanje osobina (boja, velična, namjena, oblik). Sve aktivnosti trebaju utjecati na opći saznavni razvoj i poticati djecu na uviđanje veza i samostalno zaključivanje. Praktična iskustva ne trebaju biti ograničena samo na vrijeme predviđeno za aktivnost iz početnih matematičkih pojmova, već trebaju prožimati sve aktivnosti koje dijete provodi u vrtiću. Dakle, dijete treba da uči ono što živi.

Još jedan veoma važan ishod ovih aktivnosti trebao bi biti formiranje pozitivnih osobina ličnosti, kao što su radoznalost, upornost, preciznost i dr.

Djeca u ovom uzrastu uče spontano i trebaju biti u stimulativnoj sredini.

Orijentacija u prostoru

Uočavanje i imenovanje prostornih odnosa: gore, dolje, u, na, ispod

Prijedlog aktivnosti i igara: S djecom, u spontanom razgovoru, vježbati spomenute pojmove. Naprimjer: Dodaj mi maramice. Nalaze se gore na polici. Dolje na istoj polici nalazi se auto. Dodaj mi i njega. Pored stola se nalazi kockica. Možeš li mi je dodati? U čaši je olovka, a na stolu sveska.

Vježbati ove pojmove/relacije u slobodnim aktivnostima dok ne postanu za djecu rutina.

Veličine predmeta

Uočavanje, imenovanje i upoređivanje: veliko-malo, visoko-nisko, debelo-tanko, široko-usko. S pojmovima veliko-malo djecu upoznati početkom godine, a ostale pojmove polako uvoditi tokom godine. Izdvajati i imenovati predmete po zadanim veličinama.

Prijedlog aktivnosti i igara: Na pod stavimo mnogo kockica - dvije kutije (velike i male). Sjednemo u krug oko njih i damo zadatak da svako dijete uzme malu kocku. Potom mijenjamo zadatak i svako dijete treba uzeti veliku kocku. Male kocke ubacite u ovu kutiju, velike stavite na sto. Igru možemo nastaviti dok traje interesiranje djece, ne duže od deset minuta. U ovom uzrastu kockica treba biti dovoljno za svako dijete, jer su još egocentrična. U svakoj prilici se trebamo potruditi da djeci bude ugodno kada radimo s njima. Drugi dan razgovaramo i postavljamo pitanje: „Koje su kocke bile u kutiji, a koje na stolu?“

Geometrijski oblici

Uočavati i imenovati predmete oblika lopte, upoređivati predmete oblika lopte po veličini, boji i materijalu i izdvajati i grupirati predmete oblika lopte po zadanom svojstvu.

Prijedlog aktivnosti i igara: S djecom oformiti zbirke igračaka, npr. lopti ili kockica koje će se koristiti u raznim aktivnostima koje imaju za cilj razvoj početnih matematičkih pojmova. Odvojite male lopte. Odvojite crvene loptice. Odvojite loptice za stoni tenis. Odvojite loptice za tenis...

Skupovi

Grupirati predmete prema određenim osobinama (po boji: osnovne boje, po veličini, po obliku, po namjeni), uočavati grupe predmeta kao zasebne cjeline (odvojiti grupirane predmete u kese, kutije, obručeve...), obrazovati skupove različitih predmeta, naprimjer, sve žute predmete, koje vidite u sobi, donesite na žuti sto, upoređivati skupove i izgrađivati pojmove mnogo-malo; mnogo-jedan; jedan-nijedan i više-manje.

Prijedlog aktivnosti i igara: Sada ćemo sve velike lopte staviti u plavu kutiju, a male lopte stavljamo u crvenu kutiju.

Brojanje i brojevi

Podržavati radoznalost djece za brojanje i brojeve (brojati dijelove tijela, dijelove na pojedinim predmetima, predmete, igračke...). Uočavati i obrazovati skupove do tri elementa, obuhvatiti pogledom skup kao cjelinu i pridružiti mu broj: jedan, dva, tri.

Uočavati kvantitativnu razliku među skupovima od jedan, dva i tri elementa. Jedan je manje od dva, tri je više od dva.

Orijentacija u vremenu

Formiranje predstava o vremenu: dan-noć; jutro-večer i danas.

Prijedlog aktivnosti i igara: Igrica „Dan-noć“ je idealna da djeca shvate pojam dana i noći, kao vrijeme kada se igraju i dolaze u vrtić ili kao vrijeme kada trebaju spavati.

Prijedlog aktivnosti - Djeca srednje uzrasne dobi (djeca u petoj godini života)

Djeca srednje uzrasne dobi (4-5 godina) trebala bi kroz različite aktivnosti i sadržaje utvrđivati i proširivati znanja iz mlađe grupe o predmetima i njihovim svojstvima, te bi se trebalo nastaviti s isticanjem sličnosti i razlika i redati predmete u rastuće i opadajuće nizove na osnovu posjedovanja određenog svojstva (početi s tri predmeta).

Djeca u ovom uzrastu uče kroz usmjerene spontane aktivnosti i podrazumijeva se da kontinuirano trebaju biti u stimulativnoj sredini.

Orijentacija u prostoru

Zapažanje i imenovanje prostornih odnosa: ispred, iza, u, na, iznad, ispod, između.

Prijedlog aktivnosti i igara: S djecom, u spontanom razgovoru i slobodnim aktivnostima, vježbati spomenute pojmove. Svaki put kad djeca stanu u kolonu (vozić) navesti i ponoviti djeci da stanu u kolonu. Uputstva ponavljati dok ne vidimo da su djeca ovladala pojmovima. Naprimjer: Dino, stani ispred Eme. Nađa, stani između Darisa i Tarika. Iman, stani iza Nejle. Posljednji u našem voziću je...? Prvi u našem voziću je...?

Vježbati pojmove/relacije u slobodnim aktivnostima dok ne postanu za djecu rutina.

Veličine i mjerenja

Imenovanje i razlikovanje: veće-manje; duže-kraće; više-niže; uže-šire; teže-lakše; upoređivanje predmeta u odnosu na određenu dimenziju, kao i izdvajanje i grupiranje predmeta u odnosu na dimenzije/veličinu i mjerenje uslovnim mjerama: koracima, štapićima, pedijima, trakama, trakama i slično.

Prijedlog aktivnosti i igara: Porediti predmete prema suprotnostima ili ih redati u opadajuće i rastuće nizove (početi s tri predmeta ili tri aplikacije/sličice).

Prilikom mjerenja djeci uvodimo pojmove mase, visine i mjernih instrumenata za to. Na početku svake pedagoške godine djeca se mjere i vagaju.

Pomoću aktivnosti djeci pokušavamo približiti činjenicu da sve ima svoju masu i to im pokazujemo na raznim predmetima u radnoj sobi, npr. stolica i knjiga. Razgovaramo šta je

teže, a šta lakše. Ponavljamo nekoliko puta isti zadatak s različitim predmetima u sobi, a potom prelazimo na vaganje djece i upisujemo težinu na prethodno pripremljene kartice, kako bismo mogli porediti njihov napredak u narednom periodu.

Kada uvodimo nove pojmove u radu s djecom predškolskog uzrasta, počinjemo od onoga što je njima iskustveno bliže. Mjerenje dužine možemo početi korakom kao mjernim instrumentom. Na podu radne sobe zalijepimo tri trake različite dužine i mjerimo ih korakom. Prvo odgajateljica mjeri sve trake, zajedno s djecom, brojeći korake. Potom određujemo koja je traka najduža. U nastavku ih redamo u nizove. U starijoj grupi se nastavljaju ovakve aktivnosti serijacije i uvođenje pojmova dugo-duže-najduže.

Geometrijski oblici

Imenovati i upoređivati oblike u neposrednoj okolini; geometrijska tijela: lopta, kocka, valjak; geometrijski likovi: krug, kvadrat.

Upoređivanje pojedinih oblika prema boji, veličini, osnovnim karakteristikama, zatim pronalaznje predmeta određenog oblika u neposrednom okruženju i izdvajanje i grupiranje predmeta istog oblika.

Skupovi i operacije sa skupovima

Stvaranje skupova i imenovanje elemenata skupa; opisivanje i definiranje zajedničkog svojstva svih članova formiranog skupa; uočavanje i imenovanje prirodnih skupova (porodica, jato, stado, roj...); obrazovanje skupova konkretnih predmeta uz saznanje da je skup cjelina i da skup čine pojedinačni elementi; utvrđivanje pojma jedan, nijedan, mnogo; klasificiranje - razvrstavanje elemenata jednog skupa na dva ili više novih skupova prema određenim kriterijima (boja, veličina, namjena, oblik); predmeti i materijali na kojima se vrši klasificiranje trebaju biti raznovrsni i da se kriteriji klasificiranja mijenjaju u okviru istog skupa; upoređivanje kvantitativnih odnosa između dva skupa postupkom pridruživanja i utvrđivanje brojevnih jednakosti i nejednakosti pojmovima jednako, više, manje; grafičko predstavljanje skupova; grafičko rješavanje zadataka klasifikacije; upoređivanje skupova predmeta sa zvučnim pojavama (koliko puta zazvoni zvonice, toliko izdvoji predmeta ili toliko puta pljesni dlanovima); uočavanje i imenovanje odnosa „više za jedan“, „manje za jedan“ (postupkom pridruživanja).

Prijedlog aktivnosti i igara: Postoji mnogo aktivnosti pomoću kojih se mogu učiti skupovi. Njih često treba ponavljati dok ne budete sigurni da su djeca savladala pojmove povezane sa skupovima, naročito klasifikaciju, brojnost i pridruživanje.

Brojanje i brojevi

Brojati elemente skupova do pet kada su elementi skupa raspoređeni na razne načine (horizontalno, vertikalno, ukруг, ukoso, razbacano i sl.); zapažati, stvarati i brojati skupove od jedan, dva, tri, četiri i pet elemenata i isticati brojnost; zapažati brojvnu jednakost skupova koje čine predmeti različiti po veličini, obliku, rasporedu u prostoru i slično; stvarati jednakobrojne skupove; logičkom operacijom serijacije podsticati saznanje o mjestu svakog broja od jedan do pet u brojvnom nizu (svaki sljedeći broj je veći za jedan od prethodnog, a svaki prethodni za jedan manji od sljedećeg); obrazovati skupo.

Prijedlog aktivnosti i igara: Određivanje brojnosti nekog skupa prisutno je često u svakodnevnom životu te se te situacije mogu iskoristiti.

Orijentacija u vremenu

Pravilna upotreba pojmova: jutro-podne-večer; danas-sutra-večeras; brzo-polako.

Prijedlog aktivnosti i igara: Praktičnim primjerima iz svakodnevnog ponašanja razgovarati s djecom o ovim pojmovima. Naprimjer: Jutros kada ste ustali, šta ste prvo uradili? Šta želite da danas radimo poslije aktivnosti? Ako danas završimo čestitke, sutra ćemo ih staviti u hol na izložbu! Veoma apstraktni pojmovi za djecu predškolskog uzrasta.

Prijedlog aktivnosti - Djeca starije uzrasne dobi (djeca u šestoj godini života)

Djeca starije uzrasne dobi već vladaju određenim pojmovima. Pojmove koje su upoznali u mlađoj i srednjoj odgojno-obrazovnoj grupi koriste svakodnevno na pravilan način i u pravom kontekstu. U ovom uzrastu djeca se intenzivnije pripremaju za polazak u školu i aktivnosti se planiraju i realiziraju u skladu s tim.

Pomoću različitih aktivnosti i sadržaja proširivati i produbljivati saznanja o predmetima i njihovim svojstvima, o sličnostima i razlikama među predmetima i dimenzijama predmeta, te redati predmeta u rastuće i opadajuće nizove.

Djeca i u ovom uzrastu uče kroz usmjerene spontane aktivnosti i podrazumijeva se da kontinuirano trebaju biti u stimulatívnoj sredini. Već stečena znanja trebaju koristiti u novim situacijama.

Prijedlog aktivnosti i igara: Učeći o reciklaži i zaštiti okoliša, sakupljajući čepove djeca uviđaju da se predmeti koji su iskorišteni ne trebaju baciti, nego da mogu poslužiti u razne druge svrhe. Tako se može provjeriti primjenjuju li djeca pravilno brojnost skupova do šest

elemenata, kao i poznaju li vrste linija, boje, oblike... Još jedan važan zadatak ovakve aktivnosti jeste i razvijanje sitne motorike kod djece, kao i preciznosti i tačnosti kao pozitivnih osobina ličnosti.

Orijentacija u prostoru

Zapažanje i imenovanje prostornih odnosa: desno-lijevo, naprijed-nazad, unutra-spolja-između, blizu-daleko.

Prijedlog aktivnosti i igara: Prostorne odnose desno-lijevo, naprijed-nazad najbolje je raditi s djecom u korelaciji s tjelesnim odgojem i pomoću pokretnih igrica, npr. igrica „Hoki-poki“ ili „Jahač“, koje ujedno razvijaju koordinaciju pokreta i krupnu motoriku kod djece. Također, igrice s prostornim navođenjem doprinose praktičnoj primjeni spomenutih pojmova. Naprimjer, sakrijete igračku na neko mjesto u sobi, potom dajete djeci instrukcije gdje se nalazi koristeći pojmove koje želite da djeca nauče. Desno od tebe, još malo naprijed, blizu, blizu... Kasnije ovu igru djeca sama igraju bez pomoći odgajatelja i oni su ti koji daju instrukcije i traže, zavisno od toga kako se rasporede.

Veličine - dimenzije predmeta

Razlikovanje i imenovanje visine, dužine, širine, debljine i dubine na primjerima predmeta iz neposredne okoline; vršenje komparacije: visoko - više - najviše, dugo - duže - najduže; uočavanje različitih dimenzija na jednom predmetu. Naprimjer, ormar u sobi (koliki je ormar, kolike su police, a kolike noge); uočavanje relativnosti veličina (sto je veći od stolice, ali je manji od ormara, ili pas je veći od mačke, ali je manji od krave).

Prijedlog aktivnosti i igara: Govorne igre i vježbanje izgovaranja pune rečenice: „Moj tata je visok. Žirafa je viša. Zgrada je najviša“. (Pripremiti aplikacije i djeci pokazivati, te im dopustiti govorno stvaralaštvo i u ovoj igri im približiti humor kao pozitivan i prihvatljiv vid komunikacije).

Mjere i mjerenje

Vršiti praktične aktivnosti mjerenja dužine, mase, zapremine, vremena, te uočavati nepouzdanost priručnih mjera i korištenje standardnih mjera.

Prijedlog aktivnosti i igara: Prvo s djecom mjerimo koracima zadanu dužinu i uočavamo da nije svakom potreban isti broj koraka na istoj dužini, potom uzimamo metar i mjerimo dužinu. Donosimo zaključak da se, bez obzira na to ko od nas mjeri metrom, izmjerena dužina ne mijenja.

Geometrijski oblici

Zapažanje, upoređivanje i imenovanje geometrijskih tijela: lopta, kocka, valjak, piramida, kvadar; zapažanje, upoređivanje i imenovanje geometrijskih likova: krug, kvadrat, trougao, pravougaonik; izdvajanje i grupiranje predmeta prema određenom obliku.

Prijedlog aktivnosti i igara: Djeci dati zadatak da koristeći geometrijske oblike crtaju djevojčicu ili kamion.

Skupovi i operacije sa skupovima

Formiranje skupova po zadanim kriterijima koji su predstavljeni simbolima (slikom, crtežom, znakom); udruživanje manjih skupova u veće i uočavanje kvantitativne promjenjivosti; rastavljanje većih skupova na manje i utvrđivanje kvantitativne promjenjivosti; klasificiranje elemenata skupa po dva kriterija (boja i veličina; oblik i boja i dr.), a kasnije i po tri kriterija; upoređivanje brojnosti dva skupa postupkom pridruživanja (jednako, više, manje, više za jedan, manje za jedan..); vršenje serijacije skupova istovrsnim predmetima; vršenje serijacije skupova raznovrsnim predmetima, tako da svaki naredni skup ima sve elemente kao prethodni skup i još jedan novi element.

Prijedlog aktivnosti i igara: Skupovi se mogu koristiti u raznim aktivnostima. Njima se vraćajte često, sve dok ne budete sigurni da su djeca savladala pojmove povezane sa skupovima, naročito klasificiranje, brojnost i pridruživanje.

Brojanje i brojevi

Stvaranje jednakobrojnih skupova i uočavanje zajedničkog svojstva svih jednakobrojnih skupova, podsticati saznanje da je broj osnovna karakteristika jednakobrojnih skupova; formiranje pojma broja šest, sedam, osam, devet i deset (jednog po jednog); uočavanje odnosa među brojevima od jedan do deset; uočavanje mjesta svakog broja u brojevnom nizu od jedan do deset; logičko brojanje do deset i unazad; brojanje po dva do deset i unazad; na zadani broj formirati skup; pamtititi dva broja istovremeno i izvršiti određeni zadatak; struktura broja šest, sedam, osam, devet i deset; na koji način možemo dobiti određeni broj ($6 = 2 + 2 + 2$; $6 = 1 + 5$; $6 = 1 + 2 + 3$; $6 = 4 + 1 + 1$ itd); formiranje pojma „par“; prepoznavanje i pisanje znakova za brojeve – cifara.

Prijedlog aktivnosti i igara: Za usvajanje brojnosti nekog skupa veoma je pogodno korištenje radnih listova. Pojam para djeci ćete najlakše približiti ukoliko isforsirate rad u parovima i ponavljate svaki put da trebaju naći para s kojim će raditi određeni zadatak.

Orijentacija u vremenu

Razumijevanje i pravilna upotreba pojmova: jučer-sutra; dani u sedmici; godišnja doba; naziv tekućeg mjeseca; brzo-brže-najbrže; sporo-sporije-najsporije.

Prijedlog aktivnosti i igara: Na jutarnjim sastancima utvrđivati brojno stanje djece i vježbati pojmove orijentacije u vremenu.

Iskustvo je nešto što nam je svima neprocjenjivo. Iskustvo nosi ono što nema u knjigama, što se ne može pročitati. Ipak, mnogi vrsni stručnjaci dijele s nama svoja iskustva kako bismo na njima učili.

Osim primjera priprema, sugestija i savjeta iskusnih odgajatelja, značajne su nam i slike nastale tokom realizacije aktivnosti u vrtićima. One mogu poslužiti kao ideja, ohrabrenje za samostalne kreacije. Sljedeće slike nastale su tokom aktivnosti¹³⁰ u kojoj je učestvovala grupa djece u 6. godini života. Zadatak im je bio da pomoću raznobojnih čepova riješe postavljene zadatke.

Slika 21: Djeca u 6. godini života rješavaju date zadatke uz pomoć čepova, vrtić "Mladost", Kakanj

¹³⁰ Odgajateljica: Ilhana Alajbegović; Sedmična tema: Reciklaža nije gnjavaža; Dnevna tema: Zabavna matematika; 16. 9. 2020.

LISTA SLIKA

Slika 1. Hrpa ili gomila igračkaka

Slika 2. Mnogo jabuka

Slika 3. Jato ptica

Slika 4. Roj pčela

Slika 5. Brojevne slike

Slika 6. Lopta

Slika 7. Narandža, jabuka, paradajz, lopta, snješko, balon, ukrasna kugla

Slika 8. Narandža, paradajz, jabuka, lopta, kamion, balon, teniska loptica, trešnja, ukrasna kugla, lutka, kutija

Slika 9. Crteži lopte, poklona, globusa, leptira, jabuke, sunca

Slika 10. Četiri psića

Slika 11. Četiri zdjelice sa hranom

Slika 12. Četiri zdjelice sa vodom

Slika 13. Četiri psića

Slika 14. Četiri klikera

Slika 15. Brojevna kartica - broj 4

Slika 16. Primjer plakata: prikazivanje brojnosti nekog skupa na razne načine

Slika 17. Klikeri i zdjelice

Slika 18. Obrazac s brojevima i čepići

Slika 19. Primjer plakata za vježbanje prostornih relacija

Slika 20. Plakat s drvetom i aplikacija psa, mačke, kuće, cvijeta, sunca, djevojčice, goluba, dječaka

Slika 21. Djeca u 6. godini života rješavaju date zadatke uz pomoć čepova, Vrtić "Mladost" Kakanj

LISTA ILUSTRACIJA

Ilustracija 1. Vesela lopta

Ilustracija 2. Konopac s aplikacijama

Ilustracija 3. Brojanje pomoću prstića

Ilustracija 4. Aplikacije za rastuće/opadajuće nizove

Ilustracija 5 Brojevne kartice

LISTA GRAFIKONA

Grafikon 4. Prikaz procesa shvatanja pojma skupa

Grafikon 5. Metodički postupak usvajanja pojmova: mnogo, jedan, nijedan

Grafikon 6. Metodički postupak usvajanja pojma dvočlanog skupa

POPIS SKRAĆENICA

PEACH	Predškolsko obrazovanje za svu djecu
mlađa odgojna grupa	djeca u 4. godini života
srednja odgojna grupa	djeca u 5. godini života
starija odgojna grupa	djeca u 6. godini života

LITERATURA

- Buggle, F. (2009). *Razvojna psihologija Jeana Piageta*. Naklada Slap: Zagreb.
- Ćebić, M. (2009). *Početno matematičko obrazovanje predškolske dece*. Učiteljski fakultet: Beograd.
- Dejić, M. (2016). *Predškolak u svetu matematike*. Kreativni centar. Grafiprof: Beograd.
- Dejić, M., Milinković, J., Ćebić, M., Đokić, O. (2009). *Metodika razvoja početnih matematičkih pojmova*. Praktikum. Akademija: Beograd.
- Dobrić, N. (1981). *Razvijanje početnih matematičkih pojmova u predškolskim ustanovama*. IŠRO: Beograd.
- Dobrić, N., Brkić, P. (1984). *Razvijanje opažanja i shvatanje prostora kod predškolske dece*. Priručnik za vaspitače i medicinske sestre. Kultura: Beograd.
- Egerić, M. (2009). *Metodika razvijanja početnih matematičkih pojmova*. Pedagoški fakultet u Jagodini. Sigraf: Kruševac.
- Kamenov, E. (2008). *Obrazovanje predškolske dece*. Zavod za udžbenike: Beograd.
- Kamenov, E. (2009). *Dečja igra*. Zavod za udžbenike: Beograd.
- Kvašček, R. (1977). *Kako razviti stvaralačke sposobnosti*. BIGZ: Beograd.
- Liebeck, P. (1995). *Kako djeca uče matematiku*. Eduka: Zagreb.
- Lukacs, C., Tarjan, E. (2011). *Matematičke igre*. Element: Zagreb.
- Malešević, D., Vlahović, D., Vrbaški, Đ. (2009). *Priručnik za vaspitače: Matematika*. Stylos art: Novi Sad.
- Nesimović, S. (2019). *Bajka iz zemlje geometrije*. Jordan studio: Sarajevo.
- Peteh, M. (1992). *Matematika i igra u dječjem vrtiću*. Alinea: Zagreb.
- Petrova-Jovanovska, M., Petrov, N., Stevanović, M. (2004). *Kreativno vođenje u vrtiću i školi*. R & S: Tuzla.
- Pijaže, Ž., Inhelder, B. (1978). *Intelektualni razvoj deteta*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva: Beograd.
- Prentović, R., Prentović, B. (2011). *Metodika razvijanja početnih matematičkih pojmova*. Didakta: Novi Sad.
- Sarbach, S. (2016). *Mali matematičari. Učenje kroz igru usmjereno na razvoj sposobnosti*. Radni listovi. LCH Lehrmittel 4bis8.
- Sarbach, S. (2016). *Mali matematičari. Učenje orijentisano na kompetencije i igru*. LCH Lehrmittel 4bis8.

Sikimić, L.J. (2003). *Dečje igre nekad i sad*. Kreativni centar: Beograd.

Stojanović, V. (2012). *Izoštri um*. Matematiškop: Beograd.

Šimić, G. (1997). *Igrom do matematike*. Grafika: Šabac.

LISTA DODATNIH RESURSA

Prilog 1

<https://repozitorij.unizg.hr/islandora/object/ufzq%3A747/datastream/PDF/view>

<https://repozitorij.mathos.hr/islandora/object/mathos%3A282/datastream/PDF/view>

<https://repozitorij.foozos.hr/islandora/object/foozos%3A917/datastream/PDF/view>

<https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A2448/datastream/PDF/view>

<https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf%3A736/datastream/PDF/view>

<https://zir.nsk.hr/islandora/object/foozos:255/preview>

<https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A644/datastream/PDF/view>

<https://repozitorij.foozos.hr/islandora/object/foozos%3A276/datastream/PDF/view>

Prilog 2

<https://www.djecji-vrtic-ploce.hr/kako-djeca-uce-matematiku/>

Prilog 3

file:///C:/Users/User/Downloads/18_19_DVO_9_Rad_na_projektima.pdf

file:///C:/Users/User/Downloads/23_24_DVO_7_Projekt_Matematika.pdf

Prilog 4

<https://vrtic-maslacak.hr/vecer-matematike-u-djecjem-vrticu-maslacak/>

<https://bjelovar.live/vecer-matematike-u-vrticu-djeca-i-roditelji-su-slozni-da-matematika-moze-bit-zabavna/>

<https://www.dv-lojtrica.hr/project/vecer-matematike-u-djecjem-vrticu-lojtrica/>

http://www.djecjivrtic-ivanic.hr/documents/za-roditelje/kutic/tratincice/jezici_vecer_matematike.pdf

<https://djecji-vrtic-pahuljica.hr/novosti/detaljnije/vecer-matematike-u-vrticu-perusic>

<https://www.djecjivrticvukovar1.hr/2019/12/06/vecer-matematike-u-djecjem-vrticu/>

Prilog 5

<https://djecjivrticmedenjak.hr/2016/03/11/matematika-prije-skole/>

<http://www.maligenijalci.com/category/ucim-kroz-igru/matematicke-aktivnosti/>

<https://kcnonline.rs/ucenje-matematike-kroz-igru-u-jagodinskom-vrticu/>

<https://vrticibl.org/%D1%83%D1%87%D0%B8%D0%BC%D0%BE-%D0%BA%D1%80%D0%BE%D0%B7-%D0%B8%D0%B3%D1%80%D1%83/>

<https://www.youtube.com/watch?v=AnwZU64C5wg>

<https://www.youtube.com/watch?v=KBOVoWdq16o>

<https://www.youtube.com/watch?v=JYo1A80Hs9g>

<https://www.youtube.com/watch?v=OteU4WGYv6g>

<https://www.youtube.com/watch?v=4qjbfR1vfuQ>

Prilog 6

<https://www.cvrca.vt.hr/razvoj-matematickih-pojmova-u-vrticu/1459/>

<http://www.vrtic-medobruno.zagreb.hr/default.aspx?id=1218>

<https://vrtic-maslacak.hr/aktivnosti-po-grupama/matematika-u-vrticu/>

https://www.google.com/search?rlz=1C1GCEA_enBA835BA835&sxsrf=ALeKk01sEcCza9mL1M3qoz2p0Kk3cCi_OQ:1601066409228&source=univ&tbm=isch&q=matematika+u+vrti%C4%87u&sa=X&ved=2ahUKewjottWUIYXsAhXRpYsKHbNeB4QQjJkEegQIChAB&biw=1536&bih=754

<https://www.pinterest.com/dajakoic/matematika-vrtic/>

https://www.pinterest.com/pin/481533385151413204/?nic_v2=1a2N8paGS

Prilog 7

<https://www.issa.nl/sites/default/files/u290/Compendium%20of%20Games%20and%20Activities%20for%20Children%20compressed.pdf>

Prilog 8

<http://www.korakpokorak.hr/upload/Sadrzaj/Prirucnici/kladim-se-da-mozes.pdf>

Prilog 9

<http://vrticosijek.hr/attachments/article/244/Metodi%C4%8Dko%20oblikovanje%20integriranog%20pred%C5%A1kolskog%20kurikuluma.pdf>

9 789958 055065

Printanje knjige “Učimo i igramo se” podržano je od strane Caritasa Švicarske, a u sklopu projekta “Predškolsko obrazovanje za svu djecu – PEACH”, 2018-2021.